

Благоевград

Кюстендил

Перник

София

София – столична община

ИНТЕГРИРАНА ТЕРИТОРИАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ

ЮГОЗАПАДЕН РЕГИОН

BG41

СЪДЪРЖАНИЕ

1. ВЪВЕДЕНИЕ 1

1.1. Общи изисквания 1

1.2. Подход за разработването на ИТСР на ЮЗР 1

2. ТЕРИТОРИАЛЕН ОБХВАТ И АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО, СОЦИАЛНОТО И ЕКОЛОГИЧНОТО СЪСТОЯНИЕ, НУЖДИТЕ И ПОТЕНЦИАЛИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНА 4

2.1. Фактори, влияещи върху развитието на региона 7

2.2. Природни условия и ресурси и състояние на околната среда, влияние на глобалните климатични промени, природни рискове, рискови територии и зони 17

2.2.1. Природни условия и ресурси 17

2.2.2. Състояние на околната среда 19

2.2.3. Влияние на глобалните климатични промени, природни рискове, рискови територии и зони 33

2.3. Социално-икономически условия и характеристики 35

2.3.1. Демография 35

2.3.2. Заетост и безработица 47

2.3.3. Структура и териториални измерения на регионалната икономика 50

2.4. Общи характеристики и тенденции в развитието на публичните услуги 61

2.4.1. Здравеопазване 61

2.4.2. Образование 67

2.4.3. Социални услуги в общността 73

2.5. Функционално-йерархична структура на мрежата от градове-центрове в региона 74

2.6. Териториална структура на региона – територии с висока степен на урбанизация (централни), слабо урбанизирани селски територии (периферии), с наличие на изявен градски център и без изявен градски център 76

2.7. Оси на урбанистично развитие с национално и регионално значение 78

2.8. Агломерационни образувания и техните зони на влияние и градско-селските връзки 80

2.9. Свързаност и достъпност (транспортни направления и други инфраструктурни мрежи и съоръжения с национално и регионално значение 83

2.9.1. Транспортни направления и свързаност 83

2.9.2. Енергийна инфраструктура 98

2.9.3. Телекомуникации и широколентов достъп 108

2.9.4. Водоснабдяване и канализация 115

2.10. Територии със специфични и проблемни характеристики 126

2.10.1. Територии в риск 126

2.10.2. Селски, планински и гранични територии 127

2.10.3. Индустриални и бизнес зони/паркове 128

2.10.4. Защитени територии по смисъла на ЗЗТ и защитените зони по смисъла на ЗБР 128

2.10.5. Територии, наситени с важни за страната и региона недвижими културни ценности, музеи, културни ландшафти и коридори 129

2.10.6. Функционални зони – неформални райони със специфични ха,рактеристики, проблеми и потенциали 136

2.11. Трансгранично сътрудничество 138

2.12. Мерки и дейности за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от природни бедствия 139

2.13. SWOT анализ 142

3. ВИЗИЯ И ПАКЕТ ОТ СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ 146

3.1. Визия 146

3.2. Стратегически приоритети 146

3.3. Описание на интегриран подход, който дава отговор на набелязаните нужди и потенциал за развитие 163

4. ОПИСАНИЕ НА УЧАСТИЕТО НА ПАРТНЬОРИ В ПОДГОТОВКАТА И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ИТСР И НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРОВЕДЕНИТЕ ОБЩЕСТВЕНИ КОНСУЛТАЦИИ 165

4.1. Идентифициране на всички заинтересовани страни и участници в процеса на формирането и прилагането на регионалната политика за интегрирано устойчиво развитие на територията на региона 165

4.2. Резюме на проведените обсъждания и приноса на партньорите при разработването на ИТСР. 167

4.3. Комуникационен механизъм за осигуряване на информация, отчетност и прозрачност относно постигнатите резултати. 168

5. ОБЩА ОЦЕНКА НА НЕОБХОДИМИТЕ РЕСУРСИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ИТСР НА ЮЗР170

6. ИНДИКАТОРИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ И ОЦЕНКА 177

7. Предвидени мерки със Становище по Екологична Оценка на ИТСР ЮЗР – МОСВ № 6-3/2022 г. 180

I. Мерки и условия за предотвратяване, намаляване и възможно най-пълно компенсиране на неблагоприятните последствия от прилагането на ИТСР на ЮЗР от ниво 2 за периода 2021-2027 г.: 180

II Мерки за наблюдение и контрол при прилагане на ИТСР на ЮЗР от ниво 2 за периода 2021-2027 г.: 181

8. Източници 183

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

Фигура 1. Нива на центрове. Степен на урбанизация. Урбанизационни оси. TEN-T мрежа 4
Фигура 2: Разпределение на населението според степента на урбанизация и жизнения стандарт 6
Фигура 3: Население 2011/2018 г. по региони и области 35
Фигура 4: Население 2011/2018 г. ЮЗР по области 36
Фигура 5: Население 2011/2018 г. ЮЗР по области (без област София – Столична община) 36
Фигура 6: Прогноза за населението в ЮЗР по области – вариант I реалистичен 43
Фигура 7: Прогноза за населението в ЮЗР по области – вариант II оптимистичен 44
Фигура 8: Прогноза за населението в ЮЗР по области – вариант III песимистичен 45
Фигура 9: БВП по текущи цени на регионите за планиране от ниво 2 (2010–2017 г.), млн. лв. 51
Фигура 10: БВП по текущи цени на области от ЮЗР (2010–2017 г.), млн. лв. 51
Фигура 11: БВП на човек от населението по региони от ниво 2 за периода (2010–2017 г.), лв. 52
Фигура 12: БВП на човек от населението (2010–2017 г.) по области, лв. 52
Фигура 13: Брутна добавена стойност (2010–2017 г.), млн. лв. 53
Фигура 14: Динамика на БДС по сектори и години % 53
Фигура 15: БДС по икономически сектори и области, млн. лв. 54
Фигура 16: Динамика на БДС на първичния сектор (2010–2017 г.), млн. лв. 54
Фигура 17: Динамика на БДС на вторичния сектор (2010–2017 г.), млн. лв. 55
Фигура 18: БДС в сектор „Услуги“ (2010–2017 г.), млн. лв. 56
Фигура 20: Брой предприятия и брой заети 2013–2017 г. 58
Фигура 21: Нетни приходи от продажби и ДМА, 2014 г., 2017 г. – хил. лв. 58
Фигура 22: Производителност на труда (2010–2016 г.), лева 59
Фигура 23: Разходи за придобиване на ДМА (2010–2017 г.), хил. лв. 59
Фигура 24: МСП – брой (2010–2017 г.) 60
Фигура 25: ЧПИ ЮЗР (2010–2017 г.), в хил. евро 61
Фигура 26: ЧПИ на жител (евро) 61
Фигура 27. Общини по степен на урбанизация 77
Фигура 28. Полюси и оси на урбанистично развитие 78
Фигура 29: Концентрация на населението в ЮЗР 79
Фигура 30. Функционални агломерационни ареали 81
Фигура 31: Схема на TEN-T пътна мрежа в България 85
Фигура 32: Републиканска пътна мрежа 86
Фигура 33: Трансевропейска железопътна мрежа в България 94
Фигура 34: Железопътна мрежа в България 95
Фигура 35: Електропреносна система на Р България 99

Фигура 36: Газопреносна система 105
Фигура 37: Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет и широколентов достъп до интернет 109
Фигура 38: Относителен дял на населението, попадащо в „бели“ зони 113
Фигура 39: Дял на населението, свързано с обществено водоснабдяване, за някои европейски страни (последни налични данни) 116
Фигура 40: Дял на населението в България, свързано с обществено водоснабдяване и режим на водоснабдяване, по области (31.12.2017 г.) % 116
Фигура 41: Водоснабденост на населението 118
Фигура 42. Население със сезонен режим на водоснабдяване 119
Фигура 43. Загуби при пренос на вода, 2018 г. 122
Фигура 44. Население, свързано с обществена канализация, за някои европейски страни (последна налична година) 123
Фигура 45. Дял на населението, свързано с обществена канализация и пречиствателни станции, по области (31.12.2017 г.) 124

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

Таблица 1: Основни характеристики на Югозападен регион за планиране 5
Таблица 2: Общо образувани битови отпадъци в хил. т. 29
Таблица 3: Събрани битови отпадъци на човек от обслужваното население по статистически райони и области (kg/чов./г.) 30
Таблица 4: Наличност на дълготрайни материални активи с екологично предназначение (ДМА-ЕП) за периода 2010–2017 г. в хил. лв. 32
Таблица 5: Дял на териториите под заплаха от наводнения 34
Таблица 6: Население по региони към 31.12.2011–2018 г. 35
Таблица 7: Населени места в Югозападен регион според броя на населението им към 31.12.2018 г. 38
Таблица 8: Размер на общините в Югозападен регион според броя на населението им към 31.12.2018 г. 39
Таблица 9: Големина на градовете в Югозападния регион според броя на населението им към 31.12.2018 г. 40
Таблица 10: Прогноза за населението в ЮЗР по области – вариант I реалистичен (брой) 42
Таблица 11: Прогноза за населението в ЮЗР по области – вариант II оптимистичен (брой) 43
Таблица 12: Прогноза за населението в ЮЗР – вариант III песимистичен (брой) 44
Таблица 13: Заети лица и коефициенти на заетост на населението на 15–64 навършени години. 47
Таблица 14: Заети лица и коефициенти на заетост на населението на 20–64 навършени години 48
Таблица 15: Безработни лица и коефициенти на безработица на населението на 15–64 навършени години. . 49
Таблица 16: Производителност на труда в ЮЗР 52
Таблица 17:Основни параметри на туризма 2021 г. 57
Таблица 18: Лечебни заведения за болнична помощ в ЮЗР към 31.12.2018 г. 62
Таблица 19: Осигуреност на населението с болнични легла в ЮЗР 63
Таблица 20: Лечебни заведения за извънболнична помощ в ЮЗР към 31.12.2018 г. 64
Таблица 21: Обслужено населението от лекари – брой 64
Таблица 22: Обслужено население от лекари по дентална медицина 65
Таблица 23: Спешна медицинска помощ в ЮЗР– центрове и филиали, 2018 г. 66
Таблица 24: Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 години с висше образование 68
Таблица 25: Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 години с основно и по-ниско образование 69
Таблица 26: Средищни и защитени училища в ЮЗР през учебната 2018/2019 година 71
Таблица 27: Висши училища, студенти и завършили в ЮЗР през учебната 2018/2019 година 72
Таблица 28: Дължина и структура на РПМ към 31.12.2021 г. 87
Таблица 29: Гъстота на пътна мрежа към 31.12.2018 г. (km/1 000 km^2) 88
Таблица 30: Относителен дял на републиканската пътна мрежа по класове от общата дължина – по области и региони към 31.12.2018 г. 88

Таблица 31: Дължина на железопътните линии по региони към 31.12.2018 г. 94
Таблица 32: Преносни електропроводи на територията на Югозападен регион 100
Таблица 33: Изградени мощности по видове ВЕИ по общини и области в ЮЗР към 30.06.2018 г. 102
Таблица 34: Брой общини по области с достъп до газопроводната мрежа към 30.06.2018 г. 106
Таблица 35: Брой и относителен дял на газифицираните домакинства по области 107
Таблица 36: Достъп до интернет и ползваемост от домакинствата 109
Таблица 37: Домакинства с широколентов достъп до интернет% 111
Таблица 38: Относителен дял на населението с достъп до високоскоростен Интернет и в бели и сиви зони към 06.2018 г. 111
Таблица 39: Брой общини, спечелили финансиране по инициативата на ЕК WiFi4EU 114
Таблица 40: Относителен дял на населението с водни услуги по региони и области в ЮЗР (%) 117
Таблица 41: Постигнати нива за качество на ВиК услугите от ВиК операторите в Югозападен регион 120
Таблица 42: Подадени водни количества от обществено водоснабдяване по статистически райони и загуби на вода (млн. m^3/годишно) 121
Таблица 43: Територии в заплаха от наводнение, km^2 127
Таблица 44: Територии със специфични характеристики 128
Таблица 45: Необходим ресурс по стратегически приоритети 172
Таблица 46: Разпределение на средствата по години 173
Таблица 47: Индикативни обекти, подадени от министерства и ведомства 174
Таблица 48: Индикатори за наблюдение и оценка на ЮЗР 178

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

АЗ	Агенция по заетостта
АИС	Автоматична измервателна станция
АНКПР	Актуализация на национална концепция за пространствено развитие
АПИ	Агенция Пътна инфраструктура
АУЕР	Агенция за устойчиво енергийно развитие
БАСЕТ	Българска асоциация за селски и екологичен туризъм
БВП	Брутен вътрешен продукт
ВЕИ	Възобновяеми енергийни източници
ВЕЦ	Водноелектрическа централа
ВОИ	Вътрешни отоплителни инсталации
ВОМР	Водено от общностите местно развитие
ГПМ	Газопреносна мрежа
ГС	Газоразпределителна станция
ГИС	Географска информационна система
ДМА	Дълготрайни материални активи
ЕЗФРСР	Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони
ЕЕ	Енергийна ефективност
ЕК	Европейска комисия
ЕС	Европейски съюз
ЕСГРАОН	Единна система за гражданска регистрация и административно обслужване на населението
ЕСМ	Енергоспестяващи мерки
ЕСФ	Европейски социален фонд
ЕСИФ	Европейски структурни и инвестиционни фондове
ЕФМДР	Европейски фонд за морско дело и рибарство
ЕФСИ	Европейски фонд за стратегически инвестиции
ЕФРР	Европейски фонд за регионално развитие
ЗЗРК	Закон за закрила и развитие на културата
ЗКН	Закон за културното наследство
ЗООС	Закон за опазване на околната среда
ЗРР	Закон за регионалното развитие
ЗУТ	Закон за устройство на територията

ИАГ	Изпълнителна агенция по горите
ИАРА	Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури
ИЗП	Използваеми земеделски площи
ИМТ	Интермодален терминал
ИСИС	Иновационна стратегия за интелигентна специализация
ИСУН	Информационна система за управление и наблюдение на средствата на ЕС в България
ИТИ	Интегрирани териториални инвестиции
ИТСР	Интегрирана териториална стратегия за развитие
КАВ	Качество на атмосферния въздух
КЕВР	Комисия за енергийно и водно регулиране
КПГ	Компресиран природен газ
КФ	Кохезионен фонд
КЦН	Краткосрочната целева норма
МЕ	Министерство на енергетиката
МЗ	Министерство на здравеопазването
МЗм	Министерство на земеделието
МИ	Министерство на икономиката
МК	Министерство на културата
КПГ	Компресиран природен газ
МОН	Министерство на образованието и науката
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МСЕ	Механизъм за свързване на Европа
МСП	Малки и средни предприятия
МС	Министерски съвет
МТ	Министерство на туризма
МТС	Министерство на транспорта и съобщенията
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
НЕМ	Национална Екологична мрежа
НИНКН	Национален институт за недвижимо културно наследство
НИРД	Научно-изследователска и развойна дейност
НКЖИ	Национална компания „Железопътна инфраструктура“
НКИЗ	„Национална компания Индустриални зони“ ЕАД

НКЦ	Недвижими културни ценности
НСАИКПД	Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие
НСИ	Национален статистически институт
НСРР	Национална стратегия за регионално развитие
ОИСР	Организация за икономическо сътрудничество и развитие
ОП	Оперативна програма
ОПИК	Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“
ОПОС	Оперативна програма „Околна среда“
ОПР	Общински план за развитие
ОПРР	Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020
ОПТ	Оперативна програма „Транспорт“
ОСР	Областна стратегия за развитие
ОПТТИ	Оперативна програма „Транспорт и транспортна инфраструктура“
ОУПО	Общ устройствен план на община
ПВТ	Повърхностни водни тела
ПИРО	План за интегрирано развитие на община
ПОУ	План за опазване и управление
ПРСР	Програма за развитие на селските райони
РКБИ	Оперативна програма „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика“
СДН	Средноденонощна норма
СЗР	Северозападен регион за планиране от ниво 2
СИР	Североизточен регион от ниво 2
СО	Столична община (област)
СЦР	Северен централен регион за планиране от ниво 2
УО	Управляващ орган
ФПЧ	Фини прахови частици
ФтЕЦ	Фотоволтаична електроцентрала
ЮЗР	Югозападен регион за планиране от ниво 2
ЮИР	Югоизточен регион за планиране от ниво 2
ЮЦР	Южен централен регион за планиране от ниво 2

РЕЧНИК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ ТЕРМИНИ

Агломерационен ареал – "Functional Urban Area" (FUA) – активна част от територията на община или на група общини, в която се осъществяват интензивни функционални връзки между града-център и други населени места и обекти.

Агломерационно ядро – самостоятелен град-център или с пространствено приобщени към него съседни населени места и други обекти в обща непрекъсната пространствена система.

Брутен вътрешен продукт (БВП) – характеризира крайния резултат от икономическата дейност и се измерва с добавената стойност, създадена при производството на стоки и услуги от единиците, резиденти на икономическата територия на страната.

Брутна добавена стойност (БДС) – измерител на стойността на стоките и услугите, произведени на една територия за даден период от време. БВП и БДС могат да се разглеждат в тясна връзка, като БВП се изчислява като сума от потреблението (частно и държавно), инвестициите (в основен капитал и запаси) и нетния износ (износ минус внос). БВП = БДС + корективи (данъци – субсидии).

Екологично състояние на повърхностни води – Състояние, определено от биологичните, физико-химичните и хидроморфологичните елементи на качеството на водите.

Електронно управление (е-управление) – Управление в електронна среда на нормативните взаимовръзки, административните процеси и обслужване и взаимодействието с потребителите с използване на информационни, статистически и математически модели и методи на обработка на данни, информация и знания, които осигуряват по-високо ниво на ефективност на управлението.

Зелен пояс – териториална свързаност на неурбанизирани територии чрез приобщаване на земеделски или планински слабо урбанизирани територии между тях в единно природно пространство с линеен характер.

Интермодален транспорт – комбиниран транспорт на хора или стоки като се използват два или повече вида транспортни средства (за въздушен, железопътен, плавателен или автомобилен транспорт).

Индустриален парк - обособена територия, разположена в една или повече общини, за която са осигурени устройствени, технически и организационни условия за производствени дейности.

Коефициент на възрастова зависимост – съотношение между лицата от населението в „зависимите" възрасти (населението под 15 и на 65 и повече навършени години) на 100 лица от населението в „независимите" възрасти (от 15 до 64 години), изчислено в проценти.

Коефициент на демографско заместване – съотношение между броя на влизащите в трудоспособна възраст (15–19 години) и броя на излизащите от трудоспособна възраст (60–64 години).

Културен коридор – традиционно териториално направление в даден регион, по чието протежение циркулират културни ценности, идеи и иновации в един постоянен

континюитет на връзки, влияния и взаимодействия.

Културен маршрут – традиционен път, материално детерминирано историческо трасе, съответства на определена историческа функция и цел, включва материални и нематериални културни феномени.

Малки населени места – села или градове с население до 30 000 жители. (*Наредба № 7 на МРРБ, Допълнителни разпоредби, § 1*)

Местообитание – район със специфични абиотични и биотични фактори, в който определен растителен или животински вид се намира в някои от стадиите на своя жизнен цикъл. (*ЗЗТ, § 1, т. 9 от Допълнителните разпоредби*)

Оси на урбанистично развитие – (полицентрични зони), пространства с линеен характер, формирани при интегрирането на полюсите на развитие с транспортно-комуникационната мрежа на страната.

Производителност на труда – съставен икономически показател, който съпоставя постигнатия резултат (новосъздаден продукт) с вложения трудов фактор при осъществяването на определена икономическа активност на определена икономическа територия за определен период.

Пространствено планиране – процесът на създаване на териториална основа за координиране на секторните политики на национално, регионално и местно ниво чрез система от йерархично обвързани документи, които в съответствие с териториалния потенциал определят стратегията за интегрирано пространствено развитие[1].

Пространствено развитие – еволюцията на територията във всичките ѝ измерения (икономически, социални, екологични и физически)[2].

Територии с особена териториалноустройствена защита – защитени територии за природозащита по Закона за защитените територии, за културно-историческа защита по Закона за културното наследство, други територии със специфична характеристика, чийто режим на устройство и контрол се уреждат в отделни закони (високопланинските и крайграничните територии, морското крайбрежие, територията на столицата и други), свлачищните територии.

Трансевропейска транспортна мрежа (TEN-T) – обща транзитна транспортна система от автомобилни пътища, железопътни линии, водни пътища, пристанища и летища на Европейския съюз.

Транспортен коридор – територия с линеен характер, която може да включва автомагистрала, железопътна линия, плавателен канал или варианти на тяхното съчетаване.

Функционални зони – компактна пространствена система от функционално обвързани територии, характеризиращи се с общи/сходни условия и цели за развитие.

[1] § 1, т. 1 на Наредбата за условията, реда и сроковете за изготвяне, съгласуване, приемане, актуализиране и изпълнение на Националната концепция за пространствено развитие, регионалните схеми за пространствено развитие на районите от ниво 2 и регионалните схеми за пространствено развитие на районите от ниво 3 (области)

[2] § 1, т. 2 на същата наредба

РЕЗЮМЕ

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Югозападен регион за планиране от ниво 2 е средносрочен стратегически планов документ, който определя политическата, икономическата, пространствената и тематичната рамка на развитието на региона в годините на новия програмен период 2021–2027 г.

В методически аспект при разработването на Интегрираната териториална стратегия за развитие са използвани подходи и методи, които гарантират достоверността на изследванията, отчитат ограничителите и стимулаторите за развитие на територията на региона и обосновават формулираните цели, мерки и приоритетни действия за интегрирано развитие на основните функционални системи. Последните са насочени към постигането на желан напредък в цялостното социално-икономическо развитие на региона и изравняването му по основни показатели с останалите региони от ниво 2 в страната.

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Югозападен регион за планиране от ниво 2 е разработена в съответствие с Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. (Актуализация 2019 г.) и отчита предвижданията на регионално ниво на секторните стратегии в областта на икономическото развитие, здравеопазването, образованието, науката, социалните услуги, транспорта, водния сектор, енергетиката, широколентовите комуникации, туризма и околната среда. В нея са използвани и резултати от изготвения Социално-икономически анализ на регионите в Република България (юли 2019 г.), след актуализация на информацията по налични нови данни към края на 2019 г.

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Югозападен регион за планиране от ниво 2 е изготвена на основата на обстоен анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на региона, изявените тенденции, изведените и обсъдени със заинтересованите страни приоритети за развитие. Проследени са промените в икономическото и социалното развитие на административно-териториалните единици от ниво 3 в региона и факторите, оказващи влияние върху състоянието и качеството на живот. Анализът на вътрешнорегионалните различия между отделните области сравнява показателите на всяка от тях със средните показатели за страната и останалите региони от ниво 2. В пространствена структура са изявени централните, силно урбанизирани територии, периферните и селските слабо урбанизирани територии, територииите за защита на природните и културните ценности и със специфични характеристики и проблеми, за които са необходими целенасочени политики. Във функционално-йерархичната структура на мрежата от населени места са подсилени връзките и взаимодействието между градовете – центрове от различни йерархични нива (София, Перник, Кюстендил и Благоевград), които осигуряват достъпа до услуги чрез главните и второстепенните урбанистични и комуникационно-транспортни оси.

Определените цели и приоритети за развитие на Югозападен регион за планиране в периода 2021–2027 г. са в съответствие с целите и стратегиите на Националната програма за развитие: България 2030, Актуализираната национална концепция за пространствено развитие, както и целите на политиките на ЕС за сближаване и регионално развитие след 2020 г.

Основен стратегически документ, който очертава политиките за развитие на България за

следващите години, е Националната програма за развитие: България 2030. Програмата е рамков стратегически документ от най-висок порядък в йерархията на националните програмни документи. В него са определени визията и общите цели на политиките за развитие във всички сектори на държавното управление, включително техните териториални измерения.

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Югозападен регион за планиране отчита основните стратегически цели, заложени в Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. (НКПР) и нейната актуализация от 2019 г. (АНКПР), а именно териториално, икономическо и социално сближаване.

Формулираната визия за развитие на Югозападен регион за планиране от ниво 2 има следното съдържание:

Югозападен регион – развиващ своите потенциали за достойно място сред европейските райони.

Следвайки принципа на приемственост са взети под внимание стратегическите насоки за изпълнение, заложени в Регионалния план за развитие на ЮЗРП 2014–2020 г., тяхната степен на реализация и актуалност, като в ИТСР са представени нови идеи, надграждащи постигнатите резултати и въздействие.

На тази основа са определени следните приоритети за развитие на региона:

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 1: ПОДКРЕПА НА РЕГИОНАЛНИТЕ ПОТЕНЦИАЛИ ЗА УСТОЙЧИВ РАСТЕЖ

Постигането на устойчив икономически растеж чрез развитие на конкурентоспособна икономика ще продължи да е ключът към желаното качество и стандарт на живот в Югозападен регион за планиране.

Обективно този приоритет ще се постигне посредством Подобряването на регионалната система за научноизследователска дейност и преди всичко тази на столичния район, която е с най-голям потенциал. Максимално ще се използват постиженията на университетските звена. Това трябва да бъде съобразено с регионалната специализация с цел ефективно ориентиране на научните разработки към нуждите на националния и регионалния пазар.

Трябва да се насърчи преходът към ново индустриално развитие чрез повишаване качеството на работната сила, въвеждане на иновативни производства, повишаване на инвестиционната активност и засилване ролята на модерното предприемачество.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 2: ИНВЕСТИРАНЕ В ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ И ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСБАЛАНСИ В ОСИГУРЯВАНЕ НА ДОСТЪП ДО КАЧЕСТВЕНИ УСЛУГИ

Подобреното качество на и достъп до публичните услуги от първостепенно значение – здравно обслужване, социални услуги, активното социално приобщаване на уязвимите групи, както и ефективното реализиране на пазара на труда водят до съхраняване на регионалните демографски ресурси и подобряване качеството на живот, социално сближаване и повишаване привлекателността за обитаване на всяка териториална общност.

Грижите за здравето на населението в региона са насочени към осигуряване на равен достъп до качествени, устойчиви и достъпни медицински услуги чрез развитие на

инфраструктурата.

Специален фокус на осъществяваните мерките е насочен към създаване на условия за насърчаване на ученето през целия живот, по-специално на гъвкавите възможности за повишаване на квалификацията и преквалификацията за всички.

ПРИОРИТЕТ 3: ПО-ДОБРЕ СВЪРЗАН И УСТОЙЧИВ РЕГИОН

Ключово условие за постигането на по-добра транспортна и цифрова свързаност в региона (външна и вътрешна) е ефективното поддържане, модернизация и развитие на инфраструктурата.

Подобряването на качеството на околната среда чрез изграждане и подобряване на екологичната инфраструктура е в центъра на внимание на ИТСР за новия програмен период. Важен елемент от цялостната дейност е поддържане на благоприятно природозащитно състояние на природните местообитания, осъществяване на мониторинг за установяване на промени с оглед иницииране на природозащитни мерки.

Устойчивото териториално развитие означава хармонично и свързано развитие на целия регион, чувствително към териториалното многообразие и неговите силни страни, провеждане на политики за укрепване на ендогенните местни потенциали.

Един от сериозните инструменти за насърчаване на социално-икономическото развитие на граничните региони е трансграничното сътрудничество.

Дефинираните приоритети и стратегически цели се оценяват като изключително важни за развитието на региона. Те ще бъдат изпълнени чрез взаимосвързани и интегрирани приоритети, които впоследствие ще бъдат обективизирани чрез мерки и дейности.

В Интегрираната териториална стратегия за развитие на Югозападен регион за планиране от ниво 2 са идентифицирани всички заинтересовани страни и участници в процеса на формирането и прилагането на регионалната политика за интегрирано устойчиво развитие на територията на региона. Посочен е комуникационен механизъм за осигуряване на информация, отчетност и прозрачност относно постигнатите резултати.

В съответствие с Методическите указания за изготвяне на ИТСР на регионите от ниво 2 е направена оценка на необходимите ресурси за реализация на стратегията, конкретизирани по години съобразно оптималния график за изпълнение на проектните идеи. Изготвен е и Индикативен списък на важни за региона проекти с индикативни бюджети и оптимален график на изпълнение, който обединява предложенията, постъпили от местните власти и общности и от експертите.

Съществена част на Документа са индикаторите за наблюдение и оценка на изпълнението на ИТСР. За тези индикатори са посочени изходни и целеви стойности, чрез които ще се наблюдава и измерва постигането на целите за ускоряване на социално-икономическото развитие, за преодоляване на последиците от глобалната криза, за намаляване на регионалните диспропорции и подобряване на качеството на живот.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

1.1. Общи изисквания

Интегрирана териториална стратегия за развитие на регион от ниво 2 е част от системата от документи за планиране на пространственото развитие, регламентирани със Закона за регионалното развитие (ЗРР). Тя определя средносрочните цели, приоритети и перспективи за устойчиво интегрирано регионално и местно развитие на територията на съответния регион за планиране в съответствие с предвижданията на Националната концепция за регионално и пространствено развитие и другите секторни и хоризонтални политики, както и връзките му с други региони за планиране от ниво 2 в страната и в съседните държави в макрорегиона.

Интегрираната териториална стратегия развитие на Югозападен регион от ниво 2 се разработва в съответствие с Актуализацията на Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. и координира предвижданията на секторните стратегии и документи на регионално равнище в областта на икономическото развитие, здравеопазването, образованието, науката, социалните услуги, транспорта, водния сектор, енергетиката, широколентовите комуникации, туризма и околната среда и отчита регионалните им специфики и териториалните им измерения.

1.2. Подход за разработването на ИТСР на ЮЗР

Изборът на подход и методология за изпълнение на задачата „Подкрепа за интегрирани териториални стратегии за следващия програмен период (Интегрирана териториална стратегия за развитие на Югозападен регион за планиране от ниво 2)“ е съобразен с основната цел, а именно Интегрираната териториална стратегия за развитие на регион от ниво 2 да служи за стратегически документ, който ще определи средносрочните цели, приоритети и перспективи за устойчиво интегрирано регионално и местно развитие на територията на съответния регион за планиране в съответствие с предвижданията на Националната концепция за регионално и пространствено развитие и другите секторни и хоризонтални политики, както и връзките му с други региони за планиране от ниво 2 в страната и в съседните държави в макрорегиона.

Този документ, изготвен по единна методология за шестте региона за планиране, ще се използва за определяне на приоритетите и зоните за интервенции и за прилагане на интегрирани териториални инвестиции.

Основните подходи в разработването на анализа обхващат подходите, описани в Методическите указания за разработване на ИТСР съгл. чл. 17, т. 9 на ЗРР (изм. и доп. ДВ бр. 21 от 13 март 2020 г.) от март 2020 г., и допълнителни подходи, извлечени от документите за приоритетите в регионалната и кохезионната политика на ЕС в периода след 2020 г., а именно:

Научно обоснован подход

Подходът е в основата на всички анализи и прогнози и особено на тези, свързани със социалното и икономическото развитие и с аналогични разработки за регионално и пространствено планиране. Съществен елемент от този подход ще бъде изготвянето на теоретичен модел на регионалната схема, обвързващ я с определените насоки в Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г., Актуализация 2019 г., изискванията на Техническата спецификация и Методическите

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

указания на Министерството на регионалното развитие и благоустройството за изготвяне на ИТСР на регионите от ниво 2 (март 2020 г.).

При разработването на ИТСР на Югозападен регион за планиране от ниво 2 ще бъдат използвани информацията и данните, събрани и обработени за целите на Социално-икономическия анализ на районите на Р. България и актуализацията на НКПР, които ще бъдат допълнени с нови данни, налични към момента на изпълнението на договора.

Подход, основан на местните характеристики и потенциал

Използването на този подход, известен сред професионалните среди като „Подход Барка“[3], има за цел да подмени универсалните подходи, прилагани от различни международни (Световна банка, ОИСР) и европейски институции за подпомагане на развитието и преодоляване на регионалните различия. Този подход се прилага в изготвянето на анализи на територии със специфични характеристики за да се открояят конкурентните предимства на определени териториални единици и за да се определят неизползваните потенциали. Той се възприема като обединяващ местните общности инструмент за решаване на съществуващи проблеми, свързани със заетост и безработица, жилищни условия, незадоволително ниво на публичните услуги, които ограничават икономическите възможности и са в основата на социалната изолация.

Подходът, основан на местния потенциал и характеристики, е изключително подходящ и необходим за прилагане в регионален мащаб, поради което ще бъде използван и при разработването на Интегрирана териториална стратегия за развитие на Югозападен регион за планиране от ниво 2.

Интегриран подход

Прилагането на интегрирани териториални стратегии през следващия програмен период 2021–2027 г. налага задължително при разработването на ИТСР интегрирания подход, който да отчита предвижданията на регионално ниво на секторните стратегии в областта на икономическото развитие, здравеопазването, образованието, науката, социалните услуги, транспорта, водния сектор, енергетиката, широколентовите комуникации, туризма и околната среда.

Този подход, наложил се като основен в политиката за регионално развитие и задължителен при изготвяне на стратегическите документи за регионално и пространствено планиране, има за цел в условията на свиващи се ресурси и ограничени финансови приоритети да обедини различни политики, приоритети, проекти, финансови ресурси, източници за финансиране, участници и заинтересовани страни за постигане на положителна синергия и добавена стойност от реализираните програми.

Прилагането на интегриран подход за планиране на регионалното и пространственото развитие на регионите дава отговор на набелязаните нужди и потенциал за развитие, изисква целите да бъдат съгласувани и да предвиждат взаимодействие с факторите, условията и потенциала за специфичното развитие на съответния регион, мрежата от населени места и отделните сектори на икономиката.

[3] Barca, F. (2009) An agenda for a reformed cohesion policy A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf Докладът е изготвен от министъра на икономиката на Италия Фабрицио Барка по искане на комисаря по регионална политика Д. Хубнер

Подход „отдолу – нагоре“

Подходът „отдолу–нагоре“, прилаган в много държави с висока професионална култура, демократични традиции и отношение към планирането, подпомага цялостния процес на вземане на решения, изпълнението им и прилагането на ИТСР въз основа на предложения, постъпващи от по-ниските йерархични нива. Този подход, който се приема за по-подходящ за стратегически документи за регионално и градско планиране в локални мащаби, ще бъде използван и при разработването на ИТСР с цел да се постигне: 1) изграждане на консенсусен модел с всички заинтересовани страни, повишаване на ангажираността и заинтересоваността на участниците в подготовката и прилагането на ИТСР; 2) намаляване на риска от недобра вътрешна и външна комуникация и получаване на достатъчно надеждна обратна информация от заинтересованите страни; 3) ефективно използване на цялата налична база от интегрирани знания от различните членове в екипа, допълнени със знанията на местните участници; 4) повишаване на информираността и знанието за същността и основните цели на ИТСР.

Прилагането на подхода „отдолу–нагоре“ във фазата на актуализиране на информацията и на публичните консултации позволява да се постигнат изискванията за информираност, публичност и прозрачност и да се идентифицират по-точно потребностите на местните общности, към които да се ориентират приоритетите и да се насочат публичните средства.

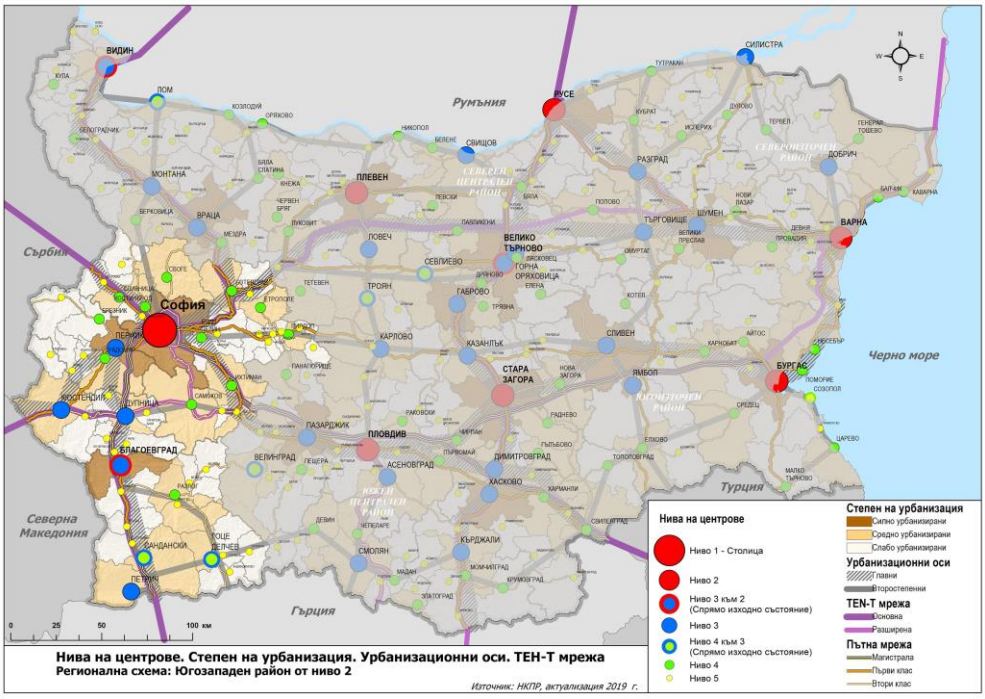
2. ТЕРИТОРИАЛЕН ОБХВАТ И АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО, СОЦИАЛНОТО И ЕКОЛОГИЧНОТО СЪСТОЯНИЕ, НУЖДИТЕ И ПОТЕНЦИАЛИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНА

Териториалният обхват на регионите за планиране от ниво 2 (NUTS 2) в България е определен в съответствие с изискванията на Регламент (ЕО) № 1059/2003, който формира единната правна рамка на регионалните статистики в Европейския съюз. Създадените шест региона за планиране у нас, които не са административно-териториални единици, имат за цел да подпомогнат „планирането, програмирането, управлението, ресурсното осигуряване, наблюдението и оценката на регионалното развитие“ (чл. 4, ал. 1 на ЗРР). Изменение на границите на регионите е извършено по повод членството на страната в Европейския съюз през 2007 г. Югозападният регион обхваща областите Благоевград, Кюстендил, Перник, София и София – Столична община, с общо 52 общини.

Територията на региона се простира на север до билото на Западна и Централна Стара планина. Източната му граница преминава през Златишко-Пирдопското поле, Ихтиманска Средна гора, югозападните склонове на Родопите и по поречието на р. Места. Южната граница изцяло съвпада с държавната граница на България с Гърция, а на запад регионът граничи с Република Северна Македония и Република Сърбия.

Площта на региона е 20 040 km^2, което представлява 18,1 % от територията на страната, като земеделските територии са 44,0 %, горските – 49,6 % и урбанизираните – 4,4 %.

Фигура 1. Нива на центрове. Степен на урбанизация. Урбанизационни оси. TEN-T мрежа

Източник: НКПР Актуализация 2019 г.

Наличието на Столичния град на територията на региона обуславя пресичането му с важни направления от основната TEN-T мрежа като връзки с всички съседни столици и обслужването му с транспортна инфраструктура от най-висок клас. Четири от шестте

автомагистрали изграждани в страната (АМ „Тракия“, АМ „Европа“, АМ „Хемус“ и АМ „Струма“), допълвани от два първокласни пътя, започват от София, свързвайки страната с всички съседни държави. Пет от деветте основни жп линии в страната реализират тези връзки с жп транспорт.

Преминаването на един от основните коридори на TEN-T мрежата – „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“ – през територията на ЮЗР го ситуира в благоприятна позиция за интегриране както в национален, така и в европейски план предвид добрата изграденост на пътищата от висок клас, провеждащи транзитните потоци и осигуряващи интеграцията на пътната мрежа и жп мрежа на региона и страната с тези на съседните страни. Като част от направленията на основната TEN-T мрежа, някои от тях се нуждаят от доизграждане и развитие, за да отговорят на европейските изисквания за качество и сигурност на международните превози – АМ „Струма“, АМ „Европа“, скоростен път „Гюешево–Кюстендил–Радомир–Перник–София“. Спецификата на релефа в южната част на региона затруднява транспортните комуникации и това налага и доизграждане на довеждащите пътни направления с оглед подобряване на достъпа на по-отдалечените територии и балансиране на транспортното обслужване.

Таблица 1: Основни характеристики на Югозападен регион за планиране

Регион/област	м. ед.	България	ЮЗР	Благоевград	Кюстендил	Перник	София-(СО)	София	% ЮЗР от РБ
Територия	*km²*	**110 994**	**20 040**	6 290	3 086	2 366	1 329	6 969	18,06
Население (2018 г.)	*брой*	**7 000 039**	**2102205**	305 123	119 041	120 880	1 328 120	229 041	30,03
Общини	*брой*	**265**	**54**	14	10	6	1	23	20,38
Нас. места	*брой*	**5 256**	**949**	274	182	171	38	284	18,06
Градове	*брой*	**257**	**48**	13	7	6	4	18	18,75
Равнище на урбанизация	*%*	**73,5**	**84,31**	60,02	69,92	79,30	95,58	61,46	114,71
БВП (2017 г.)	*млн. лв.*	**101 043**	**48 390**	2 718	977	952	40 127	3 616	47,89
БВП на човек	*лв.*	**14 280**	**22 913**	8 792	7 989	7 735	30 295	15 527	160,46

Източник: НСИ

На територията на ЮЗР има общо 949 населени места, от които 48 са градове. По данни на НСИ към 31.12.2018 г. общо населението на ЮЗР е 2 102 205 души, което е намаление с 29 028 човека в сравнение с данните от последното преброяване през 2011 г. Населението в региона е 30,0 % от общото за страната и гъстотата му към края на 2018 г. е 104,9 души/km^2, значително по-висока от средната за страната (63,1 д./km^2), което се дължи основно на столичния град, където гъстотата вече надминава 1 000 души/km^2.

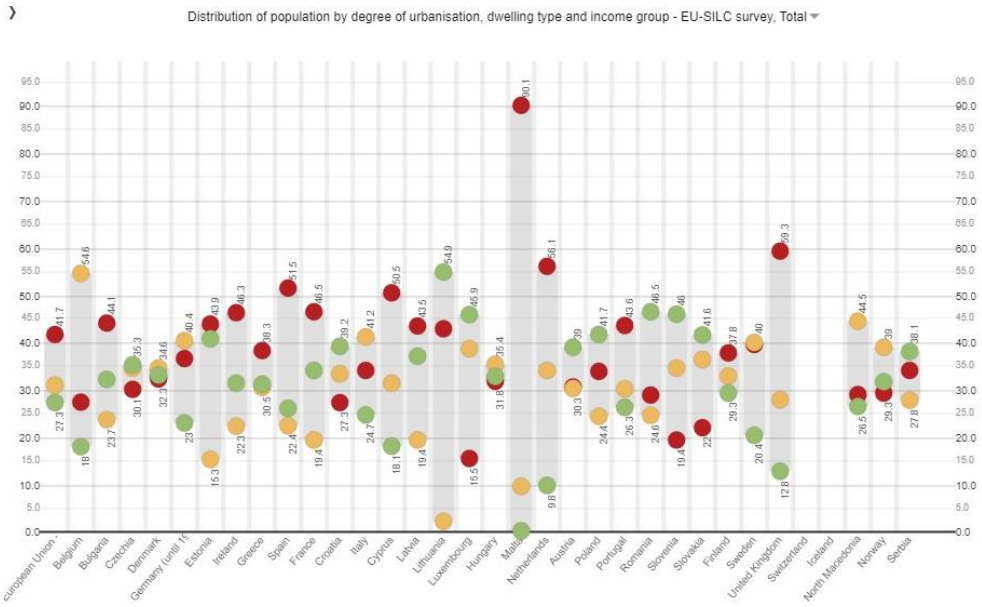
Степента на урбанизация (градското население) е 84,3 % и е най-високата в страната. Най-големият град на територията на региона е столицата София с 1 269 384 жители. Трите областни центрове попадат в групата на средно големите градове – Перник (75 169 д.), Благоевград (69 178 д.) и Кюстендил (39 881 д.).Още шест града с население над 20 хил. души допълват и балансират областните центрове – Дупница (29 698 д.), Петрич (27 039 д.), Сандански (25 091 д.), Самоков (25 138 д.), Ботевград (19 212 д.) и Гоце Делчев (18 353 д.). Населението на всички градове (с изключение на Столицата) намалява за периода 2011–2018 г.

На ниво община, 57,7 % (30 бр.) от общините в ЮЗР се класифицират като слабо урбанизирани (периферни), 36,5 % (19 бр.) са средно урбанизирани (междинни) и само 5,8 % (3 бр.) са силно урбанизирани (централни). Слабо развитите периферни общини са с

малко население и без изявен град – център и те се нуждаят от целенасочена подкрепа за преодоляване на основните проблеми. Тези общини са локализирани в териториални ареали предимно по западната граница и в Средногорската и Старопланинската част на региона.

Сравнени със стойностите за Европейския съюз, където 28 % са слабо урбанизирани, 31 % са средно урбанизирани и 41 % са силно урбанизирани, е очевидна обърнатата тенденция. И на национално ниво ситуацията е подобна – превес имат силно урбанизираните територии, а с близки стойности са междинните и слабо урбанизираните.

Фигура 2: Разпределение на населението според степента на урбанизация и жизнения стандарт

Източник: Проучване на ЕВРОСТАТ за социалното включване и жилищните условия, EU-SILC Survey, 2018 г.

В условията на глобализация предимство на Югозападен регион е уникалната природа, културните ценности от различни епохи, съхранените бит и традиции в отдалечените незасегнати от урбанизация общини и територии, които извеждат българската идентичност като водеща в туристическата индустрия. Културното наследство заема определяща роля в информационното общество на XXI век. В епохата на глобализация и мобилност териториите с културна памет все по-трайно привличат хора, дейности и инвестиции и определят избора за качествена жизнена среда.

Освен включените в списъка на световното наследство на ЮНЕСКО Боянска църква и Рилски манастир, на територията на региона са археологическите резервати Пауталия–Велбъжд в Кюстендил, Сердика–Средец в София, Мелник, редица исторически селища – Копривщица, Банско, Ковачевица, Долен, множество манастири от различни исторически епохи – Рилският манастир, символ на многовековната културна история на България, Роженският манастир, манастирът „Седемте престола“, Самоковският девически метох, Етрополският манастир, Земенският манастир, манастирите от Софийската Света гора и други.

Разнообразните климатични, геоложки и хидроложки условия, уникалната флора и фауна,

богатото разнообразие на видове, съобщества и природни местообитания, както и фактът, че на територията попадат национални и природни паркове с голяма значимост, представляват неоценим потенциал за развитието на туризма и за съхраняване на богато биоразнообразие с общоевропейско значение

Междурегионалното и транснационално сътрудничество на Югозападен регион за планиране, разположен на границата с три държави, е фактор в пространствената политика за опазване на културното наследство. Развитието на междурегионална и транснационална интеграция е залог са изграждане на „мостове“ за единно културно пространство, диалог между културите, осъществяване на идеята за световно културно наследство. Това е ресурс за устойчиво икономическо, териториално и социално развитие, повишаване на социалния капитал на региона, стандарта на живот и качеството на жизнената среда.

2.1. Фактори, влияещи върху развитието на региона

Представените основни фактори на растеж в Югозападен регион ще бъдат отчетени в Интегрираната териториална стратегия за развитие. Посочените фактори имат различна степен на влияние в отделните области и общини в региона в зависимост от специфичните характеристики и достигнатата степен на развитието им, но съществуват някои основни елементи, считани за важни за социално-икономическия растеж, независимо от равнището на развитие на съответните области и общини.

МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ И РОЛЯ НА ЮЗР В НАЦИОНАЛЕН, ЕВРОПЕЙСКИ И ГЛОБАЛЕН КОНТЕКСТ

Местоположение

Важната роля на географските фактори (местоположение, климат) за икономическия растеж е призната отдавна.

Благоприятното местоположение на ЮЗР се определя от неговото разположение и транспортна достъпност в национален, европейски и глобален план.

Разположен в Югоизточна Европа, с най-дълга западна граница от регионите в страната и граница с държава членка на ЕС, Югозападен регион има най-добре развита пътна мрежа от висок клас, пренасяща международните и националните транспортни потоци и позициониращa го в глобалните транспортни връзки и потоци.

През територията на Югозападен регион преминава коридорът от основната TEN-T мрежа на ЕС „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“ (железопътно и пътно трасе по направленията Видин–София–Кулата и София–Пловдив–Бургас/Свиленград (турска граница), както и направленията „София–граница Сърбия“, „София–граница с Република Северна Македония“ и „София–Велико Търново–Русе/Букурещ“ (със съставните им път и жп линии), които също са включени в основната TEN-T мрежа на територията на страната.

С важно значение за глобализацията на региона е преминаването на автомагистралите „Тракия“, „Хемус“ (в експлоатация около 40 %), „Струма“ (в експлоатация 66 %), „Европа“ (граница Сърбия–София, в строеж), формиращи основната TEN-T мрежа на територията на страната.

В „широкообхватната“ мрежа е включен и скоростен път Рила, по направлението

„Кюстендил–Дупница–Самоков–ПВ Богородица–АМ „ Тракия“/АМ „Хемус“.

Тези части от трасетата на коридорите от основната TEN-T мрежа и високата степен на изграденост на автомагистрали повишават значението и ролята на региона в национален, регионален, европейски и глобален мащаб. Бидейки в центъра на Балканите, регионът и София са по средата между Черно и Адриатическо море и най-близо до Егейско море.

Независимо от високата транспортна достъпност, подобно на всички региони в България Югозападен регион се характеризира с периферно местоположение в Европейски контекст. За това допринася и незавършеността на коридорите на TEN-T мрежата. По-високата транспортна достъпност и столичният регион като най-добре изградения мултимодален интернационален транспортен хъб на България до известна степен компенсира тази периферност.

Независимо от отдалечеността на региона от европейските централни места, ЮЗР в глобален, европейски и регионален контекст има своето геополитическо и геоикономическо значение. Това значение се засилва от присъствието на столицата на страната, което определя централното място на региона. София е 15-ти по население град в Европа и има важно кръстопътно и геополитическо значение.

Политико-географското положение на ЮЗР се определя и от границите на региона, които съвпадат с части от държавните граници на България с Гърция, Република Северна Македония и Сърбия. Граничното положение на региона и общите граници с трите държави го определят като регион с възможности за развитие на трансгранично сътрудничество и с възможности за въздействие върху регионалното сътрудничество на Балканите. Областите Перник и София притежават неизползван потенциал за развитие на сътрудничеството със Сърбия. Засега успешно функционират ГКПП Стрезимировци и Олтоманци, но не се забелязва активност във връзка с откриването на нови ГКПП-та: Банкя – Петачинци и Трекляно – Босилеград.

Поради своето местоположение регионът има важно значение по отношение на връзките в глобален контекст, в т.ч. с Близкия Изток.

Високата степен на отвореност (мрежи, връзки) е важен фактор за растеж в условията на нарастваща глобализация и ЮЗР следва да намери място в този процес.

Транспортна свързаност

За формиране на Югозападен регион и неговата вътрешна свързаност имат роля различни демографски и икономически фактори и процеси. За това допринасят и природните условия в неговата територия. Долината на река Струма предопределя по естествен път гравитирането на селищата в региона към София, Перник, Благоевград. Селищата по долината на река Места изпитват по-слабо гравитационното притегляне на столицата и останалите големи градове в ЮЗР, което налага улесняване на вътрешната свързаност с подобрени пътища в меридиално направление в региона.

Високата транспортна достъпност на Югозападен регион се допълва с различна степен на транспортна свързаност в отделните части на региона. Като цяло ЮЗР се отличава с една от най-ниските гъстоти на пътната мрежа в сравнение с останалите региони от ниво 2, което е в ущърб на периферните райони и затруднява вътрешнорегионалните комуникации. Това до известна степен се обуславя от спецификата на неговия релеф. С най-ниска транспортна достъпност в Югозападен регион е област Благоевград.

Транспортната свързаност на област Благоевград не е достатъчно „отворена“ и към

съседната Република Северна Македония, а транспортният трафик през нея е насочен почти изключително към Гърция.

Чрез изграждане на скоростни пътища на национално и регионално ниво могат да се създадат предпоставки за преодоляване дефицита на взаимодействие между силно урбанизираните територии (на общините с големи градове – опорни центрове в региона) и периферните, слабо урбанизирани територии (общините, чиито центрове са малки населени места). Периферните територии са най-уязвимите пространства от социално-икономическа гледна точка. Повечето от тях са едновременно гранични, планински и селски: с кризисни демографски характеристики, недобра техническа инфраструктура, ниска заетост и затруднен достъп до социални услуги. Най-вече това се отнася за осигуряване на по-добра достъпност до центровете на растеж, иновации, култура и образование (основно София и донякъде Благоевград).

Цифрова свързаност и ИКТ

Географската отдалеченост на региона от европейските центрове, формиращи посоките и скоростта на развитие в Европа, може да се компенсира със силно развитие на цифровата свързаност и развитие на ИКТ в страната като цяло и в Югозападен регион в частност.

Показателите за достъпност и използваемост на интернет в ЮЗР имат най-високи стойности в страната, но съществува разделение между отделните области, както и между градските и селските райони – достъпът на домакинствата в градовете е много по-добър от този в селските райони, особено в периферните територии.

През 2018 г. според данните на НСИ 75,3 % от домакинствата в региона имат достъп до интернет (средно за страната – 72,1 %). София град отчита най-висок достъп – 81,9 %, с което се нарежда на второ място в страната след област Русе, а област София – най-нисък показател в региона – 51,3 %. Делът на лицата, регулярно ползващи интернет, в региона са 69,2 % през 2018 г. при 63,6 % средно за страната. Като цяло регистрираното проникване на високоскоростен Интернет сред населението на Югозападен регион е по-високо от измереното средно за страната, като за Столицата достига почти 100 %.

България се нарежда на последното 28 място в ЕС по навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI 2019), като отбелязва неблагоприятна тенденция да изостава спрямо другите държави членки (така например през 2017 г. тя е на 26 място, а през 2018 г. – на 27 място). Сравненията със средните за ЕС показатели за Свързаност, Човешки капитал, Използване на интернет услуги, Внедряване на цифрови технологии и Цифрови обществени услуги показва значително изоставане не само на ЮЗР, но и на Столичния регион, с изключение на показателя за свързаност. Значително изоставане се отбелязва и за осигурения достъп до високоскоростен интернет и 5G мрежите.

Това определя като изключително важна задача в следващия период ускоряването на достъпа до интернет и развитието на ИТ услугите в ЮЗР и страната, включително високоскоростен и свръхвисокоскоростен Интернет чрез NGA.

Осигуреният достъп до високоскоростен и свръхвисокоскоростен Интернет чрез NGA инфраструктура има значително позитивно въздействие върху развитието на бизнеса. Чрез възможността за бърз достъп и обмен на информация и идеи той улеснява възприемането на новости, увеличава иновационния капацитет на бизнес организациите и активизира иновационната им дейност. Той стимулира въвеждането на нови и по-ефективни бизнес

модели и стратегии и усъвършенстването на цялостната организация и управление на дейностите. Това води до повишаване на степента на адаптивност към пазарните изисквания, на гъвкавостта и ефективността на производствените процеси и до усъвършенстване на търговските взаимоотношения. Все по-голямо разпространение придобиват стратегиите масово персонализиране (mass customisation), аутсорсинг, създаване на продуктови новости съвместно с потребителите (co-creation) и др., който повишават конкурентоспособността на фирмите и подобряват стопанските им резултати. Осигуреният достъп до високоскоростен и свръхвисокоскоростен Интернет е от особено голямо значение за сферата на услугите. Той предизвика появата на голям брой нови услуги във всички сектори и води до съществени промени в начините на предоставянето им[4].

Освен ниското ниво на внедряване на цифрови технологии в стопанската дейност, **друго основно предизвикателство пред ЮЗР и България е свързано с преодоляване на ниското ниво на умения** на населението (както и сред младежите) **в областта на цифровите технологии**. 44 % от европейските граждани имат основни цифрови умения, докато в България този дял е около 29 %.

Роля и значение на ЮЗР в национален, европейски и глобален контекст

Югозападен регион се утвърди като най-динамичен регион по отношение на растежа в страната, допринасящ за половината от произведения национален БВП (47,9 % през 2017 г.). Независимо от реализираните темпове на развитие в годините на икономически растеж, ЮЗР не успява да догони средното равнище на развитие на регионите в ЕС, измерено чрез показателя БВП на човек от населението. Регионът е един от трите столични региона от ниво 2 в ЕС–28 под средното равнище на развитие, като през 2017 г. достига 79 % от средното за ЕС–28 (67 % през 2010 г.). До голяма степен това се дължи на съставната териториална структура на ЮЗР, който включва освен столичната област още 4 области, чието развитие се характеризира с по-слаб динамизъм на икономиката.

Икономическата картина в самия регион е силно контрастна, като е налице значителна разлика в жизнения стандарт в София и в останалите населени места от ЮЗР. Равнищата на БВП на човек от населението в съставните области на региона продължават да бъдат между 2 и 4 пъти по-ниски спрямо тези за област София (Столична община).

Икономогеографското положение на Югозападен регион се определя до голяма степен от концентрацията на стопански, културни и политически функции в столицата. София е индустриален, културен, образователен, научен и демографски център на страната, което определя силното ѝ влияние върху населените места не само в ЮЗР, но и в другите региони, и върху общото развитие на страната. Това са характерни функции на всички столични градове. Произведеният БВП на човек надхвърля малко средния за ЕС, но в сравнение с останалите столични и метрополни региони той се класира на последно място в ЕС. **Това определя догонващия растеж, с подкрепа за всички фактори, които го обуславят, като основна посока и цел на развитието на столицата и ЮЗР в следващия период**.

Броят на висококвалифицираните работни места, свързани с глобалната икономика (ИТ, роботи, медии, финансов сектор), е относително по-нисък в европейски контекст, но в последните години се наблюдава благоприятна тенденция на увеличаване за заетите в ИТ

[4] КОНЦЕПЦИЯ за развитие на високоскоростна и свръх–високоскоростна свързаност и изграждане на мобилни мрежи от 5-то поколение (5G), МТИТС, 2019 г.

сектора и превръщането на София в регионален ИТ хъб в Източна Европа. В икономиката на града през последните години най-голям ръст има ИТ секторът и аутсорсингът на бизнес услуги, ръстът там е близо с 200 % за последните 10 години. Общо наетите в ИКТ сектора през 2018 г. в София са 79 050. В града са базирани над 92 % от българските технологични компании и 72 % от служителите им. Това е тенденция, която следва да бъде подкрепена и в периода 2021–2027 г.

София все повече успява да играе фундаментална геоикономическа роля и все повече успява да излезе от специализацията в ниско и средно технологични сегменти, чието конкурентно предимство е само по-ниската цена на работната сила. Все още обаче влиянието на Столицата и разпространението на този процес в ЮЗР чрез развитие на регионални клъстери и сътрудничество е ниско. Останалите области в ЮЗР все още са силно уязвими региони, специализирани в ниски функции във веригите на стойност.

ИКОНОМИЧЕСКИ ФАКТОРИ

Конкурентоспособност и икономическа трансформация

Поддържането на ключовата роля на Югозападен регион в националната икономическа конкурентоспособност остава една от най-важните цели на неговото развитие през периода 2021–2027 г.

Индексът за регионална конкурентоспособност (RCI)[5] класира Югозападен регион на 182 място от 268 региона в ЕС за 2019 г. със стойност -0,40, непосредствено след региона на Атина (Attiki) с индекс -0,42. За сравнение, столичният регион на Румъния (Ilfov) е класиран на 152 място с индекс -0,10. Индексът се съставя на базата на 11 показатели, които измерват различни аспекти на конкурентоспособността и са разпределени в три групи: базови, ефективност и иновации. Базовите показатели основната трупа) са институциите, макроикономическата стабилност, инфраструктурата, здравеопазването и базовото образование. Показателите, измерващи ефективността, са нивото на висшето образование и обучението през целия живот, големината на пазара и работната сила. Развитието на иновациите се измерва чрез технологичната готовност, бизнес средата и иновациите. Индексът се изчислява през три години за 2010 г., 2013 г., 2016 г. и 2019 г. Като помага на регионите да определят своите силни и слаби страни и да насочват публичните си инвестиции, индексът може да бъде много полезен при подготовката на новите програми. За 2019 г. стойността на индекса се движи в границите от 1,08 за региона на Стокхолм до -1,61 за регион на Гърция.

В периода до 2019 г., спрямо 2016 г., Югозападен регион не подобрява оценката си за индекса за конкурентоспособност, която се определя въз основа на съпоставянето с останалите региони в ЕС. Според този индекс през 2019 г. регионът се характеризира с известни подобрения на съставните индикатори за факторите макроикономическа стабилност, технологична готовност и бизнес среда. По всички останали индикатори се наблюдава влошаване на оценките спрямо тези в ЕС.

В доклада на ЕК относно Регионалния индекс на конкурентоспособност се посочва, че разликата между Столицата и другите региони е особено голяма в някои страни, например Румъния, Гърция, Словакия, България и Франция. Тези страни се характеризират и с високо ниво на регионални различия в страната, най-вече поради различия в произвеждащия капитал. Голямата пропаст между региона на Столицата и останалата част

[5] http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness

от страната като цяло е причина за безпокойство, тъй като оказва съществен натиск върху столичния регион, докато може да остави част от ресурсите в други региони недостатъчно използвани[6].

В доклада се отбелязва също, че Основната група от съставни индикатори има най-малка променливост в рамките на страната, докато Групата за ефективност и особено Групата за иновации варират повече. Има две причини за сравнително по-високата хомогенност на основната група: първо, два от петте стълба в основната група се измерват само на ниво държава; второ, тъй като групата описва основни аспекти, се очаква определено ниво на хомогенност в ЕС. Високата променливост в групата на иновациите предполага съществени разлики в иновативния капацитет на регионалните икономики както по отношение на цялата страна, така и в рамките на страните.

Един от факторите, който трябва да се подкрепи в новото развитие на страната и региона през 2021–2027 г., е започналият процес на трансформация на промишлеността. Това е сектор, в който след големия спад през 2008–2010 г. (от 600 на 500 хил. наети лица) на пръв поглед няма големи промени – от 2010 г. насам наетите лица са сравнително постоянен брой, като за 2017 г. и 2018 г. все пак достигат 520 хиляди. Голямата промяна обаче е вътре в самата промишленост – наблюдава се постоянен спад на наетите в традиционни сектори като производството на облекла и мебели (добавената стойност в тези сектори е 6–8 хил. евро на нает) за сметка на ръст в производството на електрически съоръжения, машини и оборудване, компютърна техника, автомобили и превозни средства (добавена стойност от 15–20 хил. евро на нает). Именно затова през последните 7–8 години се наблюдават процеси на трансформация на промишлеността, а не толкова на ръст от гледна точка на броя наети лица[7].

Иновации

Иновациите и научноизследователската и развойната дейност могат да играят основна роля за икономическия напредък, като увеличават производителността и растежа.

През последните 25 години около две трети от икономическия растеж в Европа се дължи на иновациите.

Освен във водещите региони на ЕС, иновационни центрове могат да се разрастват и в страни с по-слаби икономики и това обуславя подкрепата на ЕК за иновациите на равнището на регионалните екосистеми, включително в по-слабо развитите региони. Но важна задача и на националната политика е да подкрепи също националното и регионалното иновационно развитие.

Според Регионалния сравнителен анализ на иновациите (2019 г.), който класира европейските региони в четири групи по резултатите в областта на иновациите, 41 региона са в първата група на „водещите в иновациите“, 58 региона са във втората група на „последователи в иновациите“, 39 региона са „умерени новатори“, а 52 региона са в четвъртата група „скромни новатори“[8].

[6] https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/201701_regional_competitiveness2016.pdf

[7] Промишленост и информационни технологии – кои области дръпнаха напред, 2019 г., https://www.mediapool.bg/promishlenost-i-informatsionni-tehnologii-koi-oblasti-drapnaha-napred-news301089.html

[8] https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en

Всички региони от ниво 2 на България са „скромни иноватори“ според Регионалната иновационна таблица на ЕС, с изключение на Югозападен, който попада в групата на умерените иноватори.

Регионалният иновационен индекс за 2019 г. показва леко повишение на този индекс само в Югозападен регион, докато в останалите региони той се влошава. В рамките на страната поради концентрацията на научно-изследователски и университетски звена и високотехнологичен бизнес регионът е водещ по публикационна активност и разходи за НИРД. Регионът е с най-високи стойности в областта на маркетинговите и организационните иновации за 2018 г.

Докато иновациите в ЕС са нараснали средно с 8,8 % от 2011 г. насам, като 25 държави от ЕС са увеличили показателите си в областта на иновациите от 2011 г., от българските региони единствено Югозападен регион отбелязва ръст на иновационния си потенциал от 2,5 % спрямо 2011 г., което е крайно незадоволителен резултат.

Иновационната активност в страната е преди всичко нискотехнологична. Ориентирана е главно към внедряването на продуктови и процесни иновации – новост за местния или националния пазар, както и към организационни и маркетингови иновации. Интензивността на НИРД (измерена като процент на разходите за НИРД от БВП) през 2017 г. и 2018 г. остава 0,75 %, което е намаление спрямо периода 2014–2016 г.

В периода 2010–2018 г. Югозападен регион е отчел 1,7 пъти нарастване на разходите за НИРД, като е усвоил 77,4 % от общите разходи в страната. Увеличението на персонала, зает с НИРД, е 1,5 пъти, като този в предприятията на региона се е увеличил от 1 884 на 9 370 човека, или 5 пъти.

Инвестиционна активност и предприемачество

Размерът на инвестициите и тяхната структура определят скоростта и характера на икономическия растеж. Слабите инвестиции намаляват икономическия растеж и заетостта, обратният процес стимулира икономическата активност като резултати и заетост. За развитието на региона са важни не само инвестициите в производствени дейности, но и свързаните с инфраструктурата инвестиции.

Югозападен регион запазва доминиращ дял от 55 % от всички инвестиции в страната за последните десет години (2009–2018 г.) и 59 % от чуждестранните преки инвестиции с натрупване към 31.12.2018 г. За този висок дял на разходите за ДМА в ЮЗР допринасят и вложените средства, получени по линия на Европейските структурни и инвестиционни фондове, най-високи за страната.

Преките чуждестранни инвестиции имат решаващо значение за интернационализиране на икономическата дейност и са основен източник на трансфер на технологии и икономически растеж. Съществува силна положителна връзка между основния измерител за благосъстояние – БВП на човек, и преките чуждестранни инвестиции с натрупване (на човек от населението). Това означава, че областите, в които се наблюдава значителен приток на чужди инвестиции, са и тези, които имат най-високо благосъстояние и доходи, измерени чрез БВП на човек от населението.

Наблюдават се сериозни разлики в способността на отделните части на ЮЗР да привличат преки чуждестранни инвестиции, което допълнително задълбочи разрива между областите. Тази силна връзка между чуждите инвестиции и благосъстоянието на областно ниво не е изненадваща предвид на възможностите за икономическо развитие, заетост и

доходи, които чуждите инвестиции носят със себе си. Разликата между областите по отношение на привлечените от тях преки чуждестранни инвестиции се илюстрира и от разликата между лидера София (Столична община) и най-слабо представящата се област в региона (и на едно от последните места в страната) към края на 2018 г. – област Кюстендил (0,2 %).

Значително по-различен и слаб е инвестиционният процес в останалите области на ЮЗР, където са вложени по-малко от 13 % от общите инвестиции (2009–2018 г.), в т.ч. 8,5 % от преките чуждестранни инвестиции в страната. София област, като област в непосредствена близост до Столицата, също бележи ръст на преките чуждестранни инвестиции в периода 2009–2018 г. Област Кюстендил е на последно място с 0,2 % от ЧПИ в България.

Като цяло се регистрира **сериозен проблем с недостатъчното привличане на преки чуждестранни инвестиции в ЮЗР, дори в София като столичен регион.** Този проблем е характерен за цялата страна и е особено изявен в сравнителен план с притока на чужди инвестиции на Балканите.

Наличието на предприемаческа инициатива безспорно способства за инвестициите и развитието на областите и общините в региона и се превръща в един от фундаменталните фактори за устойчив растеж.

Като цяло предприемаческата активност в региона и страната се повишава, но остава сред най-ниските в ЕС. През 2018 г. е достигнала най-високото си ниво в периода 2012–2018 г., като делът на хората, които са започнали собствен бизнес, е 6 % (GEM)[9]. Според GEM нивото на предприемаческа активност в начална фаза в България остава сред най-ниските от изследваните 49 държави в света. Мотивационният индекс на българските предприемачи и поемането на риск се запазва на едно от най-ниските равнища в рамките на Европа, което оказва отражение върху икономиката от гледна точка на разкриване на нови работни места, иновационен потенциал и интернационализация.

Равнището на предприемачество, измерено с броя на нефинансовите предприятия на 1 000 души от населението, показва най-висока стойност в ЮЗР в края на 2018 г. – 78 при 59 средно за страната. По области единствено София (Столична община) надхвърля близо два пъти средния показател за страната, докато за останалите области той е средно 45.

Развитие на бизнес и индустриална инфраструктура

Важен фактор за насърчаване на инвестиционната активност е наличието на индустриални зони и паркове. Търсенето на индустриални и логистични имоти остава активно, бизнесът иска да оптимизира инвестиционния процес, като се локализира в производствени терени, предлагащи условия за бързото му стартиране. Осъзнава се ролята на индустриалните зони/паркове като икономическа необходимост както за областните градове, така и за по-малките населени места. В тази връзка проекти и бъдещи намерения за изграждане на нови индустриални зони, терени и паркове има във всички областни центрове на ЮЗР и в населени места на София област.

Предимствата, с които трябва да се отличава една модерна индустриална зона, са много комплексни: стратегическа локация, инфраструктурна изграденост, ефективно управление и качествени услуги, квалифицирана работна ръка, атрактивни стимули и не на последно

[9] Според последното изследване Глобален предприемачески мониторинг (GEM)

място по-облекчени административни процедури, които в момента сериозно затрудняват инвестиционния процес в България.

В тази връзка трябва да се върви в симбиоза не само за привличането и задържането на инвеститори, но и за решаване на проблемите, свързани с професионалното образование и квалификацията на работната ръка, което е условие за привличане и задържане на инвеститорите.

Със Закона за индустриалните паркове се урежда статутът на индустриалните паркове, условията и реда за тяхното създаване, изграждане, функциониране и развитие. Целта на този закон е да осигури условия за стимулиране на инвеститорите да извършват производствена дейност в индустриални паркове, да се създадат условия за развитие на производства и услуги с висока добавена стойност, да се стимулират инвестициите във високотехнологични производства и услуги чрез осигуряване на условия за внедряване на научноизследователска и развойна дейност, на иновации и на трансфер на технологии и да се привлекат и стимулират инвестиции за балансирано социално и икономическо развитие на регионите и общините.

ЧОВЕШКИ КАПИТАЛ

Демографските ресурси и качеството на човешкия капитал са важен фактор за развитието на региона, за привличането на инвестиции и за напредъка на местната икономика. От друга страна фундаментална задача на регионалната политика е да съхранява демографския ресурс, както и да подобрява качеството на човешкия капитал.

Като цяло текущата демографска ситуация в Югозападен регион се характеризира с продължаващо намаляване и застаряване на населението, намаляваща раждаемост и задържащо се високо равнище на общата смъртност. Средногодишният темп на промяна на населението в последните 10 години е отрицателен (-0,18 % при -0,64 % за страната). С най-влошени темпове на демографско развитие е област Кюстендил, която е загубила 13 % от населението си. Единствено област София (Столична община) показва увеличение на населението с 2,8 %, или 0,35 % средногодишен прираст.

За Югозападен регион механичният прираст като мерило за качеството на живот и икономическите възможности на територията е отрицателен през целия период 2011–2018 г., с изключение на област София (Столична община), в която той е положителен, но с намаляваща тенденция (от 4 625 души през 2011 г. до 2 977 души през 2018 г.).

В рамките на България ЮЗР отчита и най-високи показатели за средната продължителност на живота (75,7 години през 2017 г.), но разликата със средното за ЕС остава значителна – над 5 години.

Тези демографски характеристики се допълват от качеството на човешкия капитал, което се определя от равнището на образованието му (предполага се, че по-високообразованата работна сила е и по-производителна (при равни други условия)) и здравеопазването (предполага се, че достъпът до качествени здравни услуги влияе положително върху трудоспособността на населението).

Делът на населението с висше образование в Югозападен регион е най-висок сред останалите региони от ниво 2 (39,5 %, при средно за страната 28,2 % (2018 г.)). Населението на възраст 30–34 години с висше образование е 46 % при средно за страната 33 % и показва тенденция на нарастване. Най-благоприятна е образователната структура на област София (Столична община), където делът на населението с висше образование е 51,4 %

Наблюдава се положителната връзка между дела на висшистите и инвестициите, особено на преките чуждестранни инвестиции. В този контекст образованието и квалификацията е основен фактор на развитието, който трябва да се подкрепи.

КЛИМАТИЧНИ ПРОМЕНИ

Климатични промени

Борбата с изменението на климата и влошаването на околната среда се превръща в основна цел на ЕС. Приетата от Европейската комисия „Зелена сделка“ обхваща всички сектори на икономиката, по-специално транспорт, енергетика, селско стопанство, сгради и индустрия, както и секторите, свързани с производството на стомана, цимент, ИКТ, текстил и химикали. Заявената амбиция на Европа е да се превърне в първия в света климатично неутрален континент до 2050 г. Европейската зелена сделка се дефинира като нова стратегия за растеж, свързана с много инвестиции, наука и иновации.

Европейските приоритети в климата и енергетиката са тясно взаимообвързани. Причината за това е водещата роля на енергийната система в баланса на парникови газове в земната атмосфера. Добивът и производството на ел. енергия от въглища, както и засиленото изграждане на ВЕЦ и МВЕЦ, имат негативни ефекти върху околната среда и терените, върху които се развиват тези дейности.

Преходът към нисковъглеродна икономика съществено ще промени посоките на икономическото развитие в страната и нейните региони. Икономиката на ЮЗР ще бъде силно повлияна, доколкото в три от областите – Област София, Перник и Кюстендил, енергетиката и/или добивната промишленост (на въглища) е силно представена. В тази връзка в бъдеще се очаква трудовите миграции основно от областите Перник и София към София да се увеличат, особено след преструктуриране на въглищния и въгледобивния сектор и при липса на алтернативна заетост в региона. Това ще доведе до допълнително поляризиране на демографската картина и обезлюдяване на някои общини, както и допълнително натоварване на София.

Двете ТЕЦ (в Бобов дол и Перник) използват като основно гориво въглищата и заемат значителен дял в общото производство на електроенергия в страната. Главен източник на горивни енергийни ресурси в региона са наличните въглищни находища – кафяви въглища, лигнитни въглища и антрацитни въглища. Въгледобивът е локализиран основно в общините Перник, Радомир, Кюстендил, Симитли, Гоце Делчев. Закриването на ТЕЦ Бобов дол и ТЕЦ Република – Перник ще доведе до необходимостта от производство на 903 781 MWh електроенергия годишно от алтернативни източници. Това е важен факт, тъй като енергетиката е основен икономически сектор, от който зависи степента на развитие и ефективността на всички останали икономически сектори.

Статистическите данни показват, че броят на заетите в сектор „Добивна промишленост“[10] в ЮЗР намаляват (от 8 504 д. през 2013 г. на 7 810 д. през 2016 г.), докато в „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“ те се увеличават (съответно от 14 761 на 15 460). Броят на освободените от добивния сектор през последните 5 години варира от 100 до 500 души на година. Допуска се, че този годишен темп ще се запази и бъдещите инвестиции, създаващи нови работни места, следва да поемат този ресурс. Общият брой на освободените лица в периода до 2030 г. в

[10] В добивната промишленост на ЮЗР се включва добивът на въглища (лигнитни, кафяви, черни и антрацитни), нефт, природен газ, както и уранова и плутониева руда.

зависимост от различни сценарии на развитие на икономиката на региона ще бъде в рамките 1 800–4 400 човека. Освободените работници имат утвърдени трудови навици и очаквания за работна заплата, които по-скоро могат да се определят като риск за бъдещите инвеститори и като фактор за постоянна миграция и емиграция[11].

Непланираното закриване на енергийната и въгледобивната индустрия в сегашния ѝ вид не отговаря на целите на справедливия преход към икономика, основана на чиста енергия. Това налага осъществяване на справедлив енергиен преход чрез система от предварително планирани мерки, за да се предотврати очакваната постоянна миграция и обезлюдяването на тези райони, което може да породи допълнително негативно въздействие върху регионалната икономика, тъй като бъдещи инвеститори могат да бъдат подложени на риск от липса на работна сила.

Планира се Механизмът за справедлив преход да подкрепи регионите, които разчитат в голяма степен на дейности с много въглеродни емисии. Той ще подкрепя най-уязвимите от прехода граждани като предоставя достъп до програми за преквалифициране и възможности за заетост в новите икономически сектори. Предвиждат се действия за повишаване на ефективното използване на ресурсите чрез преминаване към чиста, кръгова икономика до инвестиции в авангардни изследвания и иновации, в зелени технологии, устойчиви решения и нов бизнес, финансова система, която подкрепя устойчиви решения.

2.2. Природни условия и ресурси и състояние на околната среда, влияние на глобалните климатични промени, природни рискове, рискови територии и зони

2.2.1. Природни условия и ресурси

Релеф

Релефът на територията на Югозападния регион е разнообразен. Той има определяща роля при формирането на главните транспортно-икономически пътища на областта – Петроханската седловина, Искърския пролом, Ботевградската седловина, Западните Задбалкански котловини, пролома Момина клисура, долините на Места, Струма и Струмешница. Разнообразието на релефа се изразява във наличието на планини, котловини, речни долини, проломи и др. Подобна релефна особеност е следствие от геоложкото развитие на територията и има значителен принос за развитието на туризма в региона.

По-голямата част от територията на съставната му област София е заета от високи планини. В Благоевградска област планинският релеф е представен от ниски, средни и високи планини (Рила, Пирин, Осогово, Огражден, Малашевска планина, Влахина). В региона се намират най-високите върхове в България – Мусала (2 925 m), Вихрен (2 914 m), Черни връх (2 290 m) и др. Долинният релеф е представен от долините на реките Струма и Места и долинните разширения в Петричко, Сандански и Гоцеделчевско. Особеностите на тези релефни форми позволяват нахлуването на топли средиземноморски въздушни маси, което благоприятства отглеждането на топлолюбиви култури, туризъм,

[11] Справедлив преход за въгледобивните региони в Югозападна България, Сценарии за развитие, WWF — Световен фонд за дивата природа, 2019 г.

дърводобива и дървообработването, водоснабдяването, но е пречка за развитието на транспорта.

Климат

В климатично отношение ЮЗР също се отличава с голямо разнообразие на условия и ресурси, породени от разнообразието в релефа. Пространственото му разположение е в две климатични области: умерено-континентална и преходно-континентална. В южните части (Сандански, Петрич, Гоце Делчев) силно климатично влияние оказва Средиземно море. В планинските райони с надморска височина над 1 800 m климатът е с изразени планински характеристики. Тези особености обуславят и вътрешнорегионалните различия в климатичните компоненти:

– валежи: валежните количества с нарастването на надморската височина от запад на изток варират между 600 mm/m^2 и около 1 000 mm/m^2 във високите части на Витоша, Осогово, Рила и Пирин.

– температури: температурните амплитуди варират от север на юг, като средногодишните в Трънската котловина са около 2,9°C, докато в района на Сандански, Петрич и Гоце Делчев стойностите достигат 14°C.

– ветрове: характерни за Югозападния регион са предимно ветрове с посока „север-северозапад“. В котловинните полета често срещано явление е фьонът през пролетта и есента. Като цяло климатичните условия в региона са благоприятни за отглеждането на разнообразни плодови, зеленчукови, технически и зърнени култури.

Водни ресурси

Благоприятстващ фактор за стопанското развитие са най-големите реки в България – Искър, Марица, Струма, Места. Водните им ресурси се използват за добиване на електроенергия, водоснабдяване и изкуствено напояване. Друго предимство е наличието на хидротермални ресурси, чиито значителни експлоатационни и потенциални запаси са от особено стопанско значение за Югозападния регион. В региона има много минерални извори. Находищата на минерални води, които имат практическо значение за икономическото развитие, наброяват 63. Само в долината на река Струма има 39 самостоятелни или свързани находища на термални води, 17 от които все още не се експлоатират, въпреки че са идентифицирани като температура и химически състав на водата. Температурата на минералните води се движи от 17°C до 102°C. Те са солиден ресурс за развитието на балнеотуризма в страната и оранжерийното зеленчукопроизводство. Най-известни са изворите в и около София – Банкя, Овча Купел, Горна баня, Кюстендил, Благоевград, Симитли, в Сандансko-Петричкото поле, Сапарева баня. Хидротермалните ресурси откриват уникални възможности за развитие на лечебния туризъм в четири сезона, оранжерийно производство, геотермална топлофикация и др.

Почви

Почвеното разнообразие се базира до голяма степен на разнообразието в релефа, водите и климатичните условия. Почвите имат изразена височинна зоналност – алувиално-ливадни, канелени, смолници, делувиално-ливадни, кафяви горски и планинско-ливадни. Заедно с климатичните условия и водните ресурси, почвите определят отглеждането на разнообразни култури в този регион – зърнени, технически, бобови, фуражни, овощни насаждения (череши, ябълки, праскови), лозя, фъстъци, бадеми, киви, картофи, зеленчуци и др. В последните години започна поетапно засаждане на цитрусови култури, както и на

различни билки, орехи и др. с цел обогатяване на почвата и повишаване ефективността от нейното използване.

Горски фонд

Той е представен от иглолистните гори в Пирин и Рила и от широколистните гори в Беласица и Стара планина. Почти обезлесени са западните части на региона (Брезнишко, Трънско и др.). Около 40 % от територията на този регион е покрита с гори, но по-голямата част от тях нямат промишлено значение. На територията му се намират и основната част от защитените територии в страната.

2.2.2. Състояние на околната среда

Югозападният регион е с висока степен на уязвимост от климатичните промени. Установени са замърсени въздушни басейни в София, Перник и Златица–Пирдоп. Тук замърсяването на въздуха е комбинирано и със стари замърсявания на почвите с тежки метали. Силно замърсени речни участъци са установени по реките Струма и Искър. Съществуват радиоактивно замърсени територии при Бухово, Елшица и други. Регионът се отличава с най-висок дял на защитените територии и много висок дял на защитените зони.

Въздух

Качеството на атмосферния въздух над ЮЗР се характеризира както със замърсени въздушни басейни над големите градове и индустриални центрове, така и с голям брой общини, в които качествата на атмосферния въздух са добри или отлични.

Райони, в които е налице превишаване на установените норми за качеството на атмосферния въздух (КАВ)1 са:

Град София

Състоянието на атмосферния въздух в град София е резултат от физикогеографските характеристики на района (ориентирано от северозапад на югоизток затворено котловинно поле с лоша вентилация) и на произтичащите от това особености на климата му – чести температурни инверсии и свързаните с тях мъгли, безветрие и намалени възможности за разсейване на замърсителите поради затопляне предимно на застроените централни части на града.

От климата и антропогенните източници на замърсяване (вид, мощност, режим на работа и разположението им) се определя и КАВ – стойността, честотата и нивото на нарастване на концентрациите на замърсители на въздуха на града. Така например, образуването за кратко време на сравнително високи концентрации е свързано с неблагоприятните процеси на пренос и трансформация на замърсители в приземния слой на атмосферата в резултат на комбинация от горните фактори.

За Столична община КАВ се формира от емисиите на автомобилния транспорт, промишлеността и битовия сектор (отопление на твърдо гориво, включително и използване на отпадъци за отопление), придружено с ниско атмосферно влияние, безветрие предвид географското разположение на Столицата. През последните години поради значителното нарастване на интензивността на автомобилния трафик задръстванията в пиковите часове станаха обичайно явление на много райони в Столицата.

Основен проблем през 2018 г. по отношение на КАВ на територията на София са

превишенията по показател ФПЧ$_{10}$, които се регистрират от пунктовете за мониторинг на „Националната система за контрол КАВ в реално време“. Наблюдава се трайна тенденция на задържане на ниска средногодишна концентрация на серен диоксид и азотен диоксид.

На територията на Столична община се очертават няколко зони, които влияят пряко на КАВ:

– центърът на София, зоните с плътна застройка и интензивно движение на автомобилния транспорт;

– битовите източници, които използват в домакинствата твърди или течни горива за отопление главно през зимния сезон.

През 2017 г. Столична община прие на Столичен общински съвет „Програма за управлението на качеството на атмосферния въздух на Столична община за периода 2015–2020 г. – намаляване на емисиите и достигане на установените норми за фини прахови частици ФПЧ$_{10}$“ (Програмата). Програмата е с Нов план за действие. През 2018 г. Столична община е представила Допълнение на „Програмата за управление качеството на атмосферния въздух на територията на Столична община 2015–2020 г.“.

Предприетите мерки дават резултати, но все още проблемът със ФПЧ$_{10}$ не е решен.

Райони, в които е налице превишаване на установените норми за качеството на атмосферния въздух (КАВ), са и ***община Пирдоп и община Златица***.

В района на община Пирдоп и община Златица се наблюдава намаляване и достигане на нормите на показателите, характеризиращи КАВ, като най-вече е достигнато съответствие с нормата по показател ФПЧ$_{10}$ за календарната 2018 г.

За календарната 2018 г. община Пирдоп няма актуализирана Програма за КАВ. За периода 2014–2016 г. община Златица има „Програма по чл. 27 от Закона за чистотата на атмосферния въздух за предприемане на спешни действия за постигане на съответствие с нормите за качество на атмосферния въздух на територията на община Златица и по-специално с нормите за съдържание на ФПЧ$_{10}$ за периода 2014–2016 г.“. От страна на община Златица не са предприемани мерки за актуализиране на програмата през 2018 г.

Гр. Благоевград

Анализът на данните показва че към 31.12.2018 г. нивата на контролираните основни показатели за качеството на атмосферния въздух с изключение на ФПЧ$_{10}$ са под установените норми за опазване на човешкото здраве. През 2018 г. от АИС-Благоевград не е регистрирано нито едно превишение на средноденонощните, средночасовите и средногодишните норми за показатели азотен диоксид, серен диоксид и озон.

Броят на превишенията на праговите стойности на средноденонощната норма (ПС на СДН) за ФПЧ$_{10}$ – 50 μg/m^3, надвишава допустимия – ПС на СДН за ФПЧ$_{10}$ да не бъде превишавана повече от 35 пъти в рамките на една календарна година. В 99 % от случаите на превишения на ПС на СДН се наблюдават през отоплителния сезон (януари–март и октомври–декември).

Сравнено с 2017 г., през 2018 г., броят на дните с превишение на средноденонощната норма за ФПЧ$_{10}$ е нараснал с 3 %. Основен фактор за КАВ относно ФПЧ$_{10}$ през зимния сезон е битовото отопление – поради влошеното икономическо състояние домакинствата преминават на отопление с твърдо гориво. Този фактор в съчетание с емисиите от автомобилния транспорт и неблагоприятните метеорологични условия за разсейване

(липса на вятър – тихо време, висока влажност, наличие на мъгла, когато последните се установяват за повече от 1 седмица), водят до регистрирано превишение на СДН за $ФПЧ_{10}$.

При промяна на атмосферата към по-голяма динамичност през зимните месеци се отчита намаляване на измерените нива. С приключване на отоплителния сезон рязко спадат и нивата на $ФПЧ_{10}$.

Гр. Перник

АИС Перник център

Наблюдава се увеличение на количеството $ФПЧ_{10}$, отчетено в атмосферния въздух през зимните месеци, когато отоплението с твърди горива в битовия сектор оказва влияние върху качеството на атмосферния въздух на град Перник. Не е постигнато съответствие по отношение допустимия брой превишения на СДН/годишно по показател $ФПЧ_{10}$ (35 пъти в рамките на една календарна година).

Сравнявайки средногодишната концентрация на $ФПЧ_{10}$, отчетена в АИС Перник–център, се забелязва тенденция за нейното намаляване за показател серен диоксид, която не трябва да бъде превишавана повече от 24 пъти в рамките на една календарна година. В АИС Перник–център през сравнявания период 2016–2018 г. СЧН за SO_2 не е превишавана над допустимия брой (среднодеионощната норма за SO_2 от 125 $\mu g/m^3$ не трябва да се превишава повече от 3 пъти в рамките на една календарна година). От данните е видно, че това не е постигнато през 2016 г. и 2017 г. В АИС Перник–център не са регистрирани превишения на средночасовата норма от 200 $\mu g/m^3$ по показател NO_2. Средногодишната норма от 40 $\mu g/m^3$ също не е превишена през периода.

Пункт Църква

В този пункт отново през зимните месеци на годината се наблюдава повишено съдържание на $ФПЧ_{10}$ в атмосферния въздух. Кварталът, в който е разположен ръчният пункт, е предимно с къщи, които се отопляват на твърдо гориво, което е и основната причина за замърсяването на атмосферния въздух през зимния период. За състоянието на атмосферния въздух влияе и предприятието „Стомана индъстри“ АД. Поредна година е надвишен допустимия брой превишения на СДН по показател $ФПЧ_{10}$, но през трите сравнявани години – 2016–2018 г. е спазена средногодишната норма за измервания замърсител.

За постигане на добро качество на въздуха в община Перник е необходимо да бъдат приложени допълнителни мерки за намаляване на емисиите, а оттук и на приземните концентрации на посочените като проблемни замърсители $ФПЧ_{10}$, $ФПЧ_{2,5}$ и ПАВ. В новата програма на община Перник, изготвена в изпълнение на чл. 27 от ЗЧАВ, са заложени и следва да се изпълняват мерки за намаляване на концентрациите на $ФПЧ_{10}$, $ФПЧ_{2,5}$ и ПАВ.

Гр. Кюстендил

Качеството на атмосферния въздух е нарушено единствено по показателите $ФПЧ_{10}$ и сероводород. Основни фактори за превишенията на $ФПЧ_{10}$ са ползването на твърди горива за отопление, автомобилният транспорт и неподдържаната пътна и прилежаща инфраструктура. Причината за превишените стойности на сероводород и амоняк във въздуха е това, че град Кюстендил се намира в термална зона. Минералната вода е хидротермална с температура +73°C, хидрокарбонатно-сулфатно-натриева, сулфидна,

флуорна, силициева, съдържа сероводород и други серни съединения.

Гр. Бобов дол

Качеството на атмосферния въздух е нарушено единствено по показателят $ФПЧ_{10}$. Основни фактори за превишенията на $ФПЧ_{10}$ са ползването на твърди горива за отопление, автомобилният транспорт и неподдържаната пътна и прилежаща инфраструктура.

През 2017 г. в МАС са регистрирани 3 такива превишения на среднодеионощната норма по показател серен диоксид в МАС в гр. Бобов дол. Вероятната причината за това са гнилостните процеси в река Разметаница, която протича през гр. Бобов дол. Поради липса на изградена ГПСОВ битово-фекалните колектори се заустват в реката.

Води

Водите на ЮЗР попадат в 3 водосборни басейна – Западно беломорски, Източно беломорски и Дунавски басейн. Състоянието на водните тела е анализирано според ПУРБ на съответните басейнови дирекции и данни от мониторинга на РИОСВ.

Повърхностни води

Поречие на р. Струма

В отлично екологично състояние са 2 водни тела (ВТ), в добро състояние са 62 ВТ, в умерено – 32, в лошо 4, а в много лошо – 6 ВТ. Прави впечатление, че според мониторинга от 2018 г. в Пернишка и Кюстендилска област няма ВТ в лошо и много лошо екологично състояние.

Според химичното си състояние в добро състояние са 50 ВТ, а в непостигащо добро – 5 водни тела.

Общият брой водни тела е 106. За съжаление, в значителна част от тях не е проведен мониторинг през 2018 г.

Поречие на р. Места

Общият брой повърхностни водни тела е 54. От тях 5 ПВТ са с отлично екологично състояние, 20 са в добро екологично състояние, 17 са в умерено и 2 са в много лошо. Останалите не са изследвани през 2018 г.

Според химичното си състояние всички изследвани ПВТ са в добро състояние. Мониторинг не е извършван в 33 ПВТ.

Поречие р. Ерма

Във водното тяло има два пункта за качествен мониторинг на повърхностните води на реката, единия при с. Стрезимировци, а другия – при гр. Трън. Двата пункта са в умерено състояние.

Поречие на р. Искър (Дунавски басейн) – в лошо състояние

Водите, оттичащи се към Дунавския басейн, в лошо състояние са общо 9 водни тела, като всичките се намират се в басейна на р. Искър в частта, попадаща в ЮЗР. Това са водни тела, попадащи в област София (столична община) и област София.

1. ВТ р. Искър от вливане на р. Батулийска при Реброво до вливане на р. Габровница при Елисейна, вкл. притока р. Трескавец, водно тяло BG1IS135R1326.

2. ВТ р. Искър от вливане на р. Владайска до вливане на р. Батулийска при Реброво, водно тяло BG1IS135R1426. Водното тяло е оценено в много лошо екологично и непостигащо добро химично състояние.

3. ВТ р. Блато от извор до вливане в р. Искър при Нови Искър, вкл. притоците – Сливнишка и Костинбродска, водно тяло BG1IS400R012.

4. ВТ р. Банкенска от извор до вливане в р. Искър при Нови Искър, водно тяло BG1IS500R011.

5. ВТ р. Стари Искър от вливане на р. Елешница при Елин Пелин до вливане в р. Искър при Световрачене, водно тяло BG1IS600R1016.

6. ВТ р. Стари Искър от вливане на р. Макоцевска при Лесново до вливане на р. Елешница при Елин Пелин, водно тяло BG1IS600R1416.

7. ВТ р. Искър след водохващане при яз. Кокаляне (бент Пасарел) до язовир Панчарево и притоци – Егуля и Планщица, водно тяло BG1IS700R1006.

8. ВТ р. Палакария от извор до вливане в р. Искър, водно тяло BG1IS789R1004.

9. ВТ р. Владайска от Владая до вливане в р. Искър, включително притоците – Перловска, Суходолска и Слатинска, водно тяло BG1IS500R1010. ВТ е оценено в много лош екологичен потенциал и непостигащо добро химично състояние

Поречие р. Марица (Източнобеломорски басейн) – в лошо състояние

1. ВТ Река Медетска – това водно тяло е в много лошо екологично състояние по биологични и физико-химични показатели и в лошо химично състояние по кадмий, олово и никел.

2. ВТ Река Пирдопска и р. Златишка – долно течение. Констатирани са превишавания на стандартите за качество на околната среда по показатели никел и олово през 2017–2018 г.

3. ВТ Река Очушница в пункт „Река Очушница при с. Пчелин“ по показател уран.

4. Река Елшишка – водното тяло е в много лошо екологично и лошо химично състояние.

Подземни води – ЗББ

Подземните води в Югозападния регион са предимно в добро състояние. Общо 6 подземни водни тела са оценени в лошо състояние. Това са водни тела, привързани към големите котловини или речни долини на региона, които са антропогенно най-силно натоварени – Софийското поле, Ихтиманското поле, Дупнишкото поле и Петричкото поле.

ПВТ в лошо химическо състояние:

В Западнобеломорския водосборен басейн:

1. ПВТ BG000000Q001 – Порови води в кватернер – Струмешница

2. ПВТ BG4G000000Q005 – Порови води в кватернер – Дупница

3. ПВТ BG4G000000N011 – Порови води в неоген – Струмешница

В Източнобеломорския водосборен басейн:

1. ПВТ BG3G00000NQ006 – Порови води в Неоген –Кватернер – Ихтиманска котловина

В Дунавския водосборен басейн:

1. Подземно водно тяло с код BG1G00000NQ030 и име „Порови води в Неоген–Кватернера – Софийска долина“, мониторингов пункт (МР)166 при гр. Нови Искър

2. Подземно водно тяло с код BG1G000000N033 и име „Порови води в Неогена – Софийска котловина“, МР 173 гр. София

Източници на замърсяване на водите

Най-значителна причина за състоянието на водните тела в региона, оценени в лошо състояние по физикохимични параметри (превишения по показатели БПК5, електропроводимост, нитритен азот, нитратен азот, общ фосфор и др.), са източниците на дифузно замърсяване (населени места без изградена канализация, замърсяване с отпадъци и др.).

Замърсителите на водите са:

• Точкови източници:

- канализационни системи от населени места, заустващи без пречиствателни станции;
- пречиствателни станции за отпадъчни води;
- други индустриални обекти;
- хвостохранилища и минни разработки.

• Дифузни източници:

- от земеделски дейности;
- от населени места без изградена канализация;
- изпускания от материали и съоръжения в неканализирани райони;
- инцидентни разливи.

– Допълнителни източници на дифузно замърсяване с недостатъчно уточнени параметри и величина са:

- автомобилен и железопътен транспорт, както и дейности, свързани с поддръжката на транспорта;
- нерегламентирани сметища за твърди битови отпадъци;
- сметища, хвостохранилища и последици от приключила минна дейност.

Населените места без изградени канализационни системи, както и населените места, от канализациите на които има значителни течове, по експертно мнение са определени като един от най-значителните източници на дифузно замърсяване. Основни вещества замърсители с произход от населените места са различните форми на азот и фосфор, както и общото органично натоварване, отразено по $БПК_5$. Животновъдството, както и дейностите по компостиране и използване на органичен тор, са друг основен източник на

дифузно замърсяване. Основни вещества замърсители с произход от дейности, свързани с животновъдство, са общото натоварване по азот и фосфор.

Пречистване на отпадните води

Поречие Искър

В области София–град (Столична община) и София са изградени пречиствателни станции за отпадъчни води (ПСОВ) в населени места, а именно в градовете София, Самоков, Етрополе, Костинброд, Ботевград, Ихтиман, Пирдоп и в к.к. Боровец.

Поречие Марица

Действащи са ПСОВ на гр. Ихтиман и гр. Пирдоп. Съществува и проект за изграждането на довеждащ колектор от гр. Златица, водите от който да се включат в „ПСОВ –Пирдоп“. Все още съществуват проблеми при въвеждането в редовната експлоатация на „ПСОВ Душанци“ от постъпващите в канализацията скатни води, поради което същата не работи. Прекратено е строителството на ПСОВ на гр. Копривщица.

Запазва се тенденция за заустване на непречистени отпадъчни води от населените места с над 2 000 екв. жители без изградена ПСОВ в селищни и курортни образувания, а именно гр. Божурище, гр. Годеч, гр. Драгоман, гр. Елин Пелин, гара Елин Пелин, гр. Своге, с. Петърч, с. Горна Малина, с. Искрец, гр. Сливница, гр. Копривщица, с. Челопеч, гр. Златица, гр. Костенец, гр. Долна баня, с. Антон, с. Мирково и с. Чавдар. На територията на някои селища има изградена частична канализационна мрежа или няма такава. Отпадъчните води се заустват без пречистване в прилежащите дерета и реки – притоци от поречията на Искър, Марица и Нишава. Това създава предпоставки за замърсяване на подземните и повърхностните води и влошаване на екологичната обстановка в района

Поречие на р. Струма

Горен участък – области Перник и Кюстендил

В горния участък от поречието на р. Струма са изградени ПСОВ в Кюстендил, Дупница, Батановци – община Перник, ПСОВ ЛЕКО КО ЕООД, гр. Радомир, гр. Земен, с. Ковачевци, с. Шишковци, община Кюстендил, ПСОВ – селище „Делта Хил“, с. Кладница, община Перник.

Следните населени места са без изградена селищна ПСОВ:

- СК, кв. Варош, гр. Перник, „В и К“ ООД, гр. Перник
- Селищна канализационна мрежа гр. Брезник, община Брезник
- Селищна канализационна мрежа гр. Бобошево, община Бобошево
- Селищна канализационна мрежа гр. Бобов дол, община Бобов дол
- Селищна канализационна мрежа – с. Слатино, община Бобошево
- Селищна канализационна мрежа – с. Блажиево, община Бобошево
- Селищна канализационна мрежа – с. Усойка, община Бобошево

– Селищна канализационна мрежа – с. Ресилово, община Сапарева баня
– Селищна канализационна мрежа – гр. Сапарева баня
– Селищна канализационна мрежа – с. Самораново, община Дупница
– Селищна канализационна мрежа – с. Яхиново, община Дупница
– Селищна канализационна мрежа – с. Бистрица, община Дупница
– Селищна канализационна мрежа – с. Червен бряг, община Дупница
– Селищна канализационна мрежа – с. Крайници, община Дупница
– СК гр. Дупница, 7 бр. колектори, община Дупница
– Селищна канализационна мрежа – гр. Трън, община Трън

Среден и долен участък – област Благоевград

На територията на област Благоевград има 3 броя действащи градски пречиствателни станции за отпадъчни води – ГПСОВ гр. Благоевград, ГПСОВ гр. Разлог и ГПСОВ гр. Банско. За изпълнението на проекти „Изграждане на ПСОВ и рехабилитация и разширение на ВиК мрежа на град Сандански“ и „Изграждане на пречиствателна станция за отпадъчни води и съпътстващи колектори на град Петрич“ са подписани договори за безвъзмездна финансова помощ, но те са временно спрени.

Изградените и въведени в експлоатация ПСОВ на агломерации под 2 000 е.ж. са: ПСОВ „Габрене“ и ПСОВ „Михнево“ – община Петрич, ПСОВ „Черниче“ – община Симитли, ПСОВ „Смочево“ – община Рила, които не са предадени за експлоатация на „В и К“ оператор и не работят. ПСОВ „Юруково“ – община Якоруда и „ПСОВ с. Дагоново и с. Горно Краище“ – община Белица са предадени за експлоатация на ВиК оператор и работят ефективно.

Изградените локални пречиствателни станции и съоръжения на територията, контролирана от инспекцията, се поддържат в сравнително задоволително техническо и експлоатационно състояние.

Почви

Голяма част от територия на ЮЗР е с наклон над 18–20 %, което е основна предпоставка за развитие на водоплосткостна ерозия. Поради интензивния износ на хранителни елементи с повърхностния отток ерозираните почви са по-бедни на хранителни вещества в сравнение с неерозираните и при тях ефективността от внасянето на органични и минерални торове е значително по-висока.

В периода 2014–2017 г. площите в ЮЗР, засегнати от плоскостна водна ерозия и почвени загуби, остават относително постоянни. Според представената от ИАОС карта на действителния риск от плоскостна водна ерозия за 2017 г. за територията на Р България могат да се направят следните изводи за съставните области на Югозападния регион:

– област София е най-засегната от ерозийния риск, особено в северните си части, обхващащи подножието на южния склон на Стара планина;

– област София – Столична община е засегната от много силна ерозия също предимно в северната си част;

– област Благоевград е застрашена от много силна водоплощна ерозия предимно по долината на р. Струма – в долното ѝ течение и особено по западния склон на Пирин планина;

– област Кюстендил е със силно застрашени територии също по долината на р. Струма, както и по оградните склонове на Кюстендилската котловина;

– в област Перник застрашените от висока степен на ерозионен риск почви са по-дисперсно разположени и с по-ограничени площи;

– най-много площи в Югозападния регион с висок ерозионен риск – степен 7 „силна до много силна“, има в област София – 20 171 ha.

За разлика от плоскостната водна ерозия, която е характерна за планински и хълмисти условия, *ветровата ерозия* се проявява главно при големите открити и обезлесени равнинни части.

По отношение на ветровата ерозия ЮЗР е най-слабо засегнатият регион в страната. Земите тук попадат в двете групи с най-нисък риск от ветрова ерозия. Преобладават земите без риск от ветрова ерозия. Малка част са с много слаб риск от ветрова ерозия. Софийското поле, обаче, в пределите на област София – Столична община и област София е оценено с висок риск от ветрова ерозия.

По отношение на процесите на засоляване и вкисляване анализът показва, че почвите в ЮЗР са в добро екологично състояние. Няма регистрирана земя, замърсена с полициклични ароматни въглеводороди, полихлорирани бифенили и органохлорни пестициди.

Замърсяване на почвата с тежки метали и металоиди е характерно за областите София и София – Столична община. Тук са районите с трайно замърсяване на почвите – район Кремиковци, общините Челопеч, Пирдоп и Златица. Замърсени с тежки метали са терени в землищата на села Долни и Горни Богров и с. Яна, съответно акумулирани на базата на стари исторически замърсявания.

Не се наблюдава съществено замърсяване на земеделските земи с изследваните елементи. Данните показват, че практическа опасност от замърсяване има само в определени зони около дружествата и около хвостохранилищата на старите предприятия „Кремиковци“ и „МДК-Пирдоп“.

Изследванията за влиянието на МДК-Пирдоп върху околната среда и почвите на Пирдопско-Златишката котловина започват още с появяването на първите негативни процеси и поражения, т.е. те имат продължителност повече от четиридесет години. Резултатите от проучванията потвърждават характера на индустриалното замърсяване на селскостопанските земи и растения по отношение на спектъра на основните замърсители (мед, арсен, кадмий и олово), основните източници на замърсяването (металургичното и миннообогатителните производства), широкото разпространение на фитотоксичността, породена от многофакторно вкисляване на почвите, широкомащабното и предимно атмосферно замърсяване на растенията, значително ограничаващо традиционното за района животновъдство. Индустриалното замърсяване на котловината ще представлява опасност дори при пълното спиране на горепосочените индустриални дейности или свеждането до минимум на техните емисии и имобилизиране на вече отложените

замърсители. При всички изследвания обаче се отчита естественият геофонд, т.е. естествено по-високото съдържание на мед, цинк, олово и арсен (като на по-късен етап е включен и кадмият) в почвите в района, което въпреки ясно изразеното намаление на въздушното замърсяване ще се забелязва, макар и в нетоксични за екосистемата количества.

Съдържанието на тежки метали, освен това на медта, цинка и оловото, е под максимално допустимото за обработваеми земи, промишлени терени и зелени площи. Съдържанието на мед в почвите от повечето мониторингови точки е над максимално допустимите концентрации за съответното ползване. Прави впечатление съдържанието на арсен в почвите от землището на с. Челопеч, в необработваеми земи. Завишаването на количества на тежки метали и металоиди в почвата зависи и от количествата на почвената влага. За това има вероятност то да се дължи на по-високата концентрация в по-малко вода поради липсата на валежи, отколкото на действителното им завишаване. Това насочва към предположението, че замърсяването може се дължи и на извличането на този елемент чрез изпарението от по-долни пластове в по-сухия период от годината към силно засушените по-горни почвени пластове.

Национална екологична мрежа (НЕМ)

НЕМ в ЮЗР обхваща 8 137,411 km^2 или 40,03 % от общата площ на региона. Делът е над средния за страната, като регионът е на второ място по дял на обектите от НЕМ след ЮЦР.

Защитените територии (ЗТ) в региона (с отчитане на припокриване) са общо 1 992,710 km^2 или 9,80 %, което е най-високото ниво за регион в страната. Сред тях най-голям е делът на националните паркове (5,75 %), природните паркове (3,37 %) и резерватите (1,57 %). По отношение на дела на националните паркове и резерватите ЮЗР е на първо място сред регионите в страната.

На областно ниво само област Перник е с дял под средния за страната. Останалите области са с дял между 7,35 % и 13,80 % за област Благоевград.

Прави впечатление, че наред с високия дял на защитени територии в региона, в общо 6 общини липсват такива – общини Бобов дол, Брезник, Земен, Ковачевци, Божурище, Костинброд и Челопеч. В още 14 общини делът на ЗТ е под 1 %.

С много голям дял – над 20 % са общо 8 общини в региона, като сред тях изпъкват община Рила – 66,22 % и община Антон– 44,39 %.

Защитените зони (ЗЗ) включват както ЗЗ по Директивата за птиците, така и ЗЗ по Директивата за местообитанията.

В ЮЗР общо ЗЗ и по двете Директиви (с отчитане на припокриване) обхващат територия от 8 115,248 km^2, което представлява 39,92 % от територията на региона и е над средното за страната. По този показател ЮЗР отстъпва единствено на ЮЦР.

Преобладаващи в региона са ЗЗ по Директивата за местообитанията – 27,81 %, срещу 15,47 % за ЗЗ по Директивата за птиците.

На областно ниво 2 от областите в региона са с дял на ЗЗ под средния за страната – области София – Столична община и Перник. Останалите са с дял над средния за страната, като при област Благоевград делът на ЗЗ достига 52,22 %. Само област Хасково от ЮЗР има по висок дял. Делът на ЗЗ варира в изключително големи граници в

различните общини, например от 100 % за община Копривщица до 0,44 % за община Божурище. Общо 6 общини в региона са с дял на ЗЗ над 70 %, което поставя определени ограничения пред тяхното развитие. На другия полюс е община Божурище, при която освен изключително ниския дял ва ЗЗ липсват напълно ЗТ.

Делът на НЕМ е много близък или равен на дела на ЗЗ поради факта, че в много голяма степен защитените зони припокриват защитените територии. ЮЗР е с много висок дял както на национално, така и на европейско ниво.

Отпадъци

Югозападният регион образува най-много отпадъци сред регионите в страната. На областно ниво на първо място е област София – Столична община. Най-значително е увеличението на образуваните битови отпадъци отново в област София (Столична община). Налице е слабо увеличение при област Благоевград, докато останалите области намаляват образуваните битови отпадъци.

Таблица 2: Общо образувани битови отпадъци в хил. т.

Регион/Област	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Общо за страната	**3 572**	**3 249**	**3 135**	**3 193**	**3 011**	**2 881**	**3 080**
Югозападен регион	**790**	**713**	**922**	**968**	**983**	**1 010**	**1 072**
Благоевград	101	91	101	104	126	101	107
Кюстендил	62	58	58	58	52	52	55
Перник	185	187	75	60	44	39	51
София	134	107	121	136	126	119	112
София (Столична община)	309	269	566	611	634	698	748

Източник: ИАОС

Сред регионите по събраните битови отпадъци на човек през 2017 г. изпъква на първо място Югозападният регион. Тук се установява увеличение на събраните битови отпадъци на човек от обслужваното население в периода 2011-2017 г. от 370 km/чов/г. до 508 kg/чов/г. Тук нарастване са отчита при област София (Столична община) – почти 2 пъти и област Благоевград, а намаление – при останалите области. Най-значително е намалението при област Перник – от 1 404 kg/чов/ г. до 416 kg/чов/г.

В областите Благоевград, Кюстендил и София все още не всички населени места са обхванати в системи за организирано сметосъбиране. В повечето случаи това непълно обслужване в изброените области се дължи на труднодостъпни малки населени места и организационни слабости.

Доброто управление на отпадъците намалява натиска върху дейностите по депонирането им. *Предадените за депониране битови отпадъци* в ЮЗР, както и във всички региони на страната, намаляват за периода 2011–2017 г.

По-голямата част от областите също намаляват количеството на депонираните битови отпадъци, което е благоприятен факт по отношение на запълване капацитета на сметищата. Според данните на НСИ, при област Перник намалението е най-драстично.

Противно на общата тенденция, област Благоевград увеличава количеството.

Предадените за предварително третиране битови отпадъци се увеличават в ЮЗР, както и във всички региони за периода 2011–2017 г., което е благоприятна тенденция.

На областно ниво в абсолютни стойности на предадените за предварително третиране битови отпадъци на първо място в региона, а и в страната, се нарежда София – Столична

община. Области Благоевград и Кюстендил не отчитат предадените за предварително третиране битови отпадъци.

Предадените за рециклиране битови отпадъци за периода 2013–2017 г. във всички региони, както и в ЮЗР, намаляват. Подобно е и положението на областно ниво. Само 2 области от региона увеличават предадените за рециклиране битови отпадъци – области Кюстендил и Перник, а 1 област запазва количеството – област Благоевград.

Броят на депата за битови отпадъци по региони намалява, което е резултат от създаването на регионални депа и закриване на съществуващите по-малки общински депа.

Таблица 3: Събрани битови отпадъци на човек от обслужваното население по статистически райони и области (kg/чов./г.)

Регион/област	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Общо за страната	**380**	**347**	**434**	**443**	**420**	**406**	**436**
ЮЗР	**370**	**335**	**435**	**456**	**463**	**478**	**508**
Благоевград	314	283	321	331	403	327	346
Кюстендил	461	440	448	448	414	423	448
Перник	1 404	1 446	584	467	347	318	416
София	543	439	502	568	533	507	480
София (Столична община)	238	207	433	465	481	527	565

Източник: ИАОС

В региона има няколко регионални сдружения с водещи общини съответно Гоце Делчев, Сандански, Благоевград, Петрич, Разлог, Дупница, Перник, София, Костинброд, Ботевград, Златица, Костенец (Самоков). Регионални депа са изградени и се ползват от общините в регионалните сдружения, като само за регионални сдружения Благоевград и Дупница в момента се изграждат регионални депа със средства от ПУДООС. Общините от всички регионални сдружения са подпомогнати финансово от ОПОС 2007–2013 и/или от ОПОС 2014–2020 г. за изграждане на регионалните си системи за управление на отпадъците, в т.ч. депа за битови отпадъци, сепариращи инсталации, инсталации за предварително третиране, компостиращи и анаеробни инсталации

Радиационно състояние

Обобщените данни в ЮЗР за средногодишните стойности на мощността на еквивалентна доза на радиационния гама фон за 2018 г. не се отличават от характерните за региона.

По отношение на *атмосферната радиоактивност* през 2018 г. не са регистрирани повишения на специфичната активност на естествени и техногенни радионуклиди в атмосферния въздух в нито един от мониторинговите пунктове. Измерените стойности не се отличават от предходните години.

Радиологичният мониторинг на повърхностни и радиологичният мониторинг на необработваеми почви не установява изменение на характерните за отделните пунктове стойности на естествените и техногенните радионуклиди в анализираните през 2018 г. проби.

Районите с потенциални замърсители от територията на ЮЗР подлежат на периодичен контрол. През 2017 г. са установени следните превишения по области и общини:

Област Благоевград

– Община Струмяни – обект „Игралище-1“, измерените специфични активности на естествените радионуклиди Ra-226 (743 Bq/kg) и Pb-210 (338 Bq/kg) превишават съответно 12 пъти и 5 пъти фоновите стойности, характерни за почвите в района.

– Община Разлог – при кариера „Копитото“ и бившия завод „Звезда“ от обект „Елешница“ са измерени активности на U-238 (213–745 Bq/kg), Ra-226 (768–618 Bq/kg) и Pb-210 (472–340 Bq/kg), които превишават съответно от 4 до 12 пъти фоновите стойности за уран, 12 пъти за радий, 7 пъти фоновите стойности за олово. Измереният радиационен гама-фон е от 0,21 до 0,27 μSv/h.

– Община Мелник, с Лозеница, обект Мелник – измерените активности на U-238 (845 Bq/kg), Ra-226 (380 Bq/kg) и Pb-210 (256 Bq/kg) превишават съответно с 12 пъти, 6 пъти и 3 пъти фоновите стойности.

Област София

– Община Костенец, с. Очуша, обект „Бялата вода“ – измерената стойност на U-238 (431 Bq/kg) е 5 пъти над фоновата. Обект р. Очушница след обекта: U-238 (300 Bq/kg), Ra-226 (350 Bq/kg), р. Очушница при град Костенец: U-238 (198 Bq/kg).

– Община Своге, с. Лакатник, обект Пробойница с U-238 (283 Bq/kg).

Област София (Столична община)

– „Бухово“, дере след пречиствателна станция „Чора“: U-238 (430 Bq/kg), Ra-226 (429 Bq/kg), р. Кремиковска след вливане на водите от щолна № 93: U-238 (392 Bq/kg), р. Янешница при с. Яна: U-238 (276 Bq/kg), Ra-226 (160 Bq/kg)

Област Перник

– Община Трън, обект мина Злата: U-238 (283 Bq/kg).

Акустична среда

Най-силно засегнати от високи шумови нива са агломерациите с население над 100 хил. жители, поради което те попадат в обхвата на *Директива 2002/49/ЕО относно оценката и управлението на шума в околната среда*, транспонирана в националното ни законодателство чрез *Закона за защита от шума в околната среда*. Цитираната директива изисква от държавите членки на петгодишен период да разработват стратегически карти на шума и планове за действие към тях за всички обекти от обхвата ѝ. За ЮЗР това е **гр. София**. Разработената през 2018 г. шумова карта на агломерация София показва, че 57 % от населението е изложено на ниво на нощен шум (показател Lнощ) от автомобилен трафик от над 50 dB(A). Съгласно публикуваните през 2018 г. *„Насоки на Световната здравна организация (СЗО) относно шума в околната среда за Европейския регион*“ се счита, че продължителното излагане на такова ниво на шум би могло да окаже вредно въздействие, както и да доведе до различни заболявания, като силен дискомфорт; сериозни смущения на съня, сърдечно-съдови заболявания и др. *Седмата програма за действие за околната среда* поставя ясна цел за значително намаляване на шумовото замърсяване в Съюза до 2020 година, приближавайки се в по-голяма степен до препоръчваните от СЗО нива. Необходимо е актуализиране на политиката относно шума, като при разработването на Плановете за действие към шумовите карти на агломерациите се прилагат най-новите научни открития и доказателства, както и високоефективни мерки за намаляване на шума при източника, включително подобрения в проектирането на

градските райони.

Шумовото натоварване е характерно преди всичко за големите населени места. Те попадат под наблюдение и в системата за мониторинг. Поради специфичните особености всеки голям град е с различни шумови характеристики и динамика.

В гр. София се запазва много високо шумово ниво. През 2010 г. общият брой пунктове с наднормени шумови нива е 32, през 2014 г. се увеличава до 33, а през 2017 г. намалява с 2 броя и достига 31 бр.

В гр. Благоевград подобрението на акустичната среда е най-значимо. От 10 пункта с наднормен шум през 2010 г., през 2014 г. и 2017 г. няма пунктове с наднормен шум.

В градовете Кюстендил и Дупница от проведените през 2017 г. измервания на нивото на шума се установява превишаване на стойностите над нормативните изисквания в 18 и съответно в 9 пункта. Налице е леко подобрение спрямо 2014 г. и 2010 г.

В гр. Перник пунктовете с наднормен шум от 21 бр. през 2010 г. се увеличават на 23 бр. през 2014 г. и намаляват до 20 бр. през 2017 г. Намалението са дължи на пунктове, които принадлежат към групата на пунктове върху територии с промишлени източници на шум – производствено-складови територии и зони.

Област София – градове Ботевград, Самоков и Своге: данните от мониторинга показват, че допустимите шумови нива са превишени в 17 броя пунктове. При гр. Ботевград пунктовете нарастват от 6 през 2010 г. на 8 през 2014 г. и достигат 9 през 2017 г. При гр. Самоков пунктовете нарастват от 6 през 2010 г. на 7 през 2014 г. и се задържат на 7 и през 2017 г. Град Своге е без пунктове с превишени нива на шум през 2010 г. и 2014 г., но през 2017 е с 1 пункт над нормите.

Дълготрайни материални активи с екологично предназначение

За периода 2010–2017 г. ДМА-ЕП в ЮЗР нарастват с около 1,5 пъти. Прави впечатление, че през 2012 г. и 2014 г. активите намаляват. По отношение на другите региони, по този показател ЮЗР се нарежда на второ място. С най-големи ДМА-ЕП се откроява ЮИР – 3,2 млрд. лв. След него се нарежда Югозападният регион с 2 млрд. лв. Следват ЮЦР, Северозападният, Североизточният, а на последно място е Северният централен регион.

На областно ниво различията са големи. По отношение на ДМА-ЕП над всички области се открояват области София – Столична община с 868 400 хил. лв. и София със 722 598 хил. лв. Останалите области притежават активи между 121 050 хил. лв. и 200 624 хил. лв.

Таблица 4: Наличност на дълготрайни материални активи с екологично предназначение (ДМА-ЕП) за периода 2010–2017 г. в хил. лв.

Регион/област	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
България	**4 052 992**	**4 696 299**	**4 948 477**	**5 871 089**	**6 616 984**	**8 343 100**	**9 045 451**	**9 468 298**
Северен Централен	228 787	246 037	299 594	358 685	438 738	608 656	730 735	770 345
Северозападен	611 779	656 735	592 388	605 943	649 158	827 715	992 357	1 014 851
Североизточен	394 925	501 332	556 835	674 907	719 400	941 952	939 951	952 616
Югозападен	**1 437 710**	**1 655 734**	**1 234 808**	**1 676 198**	**1 403 631**	**1 707 895**	**1 879 077**	**2 103 843**
Благоевград	98 198	104 228	112 601	143 684	146 610	184 418	185 714	200 624
Кюстендил	80 448	84 845	96 557	107 819	128 078	141 663	187 083	191 171
Перник	57 939	60 963	61 431	103 938	96 038	112 790	112 999	121 050
София	243 937	256 145	284 789	322 665	361 227	459 199	585 139	722 598
София (Столична община)	957 188	1 149 553	679 430	998 092	671 678	809 825	808 142	868 400
Южен Централен	626 182	698 528	772 599	906 826	1 065 937	1 329 107	1 367 884	1 418 936

Регион/област	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Югоизточен	753 609	937 933	1 492 253	1 648 530	2 340 120	2 927 775	3 135 447	3 207 707

Източник: НСИ

2.2.3. Влияние на глобалните климатични промени, природни рискове, рискови територии и зони

Според изчисленият индекс на уязвимост от климатичните промени за регионите по NUTS 2 за целия ЕС, Югозападният регион попада в четвърта група от общо 6 групи с висока уязвимост. Най-чувствителните сектори към климатичните изменения са селското стопанство, туризмът, управлението на водните ресурси и горският фонд.

Влиянието на глобалните климатични промени е най-отчетливо при средните годишни температури и средните годишни валежи.

Сравнението на температурата през 2017 г. за ЮЗР спрямо средната температура за базисния период 1961–1990 г. показва продължаваща тенденция за покачване на средната годишна температура. През 2017 г. аномалията на средната годишна температура на въздуха в административните области на региона варира от +0,5–0,8°C до +1,5–1,6°C (за териториите с н.в. до 800 m). По области отклонението на средната годишна температура на въздуха (в °C) през 2017 г. спрямо климатичните норми за 1961–1990 г. е следното:

отклонение 1,5–1,6°C – област София (Столична община);

отклонение 1,1–1,2°C – области София и Благоевград;

отклонение 0,9–1,0°C – област Кюстендил;

отклонение 0,5–0,8°C – област Перник.

Област София – Столична община е сред областите с най-големи аномалии на средната годишна температура на въздуха в страната.

Най-топъл, с най-големи положителни отклонения на средномесечната температура на въздуха от нормата, е месец март. Най-студеният месец е януари, с най-големи температурни аномалии.

През 2017 г. повече валежи спрямо нормата са паднали във всички области на ЮЗР с изключение на област Кюстендил. По области разпределението е следното:

отклонение 100–120 % – области София, София (столична община), Перник и Благоевград;

отклонение 80 %–100 % – област Кюстендил.

Най-дъждовният месец е октомври, с валежи средно 2,5–3 пъти повече от месечната норма. Най-сух е месец август.

Климатичните сценарии за България са разработени в НИМХ-БАН в рамките на проекта CECILIA. Проведени са симулации на регионалния климат за бъдещето, за два интервала – „близко бъдеще“ (2021–2050 г.) и „далечно бъдеще“ (2071–2100 г.), като резултатите са за тенденциите (т.е. изменението спрямо сегашния референтен климатичен период 1961–1990 г.) за средната годишна температурата на въздуха и средната годишна валежна сума.

По отношение на температурата за ЮЗР, както и за цялата страна се очаква положителен тренд, т.е. очаква се увеличение на средногодишната температура, като това увеличение е с около 1,5–2°C за близкото и между 2,5 и 3,5°C за далечното бъдеще.

При годишните валежи през първия период също се очаква увеличение на валежите. През втория период е възможно тенденцията да се промени и в отделни части да се стигне до отрицателна тенденция.

През последните години се увеличава честотата на природните бедствия. Наблюдавани са серия от бедствени ситуации, свързани главно с развитието на мощни конвективни бури, които са предизвикали сериозни материални щети и човешки жертви в редица райони на България. Последици от тези процеси са и зачестилите наводнения.

В пределите на ЮЗР са определени ***райони със значителен потенциален риск от наводнения*** (***РЗПРН)*** според ПУРН на Западно Беломорския район. Като е използвал данни от МОСВ, ИАОС и БДДР, НЦТР е обработил и групирал общините в ЮЗР по дял на територията под заплаха. За рискови територии, регионът включва предимно общини с незначителни площи под заплаха. Само 6 общини са с дял на териториите под заплаха от наводнения между 1 % и 4 % (Струмяни, Елин Пелин, Златица, Костинброд, Чавдар и Столична община). В общо 21 общини се счита, че няма заплаха от наводнения. Всички останали общини са с дял между 0 и 1 %.

Таблица 5: Дял на териториите под заплаха от наводнения

Регион	Отн. дял
Северозападен	3,45 %
Сев. централен	2,63 %
Североизточен	1,37 %
Югоизточен	1,32 %
Югозападен	0,33 %
Южен централен	0,81 %
България	1,59 %

Източник: МОСВ, ИАОС и БДДР

Свлачищните процеси в Югозападния регион не са така широко развити, както в регионите на Северна България. Засегнатите площи са предимно разположени по планинските склонове в подножията на планините и в речните долини, развити предимно върху седиментни скали. Активизацията на свлачищата е пряко свързана с климатичните промени и най-вече с интензивните валежи.

Обработените от ИАОС данни на МРРБ по отношение на площта на регистрираните свлачища към края на 2017 г. подреждат областите в страната в 8 групи. В четвърта група, която е средна по площи по отношение на развитието на свлачищни процеси, попада единствено област София – Столична община. Всички останали области от ЮЗР са в една степен по-малко разпространение на свлачищата – трета група.

През последните години е постигната целта за ограничаване на риска от възникване и разрастване на свлачищни процеси и предварителния контрол на строителството в свлачищни райони.

2.3. Социално-икономически условия и характеристики

2.3.1. Демография

Брой и възрастова структура на населението

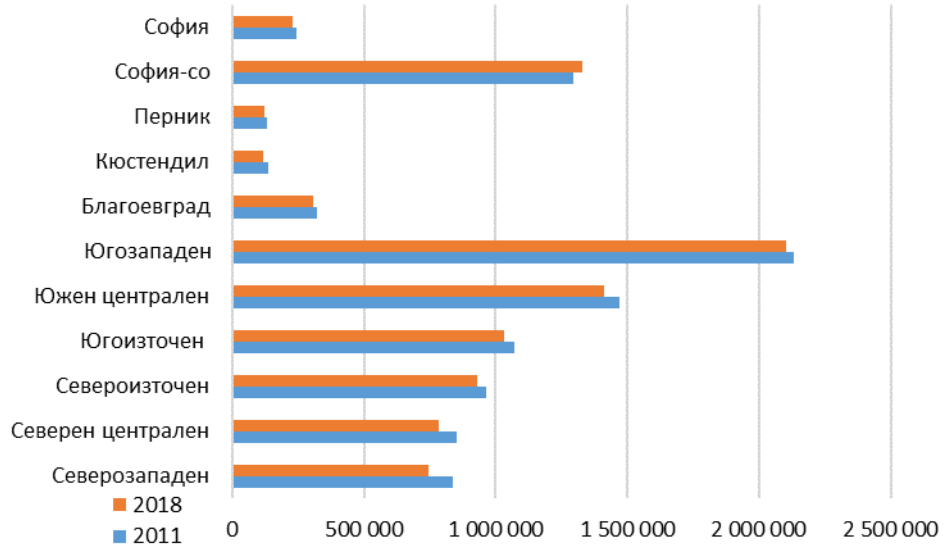
Към 31 декември 2018 г. населението на Югозападния регион е 2 102 205 души, което представлява 30,0 % от населението на България. В сравнение с края на 2011 г. населението на региона намалява с 29 028 души, или с 1,4 % (средногодишен темп на намаление 0,2 %). С големи темпове е намалението на населението в област Кюстендил, докато в област София (Столична община) има увеличение с 2,4 %.По региони само Югозападният има най-малко намаление в сравнение с другите региони от страната.

Таблица 6: Население по региони към 31.12.2011–2018 г.

Регион/Област	Население към – брой		Прираст	
	2011	2018	брой	%
Общо за страната	**7 327 224**	**7 000 039**	**-327 185**	**-4,5**
Югозападен	**2 131 233**	**2 102 205**	**-29 028**	**-1,4**
Благоевград	*322 025*	*305 123*	*-16 902*	*-5,2*
Кюстендил	*134 990*	*119 041*	*-15 949*	*-11,8*
Перник	*131 987*	*120 880*	*-11 107*	*-8,4*
София-(Столична община)	*1 296 615*	*1 328 120*	*31 505*	*2,4*
София	*245 616*	*229 041*	*-16 575*	*-6,7*
Северозападен	836 601	742 304	-94 297	-11,3
Северен централен	853 468	784 168	-69 300	-8,1
Североизточен	961 965	929 035	-32 930	-3,4
Югоизточен	1 072 850	1 032 079	-40 771	-3,8
Южен централен	1 471 107	1 410 248	-60 859	-4,1

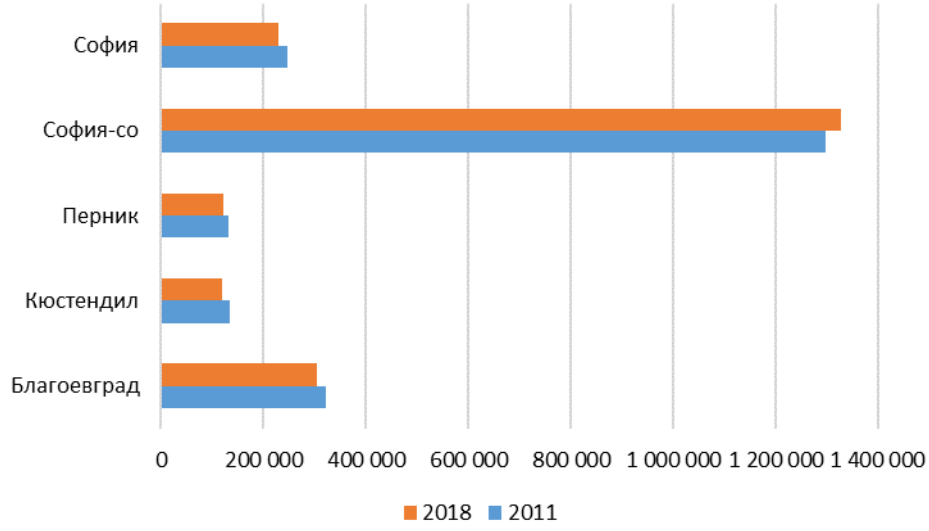
Източник: НСИ, обработка НЦТР

Фигура 3: Население 2011/2018 г. по региони и области

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

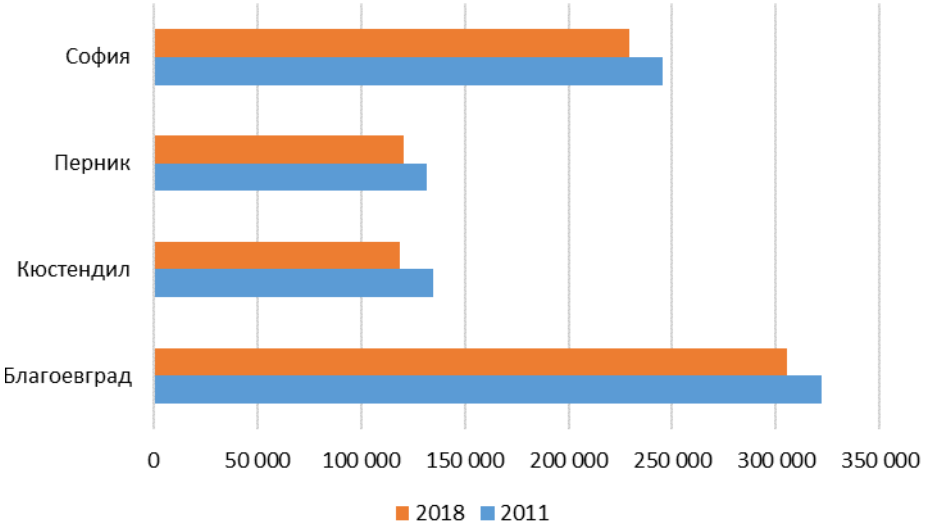
Фигура 4: Население 2011/2018 г. ЮЗР по области

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Следващата графика показва по-отчетливо териториалните диспропорции по области:

Фигура 5: Население 2011/2018 г. ЮЗР по области (без област София – Столична община)

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Продължава процесът на застаряване на населението в региона, който е характерен и за другите региони в страната, но в Югозападния регион то е с по-добри стойности от средните за страната. В края на 2018 г. лицата на 65 и повече навършени години са 407 509, или 19,4 % от населението на региона. В сравнение с 2011 г. делът на населението в тази възрастова група нараства с 2,0 процентни пункта.

Общо за ЕС–28 относителният дял на населението 65 и повече години е 19,7 %, т.е. регионът е с малко по-добри показатели от тези на ЕС.

По области делът на лицата на 65 и повече навършени години е най-нисък в област София – Столична община (17,5 %) и област Благоевград (19,2 %). В останалите области делът е над средния за страната (21,3 %).

В общински аспект делът на лицата на 65 и повече навършени години е най-висок в общините Невестино (52,1 %), Ковачевци (47,2 %) и Трекляно (42,0 %). В 12 общини този дял е по-благоприятен от средния за страната, като в тях са големите общини Благоевград (17,2 %) и Столична (17,5 %).

Възрастовата структура в 12 общини[12] е силно деформирана и не може да осигури нито възпроизводството на населението, нито възпроизводството на трудовия потенциал.

Към 31.12.2018 г. **децата до 15 години в региона са 299 014, или 14,2 % от общия брой на населението,** като спрямо 2011 г. този дял се увеличава с 1,0 процентни пункта (26 482 д.).

По региони относителният дял на населението до 15 години е най-висок в Югоизточен регион (15,9 %), като Югозападен регион с 14,2 % заема средно положение сред регионите на страна.

Относителният дял на населението под 15 години е най-висок в областите Благоевград и София (Столична община) с по 14,6 %, а най нисък – в област Кюстендил – 12,1 %.

Относителният дял на населението под 15 години е най-висок в общините Ихтиман – 19,2 %, Гърмен – 18,9 % и Долна баня – 18,0 % от населението на общината. Общо в 40 общини този дял е под общия за страната, като най-нисък е в общините Невестино – 4,2 %, Трекляно – 5,7 % и Земен – 6,7 %.

Към 31.12.2018 г. населението във възрастовата група 15–64 години в региона е 1 395 602 души, **или 66,4 % от общия брой на населението**, като спрямо 2011 г. този дял намалява с 3,4 процентни пункта.

По региони относителният дял на населението в тази възрастова група е най-висок в Югозападен регион (66,4 %), следван от Североизточен регион (65,0 %).

На ниво област областите София – Столична община (68,0 %) и Благоевград (66,6 %) са с по-добри показатели от средния за страната (64,3 %). В останалите области относителният дял е под средния за страната.

Относителният дял на населението в тази възрастова група е най-висок в общините Сатовча – 71,3 %, Благоевград – 68,5 % и София (Столична община) – 68,0 % от населението на общината. В 37 общини този дял е под общия за страната, като най-нисък е в общините Невестино – 43,7 %, Ковачевци – 45,7 % и Трекляно – 52,4 %.

За влошаването на възрастовата структура в региона съществено допринесоха мащабните емиграционни процеси към София и чужбина предимно сред младите възрастови групи. Емигрирането на цели млади семейства (заедно с децата) обуслови ускоряването на процеса на остаряване.

Към 31.12.2018 г. ***общият коефициент на възрастова зависимост[13] в региона е 50,6 %***, или на всяко лице в зависимите възрасти (под 15 и над 65 години) се падат по-малко от две лица в активна възраст. За сравнение, през 2011 и 2017 г. този коефициент е бил съответно 43,2 % и 49,7 %.

[12] Населението над 65 години е над 30 %.

[13] Коефициентът на възрастова зависимост показва броя на лицата от населението в „зависимите“ възрасти (населението под 15 и на 65 и повече навършени години) на 100 лица от населението в „независимите“ възрасти (от 15 до 64 години). Изчислява се в проценти.

Коефициентът на възрастова зависимост е с най-благоприятни показатели в Югозападен регион – 50,6 %, следван от Североизточен – 53,8 % и Южен централен регион – 55,4 %.

Само в област София (Столична община) (47,1 %) този показател е под средния за страната. В останалите области е в по-неблагоприятни съотношения от средния за страната, най-неблагоприятно е съотношението в област Кюстендил (64,9 %).

По общини най-благоприятно е това съотношение в 15 общини, като те имат по-добър коефициент от средния за страната. В тази група попадат и големите общини Благоевград – 46,0 % и Столична – 47,1 %. В останалите 37 общини този показател е над средния за страната, като най-неблагоприятно е това съотношение в общините Невестино – 129,1 % и Ковачевци – 118,6 %.

Териториално разпределение на населението

Териториалното разпределение на населението се определя от **естественото движение на населението (раждания и умирания), както и от вътрешната и външната миграция**. Чисто статистическо влияние върху териториално разпределение на населението оказват и промените в административно-териториалното деление на страната (сливане на населените места, преминаване на населени места от една община към друга).

Към 31.12.2018 г. в градовете живеят 1 772 377 души, или 84,3 %, а в селата – 329 828 души, или 15,7 % от населението на региона.

Към края на 2018 г. населените места в Югозападния регион са 949, от които 48 са градове и 901 са села[14].

Населените места без население са 9. Те са разположени в областите Благоевград (2), Кюстендил (3) и София (4). Общият брой на селата с население до 10 жители е 103, а 229 са населените места с население от 11 до 50 души, или в 35,0 % от населените места живеят от 1 до 50 души включително.

С население над 50 хил. души са 2 града в региона, в които живеят 6,8 % от населението на региона. В град София с население над 100 хил. души живеят 24,6 % от населението на региона.

Най-голяма е групата на населените места с население между 101 и 500 души – 25,8 %, където живее 2,7 % от населението на региона.

Таблица 7: Населени места в Югозападен регион според броя на населението им към 31.12.2018 г.

Размер на населеното място според броя на населението	Населени места		Население	
	Брой	%	Брой	%
Общо	949	**100,0**	2 102 205	**100**
Без население	9	0,9	0	0,0
1-10	103	10,9	549	0,0
11 – 50	229	24,1	6 280	0,3
51 – 100	109	11,5	8 117	0,4
101 – 500	245	25,8	57 476	2,7
501 – 1000	106	11,2	74 113	3,5
1001 – 10000	132	13,9	313 861	14,9
10001 – 50000	13	1,4	257 845	12,3
50001 – 100000	2	0,2	142 289	6,8

[14] В броя на селата е включен Рилски манастир (община Рила, област Кюстендил), който е със статут на населено място

Размер на населеното място според броя на населението	Населени места		Население	
	Брой	%	Брой	%
100000 и повече	1	0,1	1 241 675	59,1

Източник: НСИ, обработка НЦТР ЕАД

Области

Най-малка по население е област Кюстендил, в която живеят 119 041 души, или 5,2 % от населението на региона, а най-голяма е област София – Столична община с 1 328 120 души (63,2 %). В останалите 4 области населението е общо 774 085 души, или 36,8 % от населението на региона.

Само област София (Столична община) увеличава населението през 2018 г. спрямо 2011 г. с 31 505 д. (2,4 %). Населението в останалите области намалява през 2018 г. спрямо 2011 г., като най-голямо е намалението за областите Кюстендил – с 11,8 % и Перник – с 8,4 %.

Общини

Към 31.12.2018 г. в Югозападен регион има 52 общини. Според броя на населението те се разпределят както следва:

Таблица 8: Размер на общините в Югозападен регион според броя на населението им към 31.12.2018 г.

Размер на общината	Общини		Население	
	брой	%	брой	%
Общо	**52**	100,0	2 102 205	**100,0**
до 5 999	19	36,5	57 766	2,7
6 000–19 999	22	42,3	254 858	12,1
20 000–49 999	7	13,5	244 255	11,6
50 000–99 999	3	5,8	217 206	10,3
над 100 000	1	1,9	1 328 120	63,2

Източник: НСИ, обработка НЦТР ЕАД

Средният брой лица, изчислени за една община към 31.12.2018 г., възлиза на 40 427 лица.

Неравномерно е разпределението на населението и по общини. В 19 общини с население под 6 000 души[15] живеят едва 2,7 % от населението на региона. Критично малкият брой на населението в една община поставя под въпрос самостоятелното ѝ съществуване. В същото време в 1 община с население над 100 хил. души живеят 63,2 % от населението на региона. Най-голяма по население е община Столична (1 328 120), следвана от общините Перник (88 604) и Благоевград (75 329). Най-малката община е Трекляно – 758 души, следвана от община Чавдар (1 151 души).

За периода 2011–2018 г. само в 4 общини има увеличение на населението, като то е по-значително в Столична – 31 505 души (2,4 %). Със значително намаление на населението са общините Перник – 7 541 души (-7,8 %), Кюстендил – 6 640 души (-11,1 %), Дупница – 5 133 души (-11,5 %) и Петрич – 4 090 души (-7,6 %).

[15] Чл. 8, ал. 1 на Закона за административно-териториалното устройство на Република България (обн. ДВ бр. 63/1995 г., посл. изм. ДВ бр. 58/2017 г.) поставя като основно изискване за създаване на нова община наличие на население над 6 000 души

Градове

Към края на 2018 г. градовете в региона са 48 и в тях живеят 1 772 377 души, като в края на 2011 г. в тях са живели 1 773 476 души, или за 7 години населението намалява с 1 099 души (-0,1 %). Според съществуващия брой на населението им, градовете се категоризират[16] както следва:

Таблица 9: Големина на градовете в Югозападния регион според броя на населението им към 31.12.2018 г.

Големина на градовете	Градове		Население	
	брой	%	брой	%
Общо	**48**	**100,0**	**1 772 377**	**100**
Много големи на 200 хил. д.	1	2,1	1 241 675	70,1
Големи от 100 до 200 хил. д.	0	0,0	0	0,0
Средни от 30 до 100 хил. д.	3	6,3	182 170	10,3
Малки от 10 до 30 хил. д.	12	25,0	217 964	12,3
Много малки до 10 хил. д.	32	66,7	130 568	7,4

Източник: НСИ, обработка НЦТР ЕАД

С изключение на София, демографското състояние в градовете показва същата тенденция към намаляване на населението, каквато се наблюдава при общините. Това означава, че е изчерпан демографският потенциал на селата, които до неотдавна бяха източник за миграция към градовете. В периода 2011–2018 г. нараства населението на 4 града: София с 33 578 д. (2,6 %), Банкя със 132 д. (1,2 %), Банско със 111 д. (1,2 %) и Елин Пелин с 24 д. (0,4 %).

Значително през този период намалява населението на градовете Перник – 6 058 д. (-7,7 %), Кюстендил – 4 230 д. (-9,6 %), Дупница – 3 507 д. (-10,6 %), Петрич – 1 745 д. (-6,1 %) и Благоевград – 1 478 д. (-2,1 %).

Намаляването на населението в региона е съпроводено и с друго негативно явление – миграция на населението към Столицата и чужбина. В областните центрове живее 67,7 % от населението на региона, а неравномерното разпределение става проблем и за ефективното усвояване на ресурсите в една голяма част от територията на Югозападния регион.

Естествен и механичен прираст

Естествен прираст

Разликата между живородените и умрелите представлява естественият прираст на населението. След 1990 г. демографското развитие на страната и региона се характеризира с отрицателен естествен прираст на населението. *През 2018 г. в резултат на отрицателния естествен прираст населението на региона е намаляло с 9 166 души.*

Намалението на населението, измерено чрез *коефициента на естествен прираст, през 2018 г. е минус 4,3 ‰[17], а през 2011 г. е минус 3,3 ‰.* Коефициентът на естествен прираст в градовете е минус 2,6 ‰, а в селата – минус 13,4 ‰.

Коефициентът на естествен прираст за ЕС-28 е минус 0,4 ‰.

[16] Съгласно Наредба № 7 от 22 декември 2003 г. за правила и нормативи за устройство на отделните територии и устройствени зони.

[17] Разликата между броя на живородените и броя на умрелите на 1 000 души от средногодишния брой на населението

В периода 2011–2018 г. всички области и общини в региона имат отрицателен естествен прираст (изключение прави община Гърмен).

Наблюдават се значителни различия между регионите от ниво 2 по отношение на коефициентите на естествен прираст. Югозападният (-4,3 ‰) е с най-благоприятни показатели, докато в Северозападния този коефициент е -12,3 ‰.

През 2018 г. с най-малки по стойности коефициенти на отрицателен естествен прираст е област София (Столична община) – (-1,9 ‰). С най-голямо намаление на населението вследствие на високия отрицателен естествен прираст са област Кюстендил – минус 13,4 ‰ и област Перник – минус 11,9 ‰.

През 2018 г. само община Гърмен (0,4 ‰) има положителен естествен прираст. 13 общини имат по-благоприятен коефициент на естествен прираст през 2018 г. от средния за страната (-6,5 ‰).

С по-неблагоприятен коефициент от средния за страната са 39 общини. В 8 общини коефициента на естествен прираст е 3 пъти по-неблагоприятен от средния за страната, рекордьори са Ковачевци (-44,5 ‰) и Невестино (-48,7 ‰).

В сравнение с равнището на диференциация между областите, междуобщинските различия са по-ясно изразени. Най-значителните вариации се наблюдават между общините на област Кюстендил, където най-ниската стойност на коефициента на естествен прираст е -10,7 ‰ в община Дупница, а най-високата, -48,7 ‰ е в Невестино. По правило наличието на нееднородно развити общини в една област предполага по-голяма диференциация.

Механичен прираст

Съществено влияние върху броя и структурите на населението в региона оказва и механичният прираст. Той се формира като разлика между броя на заселилите се и изселилите се от региона. Коефициентът на механичен прираст в региона през 2011 г. е 2,3 ‰, а през 2018 г. – 1,4 ‰, като за страната през 2018 г. е -0,5 ‰. Или механичният прираст е с по-благоприятни показатели от средните за страната поради нестихващата миграция към Столицата.

През 2018 г. положителен механичен прираст има област София (Столична община) – 5 163 д. (3,9 ‰). Останалите области имат отрицателен механичен прираст, като с най-голямо намаление на населението в резултат на отрицателния механичен прираст е област Благоевград – 1 379 д. (-4,5 ‰).

През 2018 г. 13 общини имат положителен механичен прираст, като по-значителен е прирастът в Столична община – 5 163 д. (3,9 ‰). В община Копривщица прирастът е 0,0 ‰.

Останалите 38 общини имат отрицателен механичен прираст. С най-голямо намаление на населението в резултат на отрицателния механичен прираст са общините Петрич (-329 д.), Дупница (-284 д.) и Разлог (-165 д.).

Гъстота на населението

Териториалните диспропорции могат да бъдат идентифицирани чрез показателя *гъстота на населението*. Гъстотата на населението в края на 2018 г. в Югозападния регион е 104,9 д/km^2, много над средната за страната (63,4 д/km^2).Тя се влияе от механичното и естественото движение на населението, както и от процеса на урбанизация.

Данните за гъстотата на населението показват неравномерно разпределение на населението по територията на региона. По области гъстотата на населението е в широк диапазон от 32,9 д/km^2 в област София до 999,0 д/km^2 в област София – Столична община.

Междуобщинските различия в региона са високи, като гъстотата на населението е в широк диапазон: от 2,9 д/km^2 в община Трекляно до 999,0 д/km^2 в община Столична. В 7 общини, разположени в областите Благоевград (2), Перник (2) и Кюстендил (3), гъстотата на населението е под 20,0 д/km^2. Съставните селищата на тези общини са изложени от риск на обезлюдяване.

Причината за тези значителни различния е наличието както на слабо населени общини и области, така и на центрове, в които е концентриран огромен брой население.

Прогноза за демографското развитие на региона

В Националния статистически институт е разработена тривариантна целева прогноза за демографското развитие на страната в перспектива до 2080 година. Вариантите на демографската прогноза са съобразени с методологията и количествените хипотези за възпроизводствените процеси на населението, разработени от Евростат. Първият вариант (при хипотеза за конвергентност) се определя като реалистичен и е съобразен с нормативните изисквания на ЕС за демографското и социално-икономическото развитие на страните членки; вторият вариант се определя като оптимистичен (относително ускоряване) и при него се предполага, че демографските процеси ще протичат при благоприятни социално-икономически условия; третият вариант се определя като песимистичен (относително забавяне) и развитието на населението е прогнозирано при хипотези за неблагоприятни социално-икономически процеси в региона. По варианти състоянието прогнозното развитие на броя на населението на региона към 2035 г. е следното:

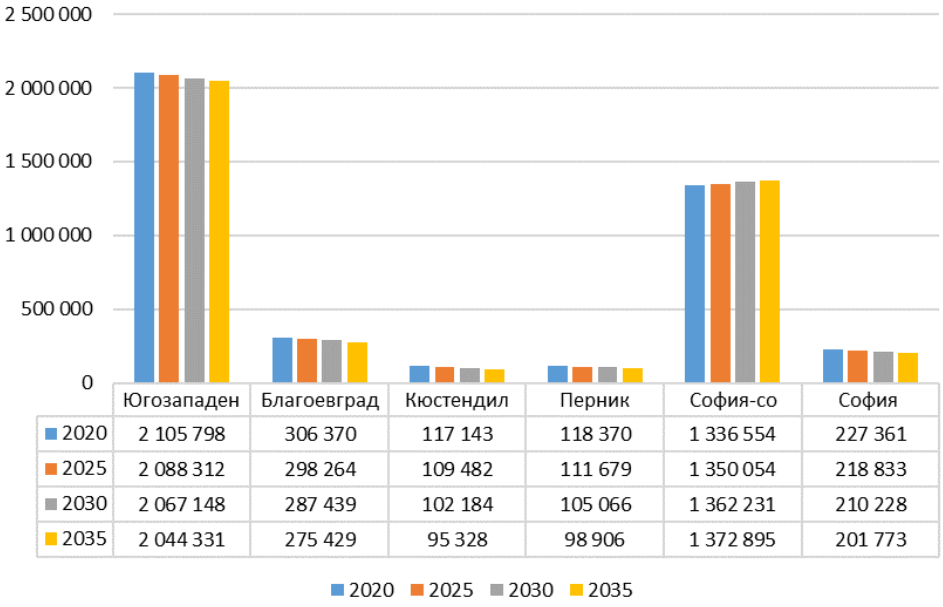
Реалистичен (Конвергентност) – 2 044 331 д. (2035 г.). Намаление за прогнозния период с 61 467 д., или с 2,9 %, като най-голямо ще е намалението в област Кюстендил с 18,2 %. Само населението на София – Столична община ще нарасне с 2,7 % вследствие на положителен механичен прираст.

Таблица 10: Прогноза за населението в ЮЗР по области – вариант I реалистичен (брой)

Регион/област	2020	2025	2030	2035
Югозападен	**2 105 798**	**2 088 312**	**2 067 148**	**2 044 331**
Благоевград	306 370	298 264	287 439	275 429
Кюстендил	117 143	109 482	102 184	95 328
Перник	118 370	111 679	105 066	98 906
София – Столична община	1 336 554	1 350 054	1 362 231	1 372 895
София	227 361	218 833	210 228	201 773

Източник: НСИ

Фигура 6: Прогноза за населението в ЮЗР по области – вариант I реалистичен

	Югозападен	Благоевград	Кюстендил	Перник	София-со	София
2020	2 105 798	306 370	117 143	118 370	1 336 554	227 361
2025	2 088 312	298 264	109 482	111 679	1 350 054	218 833
2030	2 067 148	287 439	102 184	105 066	1 362 231	210 228
2035	2 044 331	275 429	95 328	98 906	1 372 895	201 773

Източник: НСИ

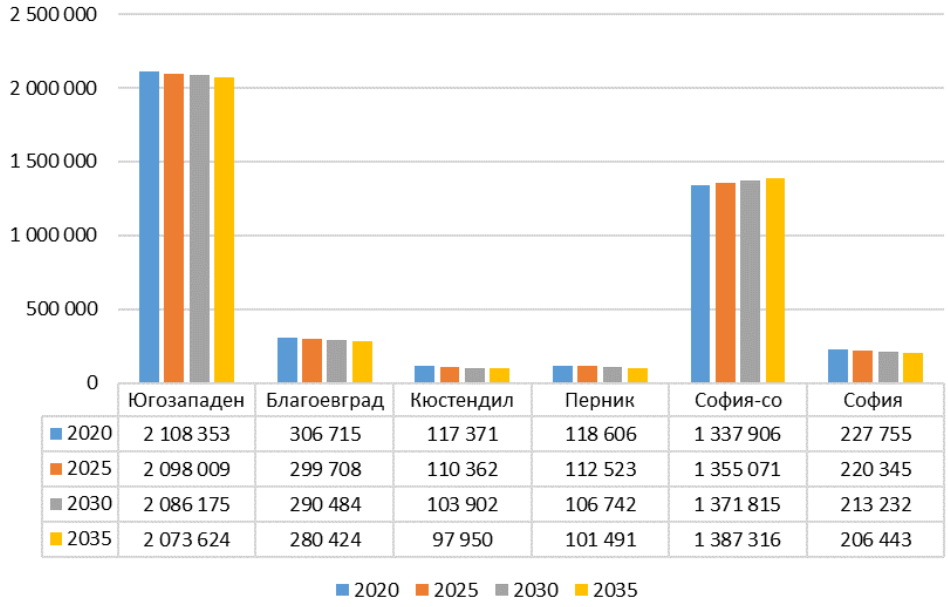
Оптимистичен (Относително ускоряване) – 2 073 624 д. (2035 г.). Намаление за прогнозния период с 34 729 д., или с 1,6 %. Само населението на София (Столична община) ще нарасне с 3,7 % вследствие на положителен механичен прираст.

Таблица 11: Прогноза за населението в ЮЗР по области – вариант II оптимистичен (брой)

Регион/област	**2020**	**2025**	**2030**	**2035**
Югозападен	**2 108 353**	**2 098 009**	**2 086 175**	**2 073 624**
Благоевград	306 715	299 708	290 484	280 424
Кюстендил	117 371	110 362	103 902	97 950
Перник	118 606	112 523	106 742	101 491
София – Столична община	1 337 906	1 355 071	1 371 815	1 387 316
София	227 755	220 345	213 232	206 443

Източник: НСИ

Фигура 7: Прогноза за населението в ЮЗР по области – вариант II оптимистичен

	Югозападен	Благоевград	Кюстендил	Перник	София-со	София
2020	2 108 353	306 715	117 371	118 606	1 337 906	227 755
2025	2 098 009	299 708	110 362	112 523	1 355 071	220 345
2030	2 086 175	290 484	103 902	106 742	1 371 815	213 232
2035	2 073 624	280 424	97 950	101 491	1 387 316	206 443

Източник: НСИ

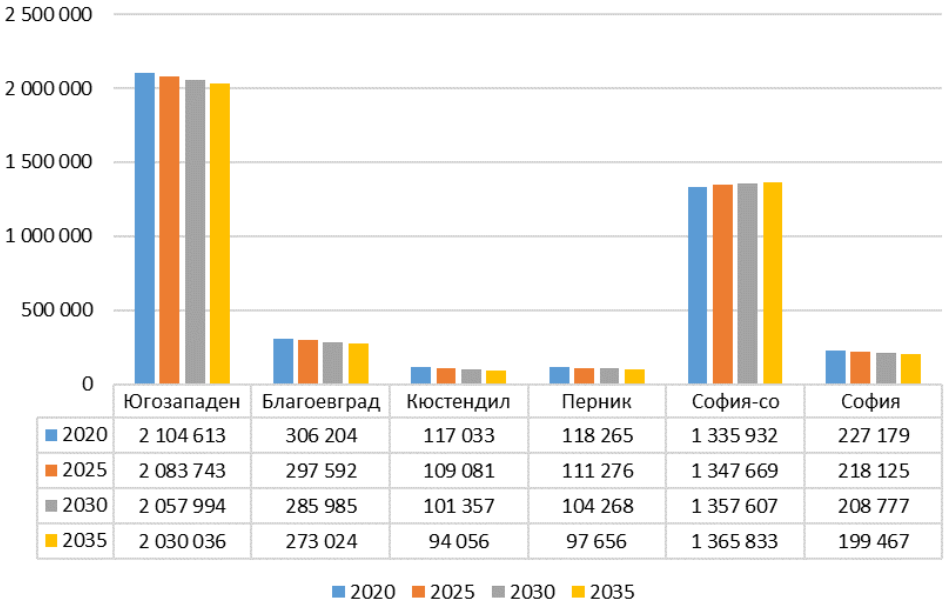
Песимистичен (Относително забавяне) – 2 030 036 д. (2035 г.). Намаление за прогнозния период съответно със 74 577 д. или с 3,7 %. Само населението на София – Столична община ще нарасне с 2,3 % вследствие на положителен механичен прираст.

Таблица 12: Прогноза за населението в ЮЗР – вариант III песимистичен (брой)

Регион/област	2020	2025	2030	2035
Югозападен	**2 104 613**	**2 083 743**	**2 057 994**	**2 030 036**
Благоевград	306 204	297 592	285 985	273 024
Кюстендил	117 033	109 081	101 357	94 056
Перник	118 265	111 276	104 268	97 656
София – Столична община	1 335 932	1 347 669	1 357 607	1 365 833
София	227 179	218 125	208 777	199 467

Източник: НСИ

Фигура 8: Прогноза за населението в ЮЗР по области – вариант III песимистичен

	Югозападен	Благоевград	Кюстендил	Перник	София-со	София
2020	2 104 613	306 204	117 033	118 265	1 335 932	227 179
2025	2 083 743	297 592	109 081	111 276	1 347 669	218 125
2030	2 057 994	285 985	101 357	104 268	1 357 607	208 777
2035	2 030 036	273 024	94 056	97 656	1 365 833	199 467

Източник: НСИ

И по трите варианта според направената прогноза с изключение на София – Столична община населението ще намалява и застарява. Голямата пречка пред икономическия растеж, ще бъде значителното свиване на населението като цяло, както и конкретно на населението в трудоспособна възраст. Въпреки че коефициентите на демографска зависимост в региона с изключение на София – Столична община остават почти непроменени в дългосрочен план, номинално населението във всички възрастови групи ще се свива чувствително.

Освен намаляване на населението в 4 области в периода 2020–2035 г. и по трите варианта, прогнозата предвижда значителни изменения в структурата на населението: ще има по-малко лица в трудоспособна възраст, които ще издържат останалата част от населението.

Абсолютният и относителният дял на населението на възраст над 65 години ще нараства. Очакванията са до 2035 г. този процент да е около 21,0 %. Това ще постави под въпрос устойчивостта на осигурителната система: от едната страна ще има много получаващи, а от другата – все по-намаляващ брой работещи, т.е. внасящи осигуровки и данъци.

Застаряването на населението ще увеличава грижата за старите хора, а незадоволителните условия и недостатъчният капацитет на държавните старчески домове ще наложат нуждата от създаването на по-добре поддържани частни старчески домове.

Влошаването на възрастовата структура на населението ще рефлектира и върху размера и качеството на трудовите ресурси. Застаряването на работната сила в условия на динамичен пазар на труда с постоянно променящи се изисквания към квалификацията и професионалните умения на заетите поражда необходимостта от насърчаване на ученето през целия живот. Застаряващото население ще постави натиск върху публичните разходи за пенсии, здравеопазване и социални грижи.

Поради намаляване на жените в детеродна възраст ще намалява и раждаемостта в абсолютни стойности. Населението до 14 годишна възраст в периода 2020–2035 г. ще

намалява и това ще доведе до намаляване броя на учениците в сферата на образованието и ще се наложи закриване на отделни учебни заведения.

Дисбалансът в териториалното разпределение на населението по региони ще продължи, като по вариант реалистичен до 2035 г. в Югозападния регион населението ще е 32,3 % от общото на страната, докато през 2018 г. то е 30,0 %, или увеличението ще е с 2,3 процентни пункта.

Неравномерното разпределение на населението по области ще продължи и през 2035 г. населението в област София – Столична община ще е 67,2 % от това на региона, докато в област Кюстендил ще е само 4,7 %. Още по-неравномерно ще бъде разпределението на населението по общини и по отделни селища.

Продължаващото поляризационно демографско развитие на ЮЗР ще създава затруднения в бъдещото пространствено планиране на региона, отделните области и общини.

Изводи и тенденции

Анализът на демографската ситуация в региона в периода 2011–2018 г. показва продължаващи тенденции на намаляване и застаряване (най-значимата демографска тенденция) на населението, намаляваща раждаемост и задържащо се високо равнище на общата смъртност. Средно годишно населението на Югозападен регион намалява от отрицателен естествен и механичен прираст с 4 147 д. Задълбочава се дисбалансът в териториалното разпределение на населението, който води до сериозни териториални диспропорции.

Намаляването на броя на живородените деца и коефициента на обща раждаемост са сред причините ЮЗР да е сред регионите с висок отрицателен естествен прираст в ЕС, като през 2018 г. той е минус 6,0 ‰. Механичният прираст в региона е положителен и е с по-благоприятни показатели от средните за страната в резултат на нестихващата миграция към Столицата.

Делът на градското население устойчиво се увеличава в рамките на анализирания период, което се предопределя от нарасналата роля на градовете по отношение на възможности за заетост, по-висок жизнен стандарт, по-добър достъп до специализирани и по-качествени здравни услуги, образование, културни прояви, и т.н.

През 2018 г. както в региона, така и във всички области от ниво 3 гъстотата на населението намалява много слабо спрямо 2011 г. По-ясно изразени диференциации са междуобщинските различия.

***Прогнозата** до 2035 г.* и по трите варианта показва, че населението в региона ще намалява и застарява, с изключение на София – Столична община, поради положителен механичен прираст. Предизвикателство пред икономическия растеж ще бъде значителното свиване на населението в останалите области и заедно с това намаляването на трудоспособното население. Застаряването на работната сила в условия на динамичен пазар на труда ще поражда необходимостта от въвеждането на съвременни и подходящи форми на обучение и учене през целия живот. Увеличаването на относителния дял на населението на възраст над 65 години ще увеличи натиска върху публичните услуги, здравеопазването, социалните грижи и пенсионната система.

Намаляването на населението на възраст до 14 години ще наложи реформи в сферата на образованието и в мрежата от учебни заведения. Дисбалансът в териториалното разпределение на населението ще продължи и това ще създава затруднения в бъдещото

пространствено планиране и развитие на региона, отделните области и общини.

2.3.2. Заетост и безработица

Заетост

Коефициентът на заетост представлява относителният дял на заетите лица от населението на същата възраст. Той е водещ индикатор за пазара на труда и показва каква част от населението в трудоспособна възраст работи.

Заетостта на населението в най-активна възраст (15–64 години) бележи ръст в Югозападния регион в периода 2011–2018 г. и достига 73,8 % през 2018 г. и е много над средната за страната (67,7 %). На практика заетостта в момента е по-висока от пиковите си нива отпреди кризата – през 2008 г. коефициентът на заетост в региона е 71,0 %.

Въпреки предприетите мерки и програми за насърчаване на заетостта през последните години, и в частност тази при жените, все още се наблюдава различие в заетостта между двата пола. Заетостта при мъжете е 76,1 %, а при жените – 71,5 %.

Равнището на заетост сред лицата с основно, начално и по-ниско образование е значително по-ниско от общото равнище на заетост.

Сред регионите, Югозападният има най-висока заетост – през 2018 г. коефициентът на заетост (15–64 навършени години) е 73,8 %, като след него са Югоизточният и Южният централен регион. Разликата между равнищата на заетост в най-добре представилия се регион (Югозападния) и Северозападния регион достига 15 процентни пункта.

На областно ниво най-висока е заетостта в силния икономически център област София (Столична община) (75,6 %), изоставане има в област Перник (66,7 %). Разликата между равнищата на заетост в най-добре представената област София (Столична община) и изоставащата област Перник е 8,9 процентни пункта.

Таблица 13: Заети лица и коефициенти на заетост на населението на 15–64 навършени години.

Регион/Област	Заети лица – хил.				Коефициенти на заетост – %			
	2011	2016	2017	2018	2011	2016	2017	2018
Общо	**2 927,5**	**2 954,3**	**3 073,4**	**3 068,9**	**58,4**	**63,4**	**66,9**	**67,7**
Югозападен	**973,6**	**981,4**	**1 020,8**	**1 034,3**	**65,0**	**68,7**	**72,1**	**73,8**
Благоевград	*146,0*	*134,6*	*143,4*	*144,8*	*64,6*	*64,0*	*69,2*	*71,0*
Кюстендил	*51,8*	*49,5*	*50,3*	*49,2*	*58,1*	*64,1*	*67,1*	*67,5*
Перник	*54,4*	*49,2*	*51,9*	*51,0*	*61,1*	*61,9*	*66,5*	*66,7*
София	*97,6*	*87,5*	*98,4*	*106,6*	*59,6*	*57,9*	*66,4*	*73,3*
София – Столична община	*623,8*	*660,5*	*676,6*	*682,6*	*67,2*	*72,5*	*74,6*	*75,6*
Северозападен	289,9	260,4	268,6	266,3	53,6	54,8	57,9	58,8
Северен централен	318,0	320,4	325,6	323,7	54,9	61,5	63,7	64,6
Североизточен	370,5	391,7	402,2	397,0	55,8	62,9	65,4	65,4
Югоизточен	417,1	420,4	437,6	438,5	57,7	62,3	65,7	66,8
Южен централен	558,4	580,1	618,6	609,2	55,5	61,9	67,0	66,8

Източник: НСИ

Един от основните показатели на „Европа 2020“ – заетост от населението на възраст 20–64 навършени години[18], се следи само на ниво регион (NUTS 2).

[18] Национална цел: Заетост за 76,0 % от населението на възраст 20–64 години до 2020 г.

Този показател за по-стеснената група от 20–64 години (наблюдавана от ЕВРОСТАТ) в периода 2011–2018 г. в ЮЗР бележи значително увеличение от 69,6 % през 2011 г. до 78,3 % през 2018 г. По статистически райони за 2018 г. показателят има следните стойности:

Таблица 14: Заети лица и коефициенти на заетост на населението на 20–64 навършени години

Регион	Заети лица – хил.				Коефициенти на заетост %			
	2011	2016	2017	2018	2011	2016	2017	2018
Общо	**2 917,6**	**2 943,0**	**3 058,4**	**3 054,6**	**62,9**	**67,7**	**71,3**	**72,4**
Югозападен	**971,1**	**978,2**	**1 016,5**	**1 028,7**	**69,6**	**73,1**	**76,7**	**78,3**
Северозападен	*289,3*	*259,7*	*267,1*	*265,3*	*58,0*	*59,1*	*62,6*	*63,6*
Северен централен	*316,1*	*319,3*	*324,4*	*321,8*	*59,4*	*65,4*	*67,6*	*69,1*
Североизточен	*368,5*	*389,4*	*399,6*	*394,6*	*60,2*	*67,0*	*69,8*	*70,2*
Югоизточен	*415,8*	*418,5*	*435,1*	*436,5*	*62,0*	*66,7*	*70,3*	*71,7*
Южен централен	*556,8*	*577,9*	*615,6*	*607,7*	*60,1*	*66,1*	*71,3*	*71,4*

Източник: НСИ

На ниво NUTS 2, на база на този показател с най-добър коефициент се характеризира Югозападен регион, следван от Югоизточен и Южен централен региони. Разликата между коефициентите на заетост в най-добре представения ЮЗР и Северозападния регион е 14,7 процентни пункта.

Приетата *национална цел за страната по „Европа 2020“ – 76,0 %* до 2020 г., е преизпълнена с 2,3 процентни пункта още през 2018 г.

По-нататъшното повишаване на заетостта ще зависи от активизирането на икономически неактивни лица и тяхната (пре)квалификация, както и от обръщането на тенденцията към нетна емиграция и дори внос на работна ръка от чужбина.

Безработица

Коефициентът на безработица представлява относителният дял на безработните лица от икономически активното население (работната сила).

Високата безработица, както и дългосрочната безработица, влияят отрицателно върху икономиката и пораждат социални проблеми, най-вече директно във връзка с бедността и социалното изключване.

През 2018 г. коефициентът на безработица в Югозападния регион сред населението на 15–64 навършени години намалява с 4,8 процентни пункта в сравнение с 2011 г., като достига 2,7 %. Регионът заема водещо място по ниска безработица в сраната. Разликата между коефициента на най-добре представилия се регион (Югозападния) и най-изоставащия (Северозападния) е значителна – 8,8 процентни пункта.

На областно ниво коефициентът на безработица е най-нисък в област София – Столична община (0,7 %), изоставане има в област Перник (7,5 %). Разликата между равнищата на безработица в най-добре представената област София – Столична община и най-изоставащата област Перник е 6,8 процентни пункта.

Таблица 15: Безработни лица и коефициенти на безработица на населението на 15–64 навършени години.

Региони/Области	Безработни лица – хил.				Коефициенти на безработица – %			
	2011	2016	2017	2018	2011	2016	2017	2018
Общо	**374,8**	**245,3**	**204,1**	**170,8**	**11,4**	**7,7**	**6,2**	**5,3**
Югозападен	**79,1**	**56,7**	**35,0**	**28,4**	**7,5**	**5,5**	**3,3**	**2,7**
Благоевград	*13,4*	*12,2*	*6,9*	*7,3*	*8,4*	*8,3*	*4,6*	*4,8*
Кюстендил	*9,2*	*4,4*	*(2,3)*	*(1,8)*	*15,1*	*8,2*	*(4,3)*	*(3,6)*
Перник	*4,7*	*7,0*	*(3,8)*	*4,1*	*8,0*	*12,4*	*(6,8)*	*7,5*
София	*10,6*	*6,4*	*(2,6)*	*(0,7)*	*9,8*	*6,9*	*(2,6)*	*(0,7)*
София – Столична община	*41,1*	*26,7*	*19,4*	*14,4*	*6,2*	*3,9*	*2,8*	*2,1*
Северозападен	42,7	31,5	34,6	34,4	12,8	10,8	11,4	11,5
Северен централен	46,8	33,3	24,6	23,5	12,8	9,4	7,0	6,8
Североизточен	67,8	42,6	41,8	31,8	15,5	9,8	9,4	7,4
Югоизточен	54,9	36,4	33,4	25,5	11,6	8,0	7,1	5,5
Южен централен	83,5	44,8	34,7	27,2	13,0	7,2	5,3	4,3

Източник: НСИ, Агенция по заетостта

Въпреки рекордно ниската безработицата има общини с много висока безработица. Средногодишните данни за 2018 г. показват, че в региона има 1 община, в която безработицата е над 40 %, и 2 общини, в които тя е между 20 % и 40 %. Запазва се дългогодишната тенденцията общините с най-високо равнище на годишна безработица да са съсредоточени предимно в областите Благоевград и Перник.

В повечето случаи общините с висока безработица са или прекалено отдалечени от водещите икономически центрове и традиционните потоци на ежедневна трудова миграция, или се характеризират с ниско ниво на образование и квалификация на работната сила. Тази комбинация от неблагоприятни фактори не предполага скорошно решение на проблемите им, дори напротив – пренебрежимо слабият ефект на общия икономически растеж върху местните трудови пазари говори за трайна изолация от протичащите на национално ниво процеси.

Има много-големи диспропорции между общините в една област. Така например безработицата в област Благоевград е 4,8 %, в община Благоевград е 6,1 %, а в общините Белица и Якоруда е многократно по-голяма – съответно 42,7 % и 31,6 %. Подобни проблеми имат и други области на региона с големи разлики между периферните общини и общината, в която е разположен областният център. Големи са и разликите в област София, като безработицата в община Божурище е 1,9 %, а в община Долна баня – 19,3 %.

Последствията са струпване на население в областния център или още по-голямо обезлюдяване на общините. **В малките населени места няма капиталовложения, най-големият „инвеститор“ са общините**, които чрез временни програми се мъчат да „овладеят“ безработицата. По тези места почти липсват форми на индустрия.

Изводи и тенденции

Основните изводи за 2018 г. показват повишаване на коефициентите на заетост сред най-активното население между 15 и 64 годишна възраст. В Югозападния регион заетостта нараства с 8,7 процентни пункта за периода 2011–2018 г. Безработицата в повечето области приближава рекордно ниските нива от 2008 г., но все още е сравнително висока в област Перник. ЮЗР заема водещо място по ниска безработица, но въпреки

намаляването ѝ има 3 общини с много висока безработица – над 20 %. Трайна тенденция е общините с най-високо равнище на годишна безработица да са съсредоточени в област Благоевград.

Високата безработица оказва отрицателно влияние върху икономиката и поражда сериозни социални проблеми. Тя влияе директно върху бедността и социалното изключване.

Тенденциите в сферата на заетостта и безработицата са проследени посредством *прогнозите* на Евростат *за населението* в държавите членки на ЕС, според които в броят на лицата в трудоспособна възраст в България ще продължи да намалява и в бъдеще[19]. Това е основният фактор, който ще окаже влияние върху намаляването на работната сила в региона. Според прогнозите за търсенето и предлагането на труд на Cedefop[20], до 2025 г. се очаква намаление както на работната сила в България, така и на заетостта. Намалението ще продължи до 2050 г. и ще засегне сериозно Югозападния регион.

Според прогнозите на Cedefop по **сектори на икономиката** ще се наблюдава нарастване на заетостта в икономическите дейности в сектор „Услуги“, докато в икономическите дейности от сектор „Индустрия“ и сектор „Селско стопанство“ ще има намаление.

С най-бързи темпове до 2025 г. и в периода до 2050 г. ще се повиши търсенето на специалисти в бизнес услугите, научните и технически дейности, здравеопазването и социалните дейности и информационните и комуникационните технологии.

2.3.3. Структура и териториални измерения на регионалната икономика

Анализът на икономическото развитие на Югозападния регион има за цел да сравни състоянието на икономиката във водещите сектори общо за региона и в частност на съставните му области (ниво 3), съпоставяйки основни икономически показатели, привлечените чуждестранни инвестиции, научно-изследователската дейност и иновациите, развитието на малките и средните предприятия. Предварително трябва да уточним, че по всички изследвани показатели, регионът изпреварва останалите пет региона от ниво 2.

За изследване на икономическото развитие са използвани основите икономически показатели за брутен вътрешен продукт, брутна добавена стойност, производителност на труда, разходи за придобиване на ДМА, инвестициите в НИРД и участието в нея, привлечените чуждестранни преки инвестиции, като някои от сравненията използват данни за 2010 г., т.е. усреднено от последната икономическата статистика на РПР ЮЗР 2014–2020 г., като по този начин може да се види напредъкът.

Брутен вътрешен продукт

Брутният вътрешен продукт (БВП) обозначава измерването на общата стойност на стоките (продукти) и услугите, произведени в определена териториална област, през определен период (обикновено една година), преди амортизация. Това е един от начините за измерване на националния приход и продукция.

Анализът на териториалните различия по отношение на БВП е извършен на база сравнения на показателя:

- брутен вътрешен продукт по териториални единици за статистически цели;

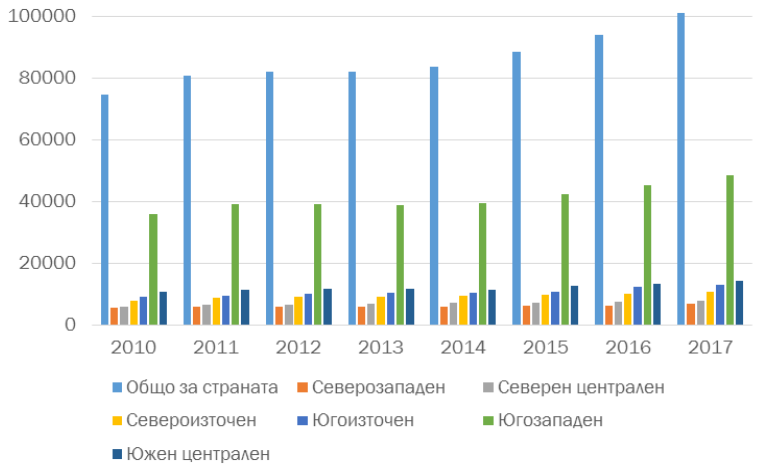
[19] ЕВРОСТАТ публикува прогнози за населението на държавите-членки на ЕС до 2080 г.

[20] Европейския център за развитие на професионалното обучение (ЕЦРПО/Cedefop)

- брутен вътрешен продукт на човек от населението.

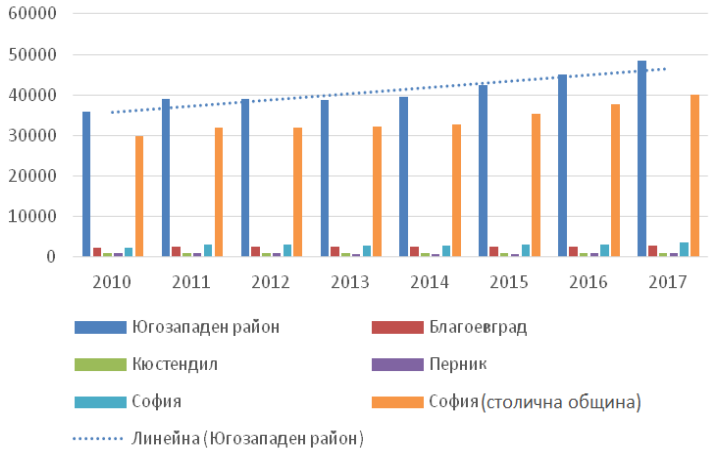
Разгледан в национален план, регионът е водещ по принос в БВП за 2017 г. с 4 798 %. Тези показатели са постоянни за целия период на изследване.

Фигура 9: БВП по текущи цени на регионите за планиране от ниво 2 (2010–2017 г.), млн. лв.
Източник: НСИ

Като силно негативен момент трябва да се отчетат вътрешнорегионалните диспропорции. Срещу 40 127 млн. лв. (82,9 %) на област София (Столична община), в останалите четири области тези проценти се движат между 2 % и 7,5 % съответно за областите Кюстендил и Перник и София, като област Благоевград е с 5,6 %.

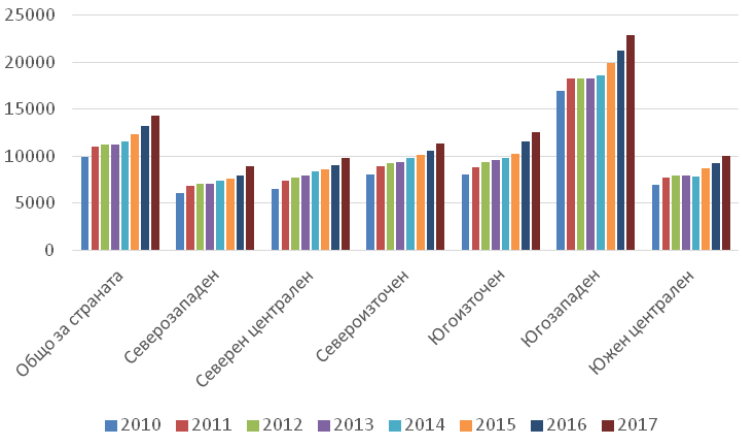
Фигура 10: БВП по текущи цени на области от ЮЗР (2010–2017 г.), млн. лв.

Източник: НСИ

Друг положителен момент в икономическото развитие на региона е, че по показателя БВП на човек от населението регионът изпреварва всички останали региони.

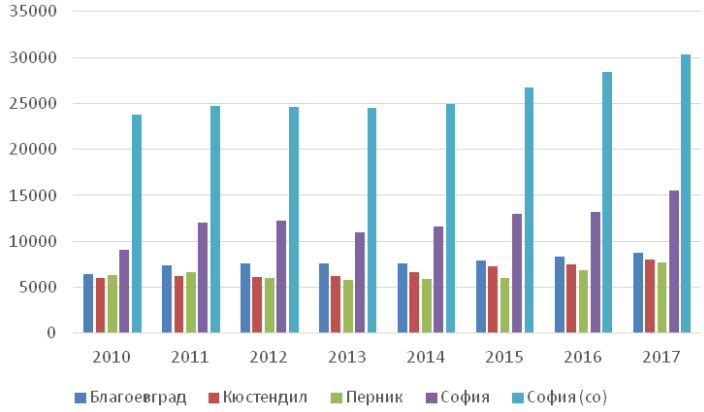
Фигура 11: БВП на човек от населението по региони от ниво 2 за периода (2010–2017 г.), лв.

Източник: НСИ

Във вътрешнорегионален план този показател по области е както следва: област София (Столична община) – 43 %; област София – 22 %,; област Благоевград – 12 % и областите Кюстендил и Перник с 11 %.

Фигура 12: БВП на човек от населението (2010–2017 г.) по области, лв.

Източник: НСИ

Производителността на труда е съставен икономически показател, който съпоставя постигнатия резултат (новосъздаден продукт) с вложения трудов фактор при осъществяването на икономическа активност на определена икономическа територия за определен период. Производителността на труда е измерена като съотношение на създадения номинален БВП и броя на заетите в периода 2010–2017 г. За ЮЗР в цитираните години тя има следните характеристики:

Таблица 16: Производителност на труда в ЮЗР

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
РБ	20 747	22 913	23 874	23 312	24 443	25 701	27 179	28 662
ЮЗР	28 348	31 175	32 090	30 986	32 596	34 671	35 964	37 628

Източник: НСИ

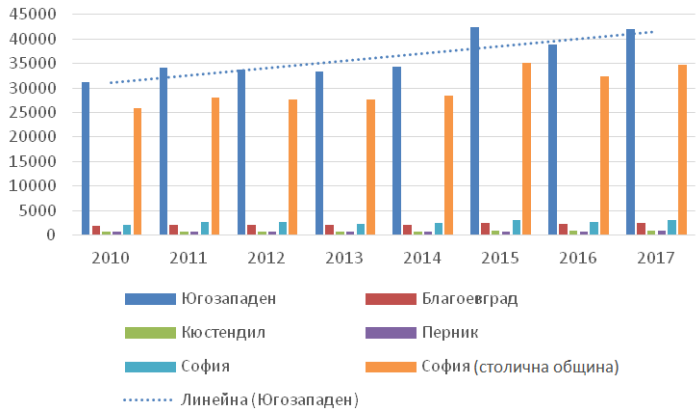
Както и при останалите показатели, регионът е лидер, като изпреварва другите региони от ниво 2 от 1,4 до 1,8 пъти. Във вътрешнообластен план областите Кюстендил и София –

Столична община изпреварват другите три области.

Брутна добавена стойност

Показателят брутна добавена стойност (БДС) характеризира секторната структура на икономиката. Нейната динамика в годините е проследена в следващата фигура.

Фигура 13: Брутна добавена стойност (2010–2017 г.), млн. лв.

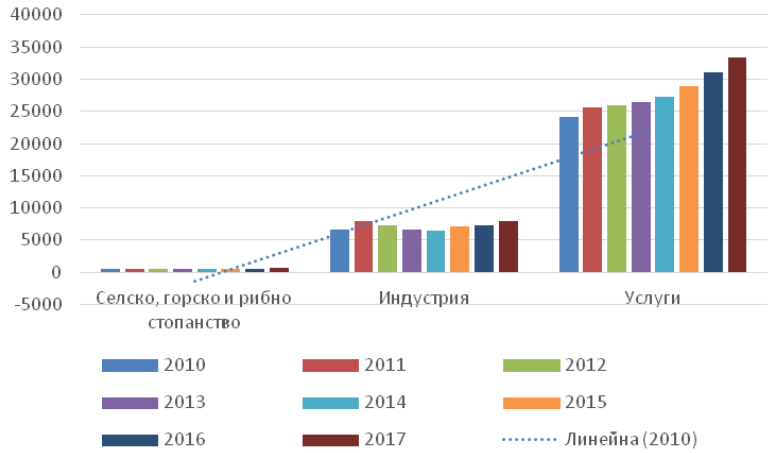

Източник: НСИ

Както и при показателя БВП, и тук изводите са идентични, тъй като показателят БДС се изчислява като разлика между произведената брутна продукция по базисни цени (преди начисляването на данъци върху продуктите и услугите, включително субсидиите върху продуктите и услугите) и междинните производствени разходи по цени на купувач. Отчетливо се откроява област София – Столична община, а с най-ниски показатели са областите Кюстендил и Перник.

Секторната динамика на БДС определя и приоритетното развитие на икономическите дейности в региона. Тя веднъж е разгледана по години общо за региона и в същия хоризонт по петте области.

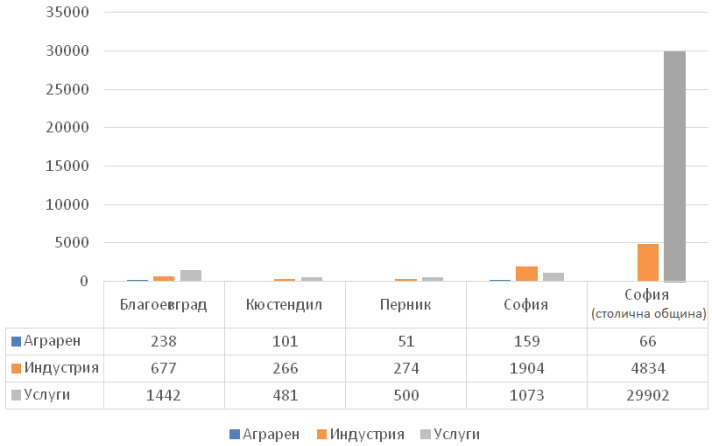
Фигура 14: Динамика на БДС по сектори и години %

Източник: НСИ

Така разгледан, показателят надхвърля всякакви представи за баланс. Секторът „Услуги“ изпреварва 4 пъти сектор „Индустрия“ и 54 пъти първичния сектор. Данните за 2017 г. по области (ниво 3) и по икономически сектори имат следния вид:

Фигура 15: БДС по икономически сектори и области, млн. лв.

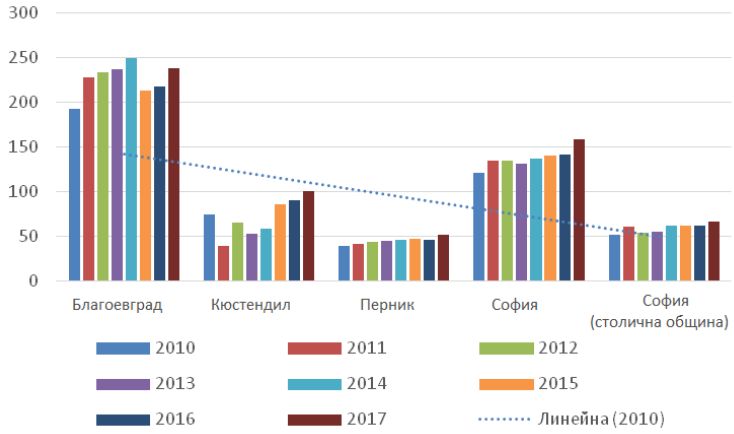
Източник: НСИ

Първичен сектор (селско, горско и рибно стопанство)

Предвид спецификите (теренни) на региона, секторът има допълваща функция в икономически план. Земеделските територии са 8 826 846 дка или 44 %, а горските са 9 948 823 дка или 49,6 % от площта на региона.

Използваемите земеделски площи в региона са 302 084,44 ha или 8 % от тези на страната[21], а обработваемата земя е 161 150,90 ha. Регистрираните земеделски стопанства за 2016 г. са 40 900, като техния брой е намалял с 1,6 пъти спрямо 2010 г. С най-висок принос в произведената продукция на сектора[22] е област Благоевград – 39 %, следвана от област София с 26 %, област Кюстендил с 16 %, а областите Перник и София – Столична община са съответно с 8 % и 11 %.

Фигура 16: Динамика на БДС на първичния сектор (2010–2017 г.), млн. лв.

Източник: НСИ

Относителният дял на напояваните площи в региона е 4,6 % от ИЗП, което е един от най-високите показатели в регионален мащаб, при средно за страната 2,4 %.

Структурата на селското стопанство е представена от растениевъдство и животновъдство.

[21] МЗм, Агро статистика № 348/юни 2018 г.

[22] По данни на НСИ 2017 г.

По отношение на растениевъдството[23] регионът е на първо място по площи за отглеждане на картофи и второ място в страната по площи за отглеждане на ръж и овес. Регионът е водещ и по постоянно затревени площи, респективно естествени ливади.

От животновъдството за отбелязване е, че регионът е на първо място по брой отглеждани кози и на трето място по брой отглеждани овце в национален мащаб.

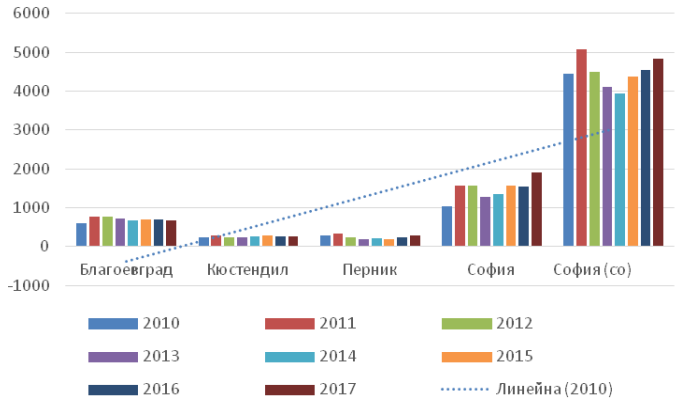
Разходите за придобиване на дълготрайни материални активи в сектора за 2017 г. са 199 220 хил. лв.

Броят на заетите в първичния сектор за 2017 г. е 76 760 души.

Индустрия

Както и в останалите региони от ниво 2, в ЮЗР вторичният сектор заема второ място в секторната икономика. За изследваният период 2010–2017 г. БДС на сектора е както следва:

Фигура 17: Динамика на БДС на вторичния сектор (2010–2017 г.), млн. лв.

Източник: НСИ

В сравнителен план тук са най-големите диспропорции. В област София – Столична община е създаден 61 % от БДС на региона срещу 24 % в област София, 9 % в област Благоевград и 3 % в областите Кюстендил и Перник.

Основните производства от сектора са производство на черни и цветни метали, машиностроене, хранително-вкусова промишленост, конфекция и текстил, производство на лекарствени вещества, добивна промишленост – цветни метали и въгледобив, химическа промишленост, части за автомобилната промишленост, изработка на софтуерни продукти, производство на електрическа енергия, строителство и др. В региона има 286 фирми от тези от топ 500 по брой заети, което представлява 46 % от тези в страната. Заетите в сектора през 2017 г. са 197 521 или 21 % от заетите в региона.

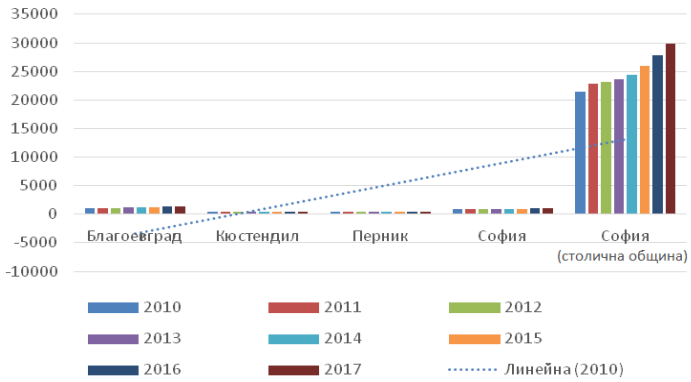
Услуги (третичен сектор)

Секторът на услугите е най-динамично развиващият се сектор на икономиката в национален план и в частност в ЮЗР. Регионът е по-особен в сравнение с останалите региони от ниво 2, защото в област София – Столична община са концентрирани основни административно-делови, образователни, здравни и други услуги. Неговият дял в БДС на

[23] Агро статистика

региона за 2017 г. е 79,6 %, като в национален план участието е 57 %, като по този показател ЮЗР изпреварва в пъти останалите региони в страната.

Фигура 18: БДС в сектор „Услуги“ (2010–2017 г.), млн. лв.

Източник: НСИ

По отношение на диспропорциите вътре в региона (между съставните области) няма подобен аналог в страната. Срещу 90 % участие на София – Столична община в БДС на сектор „Услуги“ стоят другите четири области с участие от 1 до 4 %.

Изводът от структурния анализ на икономиката на региона е, че е налице трайно установена пропорция в развитието на трите сектора, която е невъзможно да бъде променена.

Туризъм

Разгледана и съпоставена с туристическото райониране[24] на България, територията на региона попада в два туристически района – София и Рила–Пирин, но контекста на ИСТР ще боравим с информация за региона като цяло.

Многократни проучвания по повод туристическото планиране установяват и потвърждават изключително богат и разнообразен рекреационно-туристически потенциал на ЮЗР. Регионът има потенциал, ресурси и база за развитие на затворен продукт в четири сезона. Мотивите за това са: разнообразните климатични условия, минералните води, богатата флора и фауна, както и фактът, че на територията му попадат природните паркове Витоша, Рилски манастир и Беласица, както и националните паркове Рила и Пирин, множество резервати и природни забележителности. Всички те представляват неоценим потенциал за развитието на туризма и за съхраняване на богато биоразнообразие с национално и общоевропейско значение.

Допълнително към тези фактори трябва да прибавим и многообразието от исторически периоди и съответни културни ценности, които са предпоставка и осъзнат потенциал за социализация и валоризиране чрез туристически продукти, обединяващи не само културно-историческото наследство, но и природните дадености в региона.

Потенциалът и реалният принос на ЮЗР към туристическия сектор на България са значителни и относително непроменени. През 2021 г. регионът разполага със 16,1 % от местата за настаняване, 13,2 % от легловата база и реализира 16,8 % от приходите от нощувки. Тези данни се отнасят до места за настаняване с 10 и повече легла:

[24] Концепция за туристическо райониране на България (окончателен проект), с. 27.

Таблица 17:Основни параметри на туризма 2021 г.

Регион, област	Приходи от нощувки в места за настаняване - общо	Легла в места за настаняване	Места за настаняване
	левове	брой	брой
Югозападен	179 751 994	40 287	536
Благоевград	57 208 756	15 076	200
Кюстендил	5 998 779	3 689	94
Перник	615 825	445	11
София	27 881 954	8 181	111
София (столица)	88 046 680	12 896	120

Източник: НСИ

ЮЗР запазва едно относително постоянно ниво на нощувки и приходи. Най-голям принос в туризма на база приходи в региона има гр. София с дял, гравитиращ около 60 % в разглеждания период, докато по показателите места за настаняване и леглова база водеща е област Благоевград. Туристическата инфраструктура е концентрирана в Столицата, в останалите областни градове, в планинските и балнеоложките курорти. На фона на богатите комплекси от природно и културно наследство изпъква уникалният ресурс от минерални води, чийто потенциал още не е изцяло усвоен.

Извън София най-развити и обновени са курортите Боровец, Банско и Сандански. Те предлагат целогодишно настаняване и е налична инфраструктура за ски туризъм, която е в процес на обновяване и развитие. Извън курортите настанителната база е представена от множество семейни хотели, къщи и стаи за гости, докато планинските хижи и заслони са в лошо техническо състояние. В Националните и Природните паркове е изградена посетителска инфраструктура по маршрутите за екотуризъм. С малки изключения, в останалите планини практически липсва изградена туристическа инфраструктура.

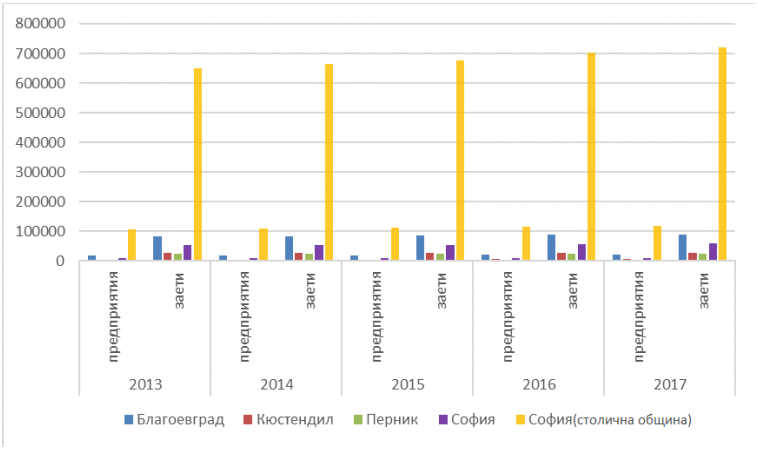
Неоползотворени възможности за устойчиво развитие на регионалния туризъм във всичките му форми се крият и във формирането на клъстерни структури, като зимен ски туризъм, исторически маршрутен туризъм и поклоннически туризъм и балнеоложки и СПА туризъм.

Основните усилия/действия следва да се насочат към формиране и маркетинг и агресивна реклама на регионални туристически продукти; развитие на атрактивни обекти от природното и културно наследство – възстановяване, опазване, експониране, оборудване, анимиране и подобряване на достъпа и прилежащата туристическа инфраструктура;

Демография на предприятията от Югозападен регион за планиране

Общият брой предприятия в региона за 2017 г. е 159 644 с 921 451 заети, като темпът на изменение за последните осем години по отношение на броя на предприятията е в рамките на 1,01 средно годишно, при тенденция на постоянен ръст на общия брой заети – 1,025 средно годишно.

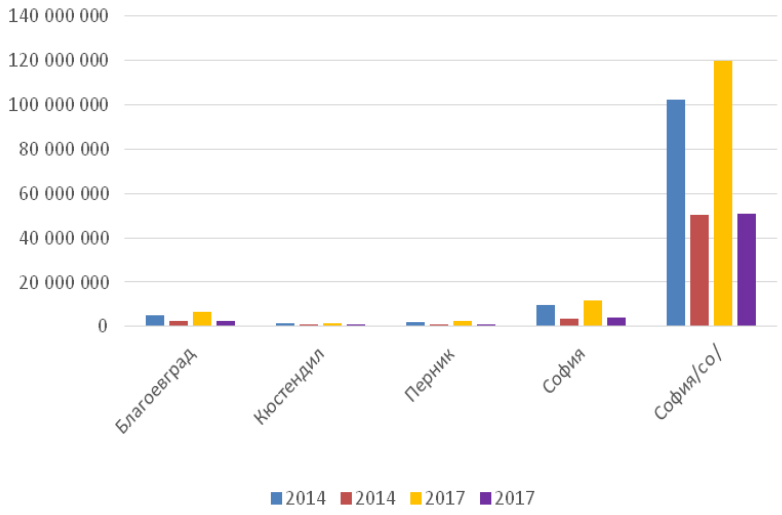
Фигура 19: Брой предприятия и брой заети 2013–2017 г.

Източник: НСИ

По отношение на показателите „нетни приходи от продажби“ и „дълготрайни материални актива“ резултатите са следните:

Фигура 20: Нетни приходи от продажби и ДМА, 2014 г., 2017 г. – хил. лв.

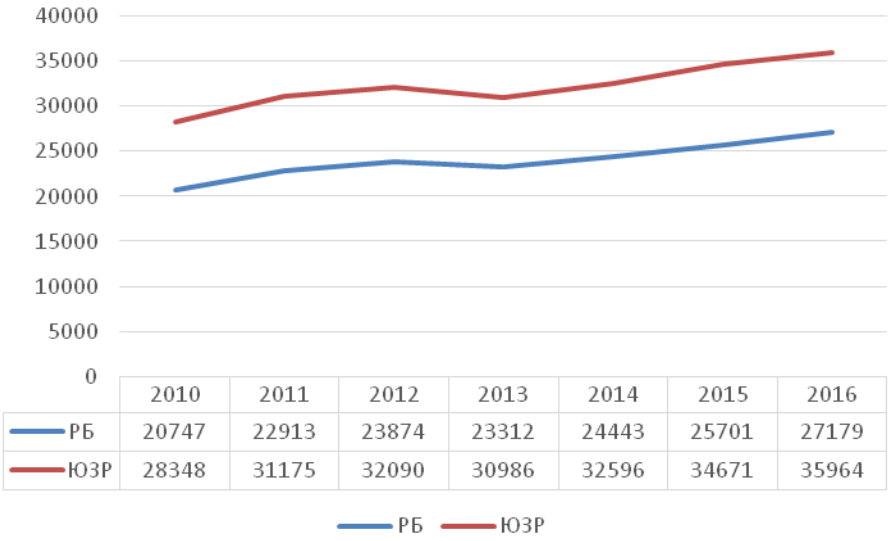

Източник: НСИ

За 2017 год. нетните приходи от продажби на жител от региона са 67 621 лв., което е 1,8 пъти над средното за страната.

Производителността на труда е друг съществен икономически показател. За анализирания период тя показва следните резултати:

Фигура 21: Производителност на труда (2010–2016 г.), лева

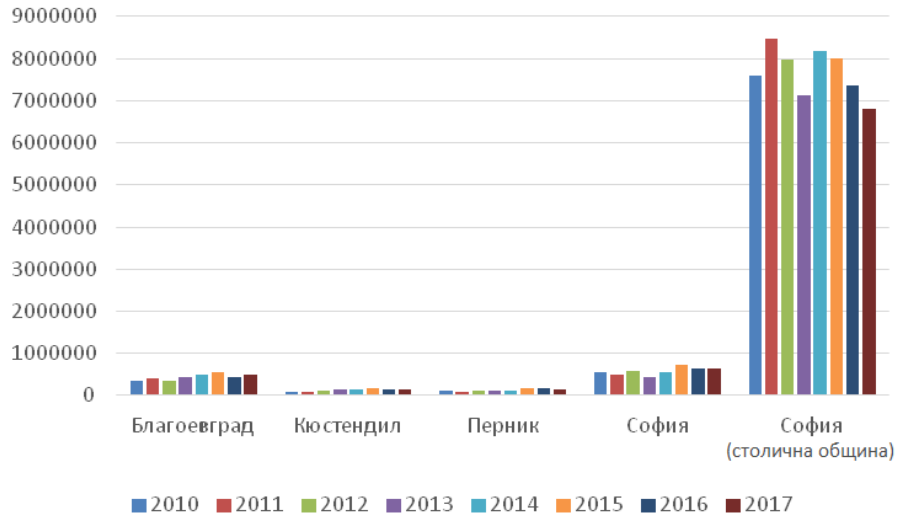

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
РБ	20747	22913	23874	23312	24443	25701	27179
ЮЗР	28348	31175	32090	30986	32596	34671	35964

Източник: НСИ

Средногодишните разходи за придобиване на ДМА в региона за периода 2010–2017 г. са 8 959 943 хил. лв.

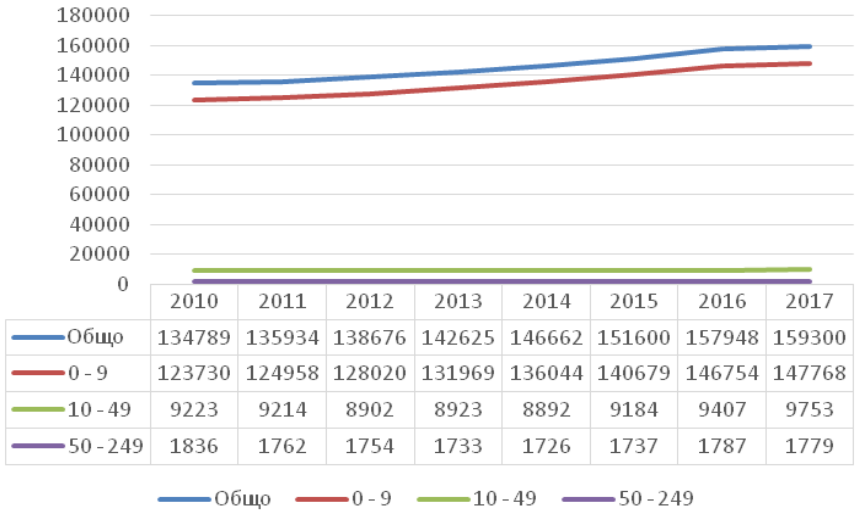
Фигура 22: Разходи за придобиване на ДМА (2010–2017 г.), хил. лв.

Източник: НСИ

Анализът на МСП е основен предвид факта, че те са гръбнакът на регионалната икономика. И в ЮЗР, както и в останалите региони от ниво 2, процентът на микро фирмите е много голям. В ЮЗР за 2017 г. те съставляват 92,7 % от МСП, като заетите в тях са 612 046 души.

Фигура 23: МСП – брой (2010–2017 г.)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Общо	134789	135934	138676	142625	146662	151600	157948	159300
0 - 9	123730	124958	128020	131969	136044	140679	146754	147768
10 - 49	9223	9214	8902	8923	8892	9184	9407	9753
50 - 249	1836	1762	1754	1733	1726	1737	1787	1779

Източник: НСИ

Важен фактор за развитието на икономиката в съвременните условия е състоянието на НИРД. Развитието на научно-изследователската и развойна дейност (НИРД) е особено важно както за повишаването на обема от знания и за развитието на творчеството и иновациите, така и за повишаването на общата производителност на икономиката, за постигането на висок и устойчив темп на икономически растеж в дългосрочен план.

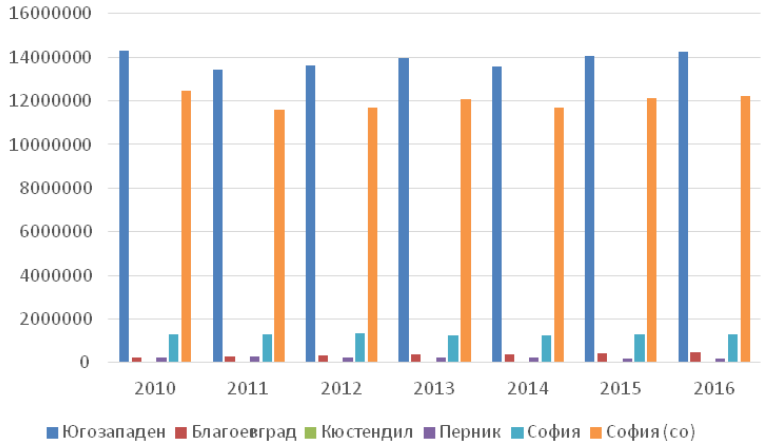
Както е при другите икономически показатели, и в областта на НИРД ЮЗР е водещ в страната. Над 71 % от разходите за НИРД в последната година (2017 г.) са направени в Югозападния регион. Към 2017 г. в региона са регистрирани 18 837 души, заети с тази дейност, като те представляват 60 % от заетите с тази дейност в страната. Положителен е фактът, че малко повече от 8 000 от тези заети са в икономически субекти (предприятия).

Чуждестранни преки инвестиции

Чуждестранна пряка инвестиция е всяко вложение, което включва дългосрочни отношения, отразяващи дълготрайния интерес на резидент на чуждестранна икономика (чуждестранен пряк инвеститор) в предприятие – резидент на българската икономика (инвестиционно предприятие).

Движението на паричния поток за периода 2010–2017 г. по области е показано на следната графика:

Фигура 24: ЧПИ ЮЗР (2010–2017 г.), в хил. евро

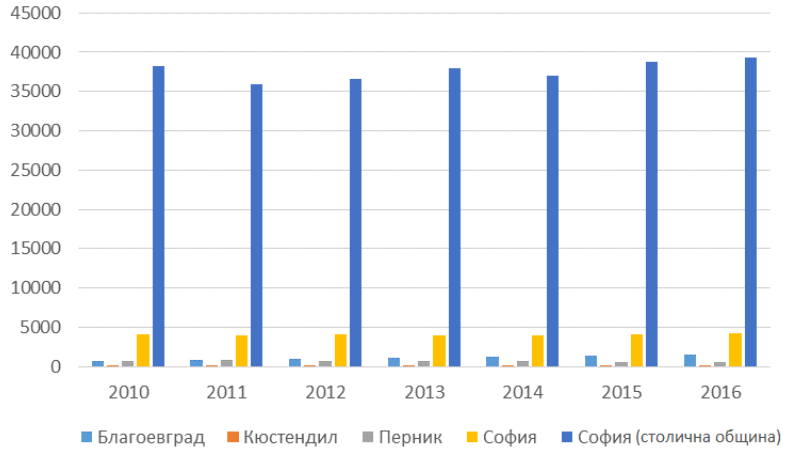

Източник: НСИ

За изследвания период ЮЗР акумулира 60,5 % от ЧПИ за страната.

Вътрешнорегионалните различия проличават най-добре при сравнение на ЧПИ на жител (евро). Тази съпоставка визира периода 2010–2017 г.

Фигура 25: ЧПИ на жител (евро)

Източник: НСИ

2.4. Общи характеристики и тенденции в развитието на публичните услуги

2.4.1. Здравеопазване

Лечебни и здравни заведения

Системата на здравеопазване в региона се осъществява от две нива – извънболнична и болнична помощ. В извънболничната част на системата дейностите се осъществяват от амбулатории за първична и за специализирана медицинска помощ, медико-диагностични лаборатории, дентални центрове и амбулатории за здравни грижи. Това е първото ниво на системата, което е непосредствено до хората в общините и в малките населени места. За регионите от ниво 2 и ниво 3 (областите) от значение е и второто ниво на системата – болничната помощ.

В Югозападния регион заведенията за болнична помощ включват болници, центрове за кожно-венерически заболявания, центрове за психично здраве и комплексни онкологични центрове. Съгласно Закона за лечебните заведения болниците са многопрофилни и специализирани.

През 2018 г. инфраструктура на болничната помощ включва **101 болнични заведения** с 15 036 легла, което представлява 29,2 % от болничните заведения и 28,3 % от болничните легла в страната. В три региона от ниво 2 – Югоизточен (46 бр. здравни заведения), Южен централен (72 бр.) и Югозападен (101 бр.), са концентрирани общо 219 здравни заведения за болнична помощ или 63,3 % от общия брой болнични заведения, докато в регионите от Северна България са съсредоточени само 106 здравни заведения за болнична помощ или 30,6 % от здравните заведения в страната. На ниво област основната част от болничните заведения е концентрирана в област София – Столична община. В нея болничните заведения са 67, което представлява 66,3 % от общия брой на болничните заведения на територията на региона. От друга страна, в област Перник са съсредоточени само 4 болнични заведения, което е 4,0 % от общия брой за региона. На ниво община в област Перник общинска болница има само в гр. Перник.

Специализираните болници (39) в София – Столична община са с национално значение и привличат пациенти от цялата страна.

Таблица 18: Лечебни заведения за болнична помощ в ЮЗР към 31.12.2018 г.

Регион/област	Болнични заведения					
	общо		в това число:			
			Многопрофилни болници		Специализирани болници	
	брой	легла	брой	легла	брой	легла
България	**346**	**53 173**	**185**	**37 489**	**137**	**13 438**
Югозападен	**101**	**15 036**	**45**	**10 227**	**53**	**4 624**
Благоевград	*11*	*1 650*	*5*	*1 074*	*5*	*496*
Кюстендил	*5*	*961*	*3*	*605*	*2*	*356*
Перник	*4*	*448*	*1*	*295*	*3*	*153*
София	*14*	*1 703*	*9*	*1 320*	*4*	*323*
София-(Столична община)	*67*	*10 274*	*27*	*6 933*	*39*	*3 296*
Северозападен	**40**	**5 779**	**28**	**4 636**	**9**	**943**
Северен централен	**34**	**5 213**	**16**	**3 288**	**13**	**1 402**
Североизточен	**32**	**4 932**	**14**	**3 606**	**16**	**1 041**
Югоизточен	**46**	**6 805**	**24**	**4 203**	**16**	**2 114**
Южен централен	**72**	**11 653**	**45**	**8 849**	**22**	**2 239**

Източник: НСИ

В програмния период 2021–2027 г. Министерството на здравеопазването предвижда създаването на единна структура, която да предоставя комплексни медицински услуги за деца и която да обединява всички специалисти, работещи с деца и тяхното здраве. Необходимо е **изграждане на многопрофилна детска болница,** в която на едно място да бъдат концентрирани услуги, касаещи всички тежки детски заболявания. Изграждането на нова съвременна болница за лечение на деца и въвеждането на модерно медицинско оборудване за диагностика и лечение ще увеличи и разшири познанията, уменията и компетенциите на специалистите в областта на здравните грижи за деца.

В периода 2021–2027 г. Министерството на здравеопазването ще насочи усилия към

повишаване на качеството на психично-здравните грижи в региона, както и ремонт и обновление на сградния фонд в държавните психиатрични болници; модернизиране на материално-техническата база на държавните лечебни заведения чрез осигуряване на съвременна медицинска апаратура; изграждане на хосписи в държавните лечебни заведения.

Болнични легла

Осигуреността на населението с болнични легла в края на 2018 г. е 715 на 100 000 души от населението, при 635 през 2011 г.

В Югозападния регион болничните легла са 28,3 %, в Северозападния – 10,9 %, в Северния централен регион – 9,8 %, в Североизточния регион – 9,3 %, в Югоизточния регион – 12,8 %, в Южния централен регион – 21,9 %, или общо 92,9 %. Останалите 7,1 % от леглата са във ведомствени болници. По отношение на показателя брой болнични легла на 100 хил. жители през 2018 г. Югозападният регион има показател, сходен със средния за страната.

На ниво област регионът е с големи междуобластни различия. Разликата между област Перник (371 болнични легла на 100 000 души) и област Кюстендил (807 болнични легла на 100 000 души) е (436 пункта).

Таблица 19: Осигуреност на населението с болнични легла в ЮЗР

Регион/област	Болнични легла на 100000 души			
	2011	2016	2017	2018
Общо за страната	**647**	**730**	**748**	**760**
Югозападен	**635**	**692**	**702**	**715**
Благоевград	*450*	*517*	*521*	*541*
Кюстендил	*742*	*819*	*835*	*807*
Перник	*401*	*385*	*390*	*371*
София	*668*	*713*	*741*	*744*
София– Столична община	*688*	*746*	*754*	*774*
Северозападен	643	**725**	**776**	**779**
Северен централен	**579**	**640**	**650**	**665**
Североизточен	**480**	**502**	**513**	**531**
Югоизточен	**565**	**644**	**658**	**659**
Южен централен	**654**	**793**	**819**	**826**

Източник: НСИ, обработка НЦТР ЕАД

Данните показват неравномерното разпределение на болничните легла в лечебните заведения, разположени в Северна и Южна България, а *водещ приоритет в областта на здравеопазването трябва да бъде осигуряването на равни възможности за достъп до здравни услуги на хората,* включително и на живеещите в малки, отдалечени от градските центрове места. Тази констатация налага прилагането на целенасочена политика по отношение на здравната инфраструктура и по-ясно очертаване на населените места, за които достъпът до обща и специализирана здравна помощ е затруднен поради неравномерно разпределената към настоящия момент здравна инфраструктура.

Заведения за извънболнична помощ

Към 31.12.2018 г. **заведенията за извънболнична помощ** в региона са 706 с 352 легла за краткосрочно наблюдение и престой, което представлява 34,2 % от заведенията за извънболнична помощ и 28,1 % от легла в страната. В два регион от ниво 2 – Южен

централен (374 бр.) и Югозападен (706 бр.) са концентрирани общо 1 080 заведения за извънболнична помощ или 52,3 % от общия брой заведения за извънболнична помощ. На ниво област основната част от тези заведения са концентрирани в област София – Столична община. В нея заведенията за извънболнична помощ са 524, което представлява 74,2 % от общия брой на заведенията за извънболнична помощ на територията на региона. Най-малко са в област Перник (27), или само 3,8 % от общия брой за региона.

Таблица 20: Лечебни заведения за извънболнична помощ в ЮЗР към 31.12.2018 г.

Регион/област	общо	
	брой	легла
България	**2 066**	**1 253**
Югозападен	**706**	**352**
Благоевград	*75*	*39*
Кюстендил	*30*	*18*
Перник	*27*	*5*
София	*50*	*24*
София (Столична община)	*524*	*266*
Северозападен	**185**	**76**
Северен централен	**232**	**97**
Североизточен	**286**	**212**
Югоизточен	**270**	**234**
Южен централен	**374**	**182**

Източник: НСИ

Други лечебни елементи на здравната система са центровете за спешна медицинска помощ, домовете за медико-социални грижи за деца, хосписите, националните центрове по проблеми на общественото здраве, диализните центрове, както и центровете за трансфузионна хематология. В края на 2018 г. в региона тези заведения са 45 с 599 легла, като обхващат 31,0 % от този вид заведения в страната.

Осигуреност с лекари и лекари по дентална медицина

Лекари

Осигуреността на населението на един лекар общо за страната за 2018 г. е 236 души.

По статистически региони осигуреността на населението на един лекар е най-благоприятна в Северозападен регион (224 души) поради намалението на населението и Югозападен регион (225 души), или по този показател регионът заема водещо положение.

По области с показатели, по-благоприятни от този на страната, е *област София (Столична община)*, в която има медицински университет, университетска болница и още 67 болници. Другите области са с показатели, по-неблагоприятни от средните за страната, като с най-неблагоприятни показатели е област Перник.

Таблица 21: Обслужено населението от лекари – брой

Регион/област	Население на един лекар			
	2011	2016	2017	2018
България	**258**	**240**	**235**	**236**
Югозападен	**250**	**228**	**225**	**225**
Благоевград	*352*	*330*	*325*	*335*

Регион/област	Население на един лекар			
	2011	2016	2017	2018
Кюстендил	*287*	*282*	*272*	*282*
Перник	*377*	*366*	*367*	*349*
София	*257*	*261*	*252*	*254*
София – Столична община	*222*	*199*	*197*	*196*
Северозападен	**243**	**230**	**222**	**224**
Северен централен	**323**	**307**	**298**	**299**
Североизточен	**268**	**259**	**251**	**253**
Югоизточен	**306**	**286**	**284**	**289**
Южен централен	**278**	**252**	**247**	**247**

Източник: НСИ

Лекари по дентална медицина

Осигуреността с лекари по дентална медицина за страната е 967 души от населението на един лекар.

По статистически райони осигуреността на населението на един лекар по дентална медицина е най-благоприятна в Югозападен регион (816 души) и Южен централен регион (834 души).

По области в региона се наблюдават големи различия в обезпечеността с лекари по дентална медицина, най-висок е показателят за област София – Столична община (695 души на един лекар по дентална медицина). Най-неблагоприятна е осигуреността на населението с лекари по дентална медицина в областите София (1 877 души) и Благоевград (1 056 души).

Таблица 22: Обслужено население от лекари по дентална медицина

Регион/област	население на един лекар по дентална медицина			
	2011	2016	2017	2018
България	**1 101**	**887**	**862**	**967**
Югозападен	**950**	**753**	**732**	**816**
Благоевград	*1 234*	*991*	*947*	*1 056*
Кюстендил	*1 174*	*1 029*	*985*	*839*
Перник	*857*	*759*	*737*	*839*
София	*1 949*	*1 446*	*1 387*	*1 877*
София (Столична община)	*817*	646	631	695
Северозападен	**1 413**	**1 197**	**1 151**	**1 302**
Северен централен	**1 411**	**1 176**	**1 124**	**1 294**
Североизточен	**1 320**	**964**	**949**	**1 082**
Югоизточен	**1 365**	**1 138**	**1 117**	**1 279**
Южен централен	**895**	**727**	**708**	**834**

Източник: НСИ

Спешна помощ (Транспортна достъпност до болнични заведения)

В областните центрове на Югозападния регион са локализирани 4 центъра за спешна помощ. ЦСМП са лечебни заведения със специфичен предмет на дейност и с денонощен режим на работа, които осъществяват дейността си чрез мобилни спешни екипи и стационарни спешни екипи. Стационарните екипи се сформират във филиали за спешна медицинска помощ, на чиято обслужвана територия няма разкрито спешно отделение.

Заедно с 39 филиала (ФСМП)[25] те покриват изцяло територия на региона и са гаранция за бърза реакция и осигурен 30 минутен изохрон в рамките на обслужваната територия, която в много случаи индивидуалните и групови практики не могат да покрият. Съгласно картата на спешната медицинска помощ някои от филиалите обслужват територията на няколко общини, а пък няколко филиали обслужват населението на една община, което е обусловено от големината на общините.

Таблица 23: Спешна медицинска помощ в ЮЗР– центрове и филиали, 2018 г.

Центрове за спешна медицинска помощ	Филиали за спешна медицинска помощ	Обслужвани общини
ЦСМП Благоевград	**ФСМП Благоевград**	**Благоевград**
	ФСМП Сандански	Сандански
	ФСМП Петрич	Петрич
	ФСМП Разлог	Разлог
	ФСМП Гоце Делчев	Гоце Делчев, Гърмен, Хаджидимово
	ФСМП Симитли	Симитли
	ФСМП Кресна	Кресна, Струмяни
	ФСМП Банско	Банско
	ФСМП Сатовча	Сатовча
	ФСМП Якоруда	Якоруда, Белица
ЦСМП Кюстендил	**ФСМП Кюстендил**	**Кюстендил, Трекляно**
	ФСМП Дупница	Дупница, Бобошево
	ФСМП Рила	Рила, Кочериново
	ФСМП Бобов дол	Бобов дол
	ФСМП Невестино	Невестино
	ФСМП Сапарева баня	Сапарева баня
ЦСМП Перник	**ФСМП Перник**	**Перник**
	ФСМП Радомир	Радомир
	ФСМП Земен	Земен, Ковачевци
	ФСМП Брезник	Брезник
	ФСМП Трън	Трън
ЦСМП София	**ФСМП София град**	**София град**
	ФСМП Банкя	София град
	ФСМП Нови Искър	София град
	ФСМП Ботунец	София град
	ФСМП Божурище	Божурище
	ФСМП Елин Пелин	Горна Малина
	ФСМП Сливница	Сливница
	ФСМП Костинброд	Костинброд
	ФСМП Своге	Своге
	ФСМП Пирдоп	Пирдоп, Антон, Златица, Чавдар, Мирково, Челопеч
	ФСМП Етрополе	Етрополе
	ФСМП Правец	Правец
	ФСМП Ихтиман	Ихтиман
	ФСМП Костенец	Костенец, Долна баня
	ФСМП Ботевград	Ботевград
	ФСМП Годеч	Годец
	ФСМП Самоков	Самоков
	ФСМП Драгоман	Драгоман

Източник: Министерство на здравеопазването

[25] Решение на МС № 361 от 29 май 2018 г. за утвърждаване на Националната здравна карта на Република България, Приложение № 35 към т. I, подточка 8. Карта на спешната медицинска помощ.

По предложение на МЗ в периода 2021–2027 г. е необходимо създаване на мобилни екипи към областните лечебни заведения за осигуряване на медицинска помощ в отдалечените и труднодостъпни места. За тази цел е необходимо закупуване на специализирани превозни средства– оборудвани мобилни лаборатории, мобилни рентгенови кабинети и транспортни леки автомобили.

Изводи и тенденции:

Анализът на инфраструктурата, осигуреността и достъпността до здравни услуги установява неравномерност в разпределението на материалната база и диспропорции в осигуреността с лекари и с лекари по дентална медицина. Основната част от болничните заведения е концентрирана в област София *(Столична община)* (67 броя), а в област Перник те са само четири.

Налице е неравномерно разпределение на болничните легла в лечебните заведения – сериозно изоставане на област Перник, много неравномерно разпределение и на заведенията за извънболнична помощ – в област Перник са 27, докато в област София *(Столична община)* са 524.

Диспропорциите в обслужването също са големи, като особено явни са при обслужването с лекари по дентална медицина, където обслужените от един лекар в област София са почти три пъти повече от тези в област София *(Столична община)*.

Допълнителен проблем е отдалечеността на отделни селища от мястото на предлагане на съответната медицинска помощ (първична, специализирана, болнична, спешна и неотложна), както и недооборудването на здравните заведения с нова, по-модерна медицинска техника

Развитието на качествено здравеопазване ще бъде насочено към:

- осигуряване на равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване чрез осигуряване на равни възможности за достъп до здравните услуги на хората, включително и на живеещите в малки населени места, отдалечени от градските центрове;
- модернизация на материално-техническата база на лечебните заведения чрез осигуряване на съвременна медицинска апаратура;
- укрепване на капацитета на общественото здравеопазване и засилване ролята на първичната помощ за сметка на болничното лечение; повишаване на здравната култура сред малцинствените групи.

Изграждането и управлението на справедлива, устойчива и ефективна здравна система, ориентирана към качество и резултати с навлизане на електронно управление в системата на здравеопазването, са важна предпоставка за създаване на условия за здраве за всички през целия живот.

2.4.2. Образование

Образователна структура на населението

Високият дял на населението с висше образование в една област създава предпоставки за повишаването на нейната конкурентоспособност, производителност на труда и икономически растеж.

Известна незадоволителна характеристика на регионалния потенциал на човешките ресурси в страната в резултат на неговите образователни характеристики се отбеляза по

линия на показателя **Население на възраст 25–64 години с висше образование (%)**. Средният показател за страната изостава от средното равнище за ЕС през целия анализиран период и през 2017 г. е 27,8 % при средно за ЕС 31,4 %. Показателят за България се характеризира и с по-ниска динамика спрямо средното за ЕС, като през 2017 г. нарастването е 2,2 % спрямо 2014 г., докато средно за ЕС увеличението е 7,2 %.

По региони тези различия са особено високи. Със стойности от 20–23 % на показателя са четири български региона от ниво 2 – Северен централен, Северозападен, Югоизточен и Южен централен. За анализирания период се отбелязва намаляване на стойността на показателя в Северозападен и Североизточен регион, докато в останалите региони има нарастване. Най-висок темп на положителна промяна се отбелязва в **Югозападен регион,** като през 2017 г. делът на населението на възраст 25–64 години с висше образование е 39,2 %.

По области с висок дял висшисти се открояват област София (Столична община) – 50,8 %, докато на другия полюс са областите Благоевград и Перник. За периода 2014–2017 г. се отбелязва увеличение на дела на висшистите във всички области.

Таблица 24: Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 години с висше образование

Регион/Област	2014	2015	2016	2017
ЕС 28	**29,3**	**30,1**	**30,7**	**31,4**
България	**27,0**	**27,5**	**27,7**	**27,8**
Югозападен	**37,5**	**38,6**	**39,4**	**39,2**
Благоевград	*19,6*	*19,5*	*19,5*	*19,9*
Кюстендил	*23,7*	*23,7*	*24,8*	*25,2*
Перник	*17,8*	*22,6*	*18,6*	*19,9*
София	*15,8*	*16,8*	*13,8*	*31,3*
София (Столична община)	*48,6*	*49,6*	*51,4*	*50,8*
Северозападен	20,6	21,5	19,9	19,9
Северен централен	22,7	23,5	24,4	23,0
Североизточен	27,0	25,4	25,5	26,9
Югоизточен	20,9	21,9	21,8	21,7
Южен централен	21,4	21,5	21,5	22,2

Източник: НСИ, Евростат

Относителният дял на населението на възраст между 25 и 64 години с основно и по-ниско образование е показател за образователната структура на работната сила. Колкото по-висок е делът на лицата с основно и по-ниско образование, толкова по-малък е потенциалът на местния пазар на труда за запълване на новите работни места. По-ниското образование предполага по-ниска икономическа активност, по-малка производителност на труда и съответно по-ниски доходи.

Средното равнище на показателя за **Население на възраст 25–64 години с по-малко от основно, основно и прогимназиално образование (ISCED 11 степен 0-2) по региони NUTS 2 (%)** в България е по-ниско от средното равнище за ЕС за целия анализиран период и през 2017 г. е 17,2 % спрямо 22,5 % за ЕС. Темповете на положителна промяна на показателя средно за ЕС са по-високи, като за периода 2014–2017 г. намалението за ЕС е 6,4 %, ь за България – 9,0 %. В същото време регионалните различия в страната са много високи. Само два региона – Югозападен и Югоизточен, показват стойности на показателя по-ниски от средните за страната (8,1 % и 13,3 %), докато останалите четири региона са

със стойности, близки до средноевропейските. Положителна тенденция се отбелязва в Югозападния регион, където показателят намалява с 1,2 % през 2017 г. спрямо базовата 2014 г. и достига 8,1 %.

По-бързото развитие на пазара на труда в областите Благоевград и София – Столична община е ограничено от сравнително неблагоприятната образователна структура на работната сила.

Таблица 25: Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 години с основно и по-ниско образование

Регион/Област	2014	2015	2016	2017
ЕС 28	**24,1**	**23,5**	**23,0**	**22,5**
България	**18,9**	**18,1**	**17,7**	**17,2**
Югозападен	**9,3**	**9,1**	**8,9**	**8,1**
Благоевград	*23,8*	*22,8*	*21,9*	*19,6*
Кюстендил	*12,7*	*14,3*	*12,0*	*11,5*
Перник	*12,6*	*10,3*	*10,2*	*10,5*
София	*22,0*	*21,9*	*24,0*	*19,9*
София (Столична община)	*3,1*	*3,1*	*3,0*	*3,0*
Северозападен	18,8	18,6	19,6	20,1
Северен централен	22,8	20,9	20,4	21,1
Североизточен	24,4	22,2	22,2	22,6
Югоизточен	15,7	14,7	14,2	13,3
Южен централен	23,9	23,3	22,4	21,0

Източник: НСИ, Евростат

Предучилищно образование

Структурите на предучилищното образование са добре развити по цялата територия на ЮЗР. Осигуреността с детски градини, преподаватели и места в детските градини е сравнително добра.

През учебната 2018/2019 година в региона функционират 456 самостоятелни детски градини с директор. В тях са записани 69 973 деца, от които 33 989, или 48,6 %, са момичета. В сравнение с 2011 г. броят на децата се увеличава с 7,1 %, а броят на детските градини – с 19 в резултат на въвеждането в експлоатация на 32 нови детски градини в Столицата.

Нетният коефициент на записване на деца в детските градини в ЮЗР през учебната 2018/2018 година е по-висок от средния за страната и достига 82,5 %, като за област Благоевград е 88,9 % и е значително по-нисък за област София (Столична община) (80,6 %), което се дължи на механичния прираст на млади семейства към Столицата. Нисък е обхватът в ромска общност: според изследване на Агенцията на ЕС за основни човешки права от 2011 г. едва 45 % от ромските деца в България на възраст 3–6 години посещават детска градина. Тенденцията се запазва и през учебната 2018/2019 година, като коефициентът на записване в общини с компактно ромско население е нисък.

За региона нетният коефициент на записване има почти неутрална тенденция, като през учебната 2018/2018 година е 82,5 %, докато през учебната 2012/2013 година е бил 82,9 %

Общообразователни и специални училища

През учебната 2018/2019 година в ЮЗР учебни занятия се водят в 474 общообразователни и специални училища. В сравнение с 2011 г. училищата намаляват с 32 поради закриване или преобразуване. Учениците са 178 710 и в сравнение с 2011 г. се увеличават с 9 216

поради нестихващ механичен прираст към Столицата.

През 2018 г. основно образование в общообразователните училища са завършили 21 997 ученици, а средно образование – 8 823 ученици.

Закриването на образователни институции, особено в малки населени места, заедно с други фактори, като социални и семейни причини, негативно отношение към учебния процес и липса на мотивация, трудности при усвояването на учебния материал и др., рефлектира и в значителен дял на *преждевременно напусналите образование и обучение.*

На много места училищната мрежа вече е достигнала предела на оптимизация.

През 2018 г. беше въведена промяна в системата на делегираните бюджети, като финансирането няма да зависи само от броя на децата и учениците, а и от броя на паралелките, от спецификата на региона, в който се намира училището, а в по-дългосрочен период – и от качеството на образователния процес.

Неблагоприятна тенденция е увеличаването на напусналите ученици. По данни на НСИ, учащите в I – VIII клас, напуснали общообразователните и специални училища през учебната 2017/2018 година, са 1 991 ученика, като през учебната 2018/2019 година те са 1 896 ученика.

Професионално образование и обучение

Професионалното образование и обучение през учебната 2018/2019 година се осъществява в 95 училища, а общият брой на учащите в тях е 33 810 ученика. В сравнение с учебната 2011/2012 година професионалните училища намаляват с 14, а учащите се увеличават с 216 ученика. Оптимизирането на училищната мрежа се осъществява в пряка връзка със социално-икономическите и демографските процеси в страната и в различните региони.

В професионалното образование преобладават момчетата, които са 61,1 % от общия брой на учениците в тази образователна степен.

Професионалните гимназии са разположени предимно в областните административни центрове и в по-големите общини: Столична община, Благоевград, Кюстендил, Перник, Дупница, Петрич, Сандански, Разлог, Самоков, Ботевград, където е концентриран по-големият брой ученици. Продължава да се търси по-тясно обвързване на професионалното образование с икономическите приоритети на общините и регионите. В малките общини и населени места професионалното обучение в по-голямата си част е съобразено със спецификата на местната икономика. Все още обаче в част от училищата се запазва обучение по традиционни за училищата професии, въпреки затихването или закриването на определени производства. Трудностите с намирането на работа и разминаването между придобитата квалификация и възможността за реализация водят до известен отлив от професионалното образование на немалка част от младите хора, макар че през последните години има, макар и минимално, увеличение на ученици. Поради отрицателното демографско развитие в по-малките и отдалечени общини има маломерни паралелки. Оптимизирането на училищната мрежа следва да създаде предпоставки за финансиране на професионални училища с национално и регионално значение, защитени професии, съобразно потребностите на общините в конкретния регион, както и за внедряване на обучение чрез работа (дуално обучение). С други думи, наложителни са мерки за стимулиране на обучението по търсените на пазара на труда професии, степен на квалификациите съобразно степента на развитие на регионалната икономика и заявените инвестиционни намерения, като продължава политиката за достъп до образование на

учениците от специфични целеви групи.

Важна тема, засягаща професионалното образование, е *дуалното обучение*. Интересът към тази форма на обучение с практика е изключително голям. Има тенденция за разширяване на дуалното обучение у нас, но за целта са нужни промени, най-вече законодателни. Този вид обучение засяга две групи лица – лица над 16 години, които са в образователната система, и лица над 16 години, които са на пазара на труда.

Организирането на обучение чрез работа (дуално обучение) е нова възможност за повторно включване на рано напусналите образователната система.

Приоритетните направления в сферата на професионалното образование са:

- развитие и усъвършенстване на институционалните партньорски модели на национално и европейско ниво;
- разширяване на възможностите за придобиване и усъвършенстване на професионалната квалификация в контекста на ученето през целия живот;
- повишаване на качеството на началното и продължаващо ПОО в съответствие с променящата се структура на икономиката, изискванията и потребностите на националния и европейския пазар на труда;
- укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на предоставяните публични услуги, информираност и прозрачност на ПОО за гражданите и бизнеса.

Средищни и защитени училища и детски градини

Процесите на оптимизация на училищната мрежа поставят изисквания към създаването на защитни механизми по отношение на преструктурираните звена. Към момента в ЮЗР има 134 средищни детски градини и средищни училища[26] и 47 защитени детски градини и училища[27]. Те са елемент на социална защита и са част от регионалната политика на ниво LAU 1.

Таблица 26: Средищни и защитени училища в ЮЗР през учебната 2018/2019 година

Регион/област	Средищни училища	Защитени училища
	брой	брой
България	**990**	**260**
Югозападен	**134**	**47**
Благоевград	*44*	*13*
Кюстендил	*24*	*6*
Перник	*19*	*10*
София	*40*	*16*
София (Столична община)	*7*	*2*
Северозападен	162	40
Северен централен	136	16
Североизточен	154	23
Югоизточен	143	25
Южен централен	261	109

Източник: МОН

[26] Решение № 845 на МС от 22.11.2018 г.

[27] Решение № 829 на МС от 22.11.2018 г.

За пътуващите ученици държавата осигурява финансирането на целодневна организация на учебния процес, столово хранене и транспорт. В тези училища и детски градини децата получават по-качествено образование. Необходимите средства за целодневна организация на учебния ден и за хранене в столовете в средищните училища се осигуряват по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, финансирана от Европейския социален фонд, а при необходимост – и от бюджета на МОН.

Проблем в зимните месеци е отдалечеността на някои селища от средищните училища

Висше образование

Броят на учащите в университети в страната между 2011 и 2019 г. намалява с 20,7 %, а в ЮЗР – с 32,0 %. Както за страната, така и за регионите броят на студентите, записани в университети, продължава да намалява главно поради демографските тенденции, но също така и поради националната политика за намаляване на броя на студентите в някои учебни области.

Системата от *обекти на „Висше образование“* в Югозападния регион е най-добре развита спрямо останалите региони в страната, като се има предвид националното значение и високата концентрация на университети и колежи в Столицата, а също така и в Благоевград, Ботевград и Перник. Данните за промени в структурата на висшето образование между учебните 2011/2012 година и 2018/2019 година по области показват намаление в броя на студентите във всички области. Широкият спектър от специалности и приемът в тях не винаги е съобразен с потребностите на реалната икономика и третичния сектор. Завършилите през 2018 г. също са с 1 763 души по малко в сравнение с 2011 г.

В междурегионален план се наблюдават големи различия в достъпа. Основно студентите са съсредоточени в София и това не се променя през анализираните години.

Таблица 27: Висши училища, студенти и завършили в ЮЗР през учебната 2018/2019 година

Регион/област	Висши училища	Студенти		Завършили	
	2018/2019	2011/2012	2018/2019	2011/2012	2018/2019
	брой	брой	брой	брой	брой
България	**54**	**281 170**	**222 997**	**59 927**	**53 115**
Югозападен	**29**	**128 154**	**108 965**	**26 255**	**24 492**
Благоевград	*3*	*13 484*	*9 431*	*3 521*	*2 504*
Кюстендил	*-*	*-*	*-*	*-*	*-*
Перник	*1*	*84*	*88*	*-*	*5*
София	*1*	*5 490*	*2 050*	*985*	*946*
София (Столична община)	*24*	*109 096*	*97 396*	*21 749*	*21 037*

Източник: НСИ

Със скорошната реформа във висшето образование са въведени ограничения за броя на записваните студенти във всеки университет. Това е осъществено чрез въвеждането на коефициенти, отразяващи качеството (т.е. оценки за акредитация) и приложимостта на пазара на труда (т.е. използване на административни данни за заетостта на дипломиралите се). Съставен е списък с 32 приоритетни професионални области, които се финансират с приоритет в държавните университети. Те включват области, свързани с природни науки, технологии, инженерни науки и математика (STEM), и по-специално ИКТ и математика.

Изводи и тенденции:

Анализът на съществуващото състояние на системата на образованието в Югозападния регион дава възможност за систематизиране на следните **по-важни изводи:**

- Броят на учениците се увеличава, поради миграцията на млади семейства в Столицата.
- Както и в другите региони, всяко пето българско дете не е обхванато в системата на предучилищното образование.
- Броят на обучаващите се в университетите и колежите студенти намалява. Повишава се интересът към дуалното обучение в професионалните училища.
- Интеграция на ромите в образователната система изостава и възпрепятства тяхното социално-икономическо приобщаване. Налице са общини, в които проблемът с отпадането от училище е значителен, особено ученици от маргинални групи.

За ЮЗР са характерни и други недостатъци, типични и за останалите региони – неравномерно разпределение на обектите на система „Висше образование“, съсредоточени изключително в Столицата; широк спектър от специалности в тях, който не винаги е съобразен с потребностите на реалната икономика; несъответстващи на потребностите на пазара на труда умения на завършилите висше образование.

Тенденциите, които ще окажат влияние върху сектора на образованието през следващите години, отразяват основните изисквания за равнопоставен достъп до качествено образование на всички равнища и за всички социални групи и по-добро обвързване на образованието с науката и бизнеса, с търсените знания и умения. Очаква се планираните реформи да подобрят резултатите в цялостната образователна система на всички нива и ефективното разположение на необходимата инфраструктура в пространството на всеки регион.

Оптимизирането на училищната мрежа ще създаде предпоставки за финансиране на професионални училища с национално и регионално значение, защитени професии, съобразно потребностите на общините в конкретния регион, както и за внедряване на обучение чрез работа (дуално обучение).

В системата на висшето образование в държавните университети ще се финансират приоритетно области, свързани с развитието на онези сектори на икономиката, които имат по-висока добавена стойност и ясен принос към задължителните технологични трансформации.

2.4.3. Социални услуги в общността

Този вид услуги са особено важен акцент в социално-икономическото развитие на региона. Част от предлаганите услуги ще трябва да се развиват и в новия програмен период 2021–2027 г. предвид застаряване на населението, неговия здравен статус, както и други социални фактори. Наличието на широкия набор от тези услуги е посочен в Приложение.

2.5. Функционално-йерархична структура на мрежата от градове-центрове в региона

Картината на съвременното селищно развитие на Югозападния регион се определя най-вече от доминиращото положение на милионния град София. Освен София в региона няма друг голям град над 100 хил. души, който е в състояние да балансира Столицата. Средните градове (30 до 100 хил. д.), които са областни центрове, са Перник, Благоевград и Кюстендил. Към тях се доближават като ръст и функции малките градове (малко под 30 хил. д.) Дупница и Петрич, а също и Сандански, Гоце Делчев, Самоков, Ботевград. Останалите градове са много малки (под 10 хил. д.). В западните гранични покрайнини и в югоизточния край на региона няма изявени градове – центрове и това предопределя техния подчертано периферен характер. Голямата степен на дебалансираност на селищната мрежа предопределя и неравномерното разпределение на населението върху територията на региона и съответно неравномерното социално-икономическо развитие. В резултат на това в територията на региона се проявява проблемът за център и периферия.

Съгласно Националната концепция за пространствено развитие (НКПР), в Югозападния регион са налични градове центрове от следните йерархични нива:

- от първо йерархично ниво – център с европейско значение в националната територия – е столицата **София** (1 238 438 д.).

В проучванията на ESPON (European Spatial Planning Observatory Network) София е отнесена към последната четвърта категория на метрополни ареали (MEGA) *(Вж. ESPON 11 1 Potentials for polycentric development in Europe)*. Целта е в бъдеще Столицата да премине в по-горна категория на европейските Metropolitan European Growth Area (MEGA), която се определя от оценките за население, икономически функции, конкурентоспособност, свързаност, знания. За целта е необходимо ограничаване на екстензивното развитие и по-нататъшно стимулиране на качественото, интензивно развитие на столичния град. Независимо от скромното място на София в европейската класация на мега градовете, в рамките на националната територия тя доминира решително над всички останали градове –центрове. Доминацията ѝ в територията на Югозападния регион е още по-подавляваща.

- от второ йерархично ниво – големи градове–центрове с национално значение в територията на регионите – в НКПР е определен **Благоевград** (69 417 д.)

Големите градове от това ниво имат мисията да балансират влиянието на Столицата и да намаляват ефекта от моноцентрично развитие. Особено важна е ролята на такива градове в периферията на националната територия. Независимо че не е голям град, в ЮЗР като такъв център е подходящо да се развива град Благоевград поради стратегическото му местоположение в националната територия, демографската му стабилност, наличните му функции с регионално значение в сферата на икономиката, социалната сфера, образованието, науката, културата. Благоевград със своето местоположение съдейства решително за смекчаване на периферния характер на южната част на региона.

- от трето йерархично ниво– градове–центрове с регионално значение в територията на областите – в НКПР са определени **4** града – областните градове **Перник** (73 638 д.) и **Кюстендил** (40 226 д.) и градовете **Дупница** (30 165 д.) и **Петрич** (27 211 д.).

Тези градове имат мисията да балансират влиянието на много големите градове и да намаляват ефекта от моноцентрично развитие в територията на региона. Те са определени поради тяхното подходящо местоположение, демографска големина и стабилност, налични функции с регионално значение в сферата на икономиката, социалната сфера, образованието, културата. От особено значение е местоположението на Петрич в най-южната част на територията на региона.

- от четвърто йерархично ниво – малки градове с микрорегионално значение в територията на групи общини – според НКПР са **16** града: **Своге** (7 587 д.), **Самоков** (25 218 д.), **Ихтиман** (12 692 д.), **Костенец** (6 094 д.), **Елин Пелин** (6 864 д.), **Пирдоп** (6 803 д.), **Етрополе** (9 733 д.), **Костинброд** (11 455 д.), **Ботевград** (19 300 д.), **Сливница** (7 102 д.), **Брезник** (3 953 д.), **Радомир** (13 110 д.), **Банско** (9 049 д.), **Разлог** (11 592 д.), **Сандански** (24 968 д.), **Гоце Делчев** (18 433 д.)

Тези градове са центрове, предлагащи работни места и основни услуги със значение за повече от една община. Те са избрани с оглед подходящото им местоположение в територията на областите, демографската им големина, наличните им функции с надобщинско значение в сферата на икономиката, социалната сфера, образованието, културата.

С оглед големината, функциите и местоположението им в територията на региона, градовете Сандански, Гоце Делчев, Самоков и Ботевград е възможно да преминат от четвърто в трето йерархично ниво. Сандански поради близостта до Петрич може да го допълва функционално и двата града да функционират като двоица градове, които да обслужват населението на околните малки общини Струмяни и Кресна и да балансират Благоевград в южната част на региона. Подобна роля може да изпълнява и Гоце Делчев по отношение на малките родопски общини Гърмен и Сатовча. Такава роля имат и градовете Самоков по отношение на Долна баня и Костенец и Ботевград по отношение на Правец и Етрополе. За съжаление в западните крайгранични покрайнини на региона няма такива градове, които да могат да преминат в трето йерархично ниво и да подобрят периферния им характер.

- от пето йерархично ниво – много малки градове и села, центрове на общини, са останалите **30** общински центъра: **Белица** (3 055 д.), **Гърмен** (2 002 д.), **Кресна** (3 365 д.), **Сатовча** (1 791 д.), **Симитли** (6 454 д.), **Струмяни** (893 д), **Хаджидимово** (2 508 д.), **Якоруда** (5 317 д.), **Бобов дол** (5 061 д.), **Бобошево** (1 124 д.), **Кочериново** (2 064 д.), **Невестино** (481 д.), **Рила** (2 148 д.), **Сапарева баня** (3 541 д.), **Трекляно** (313 д.), **Земен** (1 507 д.), **Ковачевци** (309 д.), **Трън** (2 334 д.), **Антон** (1 453 д.), **Божурище** (5 551 д.), **Годеч** (3 987 д.), **Горна малина** (1 491 д.), **Долна баня** (4 476 д.), **Драгоман** (3 095 д.), **Златица** (4 625 д.), **Копривщица** (2 079 д.), **Мирково** (1 512 д.), **Правец** (3 624 д.), **Чавдар** (1 174 д.), **Челопеч** (1 535 д.).

Общините с центрове от пето йерархично ниво са идентични с определените слабо урбанизирани (периферни) общини. Това са малки общини със затруднено социално-икономическо развитие, които формират компактни ареали от групи общини в територията на региона – в западните крайгранични покрайнини, в югоизточните му части в Родопите и в североизточните му части в Средна гора. Тези общини могат да бъдат включени в обхвата на т.нар. „райони за целенасочена подкрепа“. Стимулирането на техните центрове е важно, за да могат да предлагат необходимите първични услуги на

населението, както и работни места извън земеделската функция.

Както е посочено в НКПР, йерархизираната система от градове–центрове ще служи за степенуване на намесите за стимулиране на градовете и градското развитие според значимостта и ролята на всеки град. В зависимост от количеството на наличните и привлечени ресурси те ще се насочват към градовете от различните йерархични нива с оглед тяхната роля за постигане на основните цели на политиката за балансирано регионално развитие. От особено важно значение ще бъде да се намерят политическата воля и надеждните инструменти за стимулиране на градовете, които да преминат в по-горно йерархично ниво, независимо от факта, че нямат демографския ресурс и функциите, които отговарят на това по-високо ниво, но играят съществена роля за намаляване на междурегионалните различия и постигане на балансирано териториално развитие.

Стимулирането на градовете–центрове ще се осъществява чрез съчетаване на различни инструменти – собствени инструменти на регионалната политика и инструменти на секторните политики. Ролята на НКПР и на РСПР е да ориентират регионалната политика как да насочи своите инструменти за развитие на територията и градовете и как да повлияе на секторните политики в тяхното териториално насочване. По същество това е подходът на интегрирани териториални инвестиции.

2.6. Териториална структура на региона – територии с висока степен на урбанизация (централни), слабо урбанизирани селски територии (периферии), с наличие на изявен градски център и без изявен градски център

В териториалната структура на региона са анализирани трансформациите и развитието в трите вида територии: 1. територии с висока степен на урбанизация (централни); 2. слабо урбанизирани територии (периферни) с наличие на изявен градски център и 3. слабо урбанизирани територии (периферни) без наличие на изявен градски център.

Териториално урбанистичната структура на Югоизточен регион се свежда до определянето на видове общини (LAU 1) по степен на урбанизация. За определянето на степента на урбанизация на общините в Социално икономическия анализ (СИА) на районите в Република България (2019 г.) се използва европейска методика за определяне на градско-селска типология, развита съвместно от ОИСР и ЕК[28]. Приспособена за условията на България, методиката ни дава следната класификация на общините[29]:

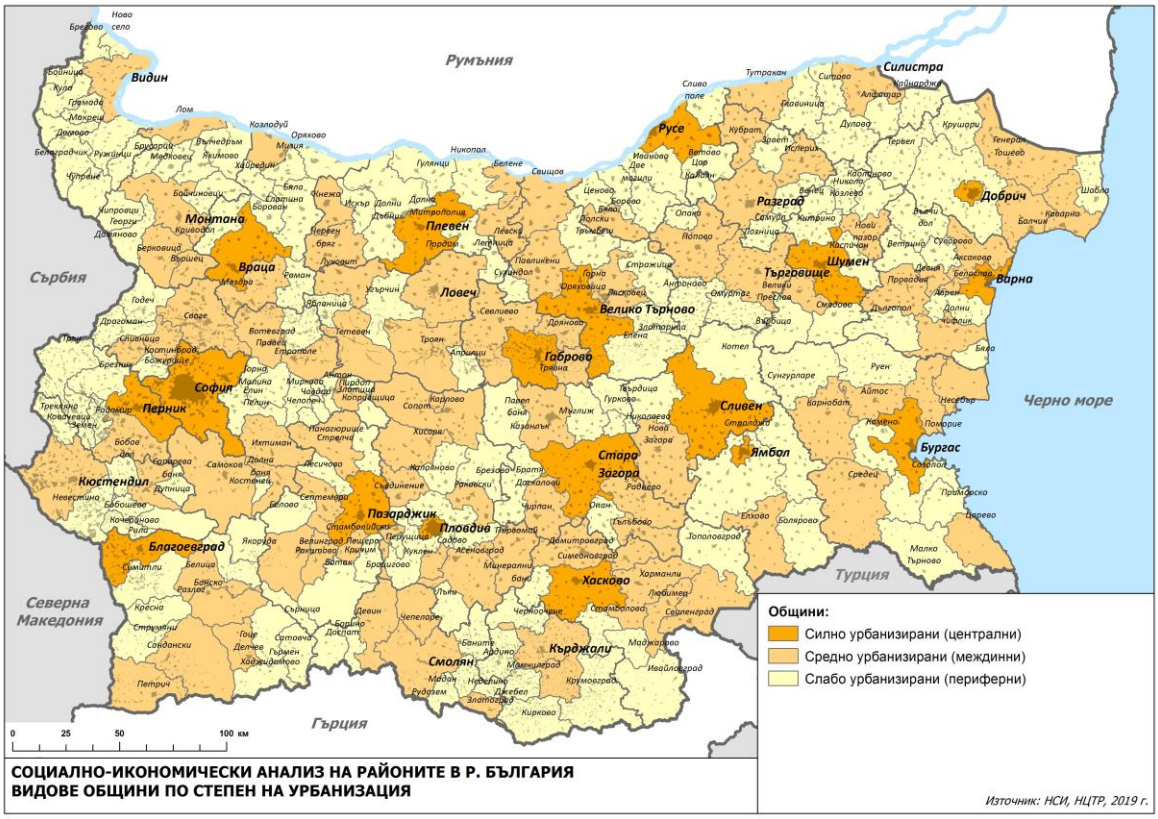
- **Силно урбанизирана община** (централна) – на голям град (city) – над 50 % от населението живее в населени места над 50 хил. жит. или общината е с център град над 50 хил. жители.
- **Средно урбанизирана община** (междинна) – на среден град (town) – над 50 % от населението живее в населени места от 5 до 50 хил. жит. или общината е с център град от 5 до 50 хил. жители.

[28] Европейска комисия. Седми доклад за икономическото, социалното и териториалното сближаване, 2017 г.

[29] Социално-икономически анализ на районите в Р. България, 2019 г.

- **Слабо урбанизирана община** (периферна) – на малък град или село (rural) – над 50 % от населението живее в населени места под 5 хил. жит. или общината е с център град под 5 хил. жители.

Фигура 26. Общини по степен на урбанизация

Източник: Социално-икономически анализ на районите в Р. България, 2019 г.

Категорията „междинна“ се отъждествява с „периферна община с изявен град център“, а категорията „периферна“ – с „периферна община без изявен град център“, употребени като понятия в техническата спецификация и в Методическите указания за изготвяне на ИТСР на регионите от ниво 2.

По тази методика в ЮЗР са определени следните видове общини:

Силно урбанизирани общини (централни) – 3 общини с центрове:

София, Перник и Благоевград;

Средно урбанизирани общини (междинни) – 19 общини с центрове:

Банско, Гоце Делчев, Петрич, Разлог, Сандански, Дупница, Кюстендил, Радомир, Божурище, Ботевград, Елин Пелин, Етрополе, Ихтиман, Костенец, Костинброд, Пирдоп, Самоков, Своге, Сливница;

Слабо урбанизирани общини (периферни) – 30 общини с центрове:

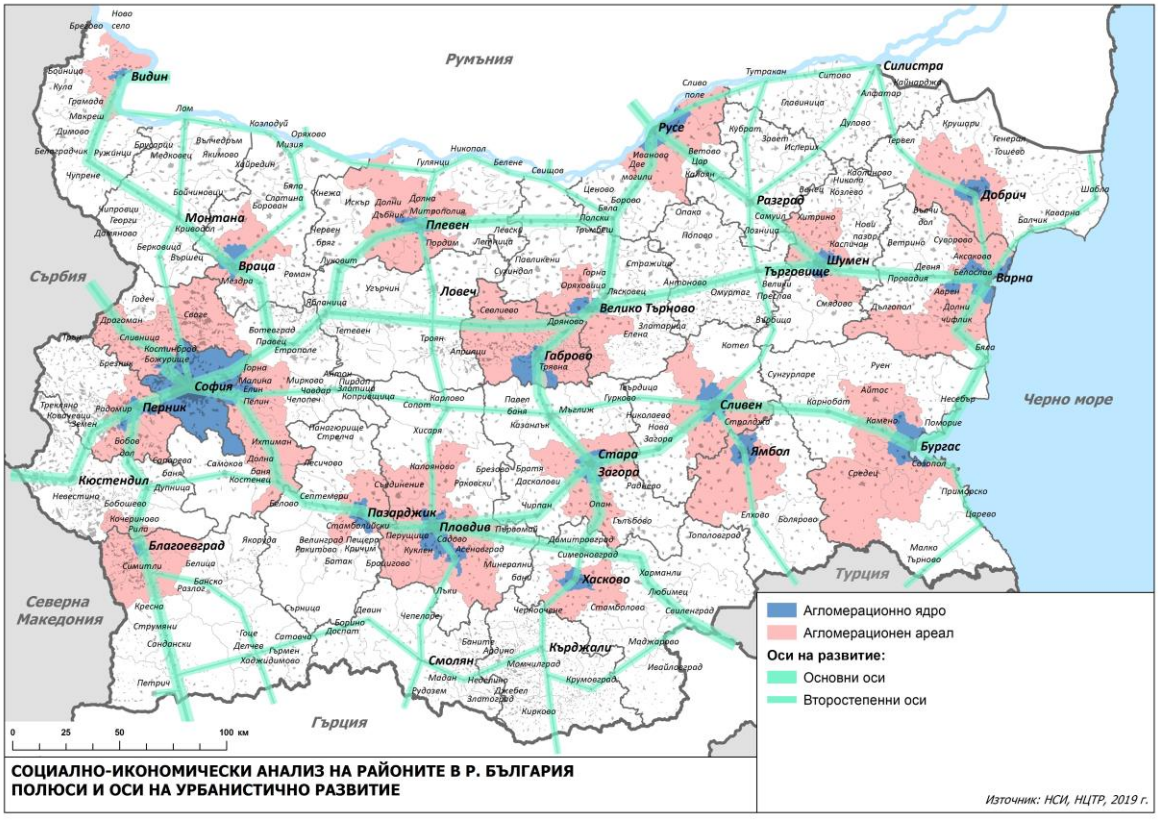
Белица, Гърмен, Кресна, Сатовча, Симитли, Струмяни, Хаджидимово, Якоруда, Бобов дол, Бобошево, Кочериново, Невестино, Рила, Сапарева баня, Трекляно, Брезник, Земен, Ковачевци, Трън, Антон, Годеч, Горна Малина, Долна баня, Драгоман, Златица, Копривщица, Мирково, Правец, Чавдар, Челопеч.

Съгласно методиката на ОИСР и ЕК, слабо урбанизираните общини могат да се идентифицират със селските общини (селските райони). Тази класификация и определеният чрез нея обхват на селските райони се различава от обхвата, прилаган с програмата за развитие на селските райони (ПРСР) в периодите 2007–2013 и 2014–2020. В ПРСР обхватът е значително по-обширен, тъй като критерий за селски район е общини, в които няма град с население повече от 30 хил. души.

2.7. Оси на урбанистично развитие с национално и регионално значение

Осите на урбанистично развитие се формират чрез интегрирането на агломерационните ядра и техните агломерационни ареали с транспортно-комуникационните направления. Чрез развитието на този важен елемент на пространствения модел регионът ще се свърже с кореспондиращи оси на развитие в съседните Сърбия, Република Северна Македония и Гърция. Същевременно ще се осигури по-добра достъпност до центровете на растеж, иновации, култура и образование.

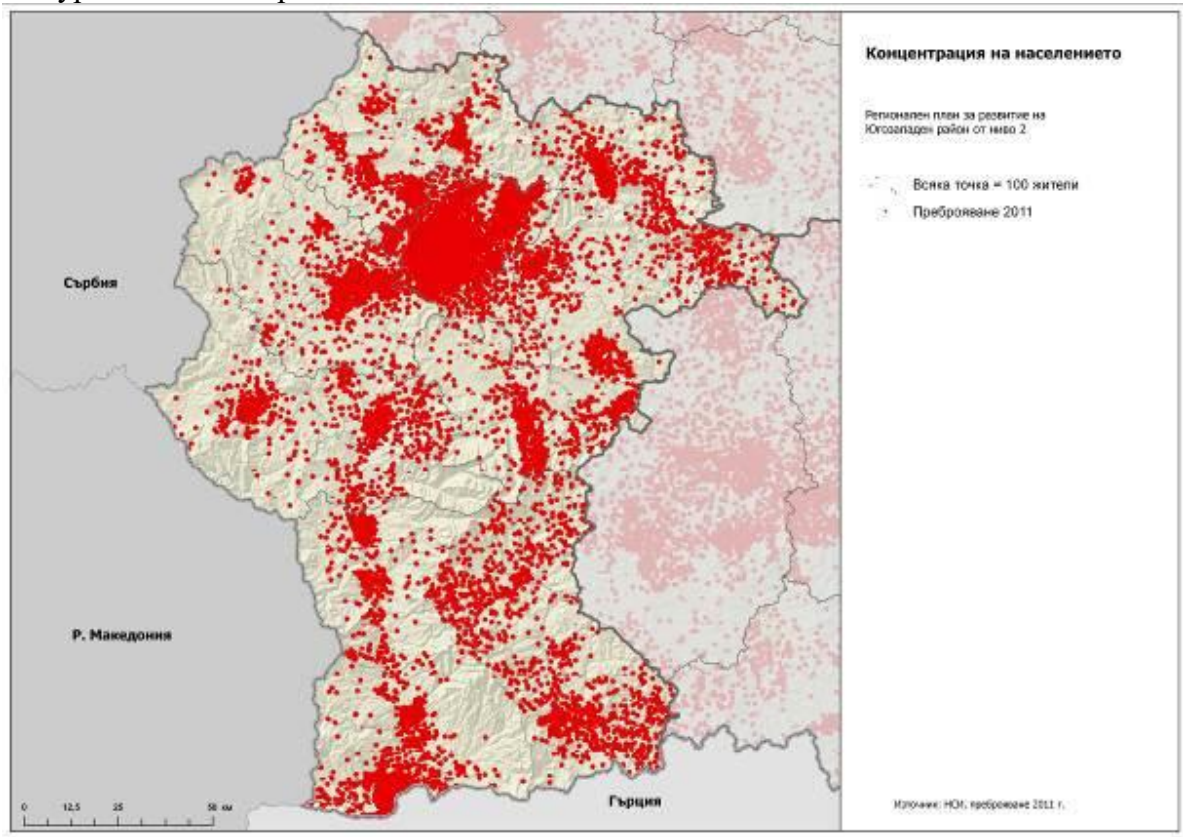
Фигура 27. Полюси и оси на урбанистично развитие

Източник: Социално-икономически анализ на районите в Р. България, 2019 г.

Основните оси, които имат важно структуриращо значение за националната територия, се развиват по протежение на главните национални и международни транспортни направления, по които мрежата от населени места на страната се интегрира в европейската. Заедно с транспортните направления те формират своеобразна „транспортно-урбанизационна решетка“. Второстепенните оси имат значение предимно за структурирането на територията на регионите. Те са разположени по транспортните коридори с регионално значение.

Фигура 28: Концентрация на населението в ЮЗР

Източник РПР на ЮЗР за периода 2014–2020 г.

В картата „Концентрация на населението в ЮЗР“ се наблюдават не само местата на формиране на агломерационни ядра, но и посоките на развитие на осите на урбанистично развитие.

В ЮЗР са налични части на три от основните национални оси на развитие, които се кръстосват в пространството на столицата София.

Първата основна национална ос е оста „Драгоман – София – Пловдив – Свиленград – Истанбул“ (по направлението на коридор от основната TEN-T мрежа „Ориент/Източно–Средиземноморски“).Тази исторически традиционна ос преминава в посока северозапад–югоизток през Софийското поле. По тази ос се развива урбанистичната структура на София и нейното агломерационно ядро, което има тенденция от компактно окръглено да се разтяга като линейно издължено в тези две посоки. Освен столицата София на територията на ЮЗР по тази ос няма други големи и средни градове, а само малки градове.

Втората основна национална ос в ЮЗР е оста „Видин – Враца – София – Благоевград – Кулата – Солун“ (по направлението на коридор от основната TEN-T мрежа „Ориент/Източно–Средиземноморски“). Тази традиционна ос преминава в посока север–юг през цялата територия на региона по течението на река Струма. Освен ядрото на София, на тази ос са още градовете Перник, Дупница и Благоевград, както и Петрич и Сандански в южния край на региона. Степента на урбанизация по тази ос постепенно затихва след София в посока юг.

Третата основна национална ос е оста „София – Плевен – Русе“ и отклонението ѝ „София

– Ловеч – Велико Търново – Шумен – Варна“. В ЮЗР попада само началото на тази основна национална ос, което се изчерпва с агломерационното ядро на София и отсечката до малкия град Ботевград. На практика тази отсечка може да се счита и за част от втората основна национална ос „Видин – София – Благоевград – Кулата“.

Второстепенни оси на развитие с регионално значение се изявяват в направления, излизащи от основните оси или свързващи основните оси. По този начин второстепенните оси допълват пространствения модел и активизират урбанистичното развитие. В ЮЗР като второстепенна ос се изявява оста „Перник – Кюстендил – Република Северна Македония“. Нейното развитие е силно изостанало по политически причини и поради занемарените в миналото транспортни и икономически връзки в тази посока. В бъдеще нейното заложено в далечното минало значение се очаква да се засилва. Едно отклонение от Кюстендил през Дупница – Самоков – Ихтиман прави връзка с оста „Драгоман – София – Пловдив...“ и дава алтернатива на това направление. Друго отклонение от основната ос „София – Солун“ се развива като второстепенна транспортна и урбанизационна ос по течението на река Места. Отварянето на ГКПП „Илинден“ дава шансове на това направление, по което основни градове са Разлог, Банско, Добринище и Гоце Делчев.

В ЮЗР попада част от второстепенната ос „София – Пирдоп – Златица – подбалканските полета – Сливен –Бургас“, както и част от най-южната паралелна ос, която започва от Петрич и Сандански и преминава през Родопите. На нея се разчита да се активизира този район след продължението ѝ в източна посока към Странджа, за да свърже едни от най-бързо обезлюдяващи се територии в южната част на страната.

На регионално равнище второстепенните оси на развитие осъществяват достъпността и свързаността на районите и градските центрове от 3-то и 4-то ниво в тях. При провеждане на политиката на пространствено развитие по отношение на градовете центрове от 4-то ниво е редно да се дава предимство на тези от тях, които са разположени в направленията на осите на развитие.

2.8. Агломерационни образувания и техните зони на влияние и градско-селските връзки

При всеки център от петте йерархични нива има прилежаща територия, която той обслужва и организира. При много малките центрове от 5-то йерархично ниво това е територията на общината, при центровете от 4-то йерархично ниво – територията на две или повече общини, при центровете от 3-то йерархично ниво – територията на областта, при центровете от 2-ро йерархично ниво – територията на региона, при Столицата от 1-во йерархично ниво – територията на страната. Всяка една от тези територии, като се започне от най-малката, в известна степен има характеристика на **функционално организирана територия**, защото населението на малките населени места в нея намира в града център съответно обслужване от различна степен. При по-големите градове функционално организираната територия е **образувание от агломерационен тип**. Обикновено агломерационни образувания се формират при големите градове, които имат достатъчен производствен, инфраструктурен, социален и културен потенциал, за да добият притегателната способност за агломериране.

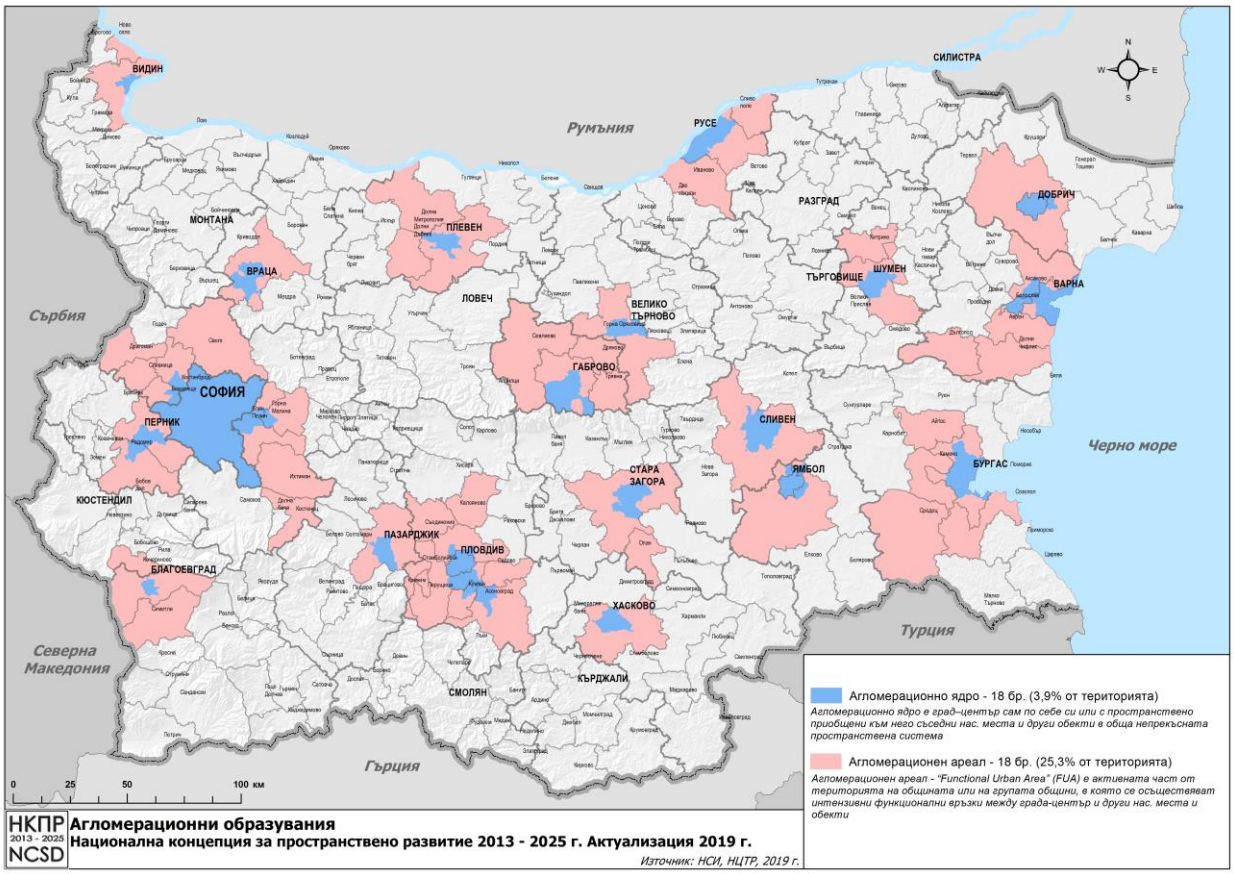
В НКПР е възприетото, че Агломерационните образувания имат две важни съставни части: агломерационно ядро и агломерационен ареал.

- Агломерационно **ядро** е град–център сам по себе си или с пространствено приобщени към него съседни населени места и други обекти в обща непрекъсната пространствена система.

- Агломерационен **ареал** (“Functional Urban Area” – FUA) е активната част от територията на общината или на групата общини, в която се осъществяват интензивни функционални връзки между града–център и други населени места и обекти.

Агломерационни образувания (ядра и ареали) се формират при градове, които имат поне 50 хил. д. население и са от типа (city) съгласно новата пространствена концепция за град, развита в съвместната методика на ОИСР и ЕК. В Югозападния регион такива големи градове, които формират агломерационни ядра и ареали (зони на функционално влияние), са **София, Перник и Благоевград**.

Фигура 29. Функционални агломерационни ареали

Източник: НКПР Актуализация 2019 г.

В Социално-икономическия анализ на районите (СИА) от 2019 г., както и в изследването на НСИ „Градовете и техните функционални урбанизирани ареали“ от 2016 г., разработено в рамките на проекта Urban Audit на Европейската комисия, зоните на влияние (FUA) на големите градове са определени по критерия трудови пътувания към тях. Изискването е повече от 15 % от работоспособното население от околните общини чрез всекидневни пътувания да осигурява своята трудова заетост в града–ядро. По този критерий е определен обхватът на агломерационните ареали.

В агломерационния ареал на Благоевград попадат три общини – Благоевград, Симитли и Кочериново. В агломерационния ареал на Перник попадат две общини – Перник и Радомир. От своя страна ареалът на Перник попада в по-големия агломерационен ареал на София, в който попадат общо 12 общини – София, Божурище, Горна Малина, Драгоман, Елин Пелин, Ихтиман, Костенец, Костинброд, Своге, Сливница, Перник, Радомир.

Характеристики на агломерационен ареал Благоевград:

Ареалът на Благоевград включва три общини – Благоевград, Симитли и Кочериново. За периода 2011–2017 г. населението на агломерационния ареал намалява с 3 275 д. или с 3,38 %. Населението на центъра Благоевград намалява с по-малък темп (70 656 – 69 417 = 1 239 д.), или с 1,78 %. Това показва сравнително стабилна демографска картина на центъра, но не и в периферията на ареала. Населението на община Симитли намалява с 6 696 – 6 454 = 242 д., или с 3,75 %, а на община Кочериново – с 2 332 – 2 064 = 268 д., или с 12,98 %. С други думи, за разлика от центъра – град Благоевград, демографската картина на останалата част на ареала не е стабилна. Това показват и другите демографски показатели. Естественият прираст е отрицателен – в ареала е -4,4 ‰, а в центъра Благоевград – -2,4 ‰. Механичният прираст, също отрицателен, е съответно -2,1 ‰ и -1,3 ‰, а коефициентът на възрастово заместване е 59 % и в ареала, и в центъра и е по-малък от средния за страната (64 %).

До Благоевград пътуват да работят 29 % от наетите лица в Кочериново и 16 % от тези в Симитли. От произведената продукция 97 % е съсредоточена в центъра Благоевград, където работят и 91 % от всички наети лица.

Ядрото на агломерацията е определено в строителните граници на Благоевград. При прецизиране на обхвата на ядрото към него е подходящо да се включат селата Еленово и Изгрев поради пространствената им близост с града.

Характеристики на агломерационен ареал София:

Ареалът на София обхваща 12 общини – София, Божурище, Горна Малина, Драгоман, Елин Пелин, Ихтиман, Костенец, Костинброд, Своге, Сливница, както и Перник и Радомир от съседната Пернишка област. За периода 2011–2017 г. населението на агломерационния ареал се увеличава с 1 549 090 – 1 516 889 = +32 101 д., или с +2,07 %. Населението на града център София се увеличава чувствително с 1 238 438 – 1 208 097 = 30 341 д., но като относителен дял това е само +2,45 % поради големия брой на населението. Демографската стабилност на София се съпровожда с подобна стабилност на някои от градовете в агломерационния ареал, които нарастват – Банкя с +1,22 %, Елин Пелин с +0,77 % или намаляват с много малък процент – Божурище с -1,21 %, Долна баня с -0,78 %, Ихтиман с -3,01 %. Останалите градове в ареала намаляват с темп под 10 %, което е признак за относителна стабилност, която се дължи на близостта до София и развитието на субурбанизационните процеси в околоградската територия и близката зона на влияние на Столицата. Перник, който е включен в ареала на София, намалява с -7,51 %, а Радомир с -9,21 %. Естественият прираст е отрицателен – в ареала е -2,7 ‰, а в центъра град София е -1,3 ‰. Механичният прираст е положителен – в ареала е +2,3 ‰, а в центъра София е +2,7 ‰. Сравнително висок е механичният прираст на Божурище – +5,7 ‰, на Елин Пелин – +4,3 ‰ и на Сливница – +3,9 ‰. Коефициентът на възрастово заместване е 67 % в ареала и 70 % в центъра град София, по-висок от средния за страната (64 %).

С най-висока ежедневна трудова миграция към София е община Божурище с 47 % от

трудово наетите. В ареала на София се произвежда 43 % от общата продукция на страната. Икономиката е съсредоточена изключително в Столична община, където се генерират 94 % от общата произведена продукция и където работят 92 % от всички трудово наети. В повечето от периферните общини броят на наетите остава непроменен или намалява.

Ядрото на агломерационния ареал на София следва да включи освен града в общинската му граница още и населени места от съседни общини в обхвата на т.нар. „зона на активно влияние“ на околоградския район на София. Това е логичният обхват за разработването на бъдещ ОУП на София.

За бъдещото развитие на агломерацията на София е от важно значение законово да бъде регламентирано сдружаването на групата общини в агломерационен ареал за общи действия в сферата на социално-икономическото развитие, опазването на околната среда, транспортната политика и туристическата политика и в сферата на пространственото развитие.

Характерно е, че населението на всички агломерационни ареали в страната е съсредоточено преимуществено в техните градове центрове. Средно за всички 18 ареали процентът на населението, което живее в града–център, е 75,5 %. В ареала на Благоевград този процент е 74,2 %, а в ареала на София – 79,9 %, близки до средното. Тези проценти показват, че процесът на субурбанизация в околоградската територия и в зоните на влияние на нашите големи градове е все още в начален стадий. А при демографския спад, на който сме свидетели, този процес едва ли ще получи сериозно развитие в близко бъдеще. Площта на ареалите в ЮЗР е съответно 1 355,6 km^2 за Благоевградския и 5 699,0 km^2 за Софийския при средно за страната 1 577,6 km^2. Гъстотата на населението в Благоевградския ареал е една от най-малките сред другите ареали – 69,0 д/km^2, а тази на Софийския е най-голямата – 271,8 д/km^2 при средно 151,2 д/km^2. С други думи двата ареала в ЮЗР са на двата полюса. В периода от 6 години (2011–2017 г.) населението на ареала на Благоевград намалява с 3,38 %, а на ареала на София се увеличава с 2,07 %.

Като обобщение може да се посочи, че в ЮЗР двата агломерационни ареала се на двата полюса – София е най-големият ареал, а Благоевград е един от най-малките в страната. Това подчертава още веднъж голямата диспропорция в селищното развитие в региона и силното проявление на проблема „център–периферия“.

2.9. Свързаност и достъпност (транспортни направления и други инфраструктурни мрежи и съоръжения с национално и регионално значение

2.9.1. Транспортни направления и свързаност

Трансевропейска транспортна мрежа (TEN-T)

На територията на Р. България в **основната TEN-T** мрежа са включени:

- направленията на коридорите от основната **TEN-T мрежа** на ЕС: *„Рейнско–Дунавски“* (вътрешноводен път р. Дунав, с пристанища Видин и Русе и интермодален терминал в Русе) и „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“ (железопътно и пътно трасе по направленията Видин–София–Кулата и София–Пловдив–Бургас/Свиленград (турска граница));
- железопътните направления „София–Горна Оряховица“, „Русе–Димитровград“, „София – сръбска граница“ и „София – граница с Република

Северна Македония“[30];

- пътните направления „София–Велико Търново–Русе–Букурещ“, „Русе–Велико Търново–Стара Загора–Димитровград–АМ „Марица““, както и „София–Калотина“ и „София–Гюешево“;
- като възли в основната TEN-T мрежа са включени и летище София, пристанища Бургас, Русе и Видин и железопътно-пътни терминали Горна Оряховица, Пловдив, Русе и София.

В допълнение към направленията от „основната мрежа” са идентифицирани и следните направления, част от „широкообхватната” TEN-T мрежа: София – Плевен – Бяла; Русе – Варна; Велико Търново – Шумен; Варна – Дуранкулак; Свиленград – гръцка граница; Хасково – Кърджали – гръцка граница; Пловдив – Рудозем – гръцка граница; София – Самоков; Дупница – Самоков – Ихтиман; Видин – Кула – Връшка чука; София – ПВ Даскалово. Като възли в широкообхватната TEN-T мрежа са включени и летища Бургас, Горна Оряховица, Пловдив и Варна, пристанища Лом, Оряхово, Силистра и Свищов, както и железопътно-пътни терминали Драгоман и Свиленград. Железопътните направления, които са включени в широкообхватната TEN-T мрежа са следните: Русе – Каспичан – Варна, Карноват – Синдел – Варна и Горна Оряховица – Варна.

Пътна мрежа-достъпност и обслужване

Основните пътни направления на TEN-T мрежата се формират от пътищата с международно и национално значение – автомагистрали и първи клас, чиято дължина представлява 18,4 % от общата дължина на пътната мрежа в страната. Тези пътища осигуряват интеграцията на пътната мрежа на страната с тази на съседните страни и имат важно значение за интегрирането на територията както в национален, така и в европейски план.

Югозападният регион има предимството през територията му да преминава един от основните коридори на TEN-T мрежата, преминаващи през страната – „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“. Поради наличието на Столичния град на територията на региона, четири от шестте автомагистрали, изграждани в страната, започват от София, свързвайки страната с всички съседни държави.

- **A1** – автомагистрала „Тракия“ – *София–Пловдив–Бургас* с обща дължина 360 km. Магистралата е напълно изградена и е част от коридора на основната TEN-T мрежа – „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“ и свързва Столицата и Югозападния регион с Черно море.
- **A2** – автомагистрала „Хемус“ – *София–Велико Търново–Варна*, с планирана дължина 420 km, от които в експлоатация са 180 km, а останалите са в процес на проектиране и изграждане. Автомагистралата формира част от пътното направление *София–Велико Търново–Русе–Букурещ,* включено в основната TEN-T мрежа на територията на страната като връзка между столиците София и Букурещ.

[30] С приемането на новия Регламент (ЕС) 2021/1153, трасето на коридор „Ориент/Източно-Средиземноморски“ от „основната“ Трансевропейска транспортна мрежа е разширено на територията на Република България с направленията София – границата със Сърбия и София – граница с Република Северна Македония.

- **А3** – автомагистрала „Струма“ – *София–Перник–Благоевград–граница Гърция,* с планирана с дължина 172 km, от които в експлоатация са около 100 km, а останалите са в процес на проектиране и изграждане. Тази автомагистрала формира трасето на коридор „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“ на територията на ЮЗР като основно направление за връзка с Р. Гърция.

- **А6** – автомагистрала „Европа“ – *Граница Сърбия–София* е включена в основната TEN-T мрежа на територията на страната като връзка между столиците Белград и София. Автомагистралата е с планирана дължина 66 km, от която са изградени само участъци - „Северна скоростна тангента“ с дължина 16,5 km. и Лот 2 Драгоман – Сливница с дължина 16,95 км.

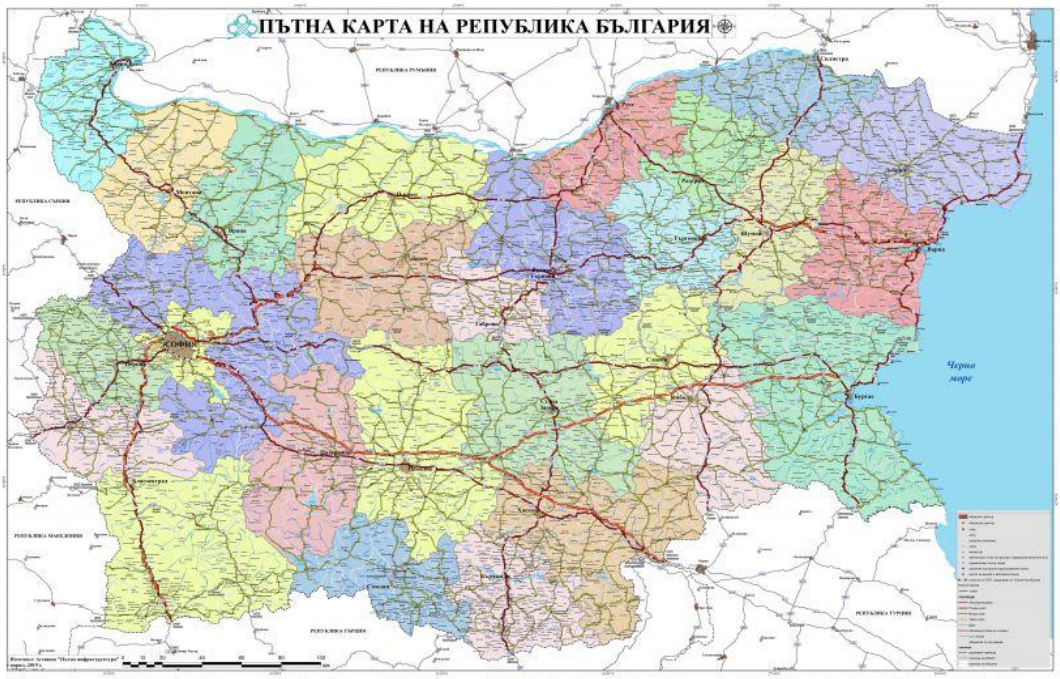
Фигура 30: Схема на TEN-T пътна мрежа в България

Източник: Средносрочна оперативна програма за изпълнение на Стратегията за развитие на пътната инфраструктура в Р. България 2016–2020 г.

Пътищата от първи клас допълват функциите на автомагистралите за интеграцията на пътната мрежа на страната с тази на съседните страни, провеждат предимно транзитни транспортни потоци и в преобладаващата си част формират направленията на TEN-T мрежата (основна и разширена) на територията на страната.

Фигура 31: Републиканска пътна мрежа

Източник: АПИ

Югозападният регион се обслужва от следните първокласни пътища:

- **Първокласен път I-1** *граница Румъния–Видин–Монтана–Ботевград–София–Благоевград–Кулата–граница Гърция (Европейска категоризация **Е-79**).* Пътят е част от коридора на основната TEN-T мрежа „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“, като южната част на трасето се определя от АМ „Струма“.

- **Първокласен път I-3** *Бяла–Плевен–Ботевград/София **(Е-83)*** е един от основните пътища за обслужване на Северна България, свързвайки я със Столицата.

- **Първокласен път I-4** *София/Ботевград–Севлиево–Велико Търново–Шумен/Варна **(Е-772)*** формира част от пътното направление ***София–В. Търново–Русе–Букурещ***, включено в основната TEN-T мрежа на територията на страната като връзка между столиците София и Букурещ.

- **Първокласен път I-6** *граница с Република Северна Македония–Гюешево–Кюстендил–Радомир–София–Карлово–Казанлък–Бургас осигурява връзка* между столиците София и Скопие и в участъка граница с Република Северна Македония–Гюешево–Кюстендил (АМ „Струма“) е включен в основната TEN-T мрежа.

- **Първокласен път I–8** *граница Сърбия–Драгоман–София–Пловдив–Свиленград–граница Турция (**Е-80**)* формира част от коридора на основната TEN-T мрежа „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“, който на югоизток от Столицата вече се обслужва от АМ „Тракия“ и АМ „Марица“, а първокласният път има дублиращи функции.

Доизграждането на автомагистралите и скоростни пътища по описаните направления на TEN-T мрежата (основна и разширена) е залегнало във втората приоритетна ос на ОП

„Транспорт и транспортна инфраструктура“ (ОПТТИ) 2014–2020 „*Развитие на пътната инфраструктура по „основната“ и „разширената“ Трансевропейска транспортна мрежа“.*

Вътрешнорегионалните връзки се обслужват от второкласните и третокласните пътища в региона.

Второкласен път II-16 *(Мездра–Ботевград)–Ребърково–Елисейна–Своге–ок п София* обслужва северната територия на Югозападния регион и го свързва със Северозападния регион.

Второкласен път II-17 *(Мездра–Ботевград)–п.в. на път I-3–п.в. на АМ „Хемус*“ обслужва само малка част от София област.

Второкласен път II-18 – *околовръстен път София*

Второкласен път II-19 – *оп Симитли–Градево–оп Разлог–Банско–Добринище–Гоце Делчев–граница Гърция* е важна пътна връзка на региона и страната с Р. Гърция през ГКПП „Илинден/Ексохи“.

Второкласен път II-37 *(Ябланица–Ботевград) Джурово–Етрополе–Златица–Панагюрище–Пазарджик–Пещера–Батак–Доспат–Барутин* е важна междурегионална връзка, свързваща Югозападния регион с Южен централен регион през Златишкия проход, но поради лошото му състояние се използва предимно за местни нужди.

Второкласен път II-62 *оп Кюстендил–оп Дупница–Клисура–Самоков* дава удобен достъп на областния център Кюстендил до АМ „Струма“ и столицата София.

Второкласен път II-63 *Перник–Мещица–Брезник–Трън–Стрезимировци* е връзка с Р. Сърбия, с традиционно установени контакти между граничните общини.

Второкласен път II-81 *ок.п. София–Петрохан–оп Берковица–Благово–оп Монтана–Лом* е важна връзка между Югозападния и Северозападния регион и най-прекият достъп до пристанище Лом на р. Дунав през прохода Петрохан.

Второкласен път II-82 *Костенец–Радуил–Боровец–Самоков–Панчарево–ок п София* е връзка на Столицата с курорта Боровец, обслужваща южната територия на София област.

Второкласен път II-84 *(Белово–Пазарджик)–Звъничево–Ветрен дол–Велинград–Юндола–Якоруда–оп Разлог* е междурегионална връзка на Югозападния с Южен централен регион през курорта Велинград.

Към 31.12.2021 г. общата дължина на Републиканската пътна мрежа в Югозападния регион е **3 418** km и представлява 17 % от РПМ в страната.

Таблица 28: Дължина и структура на РПМ към 31.12.2021 г.

Регион/Област	Пътища общо km	АМ, km	I кл, km	II кл, km	III кл, km
Р България	**19 925**	**806**	**2 883**	**4 019**	**12 217**
Югозападен регион	**3 418**	**279**	**520**	**622**	**1997**
Благоевград	716	49	75	152	440
Кюстендил	621	44	85	54	438
Перник	573	32	59	66	416
София (област)	1 508	154	301	350	703

Източник: НСИ

Гъстотата на пътната мрежа определя степента на нейната изграденост и за по-добра представа се детайлизира с разбивка на гъстота на пътищата с национално и

международно значение и гъстота на регионалните и вътрешнорегионалните пътища, предвид различните им функции при обслужването на територията на региона.

Таблица 29: Гъстота на пътна мрежа към 31.12.2018 г. (km/1 000 km^2)

Регион/област	Гъстота на РП мрежа	Гъстота на АМ	Гъстота на пътища I клас	Гъстота на пътища II и III клас
България	**179,1**	**6,8**	**26,4**	**145,9**
Северозападен	179,6	0,4	21,2	158,0
Северен централен	210,4	0,0	32,8	177,6
Североизточен	183,3	6,5	33,4	143,5
Югоизточен	167,2	11,2	30,3	125,6
Южен централен	182,9	8,7	18,6	155,6
Югозападен	**168,6**	**11,8**	**27,4**	**129,4**
Благоевград	109,8	6,7	11,6	90,7
Кюстендил	205,6	14,4	27,8	163,4
Перник	239,5	6,3	33,4	199,8
София (област)	213,6	19,5	44,9	149,2

Източник: НСИ (Изчислена на база данни за дължина –2018 г)

Гъстотата на изградените автомагистрали в Югозападния регион е най-висока в страната; по-висока от средната е и гъстотата на първокласната пътна мрежа, но гъстотата общо на републиканската пътна мрежа е една от най-ниските за страната. ЮЗР има най-ограничено развитата регионална пътна мрежа – с най-ниска гъстота (наред с Югоизточния). В известна степен това се обуславя от спецификата на релефа, но затруднява транспортното обслужване в обхвата на региона, допълнително усложнено от влошеното състояние на регионалната пътна мрежа.

Особено очевидно се наблюдава затруднена транспортна комуникация в област Благоевград, където гъстотата на пътната мрежа е най-ниска за страната и това се отнася за всички класове пътища –и регионалната пътна мрежа, и пътната мрежа от висок клас. С най-висока гъстота за всички пътища е област Перник поради близостта ѝ до София и малката територия, но областта определено получава добро транспортно обслужване.

Структурата на изградената пътна мрежа определя качеството на транспортното обслужване на съответната територия, показано в следващата таблица:

Таблица 30: Относителен дял на републиканската пътна мрежа по класове от общата дължина – по области и региони към 31.12.2018 г.

Регион/област	отн. дял АМ	отн. дял I клас	отн. дял АМ и I кл.	отн. дял II клас	отн. дял III клас
България	**3,80**	**14,72**	**18,52**	20,23	61,25
Северозападен	0,20	11,82	12,02	22,35	65,63
Северен централен	0	15,58	15,58	21,45	62,97
Североизточен	3,54	18,20	21,74	17,38	60,89
Югоизточен	6,71	18,14	24,86	22,77	52,37
Южен централен	4,74	10,17	14,92	19,17	65,91
Югозападен регион	**7,00**	**16,27**	**23,27**	**18,20**	**58,53**
Благоевград	6,07	10,60	16,67	21,46	61,7
Кюстендил	7,00	13,51	20,51	8,59	70,91
Перник	2,61	13,94	16,55	11,50	71,95
София (област)	9,15	21,02	30,17	23,28	46,55

Източник: НСИ, изчисления НЦТР

Относителният дял на пътищата с национално и международно значение в ЮЗР е вторият най-висок (след ЮИРП) в страната. Като се има предвид ролята на АМ и първокласните пътища за провеждане на транзитните потоци и осигуряване на интеграцията на пътната мрежа на страната с тази на съседните страни, регионът има благоприятна позиция за интегриране както в национален, така и в европейски план.

Във вътрешнорегионален план София област има най-висок дял на пътищата от висок клас, което е обяснимо предвид разположението ѝ около Столицата; второкласната пътна мрежа също е с по-висок дял, но значително ограничено е развита третокласната пътна мрежа в областта, обслужваща периферните райони. След пускането в експлоатация на поредния участък от АМ „Струма“ област Благоевград вече не е с най-нисък относителен дял на пътищата от висок клас в региона, но наред с област Перник продължава да бъде с показатели под средните за страната.

Състоянието на пътната мрежа е определящ фактор за обслужването на населените места и възможностите за развитие в региона. В най-добри позиции в региона е област Кюстендил, където над половината (56 %)от пътната мрежа е поддържана в добро състояние, при средна стойност за страната 40 %. Областите Благоевград и Перник също са с по-добре поддържана пътна мрежа (47 %), докато в София (област) пътната мрежа в добро състояние е едва 29 %. Заедно с ограничено развитата третокласна пътна мрежа в областта, това влошено състояние допълнително утежнява комуникациите в периферните райони.

Териториалният анализ на обслужването на общините от региона с РПМ дава база за определяне на техния потенциал за развитие. Пътищата от по-висок клас ситуират определената община в по-високо териториално ниво, определяйки възможностите за пространствена организация на икономическите, социалните и административните комуникации в по-голям мащаб, респективно с повече други общини и центрове от по-висок ранг. И обратно, обслужването с по-нисък клас пътна мрежа „свива“ комуникациите в по-малък периметър на територията и ограничава възможностите за развитие.

Групата на ***пътищата с международно и национално значение*** включва автомагистралите, пътищата I клас и някои от второкласните пътища, категоризирани в европейската мрежа, по които се провежда значителен трафик, включително транзитен. Повечето от пътищата от тази група са част от инфраструктурата на TEN-T мрежата и осигуряват интеграцията на пътната мрежа на страната с тази на съседните страни. В пространствено отношение те имат важно значение за интегрирането на територията както в национален, така и в европейски план. Чрез тях се осигурява достъпът до пристанищата, летищата с международно значение, както и връзките между големите градски центрове, включително Столицата.

В най-благоприятна позиция са 20 броя центрове на общини, които се обслужват от пътищата с международно и национално значение, и в Югозападния регион това са: Благоевград, Петрич, Сандански (област Благоевград); Дупница, Бобов дол, Бобошево, Кочериново, Рила (област Кюстендил); Перник, Радомир (област Перник); Ботевград, Горна Малина, Елин Пелин, Ихтиман, Костенец, Правец (област София), обслужвани от автомагистрали, и Кресна, Симитли, Струмяни (област Благоевград); Кюстендил (област Кюстендил); Сливница, Чавдар, Челопеч (област София), обслужвани от първокласни пътища.

Групата на ***пътищата с регионално значение*** се формира от пътищата втори и трети

клас. Главните функции на този вид пътища са да осигуряват връзките между големите административни и икономически центрове в регионите, както и между самите региони, като съдействат за интеграцията им. Връзките на по-голямата част от общинските центрове с областните градове също са част от функциите на пътищата II и III клас. Същевременно те имат за задача да доведат трафика до автомагистралите и пътищата I клас и служат като преразпределители на трафика по пътните артерии с национално и международно значение. В някои случаи обслужват гранични контролно-пропускателни пунктове със съседни страни и имат важна роля за развитието на трансграничното сътрудничество.

В тази група попадат 21 общини: Банско, Белица, Гоце Делчев, Разлог, Хаджидимово, Якоруда (област Благоевград); Невестино, Сапарева баня (област Кюстендил); Брезник, Трън (област Перник); Долна баня, Етрополе, Самоков, Своге (област София), обслужвани от пътища втори клас, и Гърмен, Сатовча (област Благоевград); Трекляно (област Кюстендил); Земен, Ковачевци (област Перник); Годеч, Копривщица (област София), обслужвани от третокласни пътища.

В най-лоша ситуация попадат общините, които се обслужват от третокласни, прекатегоризирани през 2002 г. бивши четвъртокласни пътища, чиито параметри и състояние традиционно са лоши. Зоната на влияние на техните центрове най-често се ограничава в рамките на общината. В Югозападния регион няма такива общини.

Половината от общините в Югозападния регион се обслужват от пътища с международно и национално значение с по-добри позиции за транспортни комуникации в по-голям мащаб със съответните по-големи възможности за социално-икономическо развитие. Необходимо е подобряване на параметрите на транспортната мрежа в региона с оглед по-добро обслужване на някои от общините от втората група с неусвоен потенциал, особено тези по долината на р. Места.

Мобилност в населените места

Пешеходни зони, велосипедни зони и маршрути

По-големите населени места в региона разполагат с обособени пешеходни зони, които са разположени предимно в централните части около главните обществени административни и обществени сгради на територията. Пешеходците са най-уязвимата група в пътното движение и осигуряването на удобни и сигурни улици и пространства е от изключителна важност за стимулиране на този тип придвижване, както и за осигуряването на тяхната безопасност и сигурност.

Сериозни инвестиции с финансов ресурс по линия на европейските програми, по-конкретно Оперативна програма „Регионално развитие“ 2007-2013 и Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014-2020 г., са направени през последните години за създаването и развитието именно на такива зони. Освен подобряване и облагородяване на околното пространство, реализираните интервенции са насочени и към насърчаването на алтернативни методи за придвижване – например ходене пеша.

Използването на велосипед неизменно нараства в държавите и градовете, които полагат последователни усилия в тази насока, дори и в по-автомобилно ориентирани или без развита велосипедна култура нации.

През територията на България са обособени 2 международни велосипедни маршрута, които са част от Европейската мрежа от велосипедни маршрути ЕвроВело. Дунавският

велосипеден маршрут (ЕвроВело маршрут номер 6) следва течението на р. Дунав до вливането на реката в Черно море като свързва дунавските крайбрежни селища по цялото протежение на крайбрежието. Пътят на Желязната завеса (ЕвроВело маршрут номер 13) следва пограничните територии в западната и южната част от страната и свързва селища от двете страни на границата, съответно преминава през Сърбия, България, Република Северна Македония, Гърция и Турция. В България не съществуват други утвърдени велосипедни маршрути, които да свързват населени места и да се простират през територията на цялата страна. Местни велосипедни маршрути и създадената до момента инфраструктура се съобразяват с вече изградената пътна мрежа в страната.

През последните години все повече населени места инвестират в развитието и насърчаването на велосипедна инфраструктура и обособяването на велоалеи в рамките на градската транспортна мрежа. Освен това в някои населени места в региона вече има изградени съоръжения за паркиране на велосипеди, които са ситуирани предимно в централната част или около публичните сгради. Въпреки това степента на развитие на този тип инфраструктура е сравнително ниска и има потенциал за надграждане и доразвиване. Основни ограничения за развитие на този тип инфраструктура, обаче, е настоящото състояние на уличната мрежа и необходимостта от специално обособяване на отделни ленти за велосипеди, за което е необходимо допълнително планиране.

Паркиране

Паркирането в населените места е основен проблем от много време. Липсата на достатъчно обособени места за паркиране в комбинация с паркиране върху зелени площи, както и в лентите за движение, сериозно затруднява пътния трафик и придвижването. В тази връзка в градовете се обособяват зони за платено паркиране, предимно в централна градска част, изграждат се обществени паркинги и т.н. Този проблем се наблюдава не само в централната част на градовете, но също така и в жилищните райони като основната причина е лошото планиране на капацитета на инфраструктурата в комбинация с увеличаващите се превозни средства.

Обществен пътнически транспорт

При търсенето на пътнически пътувания с обществен транспорт се забелязва тенденция на намаляване. През последните 14 години търсенето на пътувания с обществен транспорт (автобусен и жп транспорт) намалява 3 пъти. Нуждите от междуселищни пътнически пътувания с обществен транспорт се задоволяват предимно от автобусния транспорт и в по-малка степен от железопътния, като последният се предпочита най-вече от социалните групи, използващи намалени или преференциални тарифи (студенти, пенсионери и работещи в държавните железопътни превозвачи).

Сравнително добре развит масов обществен транспорт има обособен предимно в големите общини в региона. Преобладаващо се използва автобусния транспорт и в отделни общини има тролейбусен транспорт. На територията на Югозападния регион има 20 автогари, като оператори на обществения транспорт са общински фирми, които извършват дейността по превоз на пътници, или частни транспортни оператори, които в повечето случаи превозват по междуградските линии.

Основен недостатък на обществения транспорт както на национално ниво, така и на регионално и общинско ниво, е остарелият и замърсяващ подвижен състав, с който се извършват превозите както по вътрешноградските направления, така и по междуградските. Голям процент от подвижния състав на обществения транспорт е

съставен от бензинови и дизелови превозни средства с ниски екологични показатели. Това е и една от причините общественият транспорт да бъде основният фактор, допринасящ за замърсяването на атмосферния въздух и шумовото натоварване в населените места. В допълнение, поддържането на такъв подвижен състав изисква много сериозни разходи за собствениците.

В последните 2 програмни периода по линия ЕС фондове са направени сериозни инвестиции за подобряване на градския транспорт и по-конкретно за подмяна на подвижния състав с по-екологичен, реализирани на територията на големите градски общини. Въпреки това, необходимостта от мерки в тази посока все още е доста сериозна, за да бъдат постигнати целите за устойчив и екологичен градски транспорт. Заедно с подмяната на подвижния състав в повечето общини са изпълнени и съпътстващи мерки, свързани с цялостното подобрение на градския транспорт – съпътстваща зарядна инфраструктура, обновяване на улична мрежа, изграждане и обособяване на спирки, внедряване на интелигентни транспортни системи за управление на трафика, подобряване на светофарната уредба и др.

Най-сериозни инвестиция за развитие и модернизация на обществения транспорт с ресурс по линия на европейските фондове има на територията на Столична община. За разлика от всички останали населени места системата на обществения транспорт в София освен автобусен и тролейбусен транспорт, включва също така метро и трамваен транспорт.

Напълно изградени са линии 1 и 2 и в процес на изграждане е линия 3 като цялостното изпълнение за развитие на метро транспорта е осъществено с подкрепата на европейско финансиране. В допълнение, през периода 2007-2013 г. София е реализирала проект за а интегриран столичен градски транспорт, включващ закупуването на нови тролейбуси, реконструиране на трамвайна линия, въвеждане на интелигентна и адаптивна система за управление на трафика, информационни табла ,предоставящи информация на пътниците в реално време на спирките на градския транспорт. За периода 2014-2020 г. са подкрепени мерки, които надграждат вече реализираните дейности, насочени към реконструкция на трамвайни трасета, надграждане на интелигентната система за управление на трафика и на съществуващата система за информация на пътници в реално време, доставка на 13 нови нископодови трамвайни мотриси. В допълнение, по проект за подобряване качеството на атмосферния въздух в София е реализиран проект за доставка на 52 броя нови електрически автобуси.

На територията на ЮЗР проекти за подобряване на градския транспорт са реализирани още на територията на общините Перник, Дупница и Благоевград.

В община Перник се реализират дейности за въвеждане на система за контрол на обществения транспорт, информационни електронни табла на спирките, електронна система за таксуване, доставка на нов подвижен състав - автобуси на компресиран природен газ, отговарящ на европейската нормативна уредба за вредни емисии от двигателите. По проект за подобряване качеството на атмосферния въздух в общината се реализира проект за закупуване на 5 бр. електробуси със зарядни станции, както и изграждане на кабелни трасета за захранване на зарядните станции и покрито хале за престой и зареждане на ел. автобуси.

В община Дупница проектът закупуване на нов подвижен състав за нуждите на градския транспорт, развитие на маршрутната мрежа до по-отдалечени жилищни райони, подобряване на достъпността на спирки на обществения градски транспорт, въвеждане на

ИТС, включващи автоматизирани системи за управление и контрол на движението, за откриване на МПС и за локализация и осигуряване на предимство на МПС от обществения градски транспорт, системи за информация на пътниците в реално време.

Проектът в община Благоевград включва внедряване на електронна система за управление на градския транспорт и доставка и въвеждане в експлоатация на електробуси и зарядни станции.

Безопасност и сигурност

Ключов елемент от всяка една транспортна система е осигуряването на безопасността и сигурността на потребителите. Една от ролите на Европейската комисия е да отговори на тези очаквания като гарантира, че в целия ЕС са създадени необходимите стандарти за безопасност и сигурност във всички видове транспорт. Съгласно Стратегия за устойчива и интелигентна мобилност и План за действие към нея, приет от Европейската комисия през 2020 г. един от водещите приоритети е повишаването на безопасността и сигурността на транспорта. Това е от първостепенно значение като са необходимо непрекъснати усилия на всички нива и от всички заинтересовани страни за намаляване на смъртните случаи, свързани с мобилността.

Основните причини за пътнотранспортните произшествия са повишения трафик, качеството и натовареността на пътната мрежа, неефективната организация на движение. За преодоляване на тези проблеми и съответно за осигуряване на адекватна безопасност на всички участници голяма част от населените места региона предприемат целенасочени мерки в тази посока или планират в краткосрочен план да предприемат такива. Това включва изграждане на системи за видеонаблюдение, подобряване на организацията и безопасността на движението, подобряване на инфраструктурата чрез изграждане на пешеходни пътеки, надлези, подлези и др.

Железопътна мрежа – достъпност и обслужване

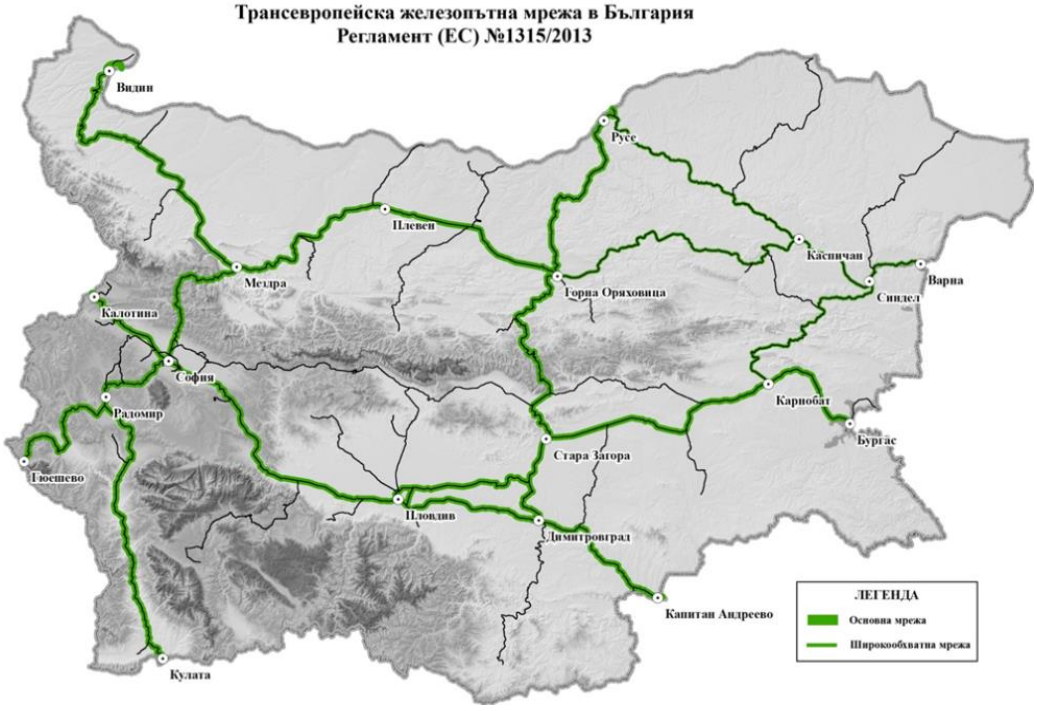
Линиите, включени в железопътната инфраструктура, се делят на основни железопътни линии и отклонения от основните железопътни линии. Всички основни линии от жп инфраструктурата в страната са включени в TEN-T мрежата, а обслужващите Югозападния регион са следните:

- **жп линия 1** *Калотина–запад (граница с Р. Сърбия)–София–Пловдив–Димитровград–Свиленград (граница Р. Турция).* Линията формира част от транспортния коридор на основната TEN-T мрежа „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“.
- **жп линия 2** *София–Мездра–Горна Оряховица–Каспичан–Синдел–Варна*. В участъка София–Горна Оряховица линията е част от железопътното направление София–Горна Оряховица–Русе–Букурещ, включено в основната TEN-T мрежа на територията на страната, а участъкът Горна Оряховица–Варна е част от разширената TEN-T мрежа.
- **жп линия 3** *Илиянци–Карлово–Тулово–Дъбово–Зимница и Карнобат–Комунари–Синдел разпределителна–Варна фериботна–Разделна* е включена в широкообхватната TEN-T мрежа на територията на страната с участъка Карнобат–Варна.
- **жп линия 5** *София–Владая–Радомир–Дупница–Кулата* (граница Р. Гърция).

Линията формира част от транспортния коридор на основната TEN-T мрежа „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“.

- **жп линия 6** *Волуяк–Разменна–Батановци* и *Радомир–Гюешево* (граница с Република Северна Македония) е включена в основната TEN-T мрежа на територията на страната с участъка *Радомир–Гюешево.*

Фигура 32: Трансевропейска железопътна мрежа в България

Източник: НКЖИ

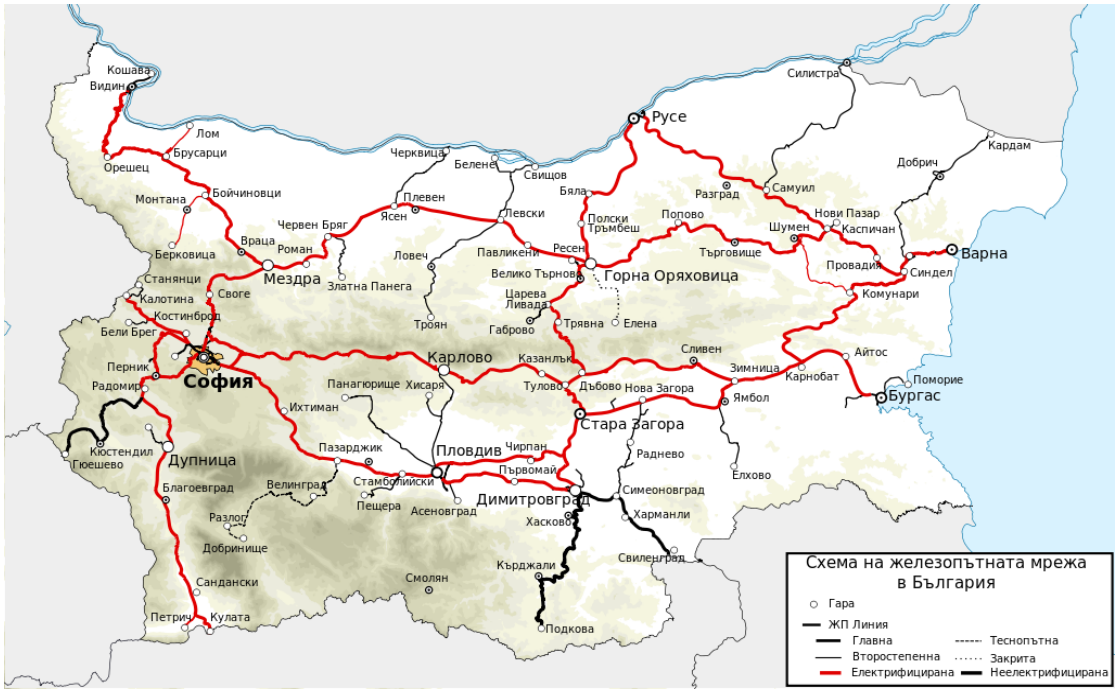
Към 31.12.2018 г. на територията на Югозападния регион функционират 864 km железопътни линии, от които 169 km са удвоени, а 660 km са електрифицирани.

Таблица 31: Дължина на железопътните линии по региони към 31.12.2018 г.

Регион/Област	Дължина общо	Удвоени линии km	Електриф. Линии km	Гъстота km /1000 km^2	% удвоени	% ел	Гари/ спирки Брой
Общо РБ	**4 030**	**990**	**2 870**	**36,3**	**24,57**	**71,22**	
Югозападен	**864**	**169**	**660**	**42,5**	**19,56**	**76,39**	**190**
Благоевград	161	-	104	24,9	0	64,60	37
Кюстендил	121	-	64	39,5	0	52,89	31
Перник	115	8	84	48,0	6,96	73,04	27
София	295	105	253	41,8	35,59	85,76	60
София (Столична община)	172	56	155	127,0	32,56	90,12	35

Източник: НСИ, изчисления НЦТР

Фигура 33: Железопътна мрежа в България

Източник: НКЖИ

На територията на Югозападния регион са изградени и жп отклонения, свързани с експлоатацията на няколко мини – „Калотина–Станянци“, „гара Алдомировци–мина Бели брег“, „гара Вакарел–мина Чукурово“ (от главна линия 1) и „Дупница–Бобов дол“ (от главна линия 5).

Жп отклонението „Генерал Тодоров–Петрич“ обслужва община Петрич, а Добринище, Банско, Разлог, Белица и Якоруда се обслужват от единствената функционираща теснолинейна линия в страната „Септември–Добринище“. Теснолинейната линия от гара Кочериново до Рилския манастир е закрита и демонтирана.

Изградеността на жп мрежата в Югозападния регион се характеризира с втора най-висока гъстота (след Северен централен регион) в страната, по-висок относителен дял от средния за електрифицирани линии, но по-нисък за удвоени жп линии. Високата гъстота в региона е резултат от изключително високата гъстота в област София – Столична община. Ако се изключи дължината на жп линиите на територията на Столицата (с гъстота 349,6 km/1 000 km^2), гъстотата в ЮЗР пада до 34,9 km/1 000 km^2 при средна стойност за страната 36,3 km/1 000 km^2. При все това изградеността на жп мрежата във всички области в ЮЗР (освен Благоевград) е с гъстота, по-висока от средната за страната.

Предвид спецификата на жп транспорта, наред с териториалното развитие на жп мрежата определящо значение за транспортната достъпност има броят на жп гарите и спирките, обслужващи отделните региони.

Югозападният регион се обслужва от 86 броя гари и 104 спирки, като разпределението им по области не кореспондира с гъстотата на жп линиите. Тук влияние оказва не само спецификата на релефа и пространствената организация на системата от населени места, но и наличието на Столицата като пресечна точка на всички обслужващи жп линии в региона. С най-много жп гари и спирки (над една трета от всички в региона) се обслужва област София, където гъстотата не е най-високата. В същото време област Благоевград се

оказва втора след област София по най-голям брой обслужващи гари и спирки при най-ниска гъстота на жп мрежата в региона и една от ниските в страната. Област Перник е с най-висока гъстота на жп мрежата в региона (без София – Столична община), но се обслужва от най-малък брой гари и спирки.

Достъпът до изградената жп мрежа в страната определя възможностите за развитие на отделните общини в региона в зависимост от вида на обслужващата жп линия и обслужващите гари и/или спирки и те могат да се разпределят в три групи.

Главните жп линии като част от инфраструктурата на TEN-T мрежата осигуряват интеграцията на жп мрежата на страната с тази на съседните страни. В пространствено отношение те имат важно значение за интегрирането на територията както в национален, така и в европейски план. Чрез тях се осигурява достъпът до пристанищата, летищата с международно значение, както и връзките между големите градски центрове, включително Столицата. Общините, обслужвани от тези жп линии, имат възможности за комуникации на по-високо териториално ниво, съответно по-добри възможности за развитие.

В тази група попадат 29 броя общини от Югозападния регион: Благоевград, Кресна, Сандански, Симитли, Струмяни (област Благоевград); Перник, Радомир, Земен, Ковачевци (област Перник); Кюстендил, Дупница, Кочериново, Бобошево (област Кюстендил); Ихтиман, Драгоман, Своге, Сливница, Елин Пелин, Горна Малина, Божурище, Копривщица, Костенец, Костинброд, Златица, Антон, Пирдоп, Челопеч, Мирково, Годеч (област София).

Жп отклоненията също подобряват възможностите за развитие на обслужваните общини, добавяйки предимствата на жп транспорта към автомобилния. Поради най-често тупиковия им характер, тези възможности са по-ограничени в сравнение с обслужването с главни жп линии, икономическата и транспортна активност също.

В тази група попадат 6 броя общини: Петрич, Банско, Разлог, Белица, Якоруда (област Благоевград); Бобов дол (област Кюстендил).

Общините без достъп до жп транспорт (без гари и/или спирки) са 16 броя: Гоце Делчев, Гърмен, Сатовча, Хаджидимово (област Благоевград); Брезник, Трън (област Перник); Невестино, Рила, Сапарева баня, Трекляно (област Кюстендил); Ботевград, Етрополе, Правец, Самоков, Долна баня, Чавдар (област София).

Две трети от общините в Югозападния регион получават обслужване от жп транспорт (по-ограничено в област Благоевград) с по-добрите възможности за комуникации и развитие, които той предлага. Останалите 12 броя (най-много в област София) разчитат само на автомобилен транспорт, което не благоприятства тяхното социално-икономическо развитие.

Регионалният характер на жп транспорта и състоянието на железопътната инфраструктурата и подвижния жп състав в България ограничават масовите пътнически превози все повече в рамките на епизодични, сезонни пътувания (като се изключат регулярни трудови пътувания в рамките на 30–60 мин.). Всичко това води до икономическа неефективност и прибягване до спиране на някои линии или закриване на гари и по-често спирки. Това ще бъде особено тревожно за области, където и сега обслужването с жп транспорт е ограничено.

Както за пътищата, така и за жп линиите в ЮЗР, включени в TEN-T мрежата, се налага

ускорено привеждане на параметрите им в съответствие с изискванията на TEN-T мрежата, което от своя страна би дало силен тласък в развитието на региона и особено на общините, обслужвани с подобрената транспортна инфраструктура.

В изпълнение на целта за „**интегриране на българската транспортна система в европейската“** е определена първата приоритетна ос на ОП „Транспорт и транспортна инфраструктура“ (ОПТТИ) 2014–2020 – „*Развитие на железопътната инфраструктура по „основната“ Трансевропейска транспортна мрежа“.*

Въздушен транспорт

От петте международни граждански летища в страната само летище София е включено в основната TEN-T мрежа, а летищата Бургас, Варна, Пловдив и Горна Оряховица са включени в разширената TEN-T мрежа като допълващи функциите на определените за интермодални превози възли, от основната TEN-T мрежа.

- **Летище София** е включено в основната TEN-T мрежа като част от коридор „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“ (железопътно и пътно трасе по направленията Видин–София–Кулата и София–Пловдив–Бургас/Свиленград (турска граница)). Летището има два пътнически терминала с общ годишен капацитет 4 400 000 пътника. Карго зоната обработва товарни пратки както с обикновен режим, така и със специален режим на обработка. Транспортната връзка до летището е с автомобилен транспорт и метро.

Интермодален транспорт

Развитието на интермодалните превози е приоритет на националната транспортна политика в непосредствен и дългосрочен план. Третата приоритетна ос на ОП „Транспорт и транспортна инфраструктура“ (ОПТТИ) 20142020 е насочена към „*Подобряване на интермодалността при превоза на пътници и товари“.*

Като възли за интермодални превози (автомобилен и жп транспорт), в основната TEN-T мрежа на територията на страната са включени София, Пловдив, Горна Оряховица и Русе, а в разширената – Драгоман и Свиленград. В ЮЗР това са интермодалните терминали:

- **ИМТ „София“** – включен в основната TEN-T мрежа на територията на страната като част от общоевропейския транспортен коридор „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“, но все още не е изграден. През 2011 г. частни фирми пускат в експлоатация терминали в района на гарите Яна (Ecologistics) и Божурище (Schenker), което се отразява на концепцията за изграждане на ИМТ „София“ и налага извършване на ново проучване и анализиране на необходимостта от изграждане на нови терминали в района на гр. София, съобразено с планираните мероприятия по проектите за жп линии София–Драгоман, София–Пловдив, София–Радомир и София–Видин.

- **ИМТ „Драгоман“** –включен в разширената TEN-T мрежа за интермодален транспорт по направление на жп линията *Калотина–запад (граница с Р. Сърбия)–София–Пловдив–Димитровград–Свиленград (граници с Р. Гърция и Р. Турция),* формираща част от коридора на основната TEN-T мрежа „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“. В района на гара Драгоман е изградена терминална площадка за качване на влак на част от товарните автомобили, които се движат по направлението Турция – Западна Европа – Турция.

Прогноза за развитие на транспортната инфраструктура

Регионът има благоприятна позиция за интегриране както в национален, така и в европейски план предвид добрата изграденост на пътищата от висок клас, провеждащи транзитните потоци и осигуряващи интеграцията на пътната мрежа на региона и страната с тези на съседните страни. В същото време, като част от направленията на основната TEN-T мрежа, някои от тях се нуждаят от доизграждане и развитие, за да отговорят на европейските изисквания за качество и сигурност на международните превози.

Оптимизацията и реконструкцията на пътищата като непрекъсната транспортна ос ще интегрира периферните крайгранични територии по южната граница на България и ще подобри достъпа на общините до съответния им областен център в зоните с регистрирана най-влошена достъпност в страната. Изграждането на такава ос с подобрени параметри ще създаде по-добри условия за развитие на туризма и разгръщане на потенциала на планинските райони, включително за предлагане на съвместни регионални туристически продукти с граничните райони на съседните Гърция, Република Северна Македония и Турция.

Изградената жп мрежа в страната е в състояние да задоволи намаляващото търсене на транспортни услуги (особено пътнически), но експлоатационното ѝ състояние е незадоволително поради просрочени ремонти. Параметрите на част от главните жп линии в страната допускат проектна скорост за превозите на пътници 130 km/час и за превозите на товари 100 km/час, но реално експлоатационната скорост е значително по-ниска поради липсата на надежден подвижен състав и недостига на средства за поддръжка и ремонтни дейности. Влошеното състояние влияе върху допустимите максимални скорости, времепътуванията и качеството на предлаганите услуги, което от своя страна намалява интереса към този вид превози и повишава експлоатационните разходи за влаковото движение.

Всички главни линии от жп инфраструктурата в страната са включени в TEN-T мрежата, а обслужващите Югозападния регион като връзки със съседните страни са включени в основната TEN-T мрежа и се нуждаят от модернизация.

Вътрешнорегионалните комуникации са затруднени от ограничено развитата регионална пътна мрежа. Незадоволителното състояние на участъци от републиканската пътна мрежа и особено на общинската пътна мрежа допълнително влошава условията за комуникации в и между общините, попадащи в тези територии, и това най-често са селските общини, за чието развитие транспортната мрежа е от решаващо значение. Необходимо е доизграждане на довеждащите пътни направления с оглед подобряване на достъпа на по-отдалечените територии и балансиране на транспортното обслужване.

2.9.2. Енергийна инфраструктура

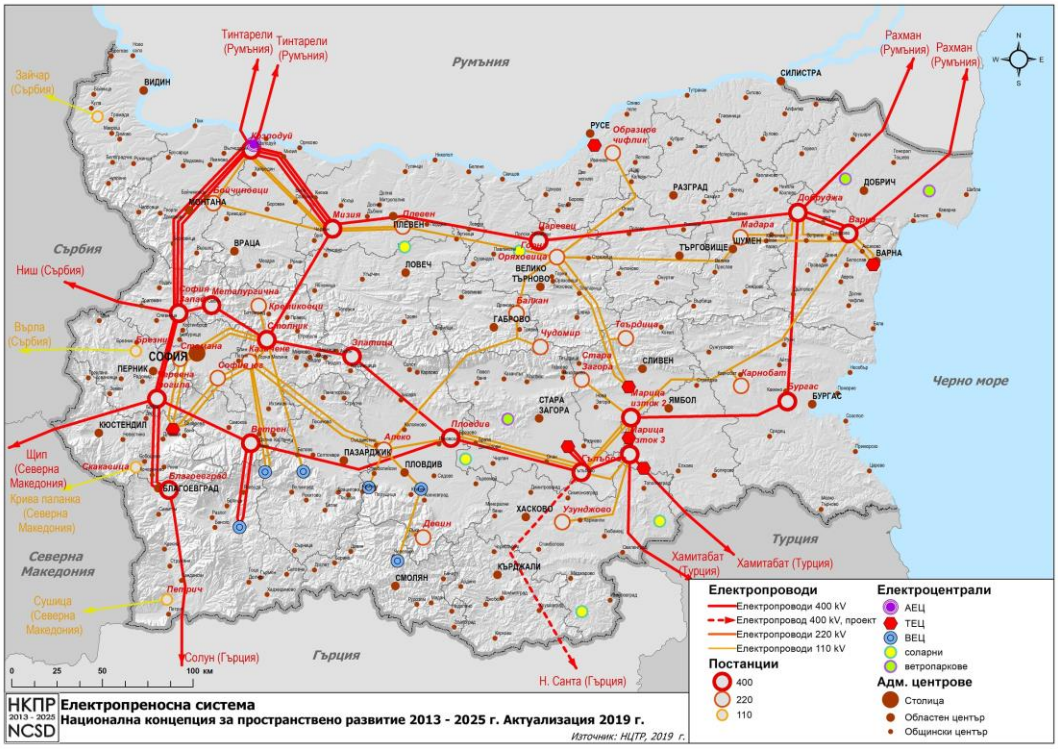
Електроенергийна инфраструктура

Електропреносната мрежа в България е част от обединената преносна мрежа на страните от континентална Европа и развитието ѝ е тясно свързано с развитието на мрежите на съседните страни, като за целта са изградени междусистемни връзки.

Общата дължина на изградената електропреносна мрежа на територията на страната е 15 235 km. Електропроводите с работно напрежение 400 kV (дължина 2 571 km) и 220 kV (дължина 2 704 km) пренасят електроенергията в национален план, докато електропроводите 110 kV (дължина 9 960 km) имат по-скоро регионални функции.

На територията на Югозападния регион функционира една топлоелектрическа централа – ТЕЦ „Бобов дол“, отдаваща произведената електроенергия в системата 220 kV, и множество водноелектрически централи, предимно на територията на област Благоевград, свързани към мрежата 110 kV.

Фигура 34: Електропреносна система на Р България

Източник: Електроенергиен системен оператор

Поради наличието на Столицата и бивши големи промишлени консуматори (Кремиковци, Червена могила), тук са изградени 5 системни подстанции 400/110 kV и една 400/220/110 kV от общо 16 броя за страната. Изградени са и две подстанции 220/110 kV, главно за нуждите на столичния град.

- Подстанция „София запад“ 400/110 kV (на територията на община Костинброд) преразпределя електроенергия от АЕЦ „Козлодуй“ в електропреносната система на страната. От нея е изграден и междусистемен електропровод за връзка с Р. Сърбия.
- Подстанция „Червена могила“ 400/110 kV на територията на община Радомир (област Перник) е изградена за нуждите на бившия завод за тежко машиностроене „ЗТМ Радомир“. От нея е изграден и междусистемен електропровод за връзка с Република Северна Македония.
- Подстанция „Благоевград“ 400/110 kV се явява основен източник на електроенергия за югозападната част на ЮЗР. От нея е изграден и междусистемен електропровод за връзка с Р. Гърция
- Подстанция „Столник“ 400/220/110 kV на територията на община Елин Пелин (област София) като системна подстанция на 400 kV осъществява връзка и с добре развитата мрежа 220 kV в региона.

- Подстанция „Металургична“ 400/110 kV е изградена за нуждите на комбинат Кремиковци.
- Подстанция „Златица“ 400/110 kV на територията на град Златица осъществява връзка с п/ст „Пловдив“ в Южен централен регион.
- Подстанция „София-юг“ 220/110 kV и п/ст „Казичене“ 220/110 kV се намират на територията на Столична община и преразпределят електроенергията от ТЕЦ „Бобов дол“ в системата 220 kV.

Преносните електропроводи на територията на Югозападен регион, свързващи отделните подстанции (включително в съседни страни), са посочени в следващата таблица:

Таблица 32: Преносни електропроводи на територията на Югозападен регион

Напрежение kV	Наименование на ел.провода	от п/ст	до п/ст	Обща дължина km	Дължина – ЮЗР km
400	Петрохан	АЕЦ Козлодуй	София запад	130,3	34,5
400	Вършец	АЕЦ Козлодуй	София запад	129,8	41,2
400	Чирен	АЕЦ Козлодуй	София запад	129,8	41,2
400	Нишава	София запад	Ниш (Р Сърбия)	122,6	37
400	Рударци	София запад	Червена могила	45,1	45,1
400	Люлин	София запад	Червена могила	45,1	45,1
400	Руен	Червена могила	Щип (Република Сев. Македония)	78,9	71,3
400	Джерман	Червена могила	Благоевград	75,1	75,1
400	Осогово	Червена могила	Благоевград	75,1	75,1
400	Пирин	Благоевград	Солун (Гърция)	176,8	72,7
400	Мусала	Червена могила	Ветрен	91,4	87,4
400	Сердика	София запад	Металургична	36,7	36,7
400	Ботунец	Металургична	Столник	10,2	10,2
400	Средногорие	Столник	Златица	48,6	48,6
400	Вежен	Златица	Пловдив	130,3	40,0
400	Мургаш	Столник	Мизия	89,5	53,0
220	Струма	ТЕЦ Бобов дол	ТЕЦ София	87,9	87,9
220	Малашевци	ТЕЦ София	Столник	34,6	34,6
220	Житен	ТЕЦ Бобов дол	Столник	119,3	119,3
220	Венец	ВЕЦ Сестримо	Столник	68,3	64,3
220	Елин Пелин	Столник	Казичене	23,6	23,6
220	Байлово	Столник	Казичене	23,6	23,6
220	Рила 1	ПАВЕЦ Белмекен	Казичене	66,1	59,0
220	Рила 2	ПАВЕЦ Белмекен	Казичене	66,1	59,0
220	Бенковски	Казичене	Алеко	91,3	44,5
220	Оборище	Казичене	Алеко	91,3	44,5
220	Дървеница	Казичене	София юг	16,1	16,1
220	Панчарево	Казичене	София юг	16,1	16,1
220	Витоша	ТЕЦ Бобов дол	София юг	57,8	57,8
220	Верила	ТЕЦ Бобов дол	София юг	57,8	57,8

Източник: Електроенергиен системен оператор

Общата дължина на електропроводите 400 kV на територията на ЮЗР е 741,5 km, а на 220 kV – 780,8 km.

Елементите на електропреносната система имат транзитни функции, без пряко отношение към електрозахранването на ЮЗР, но създават определени проблеми при земеползването поради различните ограничения, наложени от спецификата на функциите им, особено в случаите, когато се събират много изводи в една подстанция или снопове успоредни електропроводи. Строгите изисквания за сервитутите създават сериозно натоварване на територията със съответните ограничения в земеползването.

По-пряко отношение към електрозахранването на общините и населените места в региона има мрежата електропроводи 110 kV и нейната пространствена организация. В зависимост от съсредоточието на товари са определени местоположението, броят и разполагаемата мощност в подстанциите и в повечето случаи във всяка община има захранваща подстанция 110/20 kV. Поради по-големите товари, в по-големите градове са изградени повече от една подстанции. Изключение правят по-малките общини, където не е доказана необходимост от изграждане на подстанция и населените места се захранват от съседна подстанция.

Наличието на районна подстанция 110/20 kV на територията на дадена община повишава качеството и сигурността на електрозахранването и позволява по-големи възможности за икономическо развитие. Подстанциите работят в общ режим на работа, като най-често всяка от тях е свързана посредством електропроводи 110 kV със съседни подстанции в други общини, което при необходимост позволява превключване в авариен режим и това повишава сигурността на захранването. От мрежата 110 kV в ЮЗР са изградени и три електропровода за връзка със съседни страни:

от п/ст „Брезник“ до п/ст „Върла“ (Р. Сърбия);

от п/ст „Скакавица“ (община Кюстендил) до п/ст „Крива Паланка“ (Република Северна Македония);

от п/ст „Петрич“ до п/ст „Сушица“ (Република Северна Македония).

На територията на ЮЗР са изградени 36 броя подстанции 110/20 kV (без тези в София – Столична община), захранващи населените места в 31 от общо 51 общини.

Общините без подстанции 110/20 kV са с по-ограничени възможности за икономическо развитие, като на територията на ЮЗР това са Антон, Божурище, Годеч, Горна Малина, Долна баня, Драгоман, Копривщица, Чавдар (област София); Земен, Трън (област Перник); Бобошево, Кочериново, Невестино, Сапарева баня, Трекляно (област Кюстендил); Белица, Гърмен, Сатовча, Струмяни, Хаджидимово (област Благоевград).

В национален план електроенергийната мрежа е добре развита, всички населени места са електроснабдени и регионите на ниво 2 (NUTS 2) не се нуждаят от специална подкрепа.

Възобновяеми енергийни източници (ВЕИ)

За производството на алтернативна електрическа енергия в страната се използват водна, вятърна и слънчева енергия в зависимост от специфичните природни условия за всеки район.

Предвид природните условия в ЮЗР, по-отдавна изградените мощности от ВЕИ са на база водна енергия, повечето разположени на територията на община Сандански. Водноелектрическите централи ВЕЦ „Попина лъка“ (22 MW), ВЕЦ „Лиляново“ (20 MW)

и ВЕЦ „Сандански“ (14 MW) от каскада „Сандanска Бистрица“, както и ВЕЦ „Пирин“ (20 MW) заедно с ВЕЦ „Спанчево“ (28 MW) от каскада „Пиринска Бистрица“ отдават произведената от тях енергия в мрежата 110 kV. ПАВЕЦ „Калин“ (4,0 MW), ВЕЦ „Каменица“ (3,4 MW), ВЕЦ „Пастра“ (5,5 MW) и ВЕЦ „Рила“ (10,9 MW) от каскада „Рила“ на територията на община Рила, както и ВЕЦ „Бели Искър“ (16,8 MW) в община Самоков също са включени към системата 110 kV.

В изпълнение на поставените национални цели за увеличаване използваемостта на ВЕИ в последните години се изграждат и мощности на слънчева енергия, но на територията на ЮЗР няма особено добри условия за такива, видно от представените данни в следващата таблица.

По-голямата част от ВЕИ, поради по-малките мощности, отдават енергията си в електроразпределителната мрежа. В следващата таблица са посочени различните видове мощности, изградени във всяка от общините на ЮЗР.

Изградените в ЮЗР мощности от ВЕИ представляват 9,4 % от общото в страната.

В ЮЗР се усвоява най-много водната енергия, като изградените мощности представляват близо 14 % от всички в страната. Водеща е област Благоевград, където са изградени половината от мощностите на водна енергия в региона, и това се дължи главно на община Сандански. Столичната община също има съществен принос в усвояването на водната енергия.

За да се проследи кои общини допринасят най-много за усвояването на ВЕИ е потърсен специфичен показател, наречен условно „*плътност на мощностите*“ (MW/1 000 km^2). Тук отново се открояват общините Сандански и София – Столична община.

Общо за ЮЗР условният показател „плътност на мощностите от ВЕИ“ е по-нисък от средния за страната, но това се дължи на съсредоточаването на най-големите ВЕЦ в страната на територията на ЮЦР, което деформира сравнението. Дори и при пренебрегване на най-високите стойности, показателят за ЮЗР е един от ниските в страната, което е по-характерно за Северна България.

Таблица 33: Изградени мощности по видове ВЕИ по общини и области в ЮЗР към 30.06.2018 г.

Община / област	**ВЕЦ** Мощност MW	**ФтЕЦ** Мощност MW	**ВяЕЦ** Мощност MW	**БиоЕЦ** Мощност MW	**ВИ** общо брой	**ВИ общо** мощност MW	**Плътност** MW/ 1 000 km^2
Банско	7,9	0,1			7	8,0	16,76
Белица	1,9	0,0			4	2,0	6,24
Благоевград	9,3	0,1		0,50	18	10,0	16,04
Гоце Делчев	4,9	0,2			17	5,1	15,28
Гърмен		0,5			4	0,5	1,33
Кресна	8,7	0,5	0,9		10	10,1	29,40
Петрич	1,3	8,2			25	9,5	14,58
Разлог	4,4	5,7			16	10,0	23,76
Сандански	120,7	6,7			39	127,4	127,70
Симитли	2,2	0,5			14	2,6	4,69
Струмяни	1,5	2,0			13	3,5	9,87
Хаджидимово		10,3			8	10,3	31,41
Якоруда	1,6	0,0			4	1,6	4,75

Община / област	ВЕЦ Мощност MW	ФтЕЦ Мощност MW	ВяЕЦ Мощност MW	БиоЕЦ Мощност MW	ВИ общо брой	ВИ общо мощност MW	Плътност MW/ 1 000 km²
Обл. Благоевград	**164,2**	**34,9**	**0,9**	**0,5**	**179**	**200,6**	**31,06**
Бобов дол	0,3	0,1			3	0,4	1,98
Дупница	10,0	0,1			11	10,1	30,73
Кочериново	0,3	0,2			6	0,4	2,44
Кюстендил	1,5	0,0			6	1,6	1,62
Невестино		0,1			1	0,1	0,30
Рила	23,4	0,3			4	23,8	65,51
Сапарева баня	2,9	5,0			5	7,9	43,73
Трекляно		0,4			2	0,4	1,52
Обл. Кюстендил	**38,5**	**6,3**			**38**	**44,7**	**14,62**
Брезник		4,0			9	4,0	9,97
Земен		0,6			5	0,6	2,38
Ковачевци	1,5	0,1			2	1,5	10,65
Перник	0,8	0,9			8	1,7	3,55
Радомир		0,4			8	0,4	0,75
Трън	0,2				1	0,2	0,29
Обл. Перник	**2,5**	**6,0**			**33**	**8,4**	**3,52**
Божурище		0,0			1	0,0	0,05
Ботевград	1,1	0,1			4	1,1	2,15
Годеч		0,1			2	0,1	0,16
Горна Малина		0,0			1	0,0	0,03
Долна баня		0,1			1	0,1	1,24
Драгоман		0,1			2	0,1	0,35
Елин Пелин		0,2			2	0,2	0,35
Етрополе	1,3	0,0		3,8	6	5,1	13,83
Златица	3,4	0,2			5	3,6	21,94
Ихтиман	9,5	3,4			6	12,9	23,79
Костенец		0,6			3	0,6	1,87
Костинброд		0,0			1	0,0	0,01
Пирдоп	0,4	0,7			5	1,1	7,23
Правец		0,2			5	0,2	0,55
Самоков	25,9	2,7			7	28,6	23,64
Своге	15,8				5	15,8	18,13
Чавдар		0,0			1	0,0	0,20
Обл. София	**57,4**	**8,3**		**3,8**	**57**	**69,4**	**9,82**
Обл. София-(СО)	**61,3**	**2,3**		**4,9**	**49**	**68,5**	**101,31**
ЮЗР	**323,9**	**57,8**	**0,9**	**9,2**	**356**	**391,6**	**19,3**
Р България	**2362,4**	**1052,83**	**700,2**	**64,2**	**2337**	**4179,7**	**37,7**

Източник: АУЕР, обработка НЦТР

Усвояването на различните видове ВИ е съобразно потенциала на територията. В южните части на страната (особено Южен централен регион) се регистрира по-активно участие на водна и слънчева енергия, докато в Северна България те се усвояват по-ограничено. В ЮЗР има потенциал за допълнително усвояване на слънчевата енергия.

За развитието на производството на електроенергия от възобновяеми енергоизточници съществуват и редица ограничения, между които наличие на защитени територии, защитени зони и природни местообитания, пътища на мигриращи птици,

висококатегорийни плодородни земи, законодателни ограничения в областта на управлението на водите и др.

Газопроводна инфраструктура

Газовата инфраструктура на територията на Република България се състои от национална газопреносна мрежа, осигуряваща природен газ за основната част от потребителите в България, газопреносна мрежа за транзитен пренос, осъществяваща предимно пренос на природен газ за Турция, Гърция и Република Северна Македония, и подземно газохранилище в Чирен (ПГХ „Чирен“), което е пряко свързано с националната газопреносната мрежа.

Националната газопреносна мрежа е изградена пръстеновидно от газопроводи с високо налягане с обща дължина 1 835 km, три компресорни станции КС „Кардам-1“, КС „Вълчи дол“ и КС „Полски Сеновец“ с обща инсталирана мощност 49 MW и 115 изходни точки (АГРС, ГИС) с 240 пункта за доставка на природен газ.

Газопреносната мрежа за транзитен пренос е изградена от газопроводи с високо налягане с обща дължина 930 km с преобладаващ диаметър DN 1000, шест компресорни станции – КС „Кардам-2“, КС „Провадия“, КС „Лозенец“, КС „Странджа“, КС „Ихтиман“ и КС „Петрич“ с обща инсталирана мощност от 270 MW и други съпътстващи съоръжения.

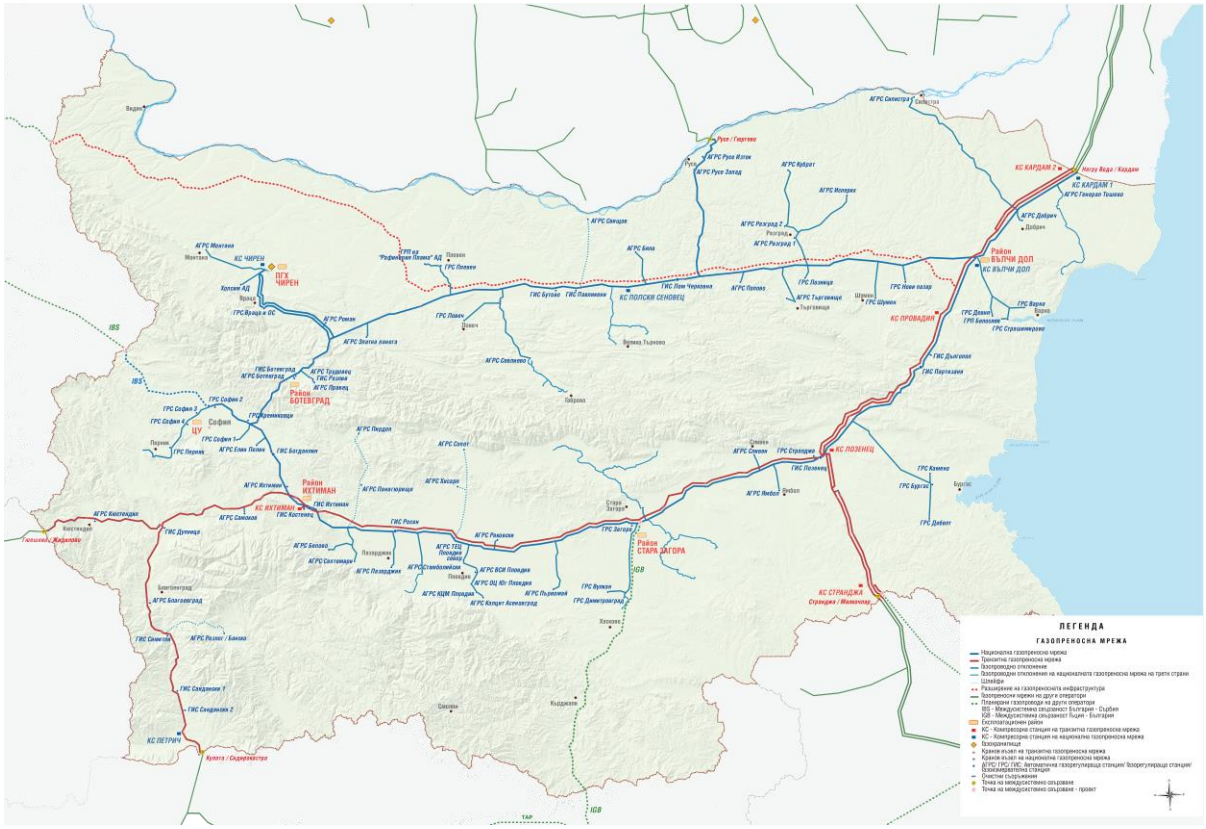
Подземно газохранилище ПГХ „Чирен“ е разположено в близост до гр. Враца и разполага с 24 експлоатационни сондажи, компресорна станция с обща инсталирана мощност 10 MW и други технологични съоръжения, необходими за осигуряване нагнетяването, добива и качеството на съхранявания газ. Настоящият капацитет на хранилището може да осигури съхранение на до 550 млн. m^3 природен газ за нуждите на потребителите в страната.

Доставката на природен газ се осигурява чрез внос от Русия с входен пункт компресорна станция – КС „Кардам“. Транзитът за съседни страни се осъществява чрез изградените газопроводи към Турция, Гърция и Република Северна Македония.

За разлика от териториалното развитие на електроенергийните мрежи, достигащи до всяко населено място, възможностите за газификация на населените места и общините са съвсем различни. Съществуват ясно изразени регионални различия в достъпа до устойчиви, ефективни енергийни източници и по-специално до възможностите за използване на природния газ като алтернатива за повишаване на регионалната конкурентоспособност и качеството на живот.

Добре развитата газопреносна мрежа в страната е изградена с цел осигуряване на природен газ за големите промишлени центрове (в които част от предприятията–консуматори вече не функционират), както и за транзитен пренос на газ към съседни страни. В същото време изграждането на газоразпределителни мрежи и газификацията на домакинствата за най-пълно използване на предимствата на директната употреба на природния газ напредват бавно.

Фигура 35: Газопреносна система

Източник: Булгартрансгаз

През територията на ЮЗР преминава газопреносната мрежа за транзитен пренос, както и южният клон на националната газопреносна мрежа.

Отклонения от националната газопроводна мрежа захранват областните градове София, Перник, Благоевград, Кюстендил и други по-големи градове на територията на ЮЗР.

България е разделена на 5 газоразпределителни района с определени територии за изграждане на газоразпределителни мрежи, като тези райони не включват общините, които са по-отдалечени от главните газопреносни тръбопроводи и основните им разпределителни разклонения. В зависимост от териториалното им разположение и възможностите за достъп до газопреносната мрежа, общините се разпределят в следните групи:

- *Общини извън обособени територии за газоснабдяване* – към този момент на териториално развитие на газопреносната мрежа тези общини нямат възможност за газоснабдяване.
- *Общини, за които е получена лицензия за газоснабдяване,* но са без достъп до газопреносната мрежа (ГПМ) – единствената възможност за тези общини е да бъдат снабдявани с компресиран природен газ (КПГ), което се прилага на ограничени места.
- *Общини с достъп до ГПМ* – това е групата в най-благоприятно териториално разположение и тези общини обикновено вече имат изградена газоразпределителна мрежа.

- *Общини без достъп до ГПМ, но снабдявани с КПГ* – обикновено това са общини с изграден терминал за снабдяване с КПГ на стопански потребители и не винаги имат изградена газоразпределителна мрежа за захранване и на битови потребители.

- *Общини с изградена газоразпределителна мрежа* (ГРМ) – това е групата на общините, които получават газоснабдяване за стопански, обществени и битови потребители.

Обобщено за страната, общините се разпределят почти по равно в трите основни групи: 35 % от общия брой общини попадат извън обособените райони за газоснабдяване, за 31 % има издадени лицензии, но липсват отклонения от ГПМ до тях, и 34 % имат достъп до ГПМ.

Към този момент на развитие на ГПМ, около две трети от общините в страната нямат условия за получаване на газоснабдяване, докато не се изградят довеждащи газопроводи до тях, и в ЮЗР ситуацията е близка до средните показатели за страната.

Таблица 34: Брой общини по области с достъп до газопроводната мрежа към 30.06.2018 г.

Регион/Област	Общ брой общини	Извън район/без лиценз	Лиценз без достъп	С достъп до ГПМ	Без достъп с КПГ	С изградена ГРМ	% с ГРМ
СЗР	**51**	**30 бр.**	**12 бр.**	**9 бр.**	**2 бр.**	**11 бр.**	**21,6**
СЦР	**36**	**4**	**21**	**11**	**1**	**12**	**33,3**
СИР	**35**	**8**	**10**	**17**	**1**	**16**	**45,7**
ЮИР	**33**	**8**	**10**	**15**	**1**	**13**	**39,4**
ЮЗР	**52**	**20**	**13**	**18+Сф**	**5**	**16+Сф**	**32,7**
София-(СО)	1			1		1	100,0
Обл. София	22	9	6	7	2	6	27,3
Област Перник	6	4		2	0	2	33,3
Обл. Кюстендил	9	2	3	4	0	2	22,2
Обл Благоевград	14	5	4	5	3	6	42,9
ЮЦР	**58**	**24**	**16**	**18**	**8**	**22**	**37,9**
Р България	**265**	**94**	**82**	**89**	**18**	**91**	**34,3**

Източник: КЕВР, газови дружества; обработка НЦТР

Относително най-много са газифицираните общини в област Благоевград (6 от общо 14). В област София газифицираните общини също са 6, но от общо 22 броя. В областите Перник и Кюстендил са газифицирани само по 2 общини.

Осигуряването на достъп до перспективен и ефективен енергиен източник за промишлеността, домакинствата и обществените сгради в общините, които не са включени в списъка на определените територии за газоразпределение, е важно условие за подобряване на бизнес средата и насърчаване на икономическото развитие и конкурентоспособността.

Изграждането на газопроводи до общини/области с центрове – големи градове, т.е. съсредоточия на по-голям брой население, респективно домакинства, е икономически най-оправдано и е логично да се предположи, че до такива места мрежата ще се развива най-напред и най-бързо. В същото време, обаче, в много от тези големи населени места вече функционира централизирана система за парно отопление и новоизграждащите се

мрежи трябва да се конкурират с нея. Затова изборът за предлагане на тази по-екологична услуга за енергоснабдяване е много деликатен и зависи от редица, често взаимоизключващи се фактори.

Техническа възможност за газоснабдяване се предоставя на 13,4 % от домакинствата в страната, т.е. те имат „достъп до услугата“. От тях 23,2 % се възползват от предоставения им достъп, така че реално газифицираните домакинства в страната са едва 3,12 %.

За ЮЗР ситуацията е най-благоприятна:

Таблица 35: Брой и относителен дял на газифицираните домакинства по области

Регион/Област	Брой газифицирани домакинства			Отн. дял газифицирани домакинства към 30.06.2018 г., %		
	до 31.12. 2007	до 31.12. 2013	до 30.06. 2018	Възможни газифициране	Газифицирани, от възможни	Газифицирани, от общо домакинства
Р България	**32 352**	**65 182**	**93 690**	**13,43**	**23,22**	**3,12**
СЗР	**3 996**	**6 799**	**8 429**	**12 359**	**21,03**	**2,38**
СЦР	**4 173**	**7 941**	**15 437**	**14,59**	**29,45**	**4,30**
СИР	**6 085**	**10 819**	**13 936**	**22,98**	**15,63**	**3,59**
ЮИР	**3 896**	**6 657**	**8 426**	**16,14**	**12,14**	**1,96**
ЮЗР	**11 729**	**28 083**	**40 262**	**43 995**	**33,99**	**4,44**
София-(СО)	6 917	18 402	24 913	35 278	48,59	4,35
Област София	2 838	5 861	8 618	44 191	33,24	8,68
Област Перник		50	370	12 479	19,47	0,65
Област Кюстендил	1 237	2 262	3 173	26,53	20,43	5,42
Област Благоевград	737	1 508	3 188	19,87	13,38	2,66
ЮЦР	**2 473**	**4 883**	**7 200**	**6,00**	**21,12**	**1,27**

Източник: Газови дружества; обработка НЦТР

В ЮЗР изградеността на газопроводната мрежа дава възможност за газифициране на 13 % от домакинствата в региона при среден показател за страната 13,4 %, но 34 % от тях се възползват от предоставената им услуга. Това е най-висок процент от цялата страна и относителният дял на газифицираните домакинства също е най-висок от всички региони.

В рамките на региона относителният дял на газифицираните домакинства е най-висок в област София (трети най-висок за страната), което се дължи както на добре развитата мрежа, обхващаща 26 % от домакинствата, така и на високата активност на потребителите – една трета от имащите достъп до услугата се възползват от нея. Сходна е ситуацията и в област Кюстендил – изградената мрежа обхваща също 26 % от домакинствата и една пета от тях се възползват от услугата, като областта заема второ място в региона.

В София – Столична община (поради наличието на парно отопление) газопроводната мрежа обхваща 9 % от домакинствата, но половината от тях се възползват от предоставяната им услуга и относителният дял на газифицираните домакинства е по-висок от средния за страната. Най-слабо развита е битовата газификация в област Перник, където също поради наличието на парно отопление газопроводната мрежа обхваща едва 3 % от домакинствата, а и само една пета от тях се възползват от услугата.

Прогнозно развитие на енергийната инфраструктура

Проследяването на процеса на газификация за миналия период 2007–2013 г. и сегашния период 2014–2018 г. общо за страната показва нарастване от 50 % за миналия период и

30 % през сегашния, което не е желаната тенденция.

Освен степента на развитие и пространствената организация на газопроводната мрежа със съпътстващите диспропорции във възможностите за достъп, допълнителен проблем за битовите потребители при използването на тази възможност се явява и финансовият.

Основната причина е високата начална цена за инвестиция в газовата инсталация, непреодолима за голяма част от българските домакинства, и вероятно недостатъчната осведоменост за по-ниските разходи като консумативи вече в процеса на потребление на природен газ. Разбира се, тези сравнения са различни и относителни в зависимост от досега използваното гориво и тук се изисква много грижлива политика от страна на държавата за намиране на баланса между икономическите възможности на населението и по-глобалните екологични цели, респективно поетите национални ангажименти за намаляване емисиите на CO_2.

Процесът на битова газификация със само 3 % газифицирани домакинства изостава застрашително и целта 30 % от домакинствата да имат достъп до газоснабдяване до 2020 г. изглежда недостижима към този момент. Съществуват значителни териториални диспропорции във възможностите за газоснабдяване на общините – цели области (Видин, а също Смолян и Кърджали) остават изолирани. Необходимо е изграждането на преносни газопроводи за достъп до природен газ и на нови общини (при доказана икономическа обосновка).

Изграждането на газопроводните отклонения Разлог – Банско и Панагюрище – Пирдоп ще даде възможност на повече общини от ЮЗР да бъдат газифицирани.

Допълнителен проблем е ниската заинтересованост на битовите потребители за включване, дори при осигурена възможност за газоснабдяване, което изисква внимателно стимулиране чрез подходящи програми и действия от страна на държавата.

Изграждането на мощности за производство на енергия от ВЕИ за търговски цели продължава, макар и с по-ограничени темпове след 2013 г., но съществуват много резерви в производството за собствени нужди. Общините имат нужда от поощрителни мерки за оценка на наличния и прогнозния потенциал на местните им ресурси за производство на енергия от ВИ и неговото оползотворяване.

В програмите за ЕЕ на общините е необходимо да се обърне повече внимание и на подобряването на ефективността на сградните инсталации, а не само на подобряването на енергийните характеристики на сградите, както и да се предприемат мерки за ускорена газификация на обществените сгради.

2.9.3. Телекомуникации и широколентов достъп

Достъп до и използване на Интернет

Информационните и комуникационни технологии са един от водещите фактори за изграждане на конкурентоспособна икономика, основана на знанието и иновациите, за иновативно и приобщаващо информационно общество, осигуряващо високо качество на живот на гражданите. Ефектите и въздействието от развитието и широкото прилагане на ИКТ обхващат всички социално-икономически сектори.

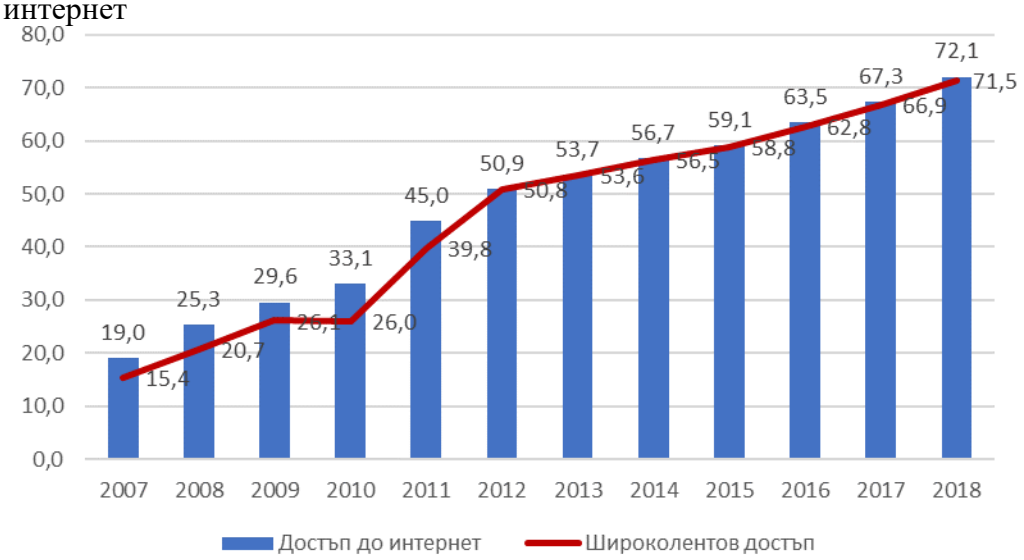
Постепенно ИКТ стават широко достъпни за населението както по отношение на възможностите за достъп, така и по отношение на тяхната цена, като темповете на достъпност нарастват по-отчетливо в периода 2007–2013 г. и малко по-плавно в периода

2013–2018 г. За десет години делът на домакинствата в ЕС–28 с достъп до интернет е достигнал 85 %, което е с 30 процентни пункта повече в сравнение с 2007 г.

България следва тези темпове с по-ниски абсолютни стойности, като за периода 2007–2013 г. достъпът до Интернет рязко нараства с 35 процентни пункта, а през периода 2013–2018 г. – с два пъти по-малко, достигайки стойност 72,1 %, което е най-ниският дял на достъп от страните в ЕС.

Разбираемо, темпът на нарастване в периода 2007–2013 г. е несравнимо по-висок предвид ниската изходна база.

Фигура 36: Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет и широколентов достъп до интернет

Източник: НСИ

Развитието на модерна цифрова инфраструктура в страната стимулира навлизането на новите технологии и изоставането по свързаност и ползваемост постепенно се преодолява, видно от информацията на НСИ за 2018 г.

Таблица 36: Достъп до интернет и ползваемост от домакинствата

Регион/Област	Достъп на домакинствата до интернет %			Лица, регулярно използващи интернет %		
	2013	2018	напредък	2013	2018	напредък
Р. България	**53,7**	**72,1**	**18,4**	**51,2**	**63,6**	**12,4**
Северозападен	42,8	65,2	22,4	42,7	58,3	15,6
Северен централен	49,6	68,5	18,9	48,4	61,7	13,3
Североизточен	51,5	73,9	22,4	47,8	66,3	18,5
Югоизточен	46,5	70,0	23,5	46,3	60,7	14,4
Югозападен	**64,3**	**75,3**	**11,0**	**63,4**	**69,2**	**5,8**
Благоевград	*60,5*	*71,4*	*10,9*	*51,1*	*61,2*	*10,1*
Кюстендил	*52,4*	*59,8*	*7,4*	*48,6*	*47,5*	*–1,1*
Перник	*48,4*	*67,7*	*19,3*	*47,0*	*74,0*	*27,0*
София	*44,1*	*51,3*	*7,2*	*40,1*	*44,0*	*3,9*
София-(СО)	*70,9*	*81,9*	*11,0*	*73,5*	*76,8*	*3,3*
Южен централен	52,7	73,7	21,0	45,4	59,4	14,0

Източник: НСИ, 2018 г.

В регионален план Югозападният регион традиционно има най-добрите показатели в

страната. В същото време се наблюдава разделение между градските и селските райони – достъпът на домакинствата в градовете е много по-голям от този в селските райони, особено в периферните територии.

Въпреки че напредва с най-нисък темп за периода 2013–2018 г, ЮЗР запазва първото си място с най-висок достъп на домакинствата и през 2018 г., макар и не така отчетливо, както през 2013 г.

Подобряването на достъпа до Интернет съответно повишава и използваемостта му, която за страната нараства от 51 до 64 % за периода 2013–2018 г., но остава по-ниска от страните в ЕС, където над 80 % от населението редовно ползва Интернет. Следователно въпреки по-високия темп на подобряване на достъпността, догонването на европейските страни изисква неговото ускоряване.

И в това отношение напредъкът в ЮЗР е най-нисък (два пъти по-нисък от средния за страната), но използваемостта продължава да бъде най-висока и вече по-плътно следвана от втория регион – СИРП.

Проследяването на достъпа до Интернет от домакинствата по области дава по-детайлна информация за териториалното разпределение на предлагането на Интернет и разрастването му за периода 2013–2018 г.

Много различно се променя достъпът на домакинствата до интернет в ЮЗР през периода 2013–2018 г. Най-голям напредък (близо два пъти по-голям от средния за региона) регистрира област Перник и от предпоследно място с най-нисък достъп (преди област София), през 2018 г. подобрява своята позиция. В област Благоевград достъпът нараства със средния темп за региона и областта вече е на второ място в региона (след София – Столична община) с най-висок показател. С ограничен напредък, областите София и Кюстендил запазват последните си места в региона.

Относителният дял на лицата, *ползващи редовно Интернет*, корелира с този на домакинствата, имащи достъп до Интернет. В съответствие с осезателното нарастване на предлагането на интернет в област Перник, ползваемостта нараства с още по-високи темпове и показателят вече доближава най-високия в региона (за София – Столична община). Забележимо нараства и ползваемостта в област Благоевград, но показателят ѝ все още е по-нисък и от средния за страната. В останалите области на региона ползваемостта нараства незначително и докато за София – Столична община този факт би се обяснил с насищане, то област София остава на последно място, а в област Кюстендил ползваемостта дори намалява (!) в сравнение с 2013 г.

По-бавните темпове на развитие на достъпа до Интернет в България дават предимството той да бъде реализиран по-качествено и в момента предоставяният достъп в България е почти 100 % широколентов. Така българските потребители получават услуги с качество над средното за ЕС, тъй като в голяма част от държавите членки на ЕС делът на тези високоскоростни връзки е по-малък или подобни скорости не се предлагат.

Широколентово покритие

Широколентовото покритие в България е над средните стойности за ЕС, но се наблюдава дисбаланс между гъсто населените места и слабо населените места. По данни на НСИ, през 2018 г. 71,5 % от домакинствата в страната имат широколентов достъп до Интернет, като за градовете тази стойност е 75,7 %, а за селата – 58 %. Усилията за изравняване на възможностите и по-широк достъп за различните региони в страната дават резултат,

защото разликите намаляват. През 2013 г. само 30,9 % от домакинствата в селата са имали широколентов достъп до Интернет при 58 % за градовете с разлика от 30 %, докато към 2018 г. разликата е намаляла почти двойно.

Таблица 37: Домакинства с широколентов достъп до интернет%

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Общо за страната	**53,6**	**56,5**	**58,8**	**62,8**	**66,9**	**71,5**
По местоживеене						
Град	61,1	63,1	66,3	68,1	72,2	75,7
Село	30,9	36,2	36,0	46,2	49,8	58,0

Източник: НСИ, 2019 г.

Предоставянето на интернет и електронни услуги в България е сравнително добро в повечето градски райони. По отношение на скоростта на интернет в по-големите градове страната е на едно от челните места в Европа. Въпреки това в средните и малките градове, както и в отдалечените и слабо населени селски зони, големи области нямат достъп до интернет.

Подобно на други инфраструктурни мрежи, пазарната логика на предоставянето на широколентови услуги е такава, че от гледна точка на потреблението не винаги е икономически изгодно да се инвестира в икономически слаби и изостанали райони.

Невъзможността пазарните сили да осигурят широколентови услуги своевременно, на достъпни цени, на всички граждани, независимо от географското им местоположение на територията на страната, обуславя необходимостта от държавна намеса, за да се защити обществения интерес.

Класификацията на Европейската комисия в „Насоки на Общността за прилагане на правилата за държавна помощ във връзка с бързото разгръщане на широколентови мрежи“ (Насоките на ЕК) дефинира три типа райони в зависимост от вече съществуващото равнище на широколентов достъп, а именно:

- ***Бели райони“ – насърчаване на целите за регионално сближаване и икономическо развитие*** – без инфраструктура за широколентов достъп или без вероятност такава да бъде развита в период от три години, поради което е необходима държавна подкрепа.
- ***„Сиви райони“ – необходимост от по-подробна оценка*** при наличие само на един доставчик на широколентов достъп в района, което се отразява на качеството на услугата, нарушава се пазарната динамика и ефективност.
- ***„Черни райони“ – не е необходима държавна намеса*** – два или повече доставчика на широколентов достъп, услугите се предоставят при конкурентни условия, ограничени възможности за държавна намеса.

Без особени разлики, достъпът на населението до висикоскоростен интернет, както и населението, попадащо в „бели“ или „сиви“ зони, е различен за всеки от регионите в страната.

Таблица 38: Относителен дял на населението с достъп до висикоскоростен Интернет и в бели и сиви зони към 06.2018 г.

Регион/Област	ШЛИ 30+ mbps	ШЛИ 100+ mbps	Бяла зона	Сива зона
България	97,42 %	97,97 %	1,59 %	2,30 %
Северозападен	98,23 %	98,09 %	2,53 %	2,23 %

Регион/Област	ШЛИ 30+ mbps	ШЛИ 100+ mbps	Бяла зона	Сива зона
Северен централен	99,24 %	98,71 %	0,77 %	1,45 %
Североизточен	97,83 %	96,92 %	2,40 %	1,82 %
Югоизточен	97,35 %	98,41 %	0,47 %	2,43 %
Югозападен	**98,36 %**	**99,05 %**	**1,35 %**	**1,36 %**
Благоевград	**95,69 %**	**96,77 %**	**1,41 %**	**2,97 %**
Кюстендил	**94,96 %**	**96,99 %**	**1,61 %**	**4,77 %**
Перник	**94,14 %**	**97,18 %**	**2,14 %**	**3,17 %**
София	**96,54 %**	**98,72 %**	**3,53 %**	**4,29 %**
София-(СО)	**99,99 %**	**99,99 %**	**0,86 %**	**0 %**
Южен централен	94,35 %	96,24 %	2,21 %	4,44 %

Източник МТИТС, обработка НЦТР

В повечето от регионите относителният дял на населението с достъп ШЛИ 100+ mbps и с достъп ШЛИ 30+ mbps е по-висок от средните стойности за страната (97,97 % и 97,42 %), като този дял се намалява от отчетливо изоставащия Южен централен регион.

Достъпът на населението до високоскоростен интернет в Югозападния регион е най-висок за страната и населението в сива зона е с най-нисък относителен дял, но населението, попадащо в бяла зона (макар под средния процент за страната), е с по-висок относителен дял от това в Северния централен и Югоизточния региони.

Прегледът по области детайлизира състоянието на достъпа до високоскоростен интернет в ЮЗР. Във всички области от Югозападния регион (освен София – СО) достъпът на населението до бърз и свръх бърз широколентов достъп е под средните стойности за страната. София област е най-изоставаща, с едни от високите за страната относителни дялове население, попадащо в бяла зона, също и в сива. Най-висок за региона е относителният дял население, попадащо в сива зона, в област Кюстендил, по-висок от средния за страната е и делът население в сива зона в област Перник.

Сравнителният анализ на по-ниско териториално ниво (общини) показва териториалните дисбаланси в това отношение. Като регион с по-ограничен дял население, попадащо в бяла зона, отделни общини се оказват с много висок дял такова население, а също и в сива. *(Приложение)*

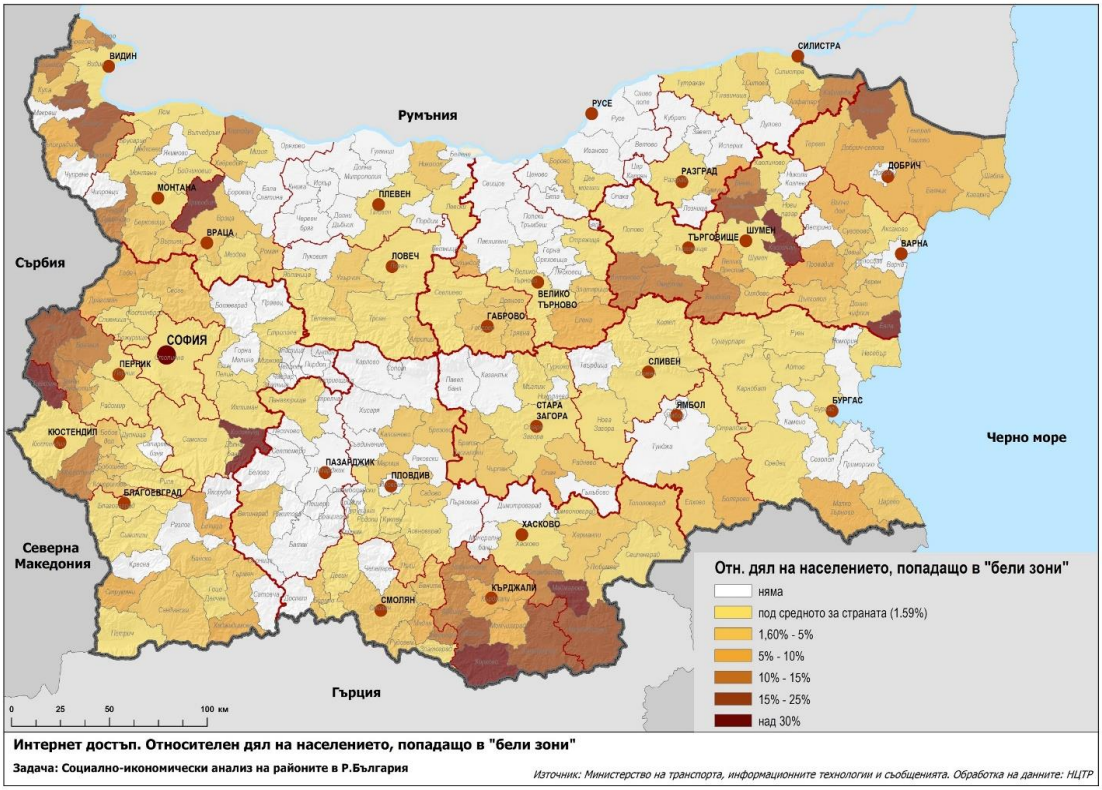
Най-хомогенно изолирана в достъпа се оказва област Перник, където всички общини (освен Перник) са с висок процент население, попадащо в бяла и/или сива зона. Най-зле е община Трън, където една пета от населението попада в бяла зона, а 17 % – в сива зона. В община Ковачевци над една пета от населението попада в сива зона, а 9 % – в бяла. Много голям дял от населението на общините Брезник и Земен (около 13 %) попада в бяла зона, също и в сива.

В област София (с най-висок процент население в бяла зона) териториалните диспропорции са значителни. Само в 4 от общо 22 общини в областта населението, попадащо в бяла зона, е над 1 %, но в община Костенец това е повече от половината население, а в общините Годеч, Драгоман и Своге – съответно 9,6 %, 7 % и 3,6 %. В община Драгоман 27 % от населението попада в сива зона, в община Сливница – 19 %, в община Горна Малина – 13 %, а в община Антон – 100 %.

Община Трекляно от област Кюстендил се оказва с най-лоши показатели за цялата страна – 43 % от населението попада в бяла зона и 57 % – в сива зона. В подобна позиция е и община Невестино с почти 60 % население в сива зона и 11 % – в бяла зона. В област Благоевград изпъква община Струмяни с 16,6 % население в сива зона и почти 9 % в

бяла зона.

Фигура 37: Относителен дял на населението, попадащо в „бели“ зони

Източник: МТИТС, Обработка НЦТР

По-отдалечените и слабо населени места в споменатите общини са затруднени в своите комуникации и в социален и в икономически аспект са изолирани от обществения и културния живот в страната. Осигуряването на достъп до онлайн услуги на хората, живеещи в слабо населените и отдалечени региони, цели преодоляването на тези тенденции и стимулиране на социалното сближаване.

Една добра инициатива е тази на Европейската комисия за изграждане на безплатен високоскоростен безжичен Интернет достъп на обществени места WiFi4EU. Инициативата WiFi4EU е предназначена за граждани и посетители на ЕС, които ще имат безплатен достъп до безжичен Интернет на обществени места като паркове, площади, обществени сгради, библиотеки или здравни центрове на територията на Съюза. Wi-Fi точките за достъп могат да бъдат инсталирани от общината и дружеството за инсталиране на WiFi като се използва ваучер от ЕС.

След първия реално състоял се конкурс през 2018 г., 113 български общини или общо 43 % от общините в страната получават финансиране в размер на 1 695 000 евро. Всяка община получава ваучер на стойност 15 хил. евро за осигуряване на високоскоростен обществен безплатен достъп до Интернет в паркове, градинки, гари, болнични заведения, читалища и други открити и закрити обществени места.

При втория конкурс по инициативата WiFi4EU са одобрени за финансиране шестдесет и три български общини с общ размер на финансирането 945 000 евро. Така 176 центрове на местната власт (66 % от общия брой) ще създадат точки за безплатен достъп до световната мрежа. Още 15 общини са поставени в резервен списък, което им дава шанс да бъдат

одобрени на по-късен етап.

От общо кандидатствалите в третия конкурс по инициативата WiFi4EU 45 български общини, 41 общини получават финансиране в размер на 615 000 евро и така спечелените ваучери в трите конкурса, 227 броя, поставят страната ни на първо място по дял на общините, обхванати от инициативата. 246 общини са регистрирани на портала на инициативата, а общо 86 % от общините в страната са спечелили ваучери за изграждане на високоскоростен безжичен интернет на обществени места

Таблица 39: Брой общини, спечелили финансиране по инициативата на ЕК WiFi4EU

Регион/Област	Общ брой общини	Брой спечелили	%	Брой общини, които не са се регистрирали или не са успели да получат ваучер
България	**265**	**227**	**86**	**38**
Северозападен	51	40	78	11
СЦР	36	31	86	5
СИР	35	30	86	5
ЮИР	33	26	79	7
ЮЗР	**52**	**46**	**88**	**6**
Благоевград	**14**	**12**	**86**	2 – Гърмен, Кресна
Кюстендил	**9**	**5**	**56**	4 – Бобов дол, Кочериново, Невестино, Трекляно
Перник	**6**	**6**	**100**	-
София	**22**	**22**	**100**	-
София-(СО)	**1**	**1**	**100**	-
ЮЦР	58	54	93	4

Източник МТИТС, обработка НЦТР

В Югозападния регион 46 от общо 52 общини (88 %) са спечелили финансиране по инициативата WiFi4EU, което го нарежда на второ място (след ЮЦР) в сравнение с другите региони в страната. Във вътрешнорегионален план в най-неблагоприятна позиция се оказва област Кюстендил, а най-много общини са спечелили финансиране в област София.

Инициативата WiFi4EU насърчава свободния достъп до безжична интернет връзка за гражданите на обществени места, включително в паркове, площади, обществени сгради, библиотеки, здравни центрове и музеи в общините в цяла Европа. От България извън инициативата остават 38 общини, като 19 от тях все още не са проявили интерес и не са се регистрирали на портала. В случай на желание, всички общини, които не са получавали ваучер до този момент, ще могат да участват в конкурсите през 2020 г. За Югозападния регион това са 6 броя общини, посочени в таблицата.

Координираното и успешно участие на максимален брой български общини в инициативата WiFi4EU е заложено като една от основните мерки към Цел 3 „**Преодоляване на регионалните различия чрез стимулиране на инвестициите в ИКТ инфраструктури и технологии**“ от Проекта на Национална програма **„Цифрова България“.**

Прогнозно развитие

Изразените териториални дисбаланси в широколентовия достъп до интернет в ЮЗР изискват допълнително съсредоточаване върху разпространението му в периферните и селските райони, както и върху развитието на умения и услуги в областта на цифровите

технологии.

Осигуряването на условия за разширяване на проникването на ИКТ извън големите и в по-слабо населените места и селски райони ще създаде възможности за по-широк достъп до услуги и информация за населението и бизнеса от периферните територии и ще спомогне за преодоляване на регионалните различия в достъпа до електронни услуги.

В Националния план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение (NGA), придружен от **Пътна карта** за неговото прилагане, България определя като свой водещ приоритет изграждането на инфраструктура в отдалечени и слабо населени райони, тъй като при тях се наблюдава значително изоставане в използването на интернет и всички свързани с това услуги.

Навременната оптимизация на комуникационната инфраструктура на държавната администрация чрез изграждане на единна електронна съобщителна мрежа е задължително условие за икономическото развитие на страната. 74 общини вече имат осигурена свързаност към единната електронна съобщителна мрежа (ЕЕСМ) на държавната администрация. В процес на свързване са 49 общини като част от мярка **I.3.2** на **Пътната карта към Националния план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение**. Към месец май 2019 г. все още несвързани към ЕЕСМ на държавната администрация са 142 общини, като 29 от тях попадат в ЮЗР.

С включените в ***Направление I, т. 3*** от Пътната карта мерки се осигурява публичен и частен ресурс за изграждане на широколентова инфраструктура от следващо поколение именно в тези райони, където липсва пазарен интерес. Разпространението на широколентовия достъп позволява и прави лесно достъпни икономическите и социалните ползи от информационните и комуникационните технологии (ИКТ), свързани и с възможността им за преодоляване на пречките в разстоянието и развитието, особено на изостаналите райони.

Необходимо е ИКТ проектите в селските райони да бъдат фокусирани върху обезпечаване на широколентов достъп до Интернет, отговарящ на изискванията на новите комплексни електронни услуги; съдържание, съобразено с интересите на населението в тези райони, и услуги, насърчаващи ползването на Интернет; развиване на нови компютърни умения за ползване на Интернет и електронни услуги.

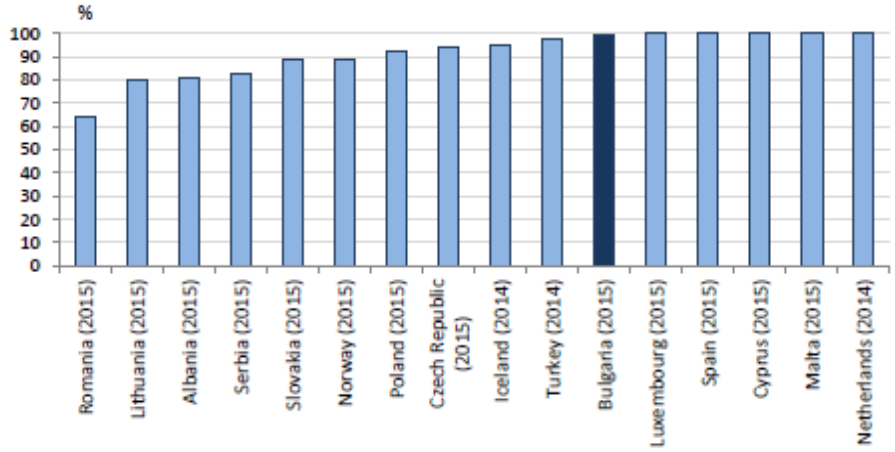
Проекти, съчетаващи трите аспекта, се оказват най-ефективни. Доброто управление на проектите, както и икономическите, политическите и социалните фактори са решаващи за успеха на ИКТ проектите в селските райони и могат да гарантират тяхната по-голяма адекватност на нуждите на местната общност и да повлияят положително на цялостната свързаност на териториалните единици в държавата.

2.9.4. Водоснабдяване и канализация

Водоснабдяване

България има добре развита водоснабдителна инфраструктура, която посредством групови селищни водоснабдителни системи осигурява достъп до питейна вода на 99,4 % от населението на страната. Достъп до водоснабдителни услуги има почти цялото население и в това отношение България има по-добър показател в сравнение с много други страни от ЕС.

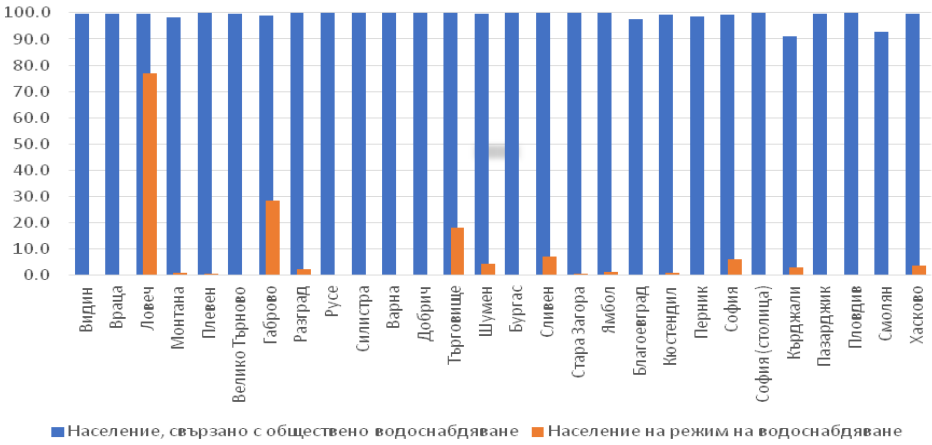
Фигура 38: Дял на населението, свързано с обществено водоснабдяване, за някои европейски страни (последни налични данни)

Източник: Евростат, ИАОС

Над 5 000 населени места в страната са обхванати от централизирани водоснабдителни системи с обща дължина на водопроводите, надхвърляща 75 000 km. Единични са населените места без централно водоснабдяване, във всички области в страната достъпът до водоснабдяване е близо 100 %. Само населението в Кърджали, Смолян и в по-малка степен в Благоевград не разчита напълно на централизирано водоснабдяване поради значителния брой на хората, живеещи в малки и пръснати агломерации с по-малко от 2 000 е.ж. Наблюдава се и сезонен недостиг на вода в някои области, но независимо от това, обхватът в България остава много по-висок отколкото в повечето други страни от ЕС.

Фигура 39: Дял на населението в България, свързано с обществено водоснабдяване и режим на водоснабдяване, по области (31.12.2017 г.) %

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Прекъсването на водоснабдяването като жизнено важен ресурс силно влошава качеството на живот на населението, но при стечение на неблагоприятни обстоятелства в някои населени места се налага сезонен ***режим на водоснабдяване***. Най-често и най-много са потърпевшите населени места в областите Търговище, Габрово и особено област Ловеч, където проблемът е наистина тревожен с над три четвърти от населението със сезонен режим на водоснабдяване, при това продължаващ години наред.

Този проблем е по-значителен в по-сухи години, особено на места с неремонтирани

водопроводни мрежи и високи загуби на вода. След известен период на намаляване на режима на водоподаване, за 2017 г. отново се наблюдава нарастване на населението, подложено на воден стрес. В сравнителната таблица по региони веднага на преден план изпъкват по-високите стойности за население с режим в регионите на Северна България, а прегледът по области показва къде са най-сериозните проблеми.

Таблица 40: Относителен дял на населението с водни услуги по региони и области в ЮЗР (%)

Регион/Област	Население, свързано с обществено водоснабдяване		Население на режим на водоснабдяване		Население свързано с ПСОВ, общо		Население, свърза-но с обществена канализация, общо	
	2013.	**2017**	**2013.**	**2017**	**2013.**	**2017**	**2013.**	**2017**
България	**99,3**	**99,4**	**2,9**	**3**	**56,4**	**63,4**	**74,7**	**76**
Северозападен	99,5	99,5	10,2	13,3	33,2	43,9	58,0	59,4
Северен централен	99,8	99,8	5,5	4,4	46,6	59,2	63,9	64,2
Североизточен	99,9	99,9	2,3	3,0	70,3	71,8	74,5	74,5
Югоизточен	99,9	99,9	1,0	1,6	53,6	55,8	71,9	73,7
Югозападен	**99,2**	**99,5**	**1,4**	**0,7**	**74,5**	**77,3**	**88,7**	**89,9**
Благоевград	96,1	97,7	0,0	0,0	26,5	29,6	77,5	81,9
Кюстендил	99,5	99,4	0,0	1,0	60,8	62,0	74,1	75,2
Перник	98,4	98,5	1,2	0,0	74,2	74,0	79,2	79,1
София	99,1	99,3	11,3	5,9	29,3	43,0	75,7	77,1
София-(СО)	100,0	100,0	0,0	0,0	96,1	96,2	96,3	96,4
Южен централен	98,2	98,4	1,4	1,1	41,8	55,6	72,0	73,7

Източник: НСИ, 2018 г.

Степента на водоснабденост в Югозападния регион е малко над средната за страната, но наред със Северозападния регион е втората най-ниска след Южния централен регион. За периода 2013–2017 г. населението, свързано с обществено водоснабдяване, нараства с 0,3 пункта и регионът запазва предпоследното си място в страната. За това допринасят преди всичко областите Перник и особено Благоевград и ако се изключи област София – Столична община, само в област Кюстендил водоснабденото население е с дял, равен на средния за страната, а другите области в региона са с по-нисък дял.

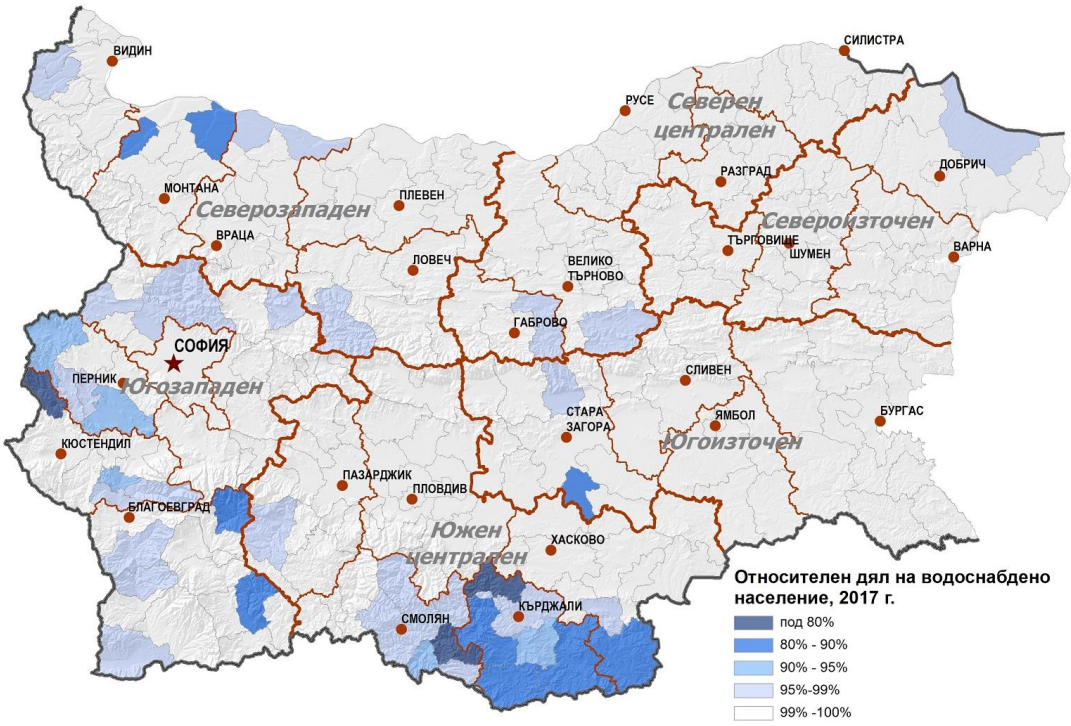
По-детайлна представа за териториалното разположение на населението без достъп до водоснабдяване се установява при проследяване на проблемите във водоснабдяването за всяка община – като брой населени места без водоснабдяване и съответно висок относителен дял на живеещото в тях неводоснабдено население.

В най-проблематичната област Благоевград само две общини имат висок процент неводоснабдено население. Това са община Якоруда, в която от 8 населени места неводоснабдени са половината, но в тях живее една пета от населението на общината, и община Гърмен, където от 16 населени места 4 са неводоснабдени и неводоснабденото население е 16 %. С много по-голям брой неводоснабдени населени места са общините Петрич (21 броя) и Сандански (13 броя), но с ограничен относителен дял на живеещото в тях население – съответно 2,15 % и 0,87 %, което е обяснимо предвид спецификата на дисперсната селищна система в тях.

В област Перник най-зле е община Трън с 20 неводоснабдени населени места и 10 % от населението, а също и община Радомир с 11 неводоснабдени населени места и 5,6 % от населението. Голям брой неводоснабдени населени места (22 броя) има община Кюстендил, но в тях живеят само 0,2 % от населението, докато в община Трекляно 10 населени места не са водоснабдени и в тях живее почти една четвърт от населението на общината. В София област се открояват община Своге с 15 неводоснабдени населени

места с почти 4 % неводоснабдено население, а също и община Ихтиман с 13 неводоснабдени населени места, но под 1 % неводоснабдено население.

Фигура 40: Водоснабденост на населението

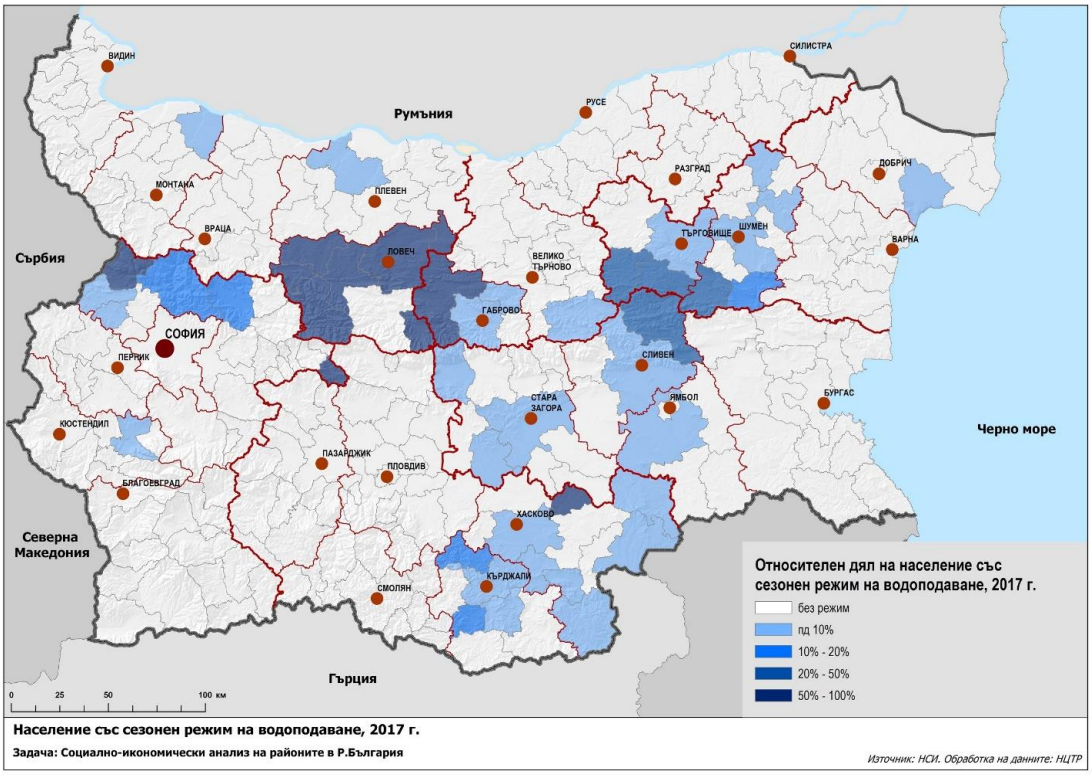
Източник: НСИ, обработка на данни, НЦТР

Тревожен е проблемът „**режим на водоснабдяване**“, защото той силно влошава качеството на живот на населението. Югозападният регион е с най-нисък относителен дял (0,7 %) на населението с режим, като за наблюдавания период изпреварва другите региони в Южна България, традиционно с по-малко проблеми в това отношение.

Най-осезателно е ограничаването на режима за област София, където през 2013 г. на режим е било 11,3 % от населението, а през 2017 г. този дял намалява до 5,9 %, с което областта продължава да бъде най-зле в региона. В област Перник през 2017 г. режимът вече е ликвидиран, затова пък в област Кюстендил от 0 нараства до 1,0 %.

Независимо от този извод трябва да отчетем високорисковата ситуация в община Перник, която възникна в края 2019 г., за чието решение се предприемат спешни мерки.

Фигура 41. Население със сезонен режим на водоснабдяване

Източник: СИА 2019 г.

През годините режимът на водоснабдяване в териториален план не се изменя особено, което подсказва за постоянно действащи причини – недостиг на ресурси поради неизградени водоизточници и/или резервоари за вода или висока степен на амортизираност на водопроводната мрежа и големи водни загуби. Най-тревожните проблеми могат да се установят при проследяване режима на водоснабдяване за всяка община – като брой населени места с режим и съответно относителен дял на населението с режим на водоснабдяване. (виж *Таблицата по-горе*).

Най-сериозно е положението в община Копривщица (област София), където самият град е на режим, подобно е положението и в община Годеч (където процентът на засегнатото население е 86 %), а в община Своге 4 от населените места с близо една пета от населението на общината са на режим.

Освен непрекъснатостта на водоподаването, от първостепенно значение за общественото здраве и качеството на живот на населението е осигуряването му с безопасна и съответстваща на нормативните изисквания питейна вода. По отношение на ***качеството на питейната вода*** в по-големите водоснабдителни системи България заема добра позиция при сравнение с другите европейски страни. Според доклад за качеството на питейната вода в Европейския съюз България постига нива на съответствие от 95–100 % и по трите вида параметри (микробиологични, химични и радиологични характеристики) в големите зони за водоснабдяване, подаващи вода за повече от 5 000 души или подаващи количества вода над 1 000 m^3 на денонощие. Въпреки това в много от малките зони на водоснабдяване се отчитат несъответствия по микробиологични показатели, като в част от тях процентът на несъответствие е сравнително голям – над 5 %.

Информация за качеството на доставяната вода, както и за загубите, се посочва в ,документа на КЕВР от 2018 г. „*Сравнителен анализ на ВиК сектора в Р България*“[31] за 2017 г., която е първата година от третия регулаторен период за ВиК сектора (2017–2021 г.).

Анализът проследява постигнатите нива на показателите за качество на ВиК услугите, предоставяни от страна на ВиК операторите, и данните затова са посочени по обхват на ВиК дружествата, а не по административни граници.

Таблица 41: Постигнати нива за качество на ВиК услугите от ВиК операторите в Югозападен регион

Показател за качество/ ВиК оператор/група, %	Ниво на покритие с водоснабд. услуги	Качество на питейната вода в големи зони на водоснаб-дяване	Общи загуби на вода във водоснабди-телните системи	Ниво на покритие с услуги по отвеждане на отпа-дъчни води	Ниво на покритие с услуги по пречистване на отпадъчни води
„Софийска вода“ АД, гр. София	100	99,89	47,54	96,49	94,27
ВиК ЕООД, гр. София (област)	99,20	100	58,80	75,99	27,04
ВиК ООД, гр. Перник	98,25	99,91	75,17	74,46	67,54
„Кюстендилска вода“ ЕООД, гр. Кюстендил	99,37	99,70	62,54	60,10	56,81
ВиК ЕООД, гр. Дупница	100	100	70,94	97,70	66,58
„ВиК Паничище“ ЕООД, гр. Сапарева баня	100		42,67	0	0
ВиК ЕООД, Благоевград	97,90	99,96	61,72	78,32	42,25
„УВЕКС“ ЕООД, гр. Сандански	99,01	100	70,08	84,58	0,88
ВиК – Кресна ЕООД, гр. Кресна	100		62,88	80,19	0
ВиК ЕООД, гр. Петрич	97,19	78,95	26,47	53,52	0

Източник: КЕВР

Най-сериозни отклонения в качеството на доставяната питейна вода в големи зони на водоснабдяване се установяват за ВиК гр. Петрич. За останалите ВиК оператори доставената с добри качества питейна вода е над 99,7 %.

Отклоненията в качеството на доставяната питейна вода в много от случаите се дължат основно на липсата на пречиствателни съоръжения за питейни води (ПСПВ) и остарялата водопреносна мрежа за повърхностните водоизточници; липса на санитарно-охранителни зони около водоизточниците или неспазване на режима на ограничения и забрани в тях, както и неефективна и непостоянна дезинфекция на водата поради липса на подходяща апаратура за правилно и непрекъснато дозиране на дезинфектантите.

Остарялата, амортизирана и често авариращa водопроводна мрежа е причина не само за влошаване параметрите на водните услуги (непрекъснатост на водоподаването и качество на питейната вода), но преди всичко за огромните **загуби на вода**, по който показател България е първенец в Европа.

Въпреки че потреблението на вода е значително по-малко в сравнение със средните данни за ЕС, количеството добита вода е почти двойно по-голямо в сравнение с други страни,

[31] http://www.dker.bg/uploads/documents/vik/sravnitelen_analiz_vik_18.pdf

което показва неефективно използване и разхищение на ресурсите от питейна вода. В последните години загубите на вода при преноса до крайните потребители са средно около 60 %, което се дължи основно на остарялата и амортизирана мрежа (при 88 % от мрежата), изградена основно през 1960-те и 1970-те години. С оглед намаляване на загубите на вода е необходимо да се реконструират магистралните водопроводи и разпределителната водопроводна мрежа.

Таблица 42: Подадени водни количества от обществено водоснабдяване по статистически райони и загуби на вода (млн. m^3/годишно)

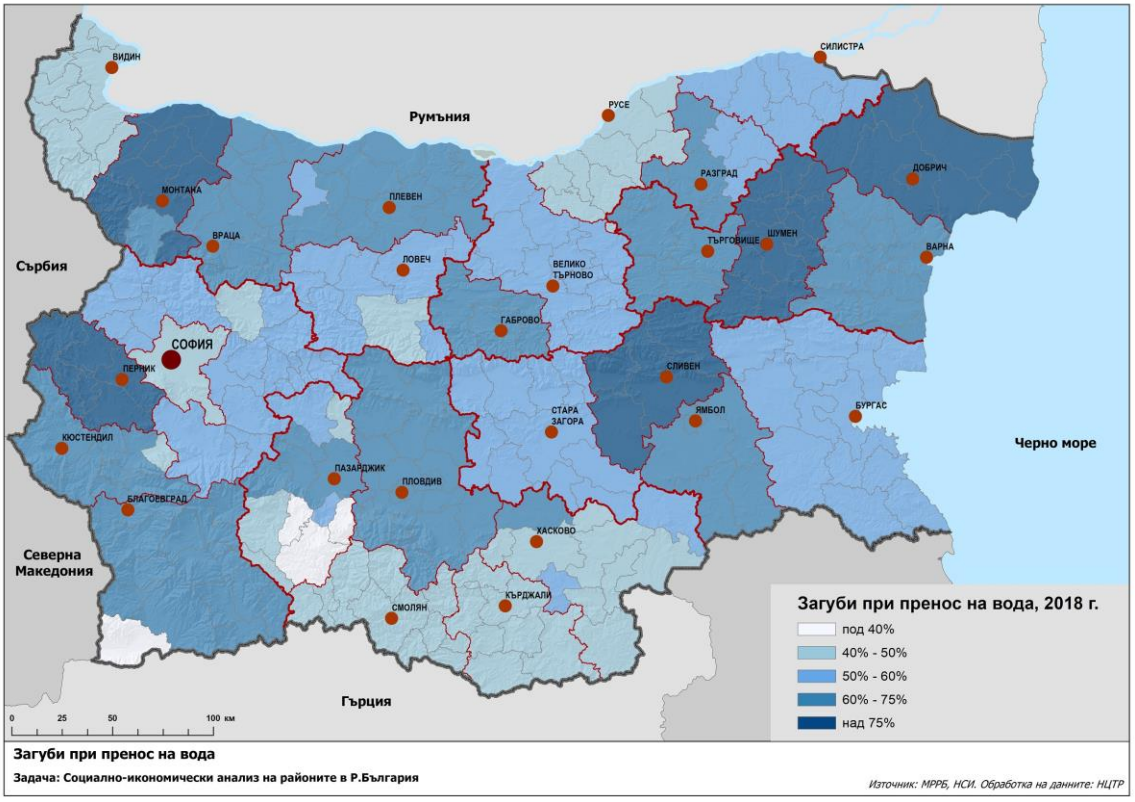
Статистически райони	2013	2014	2015	2016	2017
България					
Подадена вода, общо	924,28	879,47	903,88	910,69	918,48
Загуби на вода, общо	536,46	513,02	523,02	517,09	521,39
Загуби на вода %	**58 %**	**58 %**	**58 %**	**57 %**	**57 %**
Северозападен					
Подадена вода, общо	92,84	92,03	95,90	93,92	93,83
Загуби на вода, общо	54,21	55,58	59,10	57,17	56,28
Загуби на вода %	**58 %**	**60 %**	**62 %**	**61 %**	**60 %**
Северен централен					
Подадена вода, общо	89,43	84,16	87,09	86,66	85,32
Загуби на вода, общо	48,03	45,72	47,51	47,57	46,73
Загуби на вода %	**54 %**	**54 %**	**55 %**	**55 %**	**55 %**
Североизточен					
Подадена вода, общо	152,50	150,49	163,33	164,79	169,22
Загуби на вода, общо	99,37	105,50	114,92	116,69	119,85
Загуби на вода %	**65 %**	**70 %**	**70 %**	**71 %**	**71 %**
Югоизточен					
Подадена вода, общо	150,68	140,73	141,36	146,41	146,81
Загуби на вода, общо	83,90	75,57	75,30	79,04	79,32
Загуби на вода %	**56 %**	**54 %**	**53 %**	**54 %**	**54 %**
Югозападен					
Подадена вода, общо	296,99	272,96	275,17	269,45	273,56
Загуби на вода, общо	169,97	149,87	149,52	137,00	139,01
Загуби на вода %	**57 %**	**55 %**	**54 %**	**51 %**	**51 %**
Южен централен					
Подадена вода, общо	141,84	139,10	141,02	149,45	149,74
Загуби на вода, общо	80,99	80,78	76,67	79,63	80,20
Загуби на вода %	**57 %**	**58 %**	**54 %**	**53 %**	**54 %**

Източник НСИ, обработка НЦТР

За периода 2013–2017 г. относителният дял на загубите на вода претърпява незначителни промени, като намалява от 58 % на 57 % средно за страната. Отново се установява безспорна разлика между регионите от Северна и Южна България. Във всички региони от Северна България за периода 2013–2017 г. загубите на вода нарастват, докато в Южна България намаляват.

Положителен факт е, че в Югозападния регион, където се подават и съответно губят най-големи количества вода, относителният дял на загубите намалява от 57 % през 2013 г. до 51 % през 2017 г. и регионът заема първо място в страната с най-нисък дял загуби на вода.

Фигура 42. Загуби при пренос на вода, 2018 г.

Източник: КЕВР

Докладът на КЕВР от 2018 г. проследява качеството на предоставяните от ВиК операторите услуги, като показва тревожно високи загуби в териториите на няколко области. За Югозападния регион това е област Перник (75,2 %), много високи са и загубите за дружествата „ВиК Дупница“ (71 %) и „УВЕКС“ гр. Сандански (70 %). И всички останали ВиК оператори в ЮЗР (без София – СО и област София) регистрират по-високи загуби от средните за страната.

Констатираните загуби на вода се дължат основно на физически течове – както видими, така и скрити, както от водопроводната мрежа, така и по кранове, връзки, резервоари и в различните шахти. Големи обеми вода се губят също за изпразване и пълнене на водопроводната мрежа при аварии поради факта, че тя е недобре конструирана и/или преоразмерена, а граничните кранове между хидравличните зони не работят достатъчно добре.

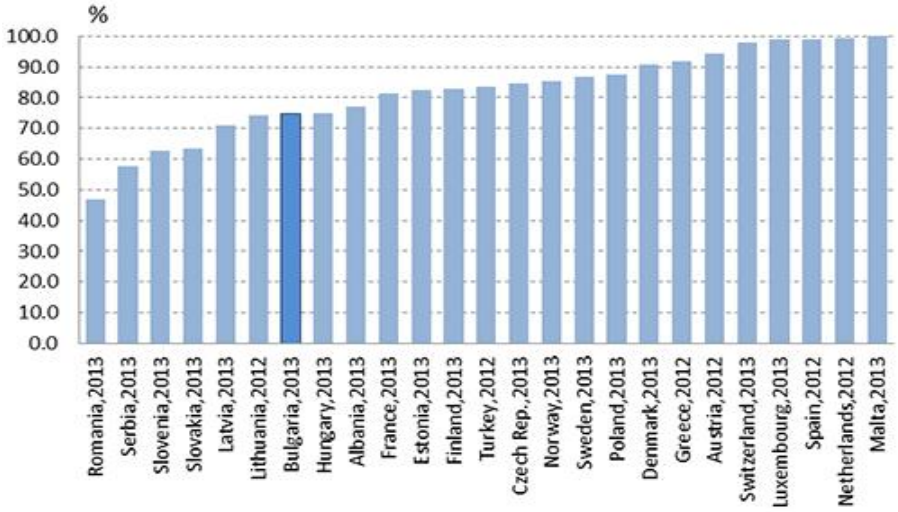
По-задълбочените проучвания на водопроводната мрежа, изготвени в прединвестиционни проучвания и най-вече при изготвянето на Генерални планове за агломерации над 10 хил. екв. жители, където са били изготвени и хидравлични модели на водопроводната и канализационната мрежа, дават основание да се твърди, че около 80 % от загубите на вода се дължат на физически и технологични загуби, а 20 % от загубите са търговски загуби (кражби, неотчитане и грешно измерване).

Канализация и пречистване на отпадъчните води

Изградеността на канализационната мрежа в България изостава несравнимо с водопроводната мрежа, изградена в страната. Степента на отвеждане на отпадъчните води

в сравнение с други европейски страни е една от най-ниските, видно от следващата г,рафика.

Фигура 43. Население, свързано с обществена канализация, за някои европейски страни (последна налична година)

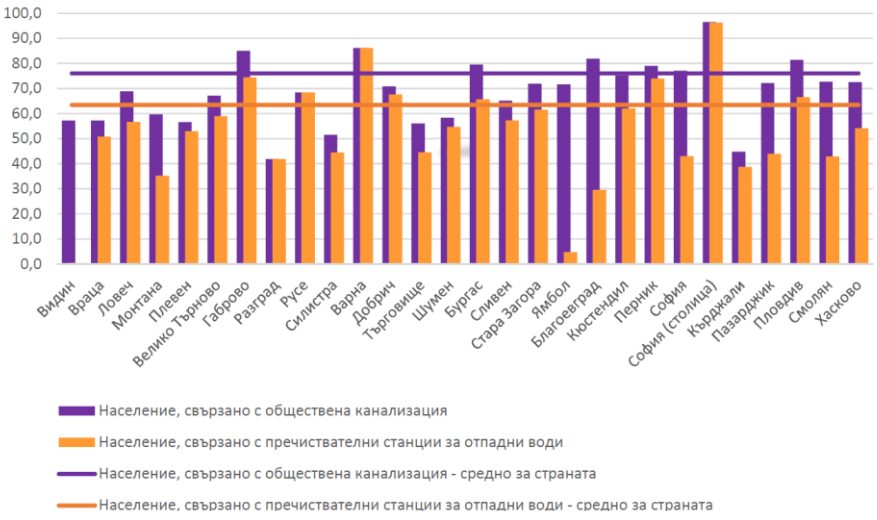
Източник: Евростат, ИАОС

През 2017 г. само 76 % от населението в България е обхванато от канализационни мрежи, а по-малко от две трети (63,4 %) е обслужено с пречиствателни станции за отпадъчни води.

И през 2013 г., и през 2017 г. Югозападният регион има най-висока степен на изграденост (90 %) на канализационната мрежа в страната, но се наблюдават вътрешнорегионални различия в относителния дял на населението, обслужвано от канализационна мрежа. За наблюдавания период област Благоевград регистрира най-голям напредък от 4,4 пункта и заема първото място в региона като се изключи София (СО) с очаквано най-висока изграденост. В областите Кюстендил и София напредъкът е по-малък и те продължават да заемат последните места по обхванато с канализация население в региона. В област Перник не се регистрира никакъв напредък и показателят дори спада с 0,1 пункта.

В национален мащаб, 12 % от населението, което живее в населени места с повече от 2 000 е.ж., трябва да бъде свързано към канализационната мрежа, за да се отговори на изискванията на Директивата за пречистване на градски отпадъчни води (ДПГОВ). ДПГОВ изисква отпадъчните води от агломерации с повече от 2 000 е.ж. да се отвеждат и всички отведени отпадъчни води да се пречистват.

Фигура 44. Дял на населението, свързано с обществена канализация и пречиствателни станции, по области (31.12.2017 г.)

Източник: НСИ, обработка НЦТР

По отношение на присъединяването към ***пречиствателни станции за отпадъчни води*** България е изправена пред още по-голямо предизвикателство и изостава значително от много от европейските страни. За да отговори на изискванията на Директивата за пречистване на градски отпадъчни води (ДПГОВ), България трябва да увеличи нивата на покритие с услуги за отвеждане и пречистване на отпадъчните води спрямо сегашните нива, които са съответно 76 % и 64 %.

Показателите за пречистване на отпадъчните води са сходни с тези за отвеждането им. Отново Югозападният регион е с най-висок показател (77,3 % обхванато с ПСОВ население), въпреки че за наблюдавания период този показател нараства с два пъти по-нисък темп от средния за страната. В това отношение вече област Перник заема най-добри позиции в региона (след София – СО) с най-висок процент обслужено с ПСОВ население. Близък до средните стойности за страната е и показателят за област Кюстендил, докато в област Благоевград обслуженото с ПСОВ население е по-малко от една трета. Определено пречистването на отпадъчните води в област Благоевград изостава и това е едно от най-големите несъответствия в страната – висока степен на изграденост на канализационната мрежа като същевременно много малка част от отведената отпадъчна вода се пречиства – за почти 50 % от населението водите, обхванати от канализация, не се пречистват.

Основното предизвикателство, породено от демографските тенденции, е как да се планира отвеждането и пречистването на отпадъчните води в малките населени места, с разпръснато население, и особено в онези населени места, в които се очаква спад на населението и стопанската дейност през следващите десетилетия. Според изискванията на ДПГОВ, за агломерации, които към момента наброяват повече от 2 000 е.ж., трябва да се осигури отвеждане и пречистване на отпадъчните води независимо от демографските прогнози. Но директивата съдържа разпоредба, позволяваща прилагане на индивидуални подходящи системи на местата, в които отвеждането би било прекомерно скъпо или не би донесло очакваните екологични ползи.

В България сега единствената законна алтернатива на централната канализация е изграждането на водоплътни изгребни ями. Те осигуряват високо ниво на опазване на

околната среда, ако редовно се изпразват и ако съдържанието им се транспортира и депонира в добре работещи пречиствателни станции за отпадъчни води. Изпълнението на това решение в стриктно съответствие с наредбите също е свързано с много високи експлоатационните разходи.

Прогнозно развитие на водностопанската инфраструктура

Като жизнено важна услуга, централизираното водоснабдяване е осигурено почти за всички населени места в страната, с което България е по-напред от редица европейски страни. Изолираните проблеми с качество на водата, предимно в малките зони на водоснабдяване, се дължат основно на липсата на пречиствателни съоръжения за питейни води (ПСПВ), остаряла водопреносна мрежа за повърхностните водоизточници, както и липса на санитарно-охранителни зони около водоизточниците и/или неспазване на режима на ограничения и забрани в тях.

С оглед *намаляване броя на авариите и загубите на вода* е необходимо да се реконструират магистралните водопроводи и разпределителната водопроводна мрежа, защото преобладаващата част от действащите мрежи и съоръжения са въведени в експлоатация преди 1980 г. и са изградени от материали (преобладаващо етернитови и стоманени тръби), чийто срок на годност е изтекъл. На много места е необходима и пълна подмяна. В голяма част от водопроводната мрежа нивото на корозия или натрупвания на отлагания е значително и обуславя рискове за качеството на водата.

За *отстраняване режима на водоподаване* е необходимо да се реконструират съществуващите резервоари или да бъдат изградени нови резервоари, които да осигурят достатъчно водни количества за задоволяването на питейно-битовите нужди. В някои случаи ще се наложи изграждане на нови водоизточници със съответните довеждащи водопроводи.

Реконструкция и модернизация на водоснабдителните мрежи и съоръжения и търсене и разкриване на нови водоизточници, както и изграждане на нови станции за пречистване и обеззаразяване на питейни води следва да се предприемат и за решаване на *проблемите с качеството на питейните води*.

Актуализиране на санитарно-охранителните зони (СОЗ) около водоизточниците и засилен контрол върху спазването на забраните и ограниченията в тях, както и въвеждане на задължителен характер на правилата за добра земеделска практика във вододайните зони са допълнителни мерки за недопускане отклонения в качеството на подавана вода за питейно-битови цели.

Процесът *на отвеждане и пречистване на отпадъчните води* изостава. В сравнение с други европейски страни степента на отвеждане на отпадъчните води в България е една от най-ниските. Още по-голямо предизвикателство пред страната е пречистването на отпадъчните води.

Въпреки два пъти увеличения брой ПСОВ за периода 2013–2017 г., все още обхватът е малък. В най-често срещания случай ПСОВ обхващат водите на областния град и на съседните му населени места. В населените места извън областния център по правило отпадъчните води не се пречистват и директно се заустват в реки или дерета. С изключение на новоизградените модерни и модернизирани стари пречиствателни станции, състоянието на ПСОВ е проблематично. Повечето от тези инсталации имат проблеми с биологичното стъпало на пречистване.

Освен **изграждане на много нови канализационни системи** за обхващане на повече населени места, се налагат и редица реконструкции, особено в случаите, когато има липса н,а съответствие между степента на изграденост на канализационната мрежа и проводимостта на главните колектори с капацитета и изградеността на ПСОВ. Ново изграждане е необходимо и при мрежите с изтекъл срок на амортизация и висок процент на инфилтрация на чужди води (течове от загуби на вода, подпочвени и дренажни води). Почти навсякъде в страната канализационната система е от смесен тип, което също води до проблеми, особено при обилни валежи.

Необходимо е *ускорено въвеждане на нови ПСОВ* за пречистване на вече обхванатите от канализация отпадъчни води, но успоредно с това е необходимо и преосмисляне на цялостната технология на пречистване на водите, която е доста остаряла и не отговаря на съвременните изисквания.

Централизираното отвеждане и пречистване на отпадъчните води в малките населени места, с разпръснато население, и особено в които се очаква спад на населението и стопанската дейност не може да бъде икономически обосновано. Директивата ДПГОВ съдържа разпоредба, позволяваща прилагане на индивидуални подходящи системи на подобни места, и проектът на СБ „Консултантска програма за укрепване на капацитета и ефективността на предоставяните услуги в отрасъл ВиК“ дава добри предложения в тази посока.

Разработените регионални генерални планове за ВиК планират развитието на инфраструктурата в Югозападния регион, а **конкретните проекти за финансиране се определят** със съответните **регионални прединвестиционни проучвания (РПИП).** Със средства от ЕСИФ през периода 2014–2020 г. са финансирани следните ВиК проекти: фазиран проект – Банско (Благоевград); разработване на РПИП и изграждане на ВиК инфраструктура за територията, обслужвана от ВиК Перник; разработване на РПИП за София област и за София град

2.10. Територии със специфични и проблемни характеристики

2.10.1. Територии в риск

Това са територии в пространството на региона, които са обособени по специфични рискови характеристики с важна насоченост към състоянието или развитието на предимно на ниво община (ниво LAU 1), където рисковете, формулирани като демографски и пряко свързаните с тях социален и икономически риск, рискът от негативни геоложки явления, от наводнения и други застрашават общата концепция за устойчиво развитие на региона. Тук не са включени рискове от природни бедствия и аварии, които нямат предвидимо действие и изразен конкретен териториален обхват.

Демографски риск

Най-обективна картина на макро ниво (регион, област, община) дава показателя гъстота на населението. Приема се, че общини с гъстота на населението под 20 % са общините в най-голяма степен на риск от обезлюдяване. На микро ниво в Приложения е дадена карта на землища, подложени на риск от обезлюдяване, като там в групи са посочени такива с население до 100 жители или такива без население.

В регион междуобщинските различия са най-високи от тези в другите пет региона.

В 10 общини гъстотата на населението е под 20,0 д/km^2, като те са разположени в областите Благоевград – Кресна и Струмяни, Перник – Брезник, Земен, Ковачевци и Трън и Кюстендил – Бобошево, Невестино, Рила и Трекляно. Съставните селищата на тези общини са изложени от риск на обезлюдяване.

В периода на действие на ИСТР такава съдба очаква общините Своге, Правец, Горна Малина и Кочериново. Това поставя много остро проблема с икономическите и социалните дейности в тези общини.

Геоложки рискове – свлачища, срутища, ерозия, абразия. Принципно най-съществена заплаха от подобни рискове в Югозападен регион от ниво 2 съществува от свлачища и срутища. Тези негативни явления са пряко свързани със заплахи за селищата, техническата и инженерната инфраструктура. За това усилията в тази насока трябва да са свързани с конкретни технически намеси, с голям паричен ресурс и кратък времеви хо,ризонт.

Риск от наводнения – За този вид риск са ползвани данни от изготвените Доклади на Басейнова дирекция „Западнобеломорски район“. Рискът от наводнения е заплаха за населението и елементи в урбанизираните територии като жилища, обществени и производствени сгради, селищна и извънселищна инфраструктура. Рискът от наводнения е в три териториални граници, определени от трите степени на риск – висок, среден и малък (нисък).

В разглеждания регион площната характеристика на тези[32] територии е както следва:

Таблица 43: Територии в заплаха от наводнение, km^2

Област	NUTS II Code	Територии в заплаха от наводнение (1 000 г. вълна) km^2	Отн. дял (%)
Югозападен	**BG41**	**67,9**	**0,3 %**
Благоевград		14,2	0,2 %
Кюстендил		1,6	0,1 %
Перник		5,3	0,2 %
София		29,9	0,4 %
София-СО		16,9	1,3 %

Източник: ПУРБ

Подробни данни по общини са дадени в *Приложение* „Територии в заплаха от наводнение“.

2.10.2. Селски, планински и гранични територии

В актуализираната Национална концепция за пространствено развитие 2013–2025 година тези територии са определени като „територии със специфични характеристики и условия“, в различни документи се посочват планински, селски и гранични територии/общини. За тях са характерни високата степен на припокриване и сходните проблеми, което дава основание те да бъдат поставени в единна категория „проблемни територии“. За тях са характерни ниската гъстота на населението, обитаващо тези територии, незадоволителна достъпност и съпровождащата ги икономическа изостаналост, ниско ниво на достъп до важни социални (институционални) услуги.

[32] П,одробно описание на общините от тази група в приложения и албум с картен материал

За Югозападен регион от ниво 2 тези територии (общини) са представени в обобщена таблица.

Таблица 44: Територии със специфични характеристики

Код на област	Регион/Област	NUTS II Code	Общини с център под 15 хил. жители	Планински и полупланински общини	Гранични общини
	ЮЗР	**BG41**	**44**	**52**	**14**
BLG	Благоевград		11	14	8
KNL	Кюстендил		7	9	3
PER	Перник		5	6	1
SFO	София		21	22	2
SOF	София– СО		0	1	0

Източник: НКПР Актуализация 2019

2.10.3. Индустриални и бизнес зони/паркове

Това са територии, в които се създава висока добавена стойност чрез въвеждане на иновативни технологии.

В Югозападен регион от ниво 2 това са: „Индустриален парк София – Божурище“, който поради близостта до София и комуникационната му осигуреност набира бърза скорост. Зоната в Божурище разполага с обща площ от три милиона тридесет и осем хиляди петстотин двадесет и седем квадратни метра.

Индустриален парк Елин Пелин: площта му е 1 200 дка. Подходящ е за изграждане на средно и голямо мащабни площи за складиране, дистрибуция, логистика, както и за лека про,,мишленост. Индустриалният парк се намира недалеч от София и в близост до основни локални и международни пътни артерии.

2.10.4. Защитени територии по смисъла на ЗЗТ и защитените зони по смисъла на ЗБР

В Югозападен регион от ниво 2 в тази група са включени териториите с природни ценности и законово определена защита. Най-териториалноемки са зоните по Натура 2000, които съставляват 40,0 % от територията на региона. В същото време те могат да се разглеждат като стимулатори или ограничители на територията. За региона е характерно, че в него националните паркове са с площ от **1 168,2 km^2**, а природните паркове са с площ **685,9 km^2**.

Защитените територии и защитени зони са над средното ниво за страната, като обхващат 8 137,411 km^2 или 40,03 %. от общата площ на региона.

Защитените територии по площ са най-много на регионално ниво - общо 1 992,710 km^2 или 9,80 %, Делът на националните паркове и резерватите е също най-голям сред регионите. Всички области с изключение на Перник са с площи над средните за страната. Крайно неравномерно са разпределени защитените територии на общинско ниво – в 6 общини липсват ЗТ, а в 14 делът им е под 1%, но 8 са с дял много по- висок от средния за страната.

Защитените зони са 8 115,248 km^2, което е 39,92 % от територията на региона и е над средното за страната. На областно ниво изпъква област Благоевград с най-много ЗЗ. Общо

в 6 общини делът на ЗЗ е над 70%.

2.10.5. Територии, наситени с важни за страната и региона недвижими културни ценности, музеи, културни ландшафти и коридори

Осно,вен приоритет за националното културно наследство е съхраняването и социализацията на културните ценности в техните материални и духовни измерения като фактор за устойчиво **развитие**, национална **идентичност** и културен **диалог**. Реализирането на културното наследство като ресурс за устойчиво икономическо, териториално и социално развитие и повишаване на качеството на живот изисква прилагане на **интегриран подход** в процесите на опазване, при който наследството се разглежда в своя физически и културен контекст за неговото съхраняване и представяне в историческата среда, в която е създадено.

Културното наследство обхваща материалното и нематериално движимо и недвижимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност. Културните ценности са **обществено достояние** и се ползват със **закрила от държавни и общински органи** в интерес на гражданите на Република България (чл. 2, ал. 1 и 2 от ЗКН, ДВ бр. 19/2009 г.).

Културно наследство са **наземни, подземни** и **подводни археологически обекти** и резервати, исторически, архитектурни, етнографски обекти и комплекси, индустриално наследство, паркове и ландшафт, природни ценности, антропология, изящни и приложни изкуства, документално и аудио-визуално наследство, устна традиция, книжовни и литературни ценности, обичаи, обреди, вярвания, музика, народна медицина и занаяти, кулинарни и етноложки традиции, народни игри и спортове (чл. 6 от ЗКН, ДВ бр. 19/2009 г.).

Югозападен регион от ниво 2 представлява духовен център на културния живот в страната. Регионът има исторически пространствени връзки със Западна Европа и Средиземноморието, наследство с културни следи от Праистория, Античност и Средновековие, Възраждане и Ново време, религиозни центрове и културни коридори на християнската култура, обекти по стратегическите римски пътища, свързващи Долни Дунав с Рим, Мизия с Тракия и Егейско море.

На територията на **Югозападен регион** са регистрирани 7 348 недвижими културни ценности (НКЦ) на **материалното недвижимо културно наследство** (област София – СО – 1 698 НКЦ, област София – 2 069 НКЦ, област Перник – 659 НКЦ, област Кюстендил – 1 159 НКЦ, област Благоевград – 1 763 НКЦ) с тяхната принадлежност към определен **исторически период** като праисторически, антични, средновековни, възрожденски, от ново и най-ново време, както и с **научна и културна стойност** като археологически, исторически, архитектурно-строителни, художествени, урбанистични, културни ландшафти с културни напластявания от взаимодействието на човека и природната среда, парково и градинско изкуство, етнографски, културни маршрути.

В списъка на **Световно наследство**[33] **на ЮНЕСКО на територията на Югозападен регион** се намират различни обекти на материалното и нематериалното културно наследство.

[33] https://whc.unesco.org/en/statesparties/bg

Културни:

- **Църква Бояна** (1979 г.): имот 0,68 ha, буферна зона: 13,55 ha, изключителна универсална стойност, критерии (ii) (iii). Критерий (ii): Боянската църква е един от най-забележителните перфектно запазени паметници на Източноевропейското средновековно изкуство с особено фини стенописи. Критерий (iii): интериорът на Боянската църква е с няколко слоя високо ниво на стенопис от XI, XIII, XV–XVII и XIX век, като с най-забележителна художествена стойност са тези от XIII век.

- **Рилски манастир** (1983 г.): имот 11 ha, охранителна зона 1 290 ha, изключителна универсална стойност. Критерий (vi): Рилският манастир е символ на българското Възраждане от XVIII–XIX век, влияе важно роля за развитието на културата и изкуствата на всички християнски народи със своята архитектура, стенописи, шедьовър на творческия гений на българския народ, който съхранява славянски ценности в опит да възстанови непрекъсната историческа приемственост, символизира осъзнаването на славянска културна идентичност през вековете.

Природни:

- Национален парк Пирин (1983 г., 2010 г.): изключителна универсална стойност, критерии (vii) (viii) (ix), имот: 38 350,04 ha, буферна зона: 1 078,28 ha. Критерий (vii): планинският пейзаж на Национален парк Пирин с изключителна красота; критерий (viii): основните стойности, свързани с неговата ледникова геоморфология, циркуси, дълбоки долини и над 70 ледникови езера; критерий (ix): продължаващата еволюция на флората, ендемични и реликтни видове, функционираща екосистема.

- Древни и първични букови гори на Карпатите и другите региони на Европа (2007 г., 2011 г., 2017 г.)

Нематериалното културно наследство[34], вписано в листата на ЮНЕСКО, включва: Бистришките баби, архаична полифония, танци и ритуали от региона Шоплука (2008 г.), Народния празник „Сурва“/„Сурова“ (2015 г.), Мартеницата, мултинационална кандидатура съвместно с Република Румъния, Република Молдова и Република Северна Македония (2017 г.).

В добрите практики за опазване на нематериално културно наследство са включени Съборът за народно творчество в Копривщица: система от практики по представяне и предаване на наследството (2016 г.) и Народното читалище с практически опит в опазването и съхраняването на нематериалното културно наследство (2017 г.).

В Индикативната листа на Р. България за световни паметници на ЮНЕСКО са включени още следните обекти на материалното недвижимо културно наследство – град Мелник и Роженският манастир (1984 г.) и Национален парк Централен Балкан (2011 г.)

Недвижимото културно наследство с национално значение на територията на Югозападен регион[35] включва:

Резервати:

- Град Мелник, област Благоевград, Решение на Държавния комитет по строителство и архитектура

[34] https.://bulgariaich.com/index.php?act=content&rec=15

[35] http://mc.government.bg/page.php?p=58&s=429&sp=430&t=244&z=576

- Град Копривщица, област София, Постановление на МС за обявяване на град Копривщица за архитектурно-исторически резерват
- Централно историческо ядро на София, което обхваща площите на античната Сердика и средновековния Средец, гр. София, област София – Столична община, Постановление на МС за обявяване на площите на античната Сердика и средновековния Средец за историко-археологически резерват
- Античният и средновековният град Пауталия–Велбъжд в центъра на град Кюстендил, област Кюстендил, Разпореждане на Бюрото на МС за обявяване на античния и средновековния град Пауталия–Велбъжд в центъра на град Кюстендил за архитектурен и археологически резерват
- Село Ковачевица, област Благоевград, Разпореждане на МС за обявяване на с. Ковачевица и с. Долен за исторически и архитектурни резервати
- Село Долен, област Благоевград, Разпореждане на МС за обявяване на с. Ковачевица и с. Долен за исторически и архитектурни резервати
- Територията на Парка на свободата (Борисовата градина), включително „Дендрариума“, гр. София, Разпореждане на МС за обявяване на резервати: „Обявява територии на Парка на свободата, включително „Дендрариума“, за резерват на градинско-парковото изкуство
- Националният музей „Рилски манастир и принадлежащата му среда“, гр. Рила, област Кюстендил
- Античен и късноантичен град „Никополис ад Нестум“ – с. Гърмен, община Гърмен – археологически резерват

Недвижими културни ценности (НКЦ) с категория национално значение:

На територията на Югозападен регион са регистрирани 355 НКЦ с категория национално значение: област София – СО – 147 НКЦ, област София – 65 НКЦ, област Перник – 44 НК,Ц, област Кюстендил – 43 НКЦ, област Благоевград – 56 НКЦ.

Природни паркове на територията на Югозападен регион:

В Югозападен регион се включват изцяло териториите на Национален парк „Рила“ и Национален парк „Пирин“ и част от Национален парк „Централен Балкан“, Природните паркове Витоша, Рилски манастир и Беласица, 20 резервата и поддържани резервата и 70 природни забележителности. Тук изцяло или частично попадат приетите с решения на Министерски съвет **28** защитени зони (за **дивите птици**) и приетите **43** защитени зони (за **местообитанията**) на територията на Югозападен регион.

Национален Парк „Рила“ е най-големият национален парк в България с най-обширната територия от българската субалпийска и алпийска зона. На територията му попадат четири резервата, които са включени в списъка на ООН на националните паркове и еквивалентните на тях резервати.

Национален Парк „Пирин“ обхваща по-голямата част от планина Пирин, разположена в Югозападна България. Поради значението си за опазване на биологичното и ландшафтното разнообразие, Национален Парк „Пирин“ е включен в списъка на ЮНЕСКО за опазване на световното природно и културно наследство.

Национален парк „Централен Балкан“ обхваща част от общините Антон и Пирдоп от

област София и е единственият парк в страната и Югоизточна Европа, който е член на мрежата „PAN Parks“, Европейска мрежа от представителни защитени територии.

Природен парк „Витоша“ е първият парк на Балканския полуостров. Създаден е през 1934 г. заедно с двата резервата в парка Бистришко бранище и Торфено бранище. Бистришко бранище получава статут на биосферен резерват. На територията на Природен парк Витоша се намира Природна забележителност „Духлата“.

Приро,ден парк „Рилски манастир“ обхваща гори, планински ливади, алпийски местности, високи върхове и над 28 високопланински езера в Рила планина. В границите на парка попада резерват **Риломанастирска гора** и **Рилски манастир**, Световен паметник на културата. Паркът е защитена територия с една от най-високите за страната степен на естественост, стабилност и представителност на екосистемите.

Природен парк „Врачански Балкан“ попада частично на територията на община Своге, област София. Паркът обхваща по-голямата част от Врачанската планина и масива на Лакатнишките скали. В парка се намира резерватът „Врачански карст“.

Природен парк „Беласица“ е разположен в най-югозападната част на страната и обхваща по-голямата част от българския дял на планина Беласица. Към парка се числи и резерват **Конгура**.

Територии с пространствен потенциал в Югозападен регион.

Културните напластявания на територията на Югозападен регион датират от началото на V век пр.Хр. с Тракийската култура по долините на реките Места, Струма и Искър (Сандански, Благоевград, София), от Римската епоха – пътища и градове (Никополис ад Нестум – община Гърмен, Пауталия – Кюстендил, Сердика – София, Траянова врата – Ихтиман), от периода VII–XIV век – Самуиловата крепост (с. Ключ, община Петрич), Боянската църква (София), Рилски манастир и Хрельовата кула, Манастирите от Софийската Света гора.

През XIV–XVII век на територията на Югозападен регион се създават книжовна и живописни школи (Самоковска, Кюстендилска, Банска) с изключителна роля за Българското Възраждане. Археологическите обекти от антична Сердика дават нови перспективи на Столицата и я правят съпоставима с големите европейски центрове на античната цивилизация.

В Югозападен регион се намират постоянно действащи религиозни храмове на **различни вероизповедания**, израз на културното многообразие и диалог между културите (православни и католически храмове, джамии, синагога). Катедралният храм „Свети Александър Невски“ е втората по големина православна катедрала на Балканите, Баня баши джамия е действащ мюсюлмански храм с архитектура от XVI век, Софийската синагога на еврейската общност в България е най-голямата сефарадска синагога в Европа.

Българското наследство притежава висока културна стойност, изключително разнообразно е по типология на ценностите и има дълбока културна стратификация. През вековете в Югоизточна Европа се формират **културни коридори**, транснационални оси на вековни взаимо,действия на цивилизациите и връзки между народите, които го населяват.

През територията на Югозападен регион преминават следните **Европейски културни коридори**[36]: Западен трансбалкански коридор, Диагонален път *Via Diagonalis/Via Militaris*,

[36] https://seecorridors.eu/?w_p=23&w_l=1&w_c=5https://seecorridors.eu/?w_p=48&w_l=1

Културен коридор *София–Охрид*, Римски път *Виа Траяна*, Европейските пътища на еврейското наследство, Зеленият пояс. През региона преминава миграционен път на птиците Via Aristotelis, разположен в западната и югозападната част на България, биокоридор, който е част от интегрирания пространствен модел на комуникационните и културни коридори, пресичащи България.

Via Diagonalis/Via Militaris преминава през Югоизточна Европа, свързвайки Европа с Азия. Този културен коридор е една от най-древните артерии по това направление с трансконтинентално и световно значение и играе ролята на своеобразен събирателен вектор на културните оси в региона. Множеството му разклонения са географски обусловени, преминават през долините на големите реки, низините между планинските вериги, удобните проходи, насочени към пролива на Босфора – допирната точка между двата континента Европа и Азия.

Западен трансбалкански път прекосява Югоизточна Европа в посока север–юг. Коридорът обединява териториите от двете страни на Балкана – Стара планина, като преминава през Румъния, България и Гърция. Пътят свързва Западна и Централна Европа с Егейско море и Средиземноморието, пресичайки последователно Дунавски път, Диагонален път, Пътя София–Охрид и Виа Егнация. Западен трансбалкански път е своеобр,азна ос на разпространение на древногръцката култура на север, специфична ос във времето, свързваща ареали с изявени културни ценности от различни исторически периоди.

Пътят София–Охрид е културен коридор, който преминава през България и Република Северна Македония, обвързвайки манастирските агломерации около двата исторически града и религиозния културен ареал на Метохия в Сърбия и Черна гора. Пътят София–Охрид е своеобразна религиозна ос, по която протичат културни влияния към големия поклоннически път Виа Егнация. По направлението, свързващо манастирите и църквите на Софийска Света гора, на област Метохия и тези около Охридско езеро, от векове се разпространяват вярата и изкуствата, свързани с религиозното строителство – архитектурни техники и похвати, стенопис, дърворезба (Дебър – Република Северна Македония), архитектурни шедьоври на Световното наследство (Боянската църква – България, Стари Рас и Сопочани, Манастир Дечани – Сърбия и Черна гора, Охридските църкви – Република Северна Македония).

Римски път Виа Траяна, построен по времето на император Траян през I в., пресича Стара планина при прохода Беклемето – Троянски проход и свързва Мизия с Тракия и Бяло море. Възниква през I–II в., връзка между градовете Ескус (с. Гиген) и Нове (гр. Свищов) на север, през Монтемно (Беклемето – Троянски проход) за Тримонциум (Пловдив) на юг (Певтингерова карта, II век).

Културното наследство като материално и духовно послание представлява мощен ресурс за устойчиво развитие и качество на живот чрез възможностите на културния туризъм и обмена на знания и ценности[37].

Финансирането на проекти по Програма „Рехабилитация и социална интеграция на хора с увреждания“, Програма „Достъпна среда“, проекти за Smart системи на информационни нива е приоритет в социалната дейност за културно познание. Smart системите интегрират управлението на интелигентните технологии и предоставят големи база данни за вземане

[37] Рамков,а конвенция за стойностите на културното наследство за обществото” на Съвета на Европа, Фаро, 2005 г.

на по-добри решения в пространственото развитие и инфраструктурата на културното наследство. Читалищата като уникална и традиционна за България културна институция са част от системата на децентрализираната културна мрежа в региона и изпълняват ролята си на средища за културна, информационна и социална дейност. Мултимедийни продукти, отразяващи разнообразието и идентичността на култури, етноси и религии в Северния централен регион, в страната и Европа, дават на децата знания за културното наследство, чувство за принадлежност към общото културно наследство, чувство за споделена отговорност за неговото опазване.

Културното наследство на територията на Югозападен регион е стимулатор на икономически растеж. Интегрираният подход е водещ при опазването на културното наследство и изисква при изследването и стратегическото планиране за региона да се търси пространствена интеграция на културното наследство със съседните региони и страни.

В Югозападен регион функционират 39 музея, от които 4 регионални – РИМ София, РИМ Кюстендил, РИМ Перник, РИМ Благоевград; 12 държавни: Национален исторически музей, Национална галерия, Национален политехнически музей, Национален музей „Земята и хората“, Национален литературен музей, Къща музей „Панчо Владигеров“, музей „Борис Христов“, Национален природонаучен музей към БАН, Национален Военноисторически музей, Национален археологически институт с музей към БАН, Институт по етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН, Национален антропологичен музей към Институт по експериментална морфология и антропология при БАН и Национален църковен историко-археологически музей към Светия Синод. Останалите музеи са общински.

Развитие на елементите на културното наследство

Дефинирането на основните цели на пространственото развитие на културното наследство е в съответствие с европейските културни политики за опазване и представяне на културното многообразие в неговите мултикултурни измерения, насърчаване на националните културни индустрии и културното сътрудничество, засилване ролята на отделните региони и градове и стимулиране на трансграничните културни връзки.

Култур,ното наследство на Югозападен регион се отличава с пространствена дисперсност, темпорално многообразие, многопластово присъствие и концентрация на културни пластове на местата, където последователно са създавани селища от различни епохи. Това благоприятства за формирането на ареали, наситени с културни ценности. Наличието на Национални и Природни паркове, множество резервати и природни забележителности на територията на Югозападен регион е предпоставка за развитие на туристическа индустрия с културен и природен туризъм.

Културният и природен туризъм в селските ареали се разглежда като възможност за диверсифициране на икономиката и създаване на привлекателна жизнена среда. Традиционните дейности, природните защитени територии и забележителности, културното наследство като материална субстанция и духовно измерение с народните традиции, обичаи, обреди, вярвания, музика и танци създават уникални туристически продукти, които показват спецификата на региона, неговата национална идентичност като част от богатството на европейското културно многообразие.

Възможност за интегриран културен и природен туристически продукт предоставят: Архитектурен резерват „Античен, средновековен и възрожденски град Мелник“, Роженски

манастир (с. Рожен), културно-историческа зона „Мелник – Роженски манастир“, Археологически резерват „Античен град Никополис ад Нестум“ (с. Гърмен), Исторически и архитектурни резервати „Село Долен“ и „Село Ковачевица“, Античен град Хераклея Синтика (с. Рупите), Самуилова крепост (с. Струмешница), Античен и късноантичен град (гр. Сандански), Туристически район „Рила – Пирин“.

Потенциал за маршрут на културно многообразие и диалог между културите представляват: Рилски манастир и Боянска църква (Световно културно наследство), резерват на градинско-парковото изкуство „Борисова градина“, Историко-археологически резерват „Антична Сердика и Средновековен Средец“, Храм-паметник „Свети Александър Невски“, Храм „Света София“, Ротонда „Свети Георги“, Национален археологически музей, Руска църква „Свети Николай Чудотворец“, Баня баши джамия, Синагога, Софийска Митрополитска катедрала „Света Неделя“ (София), Късноантична резиденция и ранновизантийска крепост (гр. Костинброд), Бельова църква, Митрополитска църква, Байракли джамия, Синагога, Сарафска къща, Чешмата с обецата (гр. Самоков), Късноантична крепост „Цари Мали град“ (с. Белчин).

Културното наследство на територията на **Югозападен регион** е стимулатор на икономически растеж. Интегрираният подход е водещ при опазването на културното наследство и изисква при изследването и стратегическото планиране за региона да се търси пространствена **интеграция** на културното наследство със съседните региони и страни, което изисква изпълнението на следните дейности:

- **Интегриране** на културното наследство в Европейската мрежа от центрове и оси на развитие на културата и хармонично пространствено планиране. **Културен туризъм**, обвързан с Европейските културни коридори и маршрути, развиващ и утвърждаващ културните традиции и идентичност на региона.
- Научен подход, **интердисциплинарност,** синергия и приемственост в опазването на културното наследство за подобряване на урбанистичната среда и качеството на живот. Приоритетно съхраняване на националните ресурси на културното наследство чрез партньорство и гражданско участие. Прилагане на съвременни технологии за обмен на информация и интерактивна комуникация в реално време.
- Опазване, цифровизиране, **социализация**, експониране и популяризиране на недвижими, движими и нематериални културни ценности на територията на Югозападен регион. Изграждане на **инфраструктура** за достъп до обектите на културното и природното наследство (за хора в неравностойно положение), оценка на въздействието, създаване на планове за опазване, управление и социализация на културното наследство.
- **Трансгранично сътрудничество** за мобилизиране потенциала на периферните гранични територии на Югозападен регион. Сътрудничество между граничните региони като средство за насърчаване на инвестициите, за развитие на бизнеса и туризма и повишаване качеството на жизнената среда.
- Р,азвитие на **културен и природен туризъм**. Опазване на природните и културните ресурси. Повишаване на привлекателността на териториите с културно и природно наследство за бизнес инвестиране и качествена жизнена среда, засилване интереса на стратегически инвеститори. **Селски туризъм** със съхранени ландшафти, селищни структури, културни и природни феномени.

Междурегионалното и транснационалното сътрудничество на Югозападен регион, разположен на границата с три държави, е фактор в пространствената политика за опазване на културното наследство. Развитието на междурегионална и транснационална интеграция е залог са изграждане на **„мостове“** за единно културно пространство, диалог между културите, осъществяване на идеята за световно културно наследство. Интегрирането на културни пътища на различни нива (локално, национално, регионално, европейско, световно) в мрежа създава възможности за отворен културен туризъм, който е в състояние да обхване всички нива на културните ценности.

В условията на глобализация предимство на **Югозападен регион** е уникалната природа, културните ценности от различни епохи, съхранените бит и традиции в отдалечените незасегнати от урбанизация общини и територии, които извеждат българската идентичност като водеща в туристическата индустрия. **Културното наследство** заема определяща роля в информационното общество на XXI век. В епохата на глобализация и мобилност териториите с културна памет все по-трайно привличат хора, дейности и инвестиции и определят избора за **качествена жизнена среда**.

2.10.6. Функционални зони – неформални райони със специфични ха,рактеристики, проблеми и потенциали

Разбирането за *функционална зона е компактна пространствена система от функционално обвързани територии, характеризиращи се с общи/сходни условия и цели за развитие*. По своя обхват тези зони могат и попадат в много от изброените територии със специфични характеристики, защото териториалният елемент е землище, община или група общини, но голямата разлика е, че тези зони могат да прехвърлят рамките на един регион. Тези зони са определени с НКПР – Актуализация 2019 г., в която е конкретизирано съдържателно два вида такива зони:

- „**социални зони**“ – това са функционалните зони за мерки (ИТИ) с предимно социална насоченост;
- зони за **„стимулирано развитие“ –** във връзка с ИТИ тези зони търсят решението на две задачи, имащи отношение към цялата национална територия:
- *намаляване на неравенствата* в развитието на Северна и Южна България;
- *ефективно противодействие на тенденцията към моноцентризъм*, изразяваща се в прекомерна концентрация на ресурси и хора в Столицата.

От гледна точка на така формулираните зони, пряко отношение към съставните области и общини от Югозападен регион за планиране от ниво 2 имат:

Зони за стимулирано развитие: За разлика от СЗР, СЦР, СИР и ЮИР, в Югозападния регион няма конкретно набелязана такава зона. Тук нещата се случват по главните урбанистични оси при силно изявената зона в София и близките общини в ареала ѝ на привличане. Основно в тези урбанизационни оси се очаква да се появят:

– Нова индустриална зона в **Благоевград**, която ще бъде върху 1100 дка върху общински и частни терени до АМ „Струма“.

– Нова индустриална зона в община **Кюстендил** на терен от 190 дка. Теренът се намира на 200 m от пътя за Република Северна Македония и на не повече от 1 km от трасето за „АМ Струма“.

– Нова индустриална зона в община **Перник**. Планира се зоната да се изгради в квартал „Караманица“ върху терен от 300 дка.

– Индустриална зона Петрич на площ от 497 дка.

– Производствено-складови зони, които предстои да се обособят и функционират през периода 2021–2027 г. в рамките на административните райони „Младост“, „„Надежда“ и „Овча купел“, със сравнително по-малка площ.

Допълнителен катализатор на активности ще са:

– Доизграждане на АМ „Струма“

– Изграждане на АМ „Европа“ и скоростен път „Гюешево–Кюстендил–Радомир–Перник–София“

– Изграждане на скоростен път „Рила“ по направлението „Кюстендил–Дупница–Самоков–п.в. Богородица–АМ „Тракия“/АМ „Хемус“, включен допълнително в широкообхватната TEN-T мрежа.

Другият вид зони са **социалните**. Определянето им включва четири стъпки[38]:

- *първа стъпка* – общините получават индекси по три показателя – „общ прираст на населението 2011–2018 г.“, „произведена продукция на човек“ и „безработица“;
- *втора стъпка* – агрегиране на интегриран индекс по трите показателя и класация на общините по него – определяне на първите 90 сред най-слабите общини;
- *трета стъпка* – изключване от множеството на 90-те най-слаби на общини, които попадат в периферите на икономически ядра с аргумента, че такива общини имат шанс да се повлияят позитивно от ядрата – така множеството се редуцира д,о 77 общини;
- *четвърта стъпка (последна)* – определяне на обектите за целенасочена подкрепа с мерки, имащи предимно социална насоченост – групи от 3 и повече съседни/близки общини без близост до център от второ ниво и принадлежност към групите „гранични“ и/или „планински“.

Целта на тези зони е да се намали социалната дистанция и изолация на определени общини от региона от останалите общини. За региона тези общини са 5 – Трън и Земен от област Перник, Невестино от област Кюстендил и Белица и Якоруда от област Благоевград.

Тези общини са за целево подпомагане и са приоритетни при участие в проекти за финансиране от националните и оперативни програми през програмния период. Ще се търсят механизми за териториално фокусиране на интервенциите, които чрез интегриран подход ще позволят да бъде оползотворен местният потенциал по най-добрия начин, както и да бъдат адресирани местните проблеми и предизвикателства. Реализирането на интегрирани териториални инвестиции, както и прилагането на воденото от общността

[38] Съгласно постановките на НКПР Актуализация 2019 г.

местно развитие ще позволи да се постигнат синергийни ефекти от реализираните интервенции.

2.11. Трансгранично сътрудничество

България се явява гранична територия за Европейския съюз и за нея са характерни всички особености на граничните територии – обезлюдяване и по-слабо социално-икономическо развитие, допълнително засилени от изолираността ѝ от Шенгенското пространство.

Въпреки присъствието на най-големия център на развитие – София, Югозападен регион преживява значителни трудности в своето социално-икономическо развитие, което кара негативните ефекти от границата да се усещат много по-силно.

Изготвянето и реализ,ирането на проектите по трансграничните програми е плод на проявлението на специфичен вид предприемаческа инициатива, която идва основно от урбанистичните центрове. Те са в ролята на двигатели на устойчиво развитие, чийто устрем ще поведе населените места с по-скромни възможности, намиращи се в зоната им на влияние.

За Югозападен регион такава роля изпълняват София, Благоевград, Перник, Кюстендил и Петрич. София се откроява едновременно като град, развил се като важен център в течение на вековете, изграждайки система от връзки с други големи балкански центрове, и като основен двигател на развитие с най-голям потенциал за трансгранично сътрудничество.

Осите на развитие свързват тези центрове с подобни центрове от другата страна на границата в Гърция, Република Северна Македония и Сърбия.

Множеството анализи[39] на регионално, национално и европейско ниво отчитат спецификите, проблемите и потенциалите за развитие и стигат до следните препоръки за използване на трансграничното сътрудничество като инструмент за насърчаване на социално-икономическото развитие:

- Използване принципа на „**функционалната зона**“: структурните интервенции в области, определени от съвместни характеристики, предизвикателства и възможности за развитие, не трябва да бъдат строго ограничени до административните граници, а да се действа съобразно потенциала за справяне с тях с цел постигане на осезаеми резултати.
- Използване принципа на **„тематичната концентрация“**: съсредоточаване върху ключови тематични области, като по този начин се цели постигане на възможно най-голямо въздействие по отношение на ефективността на финансирането и ориентацията към резултатите.
- Съгласуваност с макрорегионалните стратегии – в случая със Стратегията на ЕС за Дунавския регион.

[39] Border Orientation Paper: Greece – Bulgaria; Cross-border orientation paper or IPA CBC cooperation programmes with the participation of regions of Bulgaria, North Macedonia and Turkey; Cross-border cooperation in maritime spatial planning; Социално-икономически анализ на районите в Република България; Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. Актуализация 2019 г.

- Създаване на силен координационен механизъм с органите, управляващи основните програми в различните държави, по-специално националните програми, занимаващи се с транспорт, околна среда, регионално развитие, информационно-комуникационна инфраструктура и трудови въпроси.
- Повишаване информираността на населението и изграждане на доверие чрез реализиране на пилотни проекти, насочени към решаването на проблеми с голяма обществена значимост.
- Привличане към участие в процеса на планиране и реализация на повече заинтересовани страни чрез политики за решаване на важни за тях проблеми.
- Проучване и разработване на обща визия за трансграничния регион с дългосрочна перспектива чрез използване на инструменти и практики за широко обществено участие и като се вземат предвид специфичните предизвикателства на границите с трети страни. Съвместни инициативи за насърчаване на социално-икономическото и териториалното развитие на трансграничния регион могат да бъдат реализирани също и чрез инструменти за интегрирано териториално развитие, основани на съвместни стратегии за териториално и местно развитие.
- Задълбочен анализ на напредъка и пречките пред реализацията и натрупаните знания с цел корекции и повишаване адекватността на мерките спрямо контекста и търсените резултати би довел не само до повишаване ефективността и ефикасността на мерките, но и до промяна в отношението на гражданите и институциите към проблемите и политиките за тяхното решаване.

2.12. Мерки и дейности за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от природни бедствия

Въз основа на извършения анализ и въздействието на климатичните промени са обобщени изводите и свързаните с тях необходими мерки за адаптация и ограничаване на риска от природни бедствия.

Една от възможностите за противодействие на климатичните промени е използването на ВЕИ. Изградените в ЮЗР мощности от ВЕИ представляват 9,4 % от общото в страната. Най-голям дял се пада на водната енергия, като изградените мощности представляват близо 14 % от всички в страната. Водеща е област Благоевград, където са изградени половината от мощностите на водна енергия в региона, и това се дължи главно на община Сандански. Столична община също има съществен принос в усвояването на водната енергия.

Важно е да се насочат усилия за увеличаване на дела на ВЕИ при производството на енергия, особено при сгради и отделни домакинства. Съществуват много резерви за производството на енергия за собствени нужди. Общините имат нужда от мерки за стимулиране на оценките на наличния и прогнозния потенциал на местните им ресурси за производство на енергия от ВЕИ и неговото оползотворяване.

Все още в региона остава висок делът на използваните твърди горива, особено в битовото отопление. Това е свързано със замърсяване на атмосферния въздух и особено с отделяне

на парникови газове, пряко свързани с глобалното затопляне и климатичните промени. Една от възможностите за намаляване на тези негативни процеси е по-широкото развитие на газификацията. Най-много са газифицираните общини в област Благоевград (6 от общо 14). В област София газифицираните общини също са 6, но от общо 22 броя. В областите Перник и Кюстендил са газифицирани само по 2 общини. Изградеността на газопроводната мрежа в региона дава възможност за газифициране на 13 % от домакинствата, като 34 % от тях се възползват от предоставената им услуга. Това е най-високият достигнат дял в страната. В рамките на региона най-високият относителен дял на газифицираните домакинства е в област София и област Кюстендил.

Предполага се, че рязкото спадане на цената на природния газ през началото на 2020 г. ще засили интереса към този относително екологичен енергоизточник и все повече домакинства ще се възползват от осигурения достъп. Едновременно с това трябва да продължи изграждането на нови газопроводи до невключените общини или части от тях, особено при настоящото поевтиняване на цената на природния газ. Необходими са и мерки за стимулиране чрез подходящи програми за газифициране на сгради или използването на други алтернативни енергоизточници. В програмите за енергийна ефективност на общините е необходимо да се обърне повече внимание не само на подобряването на енергийните характеристики на сградите, но и на подобряването на ефективността на сградните инсталации. Насърчават се мерки за поетапна подмяна на отоплителни уреди на твърдо гориво, въвеждане на зони с ниски емисии и разширяване мрежата за централно топлоснабдяване.

Важна цел при адаптацията към климатичните промени е осигуряването на достатъчно водни количества и ограничаването на загубите на питейна вода. Населението, свързано със системи за обществено водоснабдяване, е 99,2 % и е малко под средното ниво за страната. Налагането на сезонен режим на водоподаването обаче изпъква като значим проблем, характерен за Югозападния регион, защото силно влошава качеството на живот на населението. На областно ниво най-проблематични са областите Благоевград и Перник. Сред общините със сериозни проблеми са общините Якоруда, Гърмен, Петрич и Сандански в Благоевградска област; Перник, Трън и Радомир в област Перник; Трекляно в област Кюстендил и Своге и Ихтиман в област София. Мерките са свързани с включване на нови водоизточници и резервоари за вода и трябва да са насочени преимуществено към най-засегнатите общини и населени места.

Свързани с режима на водоподаване са загубите на вода по водопреносната мрежа. Само ВИК операторите в област София и област София град отчитат по-малки загуби от средното за страната. За Югозападния регион с най-високи загуби са ВИК операторите в гр. Перник (75,2 %), гр. Дупница (71 %) и гр. Сандански (70 %). Остарялата, амортизирана и често авариращa водопроводна мрежа е основна причина. Това обстоятелство изисква приоритетно насочване на мерки за намаляване на загубите на вода чрез реконструкция на магистралните водопроводи и разпределителната водопроводна мрежа. Приоритетни трябва да бъдат най-засегнатите населени места.

Югозападният регион има най-висока степен на изграденост (90 %) на канализационната мрежа в страната, но се наблюдават вътрешнорегионални различия в относителния дял на населението, обслужвано от канализационна мрежа. Столична община е с най-голяма изграденост. Най-голямо подобрение се отчита при област Благоевград, докато в областите Кюстендил и София напредъкът е по-малък. В област Перник не се регистрира никакъв напредък.

Необходими са мерки за ускоряване на изграждането на канализационни мрежи и пречиствателни станции, реконструкция и модернизация на недобре функциониращите мрежи и станции, търсене на алтернативни решения в малките населени места чрез изграждане на водоплътни изгребни ями и др. Изграждането и реконструкцията на ВиК инфраструктура следва да се извършва въз основа на РПИП в съответствие с нормативната база, приоритетно в агломерации с над 10 000 екв.ж., а при наличен финансов ресурс – и в агломерации с между 2 000 и 10 000 екв.ж.

Отделяните отпадъци и по-конкретно отделяните битови отпадъци имат пряко отношение към натрупването на парникови газове в атмосферата. Югозападният регион образува най-много отпадъци сред регионите в страната. На областно ниво на първо място е област София – Столична община. Югозападният регион е на първо място в страната и по събраните битови отпадъци на човек през 2017 г. Предадените за предварително третиране битови отпадъци се увеличават в ЮЗР, което е благоприятна тенденция. На областно ниво в абсолютни стойности на предадените за предварително третиране битови отпадъци на първо място в региона, а и в страната, се нарежда София – Столична община. В региона има няколко регионални сдружения с водещи общини съответно Гоце Делчев, Сандански, Благоевград, Петрич, Разлог, Дупница, Перник, София, Костинброд, Ботевград, Златица, Костенец (Самоков).

Предвиждат се мерки за развитие на инфраструктурата, свързана с управлението на битовите отпадъци, за постигане на целите за 2030 г. за рециклиране на отпадъците и намаляване на количествата на депонираните отпадъци; мерки за предотвратяване генерирането на отпадъци; мерки за подготовка за повторна употреба и рециклиране, изграждане, разширяване и/или надграждане на системата за разделно събиране на отпадъци и подобряване на базата от знания относно кръговата икономика, мониторинга на отпадъците и потоците от материали.

Състоянието на пътната мрежа е важно по отношение на отделяните парникови газове и други замърсители на въздуха, а така също и от гледна точка на създаваното шумово ниво и риск от пътни инциденти. Най-добро е състоянието в област Кюстендил с 56 % от пътната мрежа в добро състояние. Областите Благоевград и Перник също са с по-добре поддържана пътна мрежа от средното за страната, докато в София (област) пътната мрежа в добро състояние е едва 29 %. Очевидно е, че трябва да се ускорят мерките по подновяване на пътните покрития и завършване на строителството на АМ „Струма“. Ще се насърчават инвестиции за преминаването към по-екологосъобразен транспорт, включително осигуряване на зарядна инфраструктура за електрически превозни средства. По отношение на обществения транспорт ще се вземат предвид плановете за градска мобилност и разработените прединвестиционни проучвания, за да се гарантира приносът на програмата към инвестициите в мултимодална градска мобилност с цел осигуряване на допълняемост, синергия и цялостен подход при изпълнението на подобен тип мерки.

По отношение на риска от природни бедствия фокусът е насочен към живота и здравето на населението; надграждане на система за управление на водите в реално време чрез включване на допълнителни поречия, на съществуващи системи за управление на риска и за оповестяване с разширяване на техния обхват по отношение горски пожари, земетресения и други природни бедствия; изграждане на системи за ранно предупреждение, специално адресирани към поройни наводнения, дължащи се на интензивни валежи с малък пространствен и времеви обхват; продължаване инвестициите в подкрепа на подготовката на населението за реакция с цел намаляване риска от действия

под афект. Ще се подкрепят мерки за преминаване от система за управление, насочена към реагирането при дадена ситуация, към по-цялостна система за предотвратяване и управление на риска от бедствия с цел насърчаване на адаптирането към изменението на климата. Ще се подпомага изпълнението на мерки за повишаване на готовността, като фокусът е в контекста на способностите за реагиране по линия на Механизма за гражданска защита на Съюза (съгласно Решение № 1313/2013/ЕС на Европейския парламент и на Съвета.

2.13. SWOT анализ

На базата на направения анализ и факторите, въздействащи на развитието, са идентифицирани силни и слаби страни на Югозападен регион, като са очертани и благоприятните възможности и потенциалните заплахи, породени от въздействието на външната среда.

СИЛНИ СТРАНИ

- Стратегическо възлово разположение на региона по направленията на европейската TEN-T мрежа, граница с три държави и добре развита мрежа от регионална и местна транспортна инфраструктура с потенциал за трансгранично, междурегионално и транснационално сътрудничество.
- Висока достъпност до железопътен транспорт, гъстота на първокласни пътища и автомагистрали, наличие на международно летище София в подкрепа на бизнеса, търговията и туристическата индустрия.
- Присъствие на София като важен метрополен район в Югоизточна Европа, а регионът на София е важен регионален и национален транспортен хъб.
- Добре развит сектор на услугите.
- Развита виртуална мобилност към света поради относително висока степен на достъп и използване на информационни и широколентови услуги.
- София е важен ИТ хъб в страната и на Балканите.
- Концентрация на ВУЗ и изследователски центрове и на високообразован човешки ресурс.
- Разнообразни климатични, геоложки и хидроложки условия, уникална флора и фауна, богато разнообразие на видове, съобщества и природни местообитания, Национални и Природни паркове с потенциал за развитие на туризъм и съхраняване на богато биоразнообразие с общоевропейско значение.
- Многопластово културно наследство с времево и видово многообразие, с уникални характеристики за съхраняване духа на мястото и пространствената идентичност чрез интегрирана консервация и реновиране в културен туризъм.
- Важна туристическа дестинация в страната.
- Богати водни ресурси, включително хидротермални ресурси, използвани в селското стопанство и балнеологията.

- Наличие на ресурси за енергия от ВЕИ – вятърна, слънчева, геотермална.
- Развиващо се трансгранично сътрудничество със съседните страни.
- Макроикономическа стабилност на региона.

СЛАБИ СТРАНИ

- Периферен регион в европейски контекст.
- Неблагоприятни демографски тенденции, особено интензивни в периферните територии.
- Значителни вътрешнорегионални неравенства по всички показатели на социално-иконо,мическото и инфраструктурното развитие, наличие на голям брой слаборазвити райони.
- Териториален поляритет на регионалната икономика – София – Столична община и останалите области.
- Слаби връзки между изследователските центрове, университетите и бизнеса.
- Значително изоставане на основните показатели, характеризиращи развитието, спрямо средните за ЕС.
- Ниска производителност и ресурсна ефективност в повечето МСП, нисък дял на високотехнологичните предприятия.
- Структурни проблеми на местните пазари на труда и ниска мобилност на населението в някои общини.
- Териториални диспропорции в разпределението на ЧПИ.
- Лоши технически характеристики на транспортната инфраструктура, особено в периферните територии.
- Неравномерна обслуженост с висок клас пътища – автомагистрали и първи клас в периферииите.
- Амортизирана водоснабдителна и канализационна мрежа и висока степен на загуби на вода.
- Недостатъ,чно развита инфраструктура за третиране на отпадните води.
- Незадоволително качество на градската среда, като обобщена характеристика и особен фокус към маргинализирани градски части.
- Незадоволително състояние на част от повърхностните води и замърсени речни участъци, влошено качество на атмосферния въздух в определени райони.

ВЪЗМОЖНОСТИ

- Устойчива икономическа интеграция в ЕС.
- Изграждане на транспортната инфраструктура по направленията на TEN-T

мрежата и подобряване на връзките с регионалната транспортна мрежа.

- По-силно полицентрично интегриране на региона и разпространяване на растежа от Столицата в останалите части от територията.
- Изграждане и развитие на цифрова инфраструктура за комуникация и свързаност.
- По-добре интегрирани мрежи и решения за мобилност, включително чрез умни ИКТ.
- Подобряване на екологичната, социалната и бизнес инфраструктурата.
- Повишаване конкурентоспособността на МСП чрез технологично обновяване и иновации.
- Привличане на повече чуждестранни преки инвестиции.
- Създаване и подпомагане развитието на клъстери и мрежи.
- Създаване ,на нови и укрепване на развитието на съществуващи Цифрови иновационни хъбове.
- Засилване на международния туристически маркетинг в подкрепа на регионалния туризъм.
- Подобряване на взаимодействието между университетите, изследователските институти и бизнеса.
- Развитие на информационното общество и електронното управление.
- Засилено използване на ВЕИ.
- Модернизиране и развитие на селскостопанския сектор.
- Активно използване на партньорствата между общините и публично-частните партньорства.
- Партньорства и сътрудничество между общините за подобряване на качеството на атмосферния въздух.
- Развитие на съвместни регионални политики в областта на качеството на атмосферния въздух.
- Развитие на ефективно трансгранично и регионално сътрудничество.
- Засилено гео-политическо присъствие на Балканите.

ЗАПЛАХИ

- Продължаващо негативно развитие на демографските процеси и външна миграция на млади хора, обезлюдяване в периферииите на региона.
- Задълбочаване на териториалните диспропорции в заетостта и доходите, в качеството на живота.
- Липса на образована и квалифицирана работна сила.

- Забавяне на реализацията на значими инфраструктурни проекти.
- Недостатъчни средства за инвестиции в цифровизация.
- Природни рискове – земетръсна зона с висока степен на риск, наводнения, горски пожари и др.
- Неблагоприятно влияние на климатичните промени.
- Осъществяване на несправедлив енергиен преход.
- Продължаващи промишлени и транспортни замърсявания на околната среда.
- Външни условия с негативно въздействие.

3. ВИЗИЯ И ПАКЕТ ОТ СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ

Определените приоритети за развитие на Югозападен регион са в съответствие с целите и стратегиите на Националната програма за развитие България 2030, Актуализираната национална концепция за пространствено развитие, целите на политиката на ЕС за сближаване и регионално развитие в периода 2021–2027 г.

Ключовите потенциали на Югозападен регион се определят от концентрираните в него научноизследователски и университетски институции и високотехнологичния и интензивен на знания бизнес, високия дял на образованата работна сила, възловото транспортно-географско разположение по направленията на европейската TEN-T мрежа и добре развитата мрежа от регионална и местна транспортна инфраструктура, услугите, наличието на богати природни и културни ресурси, включването на столичния град.

В същото време регионът е изправен пред редица предизвикателства за своето бъдещо конкурентно развитие, породени от изискванията на Индустрия 4.0, прехода към нисковъглеродна икономика, кризата с Covid-19, преодоляването на значителни регионални дисбаланси и дефицити.

3.1. Визия

Приетата визия, която определя рамката за реализация на Интегрираната териториална стратегия (ИТС) за развитие на Югозападен регион, е следната:

Югозападен регион – развиващ своите потенциали за достойно място сред европейските региони

ИТСР на ЮЗР е разработена в синхрон с Приоритет „Местно развитие“, подприоритет 9.1 „Конкурентоспособност и развитие на регионите“, област на въздействие „Интегрирано развитие на регионите за планиране от ниво 2“ от Националната програма за развитие (НПР): България 2030. Визията, приоритетите и специфичните цели на ИТСР са в подкрепа на изпълнението на подприоритета от НПР: България 2030, чиято цел е осигуряване на предпоставки за повишаването на конкурентоспособността и устойчивото развитие на регионите на страната, както и насърчаването на местното развитие, стъпвайки на специфичния местен потенциал и чрез адресиране на местните проблеми и предизвикателства.

3.2. Стратегически приоритети

Основа на дефинираните приоритети и цели на ИТС 2021–2027 г. е направеният анализ и разкритите основни специфики, проблеми и ключови фактори на развитието в ЮЗР.

На тази основа са определени следните приоритети за развитие на региона:

Стратегически приоритет 1: Подкрепа на регионалните потенциали за устойчив растеж

Стратегически приоритет 2: Инвестиране в човешкия капитал и преодоляване на регионалните дисбаланси в осигуряването на достъп до качествени услуги

Стратегически приоритет 3: По-добре свързан и устойчив регион

Основните принципи, върху които се основава стратегията за развитие на ЮЗР, са:

- партньорство между всички власти, институции, заинтересовани лица и структури на гражданското общество в процеса на реализиране на стратегическите намерения;

- координация вътре в и между управленските звена на всички равнища, носещи отговорността за постигане на очакваното състояние на региона към хоризонта на планирането – 2027 г.;

- концентрация на усилията, човешките и финансовите ресурси за осъществяване на набелязаните в стратегията цели;

- тясно обвързване и интегриране на заложените в различните програми действия за постигане на комплексен социално-икономически ефект. Ще се търсят механизми за териториално фокусиране на интервенциите, които чрез интегриран подход ще позволят да бъде оползотворен местният потенциал по най-добрия начин, както и да бъдат адресирани местните проблеми и предизвикателства. Реализирането на интегрирани териториални инвестиции, както и прилагането на воденото от общността местно развитие, ще позволи да се постигнат синергийни ефекти от реализираните интервенции;

- отвореност за допълнения и адаптивност на стратегическите намерения към променящите се условия на средата, в която се реализира стратегията.

На всички етапи от разработване на ИТС на ЮЗР се постига съответствие с целите и приоритетите на значимите национални и европейски документи за интегрирано развитие за съответния период.

Проведени са срещи и участия в работни заседания на Регионалните съвети за развитие (РСР), където са представени първоначалните идеи за разработване на ИТС, а също така са отразени вижданията на РСР и са представени идеи за развитие на областите.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 1:

ПОДКРЕПА НА РЕГИОНАЛНИТЕ ПОТЕНЦИАЛИ ЗА УСТОЙЧИВ РАСТЕЖ

През плановия период „усилията в ЮЗР ще се фокусират върху преход към ново индустриално развитие, които да допринесат за утвърждаване на водещата роля на региона в конкурентоспособността и растежа на националната икономика и за доближаване до икономическите резултати на столичните региони в сравнимите икономики на ЕС.

Специфична цел 1.1

Насърчаване на интелигентен и иновативен икономически ПРЕХОД и преход към неутрална по отношение на климата икономика

Дейностите за стимулиране на регионалния иновативен индустриален преход и растеж ще бъдат ориентирани към:

- подобряване на регионалната система за научноизследователска дейност и подпомагане на сътрудничеството между научните изследвания и бизнеса, трансфера на технологии и търговската реализация на резултатите от научните

изследвания;

- подкрепа за разработване и внедряване на иновации в предприятията, включително стимулиране осъществяването на вътрешни за предприятията НИРД.
- развитие на регионалната иновационна екосистема и повишаване на иновационната активност на предприятията при отчитане на регионалните различия и наличния потенциал в региона. Подкрепата ще бъде съобразена със специализацията на ЮЗР и съставните области, определени в Иновационната стратегия за интелигентна специализация 2021–2027 г. Приоритет ще се дава на проекти, които са част от приоритетните вериги на стойността на ЕС – Чисти, свързани и автономни превозни средства; Интелигентно здраве; Индустрия с ниски емисии на CO_2; Водородни технологии и системи; Индустриален Интернет на нещата; Кибер защита. Подкрепата по отношение на МСП ще бъде съгласно приоритетите по отношение на икономическите дейности (идентифицирани и изведени в Националната Стратегия за МСП 2021–2027), а от друга страна ще отчита потребностите и потенциала на предприятията в ЮЗР и неговите съставни области – NUTS 3;
- адаптиране на предприятията и работещите към промените на икономическата среда, вкл. реакции при криза;
- ускоряване на цифровата трансформация и усвояване на ползите от цифровизацията за бизнеса и институциите, с акцент върху технологии, въвеждащи Индустрия 4.0. Предвижда се изграждане на Регионален дигитален иновационен център, който ще стимулира широкото приемане на модерни цифрови технологии от промишлеността, от публичните организации и академичните среди;
- насърчаване участието в проекти за междурегионално сътрудничество и интернационализация на местните предприятия и клъстери в приоритетни области на интелигентна специализация от общ интерес с други европейски региони (на ниво съставна област от ЮЗР). В ЮЗР и преди всичко в Столичния район се наблюдава подобно структурно ориентиране на развитието, което постепенно чрез подходящи форми на сътрудничество, в т.ч. клъстери, следва да се разпространи и в другите части на ЮЗР.

Икономиката на Югозападен регион ще бъде силно повлияна от прехода към нисковъглеродна икономика и реализирането на приетата от Европейската комисия „Зелена сделка“, доколкото в три от областите – област София, Перник и Кюстендил, енергетиката и добивната промишленост (на въглища) е силно представена. Регионът се характеризира с едни от най-високите емисии на парникови газове.

Като основно предизвикателство в ЮЗР се очертава съчетаването на дългосрочното осъществяване на **прехода към неутрална по отношение на климата икономика** с икономически действия в краткосрочен и средносрочен план. Основните проблеми са свързани с оскъдните ресурси за модернизиране на технологичния парк и реализирането на другите необходими мерки за преструктуриране на икономиката, съпроводени с мерки за предотвратяване на загуба на работни места от закриване на тези индустрии.

Предвижда се за областите Перник и Кюстендил да бъдат изработени териториални планове за справедлив преход, на които ще бъде основано програмирането на Фонда за

справедлив преход.

Като подкрепа на този процес се предвиждат дейности за повишаване на ефективното използване на ресурсите чрез преминаване към чиста, кръгова икономика, мерки за енергийна ефективност и намаляване на емисиите парникови газове, инвестиции в изследвания и иновации, в зелени технологии, устойчиви решения и нов бизнес, финансова система, която подкрепя устойчиви решения.

Ще бъдат стимулирани производствени инвестиции в МСП, включително стартиращи предприятия, водещи до икономическа диверсификация и преструктуриране на икономиката на областите, и свързаното с процеса на преструктуриране повишаване на квалификацията и преквалификация на работниците; съдействие при търсене на работа за търсещите работа. В тази връзка са предвидени за изпълнение следните индикативни групи дейности:

- Насърчаване на предприемаческата активност чрез дялови финансови инструменти – подкрепа за създаване на нови и развитие на съществуващи предприятия.
- Подкрепа за развитие на предприемаческата екосистема, насърчаване на интернационализацията и привличане на чуждестранни инвестиции, което да бъде постигнато чрез:
  - предоставяне на комплексни услуги в подкрепа на МСП: консултации, обучения и информация за разработване на бизнес планове, определяне на стойност на продукти, достъп до пазари и финансиране, финансови инструменти и др. в полза на МСП на принципа „обслужване на едно гише“;
  - подкрепа за участието на български МСП в промоционални дейности в страната и в чужбина, вкл. свързване на български предприятия с чуждестранни партньори за подобряване на експортния им потенциал.

Дейностите по тази специфична цел ще се насочат както към **обновяване на съществуващи производствени зони и терени**, така и към **изграждане на съвременните форми на индустриални зони, паркове и др.**

Необходимостта от създаване на нови индустриални зони/паркове и бизнес пространства произтича от тяхното значение за подобряване на инвестиционната среда и привличане на нови инвеститори, както и за разширяване на дейността на местните инвеститори.

Предвижда се индустриалните зони/паркове да бъдат изграждани чрез различни подходи, включително чрез интегрирани териториални инвестиции (ИТИ).

Освен в региона на София, много важно е тези процеси да се фокусират и подкрепят в областите Благоевград, Кюстендил и Перник, в които няма развити модерни индустриални зони и предлагане на модерни индустриални терени.

Предимствата, които трябва да предложи една съвременна индустриална зона, са привлекателно местоположение и транспортен достъп, квалифицирана работна ръка, по-облекчени административни процедури. В тази връзка е предвиденото включване в някои от зоните на спортна и социална инфраструктура, което ще повиши тяхната атрактивност за инвеститорите. Все повече като задължително условие се оформя изграждането на образователни и обучителни центрове, иновационни центрове, които да

осигурят качеството на търсената работна сила и да се превърнат във важен елемент от регионалната екосистема в областта на трансфера на технологии, с което се осигурява ключова подкрепа за развитие на предприятия в областите на интелигентната специализация в ЮЗР. Целта е зоните да отговарят на най-добрите стандарти, което от своя страна ще насърчи инвестиции в нови сектори на икономиката и сектори с висока добавена стойност.

На този етап изграждането на нови индустриални зони/паркове в сътрудничество между НКИЗ и общините включва:

- Нова индустриална зона в **Благоевград**, която ще бъде върху 1100 дка. Общински и частни имоти до магистрала Струма.

- Нова индустриална зона в община **Кюстендил** на терен от 190 дка. Теренът се намира на 200 m от пътя за Реублика Северна Македония и на не повече от 1 km от трасето за „АМ Струма“.

- Индустриална и логистична зона **Перник**. Планира се зоната да се изгради в квартал „Караманица“ върху терен от 300 дка.

- Индустриална зона Петрич на площ от 497 дка.

- „Високотехнологичен производствен парк - Симитли“.

Предприеманите дейности ще включват изграждане на нови индустриални зони/паркове и терени в **София** чрез сътрудничество на общината с НКИЗ, както и самостоятелно организирани от общината, в т.ч.:

- Производствено-складови зони, които предстои да се обособят и функционират през периода 2021–2027 г. в рамките на административните райони „Младост“, „Надежда“ и „Овча купел“, със сравнително по-малка площ.

- Създаване на големи по площ индустриални зони/паркове в северните райони на Столицата – „Кремиковци“, „Нови Искър“, „Връбница“. Изграждането на зоните е свързано не само с тяхното вътрешно инфраструктурно обзавеждане, но и с подобряване на довеждащата инфраструктура с оглед осигуряване на удобен и бърз достъп. За зоната в Кремиковци общината планира да осигури нова връзка със зелен тип градски релсов транспорт. Успоредно с това ще бъдат създадени условия за здравно обслужване в региона, както и за създаване на учебни центрове.

- „Високотехнологичен индустриален парк Хемус“.

- „Индустриален парк София – Запад“.

- Продължаващо поетапно доизграждане на Индустриален парк София – Божурище, който е най-големият проект за икономическа зона в България през последните години, на площ от 2 666 595 m^2, от които 760 000 m^2 вече са застроени. Изграждането на инфраструктурата на зоната се извършва поетапно, в зависимост от привлечените до момента инвеститори. В зоната се предвижда изграждане на бизнес център, който ще предлага социални услуги. Предвижда

се там да бъде изградена и частна детска градина за работещите в индустриалния парк, както и спортна инфраструктура.

– „Високотехнологичен производствен парк – Симитли“.

В отговор на засиленото търсене се подготвят нови проекти за индустриални паркове край София – в района на община Елин Пелин – Равно поле, Елин Пелин, Нови Хан и Мусачево.

Изграждането на всички елементи на транспортната и инженерната инфраструктура в населените места е основна предпоставка за повишаване на инвестиционната активност в региона, областите, общин,ите и селищата в него.

Специфична цел 1.2

Подкрепа за включване в растежа на специфичните природни и културни потенциали на ЮЗР

Югозападен регион се характеризира със съхранена, привлекателна и разнообразна природна среда, минерални води, богатото културно-историческо наследство, чието устойчиво включване в туристически дейности е стимулатор на регионалния икономически растеж.

Планираните дейности за развитие на туризма в региона се насочват към:

– оптимално използване на наличния туристически потенциал – природен, културен, исторически в съответствие с пазарните изискванията и потребителските очаквания за устойчиво развитие на туристическия сектор и инфраструктура;

– повишаване привлекателността на населените места с туристически потенциал с цел увеличаване дела на всички видове туризъм: балнео (медикъл спа), SPA & Wellness, културно-познавателен (исторически, археологичен, фолклорен, фестивален, етнографски и поклоннически), еко и селски туризъм, приключенски туризъм, велотуризъм, спортен, конгресен, ловен, голф, винен и кулинарен туризъм и др.; Изграждане на веломаршрутна мрежа в района, свързана с културно-познавателен туризъм в природна и урбанизирана среда;

– съчетаване на отделни видове туризъм в интегрирани пакети, например Зимния туризъм в Банско с културно-познавателна обиколка в региона или гурме туризъм. Реализиране на туристически културни маршрути. Реставриране на манастири и други религиозни обекти с познавателна ценност;

– промотиране на туризма чрез национални и регионални кампании, включително чрез максимално ,,използване на медиите, разработване на мобилни приложения, представящи туристическите услуги и др.

Югозападен регион е сравнително хомогенен като **културно пространство и притежава забележителен културен потенциал** със 7 348 недвижими културни ценности (25 % от недвижимите културни ценности в страната) под закрилата на закона – исторически и културни свидетелства от Античността, Средновековието, Новото време и най-новата история.

Тук е седалището на всички национални културни институти, библиотечната и читалищната мрежа са действащи и приобщаващи. Музейните експозиции са широкоспектърни, с уникални образци от отделните исторически периоди.

Като основни дейности, свързани с опазване, развитие и популяризиране на културното наследство в Югозападен регион, се предвиждат:

- реализиране на мерки за опазване на паметниците на културното наследство, регламентирани в нормативната база. Една част от тях са в лошо състояние и се нуждаят от мерки за реставрация и консервация;
- цялостни инфраструктурни проекти при археологически разкопки на значими обекти – от проучване до изграждане на пътища, посетителски центрове, музеи, места за отдих;
- изграждане на международни отношения с чужди общини и области.

Развитието на интелигентен, устойчив и диверсифициран сектор на **селското стопанство**, който да гарантира продоволствената сигурност на населението и повишаването на степента на устойчиво и ефективно използване на ресурсите в отрасъла и региона, ще определи интервенциите на бъдещата политика в областта на селското стопанство.

Реализацията на дейностите за подкрепа на развитието на селскостопанския сектор ще включва:

- активизиране на инвестиционния процес, насочен към модернизиране на производствените структури – фермерски стопанства и преработватели на селскостопанска продукция, както и внедряване на иновативни решения в земеделската практика и изграждане на подходяща инфраструктура;
- приоритетни инвестиции в производството на плодове, зеленчуци, както и в животновъдството и биологичното производство, пчеларството и лозаро-винарския сектор, в които страната има традиции и потенциал за развитие;
- приоритетно инвестиране в подобряване на съществуващата хидромелиоративна инфраструктура за напояване, отводняване и защита от вредното въздействие на водите;
- подкрепа за навлизане на цифровите технологии;
- стимулиране на инвестициите за модернизация и технологии за прецизно земеделие;
- опазване на природните ресурси и предпазване от риска от климатичните промени.

От важно значение за ЮЗР е оползотворяването на потенциала на богатите ресурси на **минерални води и използването им като ВЕИ**. За тази цел се предвижда:

- насърчаване на научно-изследователски и проучвателни дейности за допроучване, идентификация и очертаване на регионалните резервоари (находища) на минерални води в хидротермалните басейни на територията, включително и използването им за стопански цели – оранжерии и други.

– разработване на иновативен подход за използване на нови видове възобновяеми източници на горива. Изграждане на топлоизточник на биомаса; изграждане на мощности за използване на слънчева енергия и на вятърни генератори в неработещите комини.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 2:

ИНВЕСТИРАНЕ В ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ И ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСБАЛАНСИ В ОСИГУРЯВАНЕТО НА ДОСТЪП ДО КАЧЕСТВЕНИ УСЛУГИ

Специфичните характеристики и съществените различия в условията на възпроизводство на човешкия капитал между областите и общините в ЮЗР определят важната роля на този приоритет. Подобреното качество на и достъп до публичните услуги от първостепенно значение – образование, здравно обслужване, социални услуги, активното социално приобщаване на уязвимите групи, както и ефективно реализиране на пазара на труда, водят до съхраняване на регионалните демографски ресурси и подобряване качеството на живот, социално сближаване и повишаване привлекателността за обитаване на всяка териториална общност.

Специфична цел 2.1

Образование и обучение за квалифицирана работна сила

Осигуряването на равен достъп до предучилищно и училищно образование с необходимото качество се очертава като ключов проблем и ще фокусира реализирането на редица интервенции, голяма част от които в интегрирани пакети от инвестиции.

Планираните интервенции в **предучилищното и училищното образование** включват:

– изграждане на нова и подобряване на качеството на изградената образователна инфраструктура;

– създаване на условия за преход към едносменен режим на обучение;

– провеждане на мерки за повишаване качеството на образованието и за подобряване постиженията на учениците в образователната подготовка;

– обновяване и модернизация на учебни програми в приоритетни професионални направления, в партньорство с бизнеса, в съответствие с нуждите на регионалния и местния пазар на труда;

– оптимизиране на структурата на училищата, създаване на предпоставки за финансиране на професионални училища с национално и регионално значение, защитени професии, съобразно потребностите на общините, както и за внедряване на обучение чрез работа (дуално обучение);

– подкрепа за достъп до образование на учениците от специфични целеви групи. Въвеждане на програми за ограмотяване, основно сред ромското население и други уязвими групи, за придобиване на по-висока степен на образование,

реализирани главно от училищата;

- предотвратяване на преждевременно напускане на училище посредством целенасочен подход и насърчаване на гъвкави програми за втори шанс;
- инвестиране в производствен потенциал чрез създаване и поддържане на професионални училища или паралелки, осигуряващи подготовка и възпроизвеждане на качествена работна сила;
- подобряване конкурентоспособността на младежите като уязвима група на пазара на труда чрез повишаване на уменията, компетенциите и професионалната квалификация с отчитане на регионалните възможности на пазара на труда и икономиката;
- целенасочена подкрепа за осигуряване на заетост за младежите, вкл. чрез трудово консултиране, кариерно ориентиране, стажове, обучение на работното място;
- подобряване на възможностите за допълнителна и продължаваща квалификация на учителите, в т.ч. по професионалните направления;
- подкрепа за осигуряване на достъп до качествено образование в малките населени места и в труднодостъпните райони.

Специален фокус на осъществяваните мерките е насочен към създаване на условия за **насърчаване на ученето през целия живот**, по-специално на гъвкавите възможности за повишаване на квалификацията и преквалификацията за всички.

Особено належащо е преодоляването на ниското ниво на компютърни и цифрови умения на човешките ресурси, което препятства широкото използване на ИКТ и базираните на тях услуги.

Значителна част от мерките по тази специфична цел ще се реализират чрез подхода на интегрираните териториални инвестиции (ИТИ). Като подходящи пакети от ИТИ с регионален обхват в рамките на отделните съставни области и общини се определят:

- Създаване на условия за достъп до образование чрез преодоляване на демографски, социални и културни бариери.
- Комплексни програми на общинско ниво за десегрегация на училищата, превенция на вторичната сегрегация и против дискриминацията.
- Дейности в подкрепа на професионалното образование и обучение.
- Развитие на дуалната система на обучение.
- Ограмотяване на възрастни.
- Валидиране на знания, умения и компетентности.

Специфична цел 2.2

Осигуряване на равен достъп до качествени здравни и социални услуги

Системата на здравеопазването в ЮЗР е сравнително най-добре развита в страната и покрива нуждите от здравна помощ на региона. Във вътрешнорегионален план голяма част от здравната мрежа се концентрира в София (където здравните заведения имат не само регионални, но и национални функции), относително по-малка – в област София и област Благоевград, и най-малка в областите Перник и Кюстендил.

Чрез Националната здравна карта структурата на здравната мрежа ще бъде адаптирана към потребностите на населението, така че да гарантира равнопоставен достъп до здравни услуги на всички нива в извънболничната и болничната помощ във всички области и общини на ЮЗР, промоция и превенция на здравето, повишаване ефективността на спешната помощ. Ще продължи подобряването на материално-техническата база на държавните болници в областните градове и в общинските градове, обслужващи група общини.

Като важен проект се залага изграждането на модерна многопрофилна детска болница в София.

От много важно значение е изработването и прилагането на механизми, ангажиращи частните медицински структури в поддръжката на общественото здраве на част от социално по-слабите жители на Столицата.

Ще се активизират мерки за осигуряване опазване на здравето чрез превенция на заболяванията и грижа за здравето, в т.ч. провеждане на информационни събития, обучение по първа помощ, бедствена готовност, психо-социална подкрепа и др., вкл. с активното участие на самите възрастни хора в организацията и провеждането.

Специфичните потенциали на региона, свързани с оползотворяване на неговите минерални води, следва да доведат до разработване и изпълнение на проекти за нови и реновиране на съществуващи балнеоложки центрове за физикално лечение, рехабилитация, профилактика и активен отдих и спорт.

Социалните услуги допринасят за превенция на рисковете, преодоляване на социалното изключване, реализиране на права и подобряване качеството на живот.

Деинституционализацията на грижата за деца и възрастни хора ще бъде обект на целенасочени усилия наред с предоставянето на услуги в домашна среда, в специализирана среда, услуги, които се предоставят мобилно, включително изграждането на необходимата инфраструктура и доставка на оборудване.

Особено внимание ще се обърне на реализирането на мерки, осигуряващи интегрирана подкрепа в полагането на грижите в ранна детска възраст на родителите на деца с увреждания;

Като нов момент ще е и реализиране на подхода за Интегрирана подкрепа (посредничество за заетост, квалификация, преквалификация, дейности за достъп до социални услуги и интегрирани здравно-социални услуги, образование и здравеопазване) с цел подобряване на пригодността за заетост на лица в неравностойно положение и техните семейства.

Мерките за подкрепа на социалното включване ще подпомагат и включването в заетост на

групите в неравностойно положение на пазара на труда, изграждане на социални жилища.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 3:

ПО-ДОБРЕ СВЪРЗАН И УСТОЙЧИВ РЕГИОН

Ключово условие за постигането на по-добра транспортна и цифрова свързаност в региона (външна и вътрешна) е ефективното поддържане, модернизация и развитие инфраструктурата.

Специфична цел 3.1

Подобряване на свързаността на региона в национален и международен план и на вътрешнорегионалната достъпност

Отчитайки основната роля на **транспортната инфраструктура** като базово условие за развитие на икономиката, привличане на инвестиции, улесняване мобилността на населението и достъпа до услуги с периодичен и епизодичен характер и приобщаване на всички населени места в ЮЗР, е необходимо нейното подобряване и оптимизиране.

Част от направленията на основната TEN-T мрежа се нуждаят от доизграждане и развитие, за да отговорят на европейските изисквания за качество и сигурност на международните превози. В тази връзка в периода 2021–2027 г. се планира:

- Доизграждаме на АМ „Струма“;
- Изграждане на АМ „Европа“ и скоростен път „Гюешево–Кюстендил–Радомир–Перник–София“;
- Изграждане на скоростен път „Рила“ по направлението „Кюстендил–Дупница–Самоков–п.в. Богородица–АМ „Тракия“/АМ „Хемус“, включен допълнително в широкообхватната TEN-T мрежа.

За осигуряването на по-добра свързаност между населените места и достъпност в региона и страната е целесъобразно изграждането на направлението „Петрич–Гоце Делчев–Смолян–Бургас“ като част от т.нар. Второстепенна Крайгранична южна ос „Петрич–Бургас“ (Южна хоризонтала), залегнала в Приоритетите за изграждане на пътната инфраструктура в България до 2020 г. Оптимизацията и реконструкцията на пътищата като непрекъсната транспортна ос ще интегрира периферните крайгранични територии по южната граница на България и ще подобри достъпа на общините до съответния им областен център в зоните с регистрирана най-влошена достъпност в България. Изграждането на такава ос с подобрени параметри ще създаде по-добри условия за развитие на туризма и разгръщане на потенциала на планинските региони, включително за предлагане на съвместни регионални туристически продукти с граничните региони на съседните Гърция, Република Северна Македония и Турция. За повишаване на пропускателната способност и подобряване на транспортната достъпност в планинските райони е необходима и модернизация на пътищата по направлението Гоце Делчев–Банско–Симитли, както и по направлението Банско–Якоруда–Велинград. Тези два проекта могат да влязат в програмния период 2021–2027 г., като през следващите години се подготви тяхната реализация. По този начин Банско, Велинград, Батак и Западните Родопи ще станат курорти с международно значение и достъпност.

От важно значение за регионалното развитие на ЮЗР е реализацията на скоростен път по направлението Дупница–Самоков–Ихтиман–Вакарел–Елин Пелин–АМ „Хемус“. Този път ще увеличи транспортната достъпност между посочените градове, които са периферни за Столицата, и същевременно ще ги превърне в зони за нови инвестиции и регионално развитие. От друга страна, пътят ще повлияе положително за развитието на Сапарева баня и курорта „Паничище“, както и на Белчин баня, Боровец, Мальовица и останалите населени места, които предлагат чудесни възможности за селски туризъм. В условията на динамично развитие регионът югоизточно от София се нуждае от инфраструктурна модернизация и подобрена регионална свързаност.

На по-късен етап могат да се търсят възможности и за изграждане на скоростни пътища в направлението Перник–Трън–Стрезимировци, както и на скоростен път Кюстендил–Дупница, като това може да стане и с усилията на българската държава след въвеждането на ТОЛ системата.

От съществено значение през плановия период е реализирането на мерки за устойчива градска мобилност, в т.ч. пътни мрежи между основния град и околните населени места на територията на общината.

Всички главни линии от жп инфраструктурата в страната са включени в TEN-T мрежата, а обслужващите Югозападен регион като връзки със съседните страни са включени в основната TEN-T мрежа и се нуждаят от модернизация: „София–граница Р. Сърбия“, „София–Перник–Радомир–граница с Република Северна Македония“ и „Радомир–Кулата/граница Р. Гърция“.

Предвижданата в рамките на периода модернизация на жп линията Кюстендил–София и изграждането на скоростен път ще подобри транспортната достъпност и ще създаде условия за преодоляване лошото състояние на селата в областта, които са най-уязвимите пространства от социално-икономическа гледна точка, като окаже благоприятно въздействие върху развитието на туризма, местната икономика и възраждането на силния селскостопански профил на региона и стане съществен фактор за намаляването на миграцията и обезлюдяването на региона.

Проектите за изграждане на **цифрова свързаност** в Югозападен регион ще бъдат фокусирани върху:

- осигуряване на високоскоростен и свръхвисокоскоростен Интернет чрез NGA инфраструктура;
- развитие и разширяване на зоните за безплатен интернет; свързване чрез WIFI-услугите. Изграждане на безплатен високоскоростен безжичен Интернет достъп на обществени места WiFi4EU по Механизма за свързаност на ЕС;
- надграждане и поддръжката на оптичните високоскоростни инфраструктури, осигуряването на свързаност на идентифицирани общини към единната електронна съобщителна мрежа (ЕЕСМ) на държавната администрация са действия в положителна посока за постигане на по-висока степен на дигитална грамотност на населението и разширяване приложното поле за ползване на електронни услуги;
- разширяване на дигиталните услуги, в това число достъпа до интернет в средно

големите и малките населени места;

- надграждане и поддръжка на оптичните високоскоростни инфраструктури, обслужващи земеделските стопани;

- осигуряване на свързаност към единната електронна съобщителна мрежа (ЕЕСМ) на държавната администрация на общините Белица, Гърмен, Сатовча, Хаджидимово, Якоруда (област Благоевград); Бобошево, Кочериново, Рила, Сапарева баня, Трекляно (област Кюстендил); Брезник, Земен, Трън (област Перник); Божурище, Годеч, Драгоман, Елин Пелин, Ихтиман, Копривщица, Костенец, Костинброд, Самоков, Своге, Сливница, Антон, Мирково, Чавдар, Челопеч, Долна баня (област София);

- изграждане на системи за административни услуги на гражданите и бизнеса в общинските администрации, включително информационно обслужване на гражданите и населението чрез мобилни приложения.

Специфична цел 3.2

Инвестиции за екологичната инфраструктура и биоразнообразие

В областта на водоснабдяването мерките ще бъдат насочени към:

- реконструкция на магистралните водопроводи и разпределителната водопроводна мрежа с оглед намаляване броя на авариите и загубите на вода;

- реконструкция на съществуващите резервоари или изграждане на нови резервоари, които да осигурят достатъчно водни количества за задоволяване на питейно-битовите нужди, намаляване броя на авариите и загубите на вода;

- реконструкция и модернизация на водоснабдителните мрежи и съоръжения и търсене и разкриване на нови водоизточници, както и изграждане на нови станции за пречистване и обеззаразяване на питейни води следва да се предприемат и за решаване на проблемите с качеството на питейните води.

Освен изграждане на много нови канализационни системи за обхващане на повече населени места се налагат и редица реконструкции, особено в случаите, когато има липса на съответствие между степента на изграденост на канализационната мрежа и проводимостта на главните колектори и капацитета и изградеността на ПСОВ.

Предвижда се да продължи изграждането и реконструкцията на ВиК инфраструктура въз основа на регионални прединвестиционни проучвания в съответствие с нормативната база, приоритетно в агломерации с над 10 000 екв. ж., а там където е възможно – и в агломерации с над 2 000 екв.ж.

Разработените регионални генерални планове за ВиК планират развитието на инфраструктурата в Югозападен регион, а конкретните проекти за финансиране се определят със съответните регионални прединвестиционни проучвания.

Ще продължат проектите за изграждане на системи за третиране на отпадъците.

Следва да продължи изпълнението на мерките и дейностите по оптимизация на системата за управление на отпадъците.

Ще се оптимизира събирането и третирането на отпадъци и ще се внедряват съвременни технологии за разделно събиране, предварително третиране, компостиране на биоразградимите отпадъци с цел повишаване на количествата рециклирани отпадъци и стимулиране на повторната употреба. Ще продължи приоритетно рекултивацията на депата за битови отпадъци, които не отговарят на нормативните изисквания.

Ще бъде поставен фокус върху преминаването от депониране към предотвратяване, повторна употреба, рециклиране и оползотворяване на голямата част от формираните отпадъци в индустриалните процеси и бита.

В управлението на отпадъците ще бъде увеличен делът на компостираните био отпадъци и рециклираните битови, производствени и строителни отпадъци за сметка на тяхното изгаряне и депониране. Ще бъдат предприети мерки за подобряване на достъпа на гражданите и бизнеса до системите за разделно събиране и рециклиране на отпадъци.

Ускорено трябва да се пристъпи към разработване и изпълнение на проекти за геотермални системи за отопление, кондициониране и горещо битово водоснабдяване, които могат да се използват в системите за отопление на важни общински и държавни сгради, детски градини и училища.

Ще бъдат финансирани и мерки от ПУРБ и ПУРН за подобряване на състоянието на водите, разработването на съвместни политики, процедури и проекти за намаляване на риска от бедствия и подобряване нивото на реагиране на съставните части на единната спасителна система, особено свързани с риска от наводнения в урбанизирани и неурбанизирани територии.

Ще бъдат стимулирани дейности и свързаните с тях необходими мерки за адаптация и ограничаване на риска от бедствия като дейности за борба със свлачища и срутутища, речна абразия и други.

Биоразнообразието е не само природно богатство, но и потенциал за бъдещото развитие на региона. Защитените видове на флората и фауната ще се популяризират като символи на региона, които да засилват интереса към него. Важен елемент от цялостната дейност е поддържането на благоприятно природозащитно състояние на природните местообитания, осъществяването на мониторинг за установяване на промени с оглед иницииране на природозащитни мерки. По отношение на биологичното разнообразие е необходимо планиране и реализиране на съвместни действия за опазване на природата и биологичното разнообразие при съобразяване с постановките на Регламент за възстановяване на природата и Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие (документите са в проект).

Дейности, които ще се изпълняват са:

- Осигуряване на условия за опазване на застрашени видове ex situ чрез отглеждане на екземпляри в съответните обекти, както и съхранение на генетичен материал в контролирани от човека условия;
- Създаване на постоянни площадки за наблюдение за осигуряване на данни за параметрите съгласно ICP Forests Manual;
- Работа със заинтересованите страни в рамките на противодействието срещу бракониерството, трафика и незаконната търговия с екземпляри от дивата флора и фауна;

Стимулиране на мерки, свързани с подобряване на защитата и опазването на природата, биологичното разнообразие и екологосъобразната инфраструктура, включително в градските райони, и намаляване на всички форми на замърсяване (КФ)

Специфична цел 3.3

Териториално развитие и сближаване

Устойчивото териториално развитие означава хармонично и свързано развитие на целия регион, чувствително към териториалното многообразие и неговите силни страни, провеждане на политики за укрепване на ендогенните местни потенциали, засилване разпространението на процесите на развитие от основните центрове за растеж към заобикалящата среда и осигуряване на сравнително високо качество на живот на цялото общество.

В Актуализираната Национална Концепция за пространствено развитие (АНКПР) развитието на Столицата като център с европейско значение предвижда по-нататъшно стимулиране на качественото интензивно развитие и ограничаване на екстензивното разрастване.

София има потенциал да повиши влиянието си на европейски метрополен град чрез повишаване на качеството и енергията си във всички сфери – икономика, инфраструктури, наука, образование, култура, спорт, екология. Столицата отдавна е затвърдила влиянието си върху съседните пространства в един от най-изявените агломерационни ареали в страната.

В този контекст важна задача на развитието на столичния регион е да увеличи присъствието си на европейско и международно ниво, както и да увеличи сътрудничеството с градовете – опорни центрове в региона и с другите региони в цялата страна с оглед разпределяне на растежа.

За стабилизиране на селищната мрежа в региона важно значение имат опорните **градове от второ ниво – Благоевград и трето ниво – Перник, Кюстендил, Дупница и Петрич**. Тези градове се характеризират с недостатъчно развитие на градските функции от високо ниво, особено в сферата на икономическото развитие, иновациите, изследванията. Прибавят се инфраструктурни проблеми, застаряване на населението и състоянието на градската среда. Въпреки тези слабости, опорните центрове от второ и трето ниво са основните центрове на развитие на ЮЗР и страната, чийто социален и икономически растеж следва да се ускори. Особено важна е ролята на тези градове в периферията на националната територия.

Като важни направления, подкрепяни от интервенциите на Кохезионната политика през периода 2021–2027 г. и насочени към градовете от 1-во, 2-ро и 3-то йерархично ниво, следва да се посочат:

- икономически мерки за изграждане на силна и конкурентна градска икономика с акцент върху инвестициите, генериращи приходи;
- развитие на инфраструктурата на образованието, здравеопазването, социалните услуги;
- насърчаване на мерките за енергийна ефективност и формите на преход към кръгова икономика;

- засилване на биоразнообразието, „зелената“ инфраструктура в градската среда, като обществени зони за отдих и зелени площи, включително физически елементи на градската среда, като зоопаркове и други аспекти (обекти и услуги) на грижата за животните, както и намаляване на замърсяването;

- изграждане на нови и реконструкция на съществуващи индустриални зони/паркове;

- опазване, развитие и популяризиране на културното наследство и културните услуги;

- изграждане на „умни градове“ и „интелигентни градове“;

- сигурност на обществените пространства, разширяване на видеонаблюдението и повишаване качеството на използваните технологии;

- подкрепа за осигуряването на модерни и достъпни общински жилища за настаняване на уязвими групи от населението и други групи в неравностойно положение.

Движещ момент в програмния период ще е реализирането на „Зелена мобилност“ – пилотна схема за подкрепа на устойчивата градска мобилност чрез мерки за развитие на екологични, безопасни, функционални и енергийно ефективни транспортни системи. Целите са Интегриране на нулевоемисионни превозни средства на обществения транспорт в транспортната система на градовете и изпълнение на съпътстващи интегрирани мерки за осигуряване на зарядни станции за превозните средства на обществения транспорт.

В региона има добре и равномерно развита мрежа от 16 малки градове от 4-то ниво: Своге, Самоков, Ихтиман, Костенец, Елин Пелин, Пирдоп, Етрополе, Костинброд, Ботевград, Сливница, Брезник, Радомир, Банско, Разлог, Сандански, Гоце Делчев, които са се наложили като традиционни центрове с традиции в обслужването и връзка със заобикалящите ги селски населени места. Тази особеност на селищната мрежа дава шансове чрез малките градове да се подобрява качеството на предлаганите услуги в заобикалящите ги селски райони, което е в унисон с европейските политики за териториално сближаване. От значение е и укрепването на общинските центрове от 5-то йерархично ниво, особено в периферните и гранични райони. Тези центрове са 30: Белица, Гърмен, Кресна, Сатовча, Симитли, Струмяни, Хаджидимово, Якоруда, Бобов дол, Бобошево, Кочериново, Невестино, Рила, Сапарева баня, Трекляно, Земен, Ковачевци, Трън, Антон, Божурище, Годеч, Горна малина, Долна баня, Драгоман, Златица, Копривщица, Мирково, Правец, Чавдар, Челопеч.

Предвидените мерки за интегрираното развитие на малките градове включват:

- Активизиране на бизнеса чрез насърчаването на предприемачество.

- Създаване на предпоставки за диверсифициране на икономическите активности.

- Развитие на образователната инфраструктура.

- Подобряване на услугите.

– Подкрепа за развитието на цифровите умения.

– Изграждане на свързващата инфраструктура, с което да се подобри достъпът до услуги, качеството на живот и капацитетът на територията.

– Развитие на туристическия профил с фокус върху културно-историческия, алтернативният и познавателния туризъм.

– Дейности за модернизиране на селското стопанство, биоземеделие, изграждане на напоителни системи, въвеждане на иновации и др.

За да развият определените им функции и да повишат и подобрят своя ареал на влияние, всички градове от региона се нуждаят от използване на интегрирани политики за насърчаване на социално-икономическото развитие в тях (ИТИ и ВОМР).

Разпространението на процесите на развитие в по-широк териториален обхват ще бъде подобрено и от подкрепата, насочена към селските райони. Такива проекти ще включват разширяване и модернизиране на инфраструктурата, особено на транспорта, осигуряване достъп до широколентов интернет, мерки за подобряване и развитие на публичните услуги и други функции в предоставянето на обществени услуги, които са необходими за започване на процеси на развитие на местно ниво, въвеждане на модела „умно село“.

Дейностите, осъществени от МИГ и МИРГ, ще допринесат за повишаване на устойчивостта на местните общности и тяхното развитие в желаните от тях направления.

Специфична цел 3.4

Укрепване на трансграничните перспективи

Местните специфики, анализираният опит и добри практики, както и дефинираните в АНКПР потенциали и пречки за развитие са отправна точка за **мерките** в трансграничното сътрудничество с очакван най-осезаем положителен ефект от регионална гледна точка:

- Планиране и реализиране на съвместни проекти за опазване на природата и биологичното разнообразие и инвестиране в съвместни действия за смекчаване на изменението на климата, със силен акцент върху устойчиви и екологични мерки.
- Подпомагане на съвместни трансгранични действия за подобряване на процента на рециклиране и насърчаване на прехода към нисковъглеродна икономика, включително кампании за повишаване на осведомеността за насърчаване на устойчиви практики и поведение.
- Възстановяване и поддръжка на туристически обекти с историческо и културно значение, включително опазване и защита на материалното и нематериалното природно, историческо и културно наследство.
- Подобряване на конкурентоспособността и стимулиране на растежа на МСП в трансграничната област с цел разширяване на тяхната икономическа активност към търговия и инвестиции.
- Инвестиране в проекти за повишаване на свързаността в региона, включително изграждане на нови/ремонт и реконструкция на съществуващи гранично-

пропускателни пунктове. в т.ч. изграждане на ГКПП „Струмяни – Берово“ и реконструкция на ГКПП „Станке Лисичково“.

- Разработване на електронно управление на регионално и местно равнище (ключово действие, произтичащо от Съобщението за граничните препятствия).
- Извършване на проектни проучвания за изграждане на транспортни обекти по бъдещите програми за ТГС, включително за модернизиране на железопътната инфраструктура (по направлението София-Солун и София - Скопие), гарантиращо безопасността на движението и осигуряващо оптимална скорост.
- Инвестиране в общи продукти и услуги, свързани с историческото, природното и културното наследство, със силен акцент върху създаването на заетост за малките и семейните предприятия.
- Насърчаване на инвестиции, свързани с предлагането на местни продукти (кулинарен туризъм и др.).
- Инвестиране в образование, повишаване на квалификацията и обмен на студенти (ако е приложимо).
- Разработване на съвместни политики, процедури и проекти за намаляване на риска от бедствия и подобряване нивото на реагиране на съставните части на единната спасителна система.
- Съвместни мерки за предотвратяване замърсяването на въздуха чрез по-ефективно използване на ресурсите.
- Подкрепа на политиките на ЕС за интегрирано управление на границите с цел повишаване сигурността на външните граници.
- Използване на опростени финансови инструменти с възможен компонент на безвъзмездна финансова помощ.
- Осигуряване на здравно обслужване и социални грижи, отговарящи на нуждите на населението.

3.3. Описание на интегриран подход, който дава отговор на набелязаните нужди и потенциал за развитие

Дефинираните специфични цели и предвидените за постигането им мерки създават основа/възможност за използването на интегриран подход при реализирането на свързаните с тях операции. Те отразяват по адекватен начин факторите, условията и потенциала на разглежданата територия, съобразени са с характерните особености на мрежата от населени места и отделните сектори на икономиката.

Като резултат от успешното изпълнение на интегрираната териториална стратегия се очаква постигнатите цели да осигурят осезаем напредък в балансираното и устойчиво развитие на региона. Очаква се заинтересованите страни и местните общности да повишат своята увереност, разбиране и желание за участие в процеса на интегрирано регионално

планиране и изпълнение на проекти.

Стратегията създава условия за съставяне на свързани с местния контекст (нужди и потенциали) комбинации от взаимосвързани и допълващи се проекти, отговарящи на дефинираните мерки и водещи до постигане на набелязаните цели.

Отделните елементи на секторните политики на ниво регион трябва да бъдат комбинирани с оглед техните взаимозависимости, възможността по най-ефективен и ефикасен начин да се активират местните потенциали и адресират местните нужди и проблеми и съобразно вижданията и възможностите на местните общности.

В табличен вид (Таблица П 13, *Приложение*) са показани връзките между конкретните нужди и потенциали и предвидените мерки. Съвкупността от мерки адресираща отделна нужда или потенциал е основа за създаване на интегрирани проекти или концепции за ИТИ. Така по ясен начин се показва създадената възможност за интегриран отговор на местните нужди, като активно се използва местния потенциал за развитие и енергията на местните общности.

Целта на таблицата е да онагледи резултата от използваните в стратегията подходи – реална възможност за прилагане на интегриран подход и на ниво проекти (интегрирани проекти и концепции за ИТИ). Показаните връзки между нужди и потенциали и предвидените мерки и дейности са неизчерпателни и съобразени с мащаба на ИТСР. При изготвяне на интегрирани проекти и концепции за ИТИ са възможни и други обусловени от конкретния контекст колаборации.

Мерки свързани с конкретни населени места и територии и с възможност да бъдат изпълнявани съвместно от няколко общини, както и мерки насърчаващи развитието на градско-селските връзки са разработени в **т.2.10.6. Функционални зони – неформални райони със специфични характеристики, проблеми и потенциали.** Същата точка съдържа и списък с идентифицираните проекти със стратегическо значение за развитието на региона.

4. ОПИСАНИЕ НА УЧАСТИЕТО НА ПАРТНЬОРИ В ПОДГОТОВКАТА И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ИТСР И НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРОВЕДЕНИТЕ ОБЩЕСТВЕНИ КОНСУЛТАЦИИ

4.1. Идентифициране на всички заинтересовани страни и участници в процеса на формирането и прилагането на регионалната политика за интегрирано устойчиво развитие на територията на региона

Един от основните принципи, на които се основава провеждането на държавната политика за регионално развитие съгласно Закона за регионалното развитие, е принципът за партньорство, публичност и прозрачност на всички нива. Прилагането на принципа на партньорство е важен механизъм за повишаване на устойчивостта на взетите решения и планираните цели и задачи, за ефективността на тяхната реализация.

Основната цел на прилагането на информираност и публичност във връзка с ИТСР е повишаване обществената осведоменост и осигуряване прозрачност при прилагане на мерките за регионално развитие. Заедно с това публичните консултации повишават обществената ангажираност и съпричастност на местните общности и на всички заинтересовани страни и подпомагат процеса на събиране на ценна информация за вземане на правилни решения.

Основна отговорност за осигуряване на информация и публичност на процеса на разработване, съгласуване, актуализиране и изпълнение на ИТСР имат Министърът на регионалното развитие и областните управители в съответствие със своите компетенции. Във всички етапи на разработване и прилагане участват, и отговорностите се разпределят между всички групи партньори: административни структури (централни, териториални) на изпълнителната власт, икономически и социални партньори, НПО, граждански сдружения, широката общественост. В зависимост от етапа, нивото на съучастие се проявява в различна степен. При взаимодействие между целевите групи бяха прилагани всички приети форми на взаимодействие: информиране, консултиране и съгласуваност, ангажираност и активно участие.

При съвместната работа беше стимулиран подходът „отдолу–нагоре“ при идентифициране на нуждите, потенциала за развитие и възможните решения. Определянето на целите на ИТСР и на мерките, чрез които ще се реализират тези цели, бяха планирани с активното участие на всички партньори и заинтересовани страни.

Тяхното участие бе потвърдено и с отговори по Анкета, предварително разработена и разпространена до всички участници в Регионалния съвет за развитие/ областни и общински администрации, представители на държавни ведомства, работодателски организации, НПО и други.

Други *методи и подходи*, използвани в процеса на публични консултации, са груповата експертна оценка, мозъчната атака, социологически методи и подходи за интервюиране на важни участници в развитие на региона.

Приложени са препоръчани в документите на международни организации (Обединените нации, Европейската комисия[40], Организацията за икономическо сътрудничество и развитие) *основни принципи* за представителност, равнопоставеност, баланс на представителите, повишена култура на диалог, информиране за резултатите от участието.

Процесът на консултации всъщност стартира още в началото с цел актуализиране на наличните данни, необходими за разработването на ИТСР и информиране на всички областни и общински администрации и основни заинтересовани страни. Етапите, през които преминава този процес, следват указанията на ЕК и са обобщени в 6 стъпки[41]:

- *Предварително планиране* на консултациите

Тази дейност е елемент от подготовката на Техническото предложение, съгласувана е с Възложителя и е отразена в придружаващите документи по изпълнение на обществената поръчка, включително и във Времевия план-график.

- *Идентифициране на заинтересовани участници*

В Техническото предложение е изготвен списък на групите от заинтересовани страни, който е допълнен по предложение на Министерството на регионалното развитие и благоустройството с представителите на МИГ, на НПО и на академичните среди в региона. Идентифицирането на заинтересованите страни обхваща представителите на трите групи заинтересовани страни: а) институции, фирми и общности, пряко засегнати от развитието на планираните дейности в ИТСР или които с дейността си могат да повлияят върху развитието на региона; б) притежаващите информация, ресурси и компетенции и ангажираните в поддържането на информацията, необходима за разработването на ИТСР; и в) участниците в изпълнението и контрола по прилагането на ИТСР. Участниците от тези три групи са систематизирани и в зависимост от йерархичното ниво, което представляват в етапите на разработване, обсъждане, прилагане и контрол на ИТСР и процеса на публични консултации – национално, регионално и местно (областно и общинско).[42]

- *Подготовка на документи* за консултации

За всеки етап от разработването и обсъждането на Интегрираната териториална стратегия на региона за процеса на публични консултации са подготвени и представени различни материали – презентации, извадки от систематизирани визия, стратегически цели и приоритети, работна версия на документа и други.

- *Избор на подходящи инструменти и провеждане на консултации*

Инструментите за публични консултации са съобразени с характера на документа, неговия пилотен характер за Р. България и региона и изводите от досегашната практика по обсъждане на стратегически документи от национално и регионално ниво. Избраните подходи, методи и процедури са променени в процеса на работа поради обявеното извънредно положение в страната. Значителна част от срещите на място в процеса на публичните консултации са подменени с дистанционен обмен на становища и

[40] European Commission, (2002) 'Towards a reinforced culture of consultation and dialogue – General principles and minimum standards for consultation of interested parties by the Commission', COM (2002) 704; http://europa.eu.int/comm/secretariat-general/index_en.htm

[41] http://www.strategy.bg/StaticPages/CalculatingManual.aspx?guidanceType=2&sectionName=PublicConsultationStandards

[42] *Вж. Приложение*: Списък на заинтересованите страни и партньори.

предложения със съдействието на представителите на МРРБ, на НСОРБ и на областните администрации, за да може да се включат и представители на всички общини.

- *Анализ на получените коментари, предложения и информация* и тяхното отразяване във финалната версия на ИСТР

Получените становища и предложения са отразени в три етапа – като част от предварителните съгласувателни процедури с държавните институции и техните структури, като част от публичните консултации на регионално равнище, проведени със съдействието на Регионалните съвети за развитие (РСР), и като част по по-широката открита публична дискусия посредством страницата на МС за обществени консултации и съдействието на МРРБ, НСОРБ и ОА.

- Осигуряване на *обратна връзка* към заинтересованите и активни участници.

Независимо от обявеното в страната извънредно положение от 16 март до 13 май 2020 г., директна обратна връзка по електронен път или по телефон е осъществена във всички случаи, в които има предоставени координати за контакт. В останалите случаи резултатите от проведените консултации, систематизирането на постъпилите становища и мотивите за тяхното приемане или отхвърляне, както и начините на отразяването им в окончателната версия на ИТСР става посредством възприетата таблична форма.

4.2. Резюме на проведените обсъждания и приноса на партньорите при разработването на ИТСР.

В хода на изпълнението на задачата бяха проведени обществени обсъждания със заинтересованите страни в рамките на заседанията на Регионалните съвети за развитие, създадени във всеки регион от ниво 2.

По предварително заявен и съгласуван със заинтересованите страни дневен ред, на 17.12.2019 г. в Боровец се състоя срещата за Регионалния съвет за развитие на Югозападен регион.

В хода на дискусията участваха широк кръг заинтересовани страни. Бяха направени коментари и предложения с препоръки към окончателните документи. Бяха отчетени и конкретни стъпки за напредък в разработката.

Проблемите за развитието на региона, неговият потенциал и стратегическите цели на ИТСР бяха обсъдени допълнително и на разширено заседание на представителите на областните и общинските администрации, проведено по инициатива на НСОРБ на 22.01. в град Правец.

Допълнително чрез Портала за обществени консултации на Министерски съвет, МРРБ и НСОРБ бяха събрани становища и предложения от различни институции и заинтересовани страни. Те са систематизирани, обсъдени с експертите в екипа по разработването на ИТСР и най-подходящите от тях са отразени в окончателната версия на документа. Представени са 6 бр. становища от общински администрации и 1 бр. от ОП. Приоритизирането на постъпилите предложения е извършено на базата на експертна оценка и въз основа на критерии, които отразяват значимостта на идеята/проекта за развитието на региона; надобщинския обхват; инвестиционния интерес, който е предпоставка за интегриране на инвестициите; икономическия принос в създаването на нови работни места и подкрепата за технологично обновяване и иновативни решения и производства; обществената

приемливост и подкрепа от местните общности; степента на развитие на идеята и проектната готовност; очакваните положителни въздействия върху други инициативи, добавената стойност и синергия.

Получените в хода на проведените обществени консултации предложения и мнения на представителите на заинтересованите страни и гражданските сдружения съдействаха за подобряване качеството на документа и обогатяване на предвидените дейности за постигане целите на ИТСР.

4.3. Комуникационен механизъм за осигуряване на информация, отчетност и прозрачност относно постигнатите резултати.

Основните инструменти за осигуряване на информация и публичност са годишните доклади и междинната оценка, както и последващата оценка след края на периода на действие на плана. В процеса на изпълнение на ИТСР на Югозападен регион от ниво 2 те ще бъдат изготвени и обсъдени при спазване и изпълнение на основните форми на взаимодействие за осъществяване на партньорства и осигуряване на публичност. До тях ще имат достъп всички на страниците на областните администрации и на МРРБ в интернет.

В процеса на изпълнение е важно поддържането на изградените вече ефективни партньорства. Това ще даде реални шансове за постигане на стратегическите цели по максимално ефективен и ефикасен начин.

Механизмът за прилагане на принципа на партньорство и осигуряване на информация ще се разгледа както в процеса на изготвянето на ИТСР, така и в процеса на изпълнението му.

Изградената система за регионална координация на основата на ефективни партньорства и широка информираност и публичност на действията, включително между оперативните програми, действащи на територията на региона, има ключова роля за изпълнението на регионалния план за развитие.

Действията на партньорите са важен фактор за интегриране на глобалните екологични въпроси в процеса на планиране, избягване на потенциалните рискове от климатичните промени и постигане на климатична сигурност. В етапите на наблюдение и оценка на ИТСР е от особена важност активното участие на местните и регионалните екологични власти за своевременно координиране и комуникиране при разрешаване на потенциални „конфликти“ между развитието и околната среда, при запазване на равновесието в екосистемите. Предпоставка за устойчиво развитие е и възможността за създаване на форуми за „нов диалог“, консултации и ясни механизми за комбинирането на становищата на всички консултирани.

За повишаване нивото на информираност и подпомагане процеса на партньорското участие могат да бъдат използвани следните инструменти:

- интерактивна електронна страница;
- съвещаване чрез електронна поща;
- напечатани брошури, обобщаващи целта и приоритетите на ИТСР, източници на информация и полезни контакти при прилагането на плана;
- провеждане на мероприятия, за да се представи процесът на изпълнение на ИТСР

на партньорите, и други.

Поради непредвидените ограничителни мерки за провеждане на обществени обсъждания по време на извънредното положение са предвидени допълнителни възможности за обсъждане на приоритизираните конкретни предложения със съдействието на МРРБ.

5. ОБЩА ОЦЕНКА НА НЕОБХОДИМИТЕ РЕСУРСИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ИТСР НА ЮЗР

Общата оценка на необходимите ресурси за реализация на Интегрираната териториална стратегия за развитие (2021–2027 г.) на Югозападен регион за планиране от ниво 2 представлява експертна оценка за общата финансова рамка, която се предвижда да бъде изпълнена като предпоставка за постигане на поставените стратегически приоритети[43] и специфични цели за развитие към края на периода. Макар и само индикативна, тя обективизира необходимите ресурси за реализация на стратегическите приоритети и целите на стратегията. Финансовата рамка е и условие за мобилизиране на всички възможни източници на финансиране – средства от фондове на Европейския съюз, национален и общински бюджет, допълнителни ресурси от други източници – публични и частни. Тя е ориентирана към насочването на външните и вътрешните инвеститори към избраните приоритетни области, които ще получават публично финансиране, и по този начин ще създаде по-благоприятна бизнес среда в съответните сектори.

Финансовите средства са оценени в следните направления:

- ✓ национално публично финансиране (републикански/централен бюджет, бюджети на общините, публични фондове);
- ✓ Европейски фонд за регионално развитие (ЕФРР), Европейски социален фонд (ЕСФ) и Кохезионен фонд (КФ);
- ✓ Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР);
- ✓ Европейски фонд за морско дело и рибарство;
- ✓ международни финансови институции;
- ✓ средства на физически и юридически лица (инвеститори), граждански организации;
- ✓ други допълнителни източници.

Средствата са прогнозирани на базата на досегашния опит в ползването на подобни източници, както и въз основа на потенциално необходимия и реалистично достъпния наличен ресурс.

Те могат да се отчетат като умерено оптимистични.

Новото предизвикателство COVID-19 ще наложи своя отпечатък по линия на бюджета на ЕС, националния бюджет и общинските бюджети поне в рамките на първите две години от новия програмен период.

Предвид продължаващите дискусии по отношение на седемгодишната рамка на бюджета на ЕС и предстоящия процес на преговори, точната сума ще бъде определена на един по-късен етап.

В контекста на казаното дотук приемаме напълно постановката на Методическите указания за изготвяне на ИТСР, а именно: „Следва да се има предвид, че общата сума на посочените финансови ресурси, включително по отделните цели и мерки, е индикативна и

[43] Целите, свързани с инженерната и техническата инфраструктура, ще се изпълняват за 30-годишен период.

може да претърпи корекции в зависимост от възприетите подходи и степента на изпълнение на целите, промените в пазарните условия, необходимостта от гъвкаво управление и оптимизиране на предвидените средства“.

Финансовите параметри, необходими за изпълнение на стратегията с източник държавен/централен бюджет следва да са съобразени с параметрите за Закона за държавния бюджет на Република България за съответната година и с параметрите на средносрочната бюджетна прогноза, приета от Министерския съвет. Не са включени разходи и няма да се поемат ангажименти за разходи, извън рамките на допустимите съгласно Закона за публичните финанси.

В таблицата стойностите са посочени за всяка година поотделно, като в процентно отношение е посочена общата стойност на предвижданията за инвестиции по всеки стратегически приоритет и специфична цел.

Таблица 45: Необходим ресурс по стратегически приоритети

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ/ СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ	СУМА НА ФИНАНСОВИТЕ РЕСУРСИ			
	%	**ОБЩО** млн. лв.	Средства от ЕСИФ млн. лв.	Национално участие – обществено, частно и други инструменти млн. лв.
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 1: Подкрепа на регионалните потенциали за устойчив растеж	**19,3**	**291,8**	**213,0**	**78,8**
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.1.* Подкрепа на регионалните потенциали за устойчив растеж**	11,3	171,2	125,0	46,2
СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.2. Подкрепа за включване в растежа на специфичните природни и културни потенциали на ЮЗР	8,0	120,6	88,0	32,6
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 2: Инвестиране в човешкия капитал и преодоляване на регионалните дисбаланси в осигуряването на достъп до качествени услуги	**24,5**	**369,9**	**270,0**	**99,9**
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 2.1.* Образование и обучение за квалифицирана работна сила**	10,0	150,7	110,0	40,7
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 2.2.* Осигуряване на равен достъп до качествени здравни и социални услуги**	14,5	219,2	160,0	59,2
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 3: По-добре свързан и устойчив регион	**56,2**	**846,5**	**585,0**	**216,5**
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.1.* Подобряване на свързаността на региона в национален и международен план и на вътрешнорегионалната достъпност**	9,1	137,0	100,0	37,0
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.2.* Инвестиции за екологичната инфраструктура и биоразнообразие**	18,2	274,0	200,0	74,0
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.3.* Териториално развитие и сближаване**	21,8	328,8	240,0	88,8
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.4.* Укрепване на трансграничните перспективи**	4,1	61,7	45,0	16,7
ОБЩО	**100,00**	**1 508,2**	**1 086**	**385,2**

Таблица 46: Разпределение на средствата по години

Стратегически приоритет / Специфична цел	Общ ресурс млн. лв.	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 1: Подкрепа на регионалните потенциали за устойчив растеж								
Специфична цел 1.1	171,2	20,0	20,0	20,0	20,0	30,0	30,0	31,2
Специфична цел 1.2	120,6	15,0	15,0	15,0	15,0	20,0	20,0	20,6
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 2: Инвестиране в човешкия капитал и преодоляване на регионалните дисбаланси в осигуряването на достъп до качествени услуги								
Специфична цел 2.1	150,7	15,7	20,0	20,0	20,0	25,0	25,0	25,0
Специфична цел 2.2	219,2	30,2	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	39,0
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 3: По-добре свързан и устойчив регион								
Специфична цел 3.1	137,0	15,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	22,0
Специфична цел 3.2	274,0	20,0	40,0	40,0	45,0	45,0	45,0	39,0
Специфична цел 3.3	328,8	30,8	35,0	50,0	50,0	50,0	60,0	53,0
Специфична цел 3.4	61,7	5,7	6,0	8,0	8,0	10,0	10,0	14,0

Таблица 47: Индикативни обекти, подадени от министерства и ведомства

Сфера Специфична цел	Обекти	Сума (2021–2027 г.) млн. лв.
Пътища Специфична цел 3.1	**I-8** СОП - Божурище - Хераково **I-1** СОП - Долни Богров - Яна **I-3** Гр. ОПУ Ловеч - Ботевград **I-37** Джурово -Етрополе - Златица - Панапорище-граница ОПУ Пазарджик **II-82** Път П-82 "Костенец - Самоков - София" от км 0+000 до км 86+100 **II-18** Реконструкция и разширение на Софийски околовръстен път **III-3701** Етрополе - Рибарица - Черни Вит - гр. ОПУ Ловеч **III-105** /1-1/ - Елешница - Елин Пелин - Нови хан **III-606** Копривщица - гр. ОПУ Пазарджик **III-308** Правешка Лакавица - Своге - гр. ОПУ Враца **III-6006** Бенковски - Петрич - Поибрене **III-1001** Витиня - Горно Камарци **III-801** Вакарел - Белица - ОПУ Пазарджик Обходен път на тунел от км 383+604 до км 383+680 Обходен път на тунел от км 388+897 до км 389+240 Мостово съоръжение на път 1-1 София-Кулата при км 381.498 Мостово съоръжение на път 1-1 София-Кулата при км 383.514 Мостово съоръжение на път 1-1 София-Кулата при км 383.706 **III-1901** Банско-Баня **III-198** Гоце Делчев-Катунци-Чучулигово-Петрич-Първомай-граница Република Северна Македония **III-197** Гоце Делчев-Сатовча-Доспат **III-1008** Строителство на път III-1008 от км 22+000 до ГКПП "Клепало" Даскалово - о.п. Дупница - о.п. Благоевград **III-623** Бобов дол - Жедна **III-623** Бобов дол - Жедна **III-104** /О.П.Дупница-о.п. Благоевград/-Бобошево-Четирци **II-63** Перник-Брезник-Трън-Стрезимировци **II-63** Перник-Брезник-Трън-Стрезимировци **III-6041** /Бобораци-Жедна/-Кондофрей-Гълъбник-Д.Диканя -1 -1 **III-627** Граница София-Горна Диканя-Долна Диканя-Друган-Радомир	
ВиК Специфична цел 3.2	Реконструкция на водоснабдителната система и подобряване качеството на питейната вода	**100** **301,126** (30-год. период)
	Разширение/рехабилитация/изграждане на канализационни системи	**140** **617,922** (30-год. период)
Териториално развитие и сближаване Специфична цел 3.3	Подкрепа за осигуряването на модерни и достъпни общински жилища за настаняване на уязвими групи от населението и други групи в неравностойно положение. В т.ч. полагане на усилия за планиране и обновяване на компактни / маргиализирани/градски структури	
Образование Специфична цел 2,1	Центрове за върхови постижения 24 бр. София	**714,864** (частично участие)

Сфера Специфична цел	Обекти	Сума (2021–2027 г.) млн. лв.
	Центрове за компетентност към университети и научни звена в София	**121,584** (частично участие)
	За обектите на система образование – училища и детски градини – *виж в Приложение*	**-**
Здравеопазване Специфична цел 2.2	**<u>ПОДКРЕПА ЗА РАЗВИТИЕТО НА ТРАНСПЛАНТАЦИЯТА И ДОНОРСТВОТО</u>** Инвестирането в медицинска апаратура и оборудване в структурите, осъществяващи дейности по анестезия и интензивно лечение, както и в структурите на многопрофилните болници, извършващи хемодиализно лечение в областните градове, ще , ще подкрепи разширяването на дейностите на трансплантацията и донорството, както и ще повиши качеството на живот на пациентите на диализно лечение с необходимост от бъбречна трансплантация. 5 болници – СМР и оборудване	**9,25** (2021-2030 г.)
	<u>ПОВИШАВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО НА ПСИХИЧНО-ЗДРАВНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ, КАКТО И РЕМОНТ И ОБНОВЛЕНИЕ НА СГРАДНИЯ ФОНД В ДЪРЖАВНИТЕ ПСИХИАТРИЧНИ БОЛНИЦИ</u> 2 болници 3 центъра за психиатрично здраве	**10**
	<u>ДРУГИ</u> Достъпна среда, заведения за долекуване, кабинети и оборудване на лични лекари	**20,00**
Култура Специфична цел 1. 2	По списък в *Приложение.*	**117,64**

Сфера Специфична цел	Обекти	Сума (2021–2027 г.) млн. лв.
Специфична цел 1.1	Нова индустриална зона в **Благоевград**, която ще бъде върху 115 дка общински терен до главен път Е-79. Нова индустриална зона в община **Кюстендил** на терен от 190 дка. Теренът се намира на 200 m от пътя за Република Северна Македония и на не повече от 1 km от трасето за „АМ Струма“. Нова индустриална зона в община **Перник**. Планира се зоната да се изгради в квартал „Караманица“ върху терен от 300 дка. Индустриална зона Петрич на площ от 497 дка. Изграждане на нови индустриални зони и терени в **София** чрез сътрудничество на общината с НКИЗ, както и самостоятелно организирани от общината, в т.ч.: Производствено-складови зони, които предстои да се обособят и функционират през периода 2021–2027 г. в рамките на административните райони „Младост“, „Надежда“ и „Овча купел“, със сравнително по-малка площ. Създаване на големи по площ индустриални зони/паркове в северните райони на столицата – „Кремиковци“, „Нови Искър“, „Връбница“.	

6. ИНДИКАТОРИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ И ОЦЕНКА

Избраните индикатори за наблюдение и оценка на изпълнението са съпоставими с текущите макроикономически и секторни процеси и с основните индикатори, използвани в системите за наблюдение по оперативните програми, а също така отразяват и спецификата на региона. Те са сведени до по-малко на брой, отразяващи най-вече основните индикатори, залегнали в Проекта на „България 2030“. В същото време те са:

- ***Конкретни*** – ясни са за разбиране и лесни за събиране и обобщаване на специфична информация;
- ***Измерими*** – съществуват методи и инструменти за измерване на стойностите им, налични са и в случай на нужда може да бъде агрегирана достатъчно информация и количествени данни;
- ***Достъпни*** – има информационно осигуряване от надеждни източници с необходимата периодичност и качество и са достъпни на приемлива цена;
- ***Адекватни*** – обосновани са и са подходящи по отношение на целите и приоритетите за развитие;
- ***Обвързани са с времето*** – на базата на периодична информация, позволяваща сравнения между базови, междинни и целеви стойности в процеса на наблюдение на напредъка и постигането на целите.

Единствено изнесен от посочените в табличен вид приоритети, специфични цели и стойности е индикаторът „*индекс за регионална конкурентоспособност*“.

Оценката на изпълнението на ИТСР на Югозападен регион за планиране от ниво 2 за периода 2021–2027 г. ще се базира на така формулираните критерии, свързани с отчитането на общи количествени индикатори (индикаторите към Европа 2030 и синтезиран пакет от макроикономически критерии).

За тези индикатори са посочени изходни и целеви стойности, чрез които ще се наблюдава и измерва постигането на целите.

Таблица 48: Индикатори за наблюдение и оценка на ЮЗР

	ИНДИКАТОРИ	СТОЙНОСТИ						Периодичност на събиране на информацията	Източник на информация
	КЛЮЧОВИ ПОКАЗАТЕЛИ	ИЗХОДНИ 2017		МЕЖДИННА 2024		ЦЕЛЕВИ 2027			
		БГ	ЕС	БГ	ЕС	БГ	ЕС		
П.1	**НАСЪРЧАВАНЕ НА ИНОВАТИВНИЯ И ИНТЕЛИГЕНТЕН ИКОНОМИЧЕСКИ ПРЕХОД**								
1	БВП на човек - лв.	22 913		28 000		32 000		ЕЖЕГОДНО	НСИ
2	Иновативни предприятия от общия брой в индустрията	114		200		250		ЕЖЕГОДНО	НСИ
3	Брой индустриални и бизнес зони/паркове	3		7		10		ЕЖЕГОДНО	МИ "Индустриални зони"АД
4	ЧПИ хил.евро	14 238 769		17 000 000		23 000 000		ЕЖЕГОДНО	НСИ
5	ДМА с екологично предназначение	2 103 843		3 000 000		4 500 000		ЕЖЕГОДНО	НСИ
6	Брой реализирани проекти за защита при бедствия	0		5		10		ЕЖЕГОДНО	УО ОП,ИСУН
П.2	**СЪХРАНЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ ЧРЕЗ ОСИГУРЯВАНЕ НА ДОСТЪП ДО КАЧЕСТВЕНИ УСЛУГИ**								
1	Инвестиции в образование и умение на лица с висока квалификация - млн.лв	0		35		60.0		ЕЖЕГОДНО	НСИ
2	Персонал зает с НИРД - бр.	18 837		22 000		30 000		ЕЖЕГОДНО	НСИ
3	Население облагодетелствано от подобрена публични услуги в малките градове и периферните селски райони в % от общото население	40		50		65		ЕЖЕГОДНО	УО ОП, ИСУН

	ИНДИКАТОРИ	СТОЙНОСТИ						Периодичност на събиране на информацията	Източник на информация
	КЛЮЧОВИ ПОКАЗАТЕЛИ	ИЗХОДНИ 2017		МЕЖДИННА 2024		ЦЕЛЕВИ 2027			
		БГ	ЕС	БГ	ЕС	БГ	ЕС		
4	Проекти за социализация на културни обекти	1		8		10		ЕЖЕГОДНО	УО ОП, ИСУН
П.3	**ПО-ДОБРЕ СВЪРЗАН И УСТОЙЧИВ РЕГИОН**								
1	Население живеещо в територии с реализирани планове за градско възстановяване и развитие - брой	1 524 513		1 500 000		1 420 000		ЕЖЕГОДНО	НСИ
2	Брой на интегрирани стратегически планови документи за съвместно управление и развитие на граничните територии	0		3		3		ЕЖЕГОДНО	Областни администрации
3	Брой проекти за трансгранично сътрудничество	3		7		10		ЕЖЕГОДНО	УО ОП, ИСУН
	Индекс за регионална конкурентоспособност	**x**	**-1,26**	**x**	**-1,10**	**x**	**-1,26**	**НА ТРИ ГОДИНИ**	**ЕВРОСТАТ**

7. Предвидени мерки със Становище по Екологична Оценка на ИТСР ЮЗР – МОСВ № 6-3/2022 г.

I. Мерки и условия за предотвратяване, намаляване и възможно най-пълно компенсиране на неблагоприятните последствия от прилагането на ИТСР на ЮЗР от ниво 2 за периода 2021-2027 г.:

1. Планове, програми, проекти и инвестиционни предложения, произтичащи от ИТСР на ЮЗР за планиране от ниво 2 за периода 2021-2027 г., да се одобряват само след произнасяне с акт на компетентните органи по околна среда по реда на глава шеста от ЗООС и/или чл. 31 на ЗБР и при съобразяване с условията и мерките в съответния акт.

2. При устройственото планиране на територията да се прави детайлно обследване за наличието на предприятия с рисков потенциал в близост до проектираните обекти и трасета.

3. Планирането и изграждането на терени за разполагане на нови жилищни райони, обекти с обществено предназначение и големи транспортни пътища, да се съобразява с наличието на предприятия с нисък или висок рисков потенциал и безопасните разстояния до тези предприятия и при необходимост да се предприемат допълнителни технически мерки за ограничаване на рисковете за човешкото здраве и околната среда.

4. Планирането и изграждането на нови и измененията в съществуващи предприятия/съоръжения с нисък или висок рисков потенциал да се извършва при съобразяване на безопасните разстояния до жилищни райони, площи с обществено предназначение, зони за отдих, големи транспортни пътища, и когато е целесъобразно до

райони с особена природозащитна чувствителност и обекти на културно-историческото наследство в околностите на предприятията, с цел тяхното опазване.

5. При проектирането и изграждането на обекти, потенциални източници на вредности в околната и жизнената среда местоположението им да се определя съобразно предвидените за тази дейност зони и територии, съгласно действащите устройствени планове и да се съобразява с близостта на обекти, подлежащи на здравна защита, зони и територии, в които са разположени такива обекти и водоизточници за питейно-битово водоснабдяване, с или без учредени със заповед санитарно-охранителни зони.

6. Реализирането на инвестиционните предложения и мерки в областта на здравеопазването, посочени в цел 2.2 „Осигуряване на равен достъп до качествени здравни и социални услуги" да се съгласуват със съответната Регионална здравна инспекция, на чиято административна територия ще се реализират предвижданията.

7. Всички проекти свързани с подобряване качеството и безопасността на питейната вода в населените места от региона, да се съгласуват със съответната РЗИ. Процесите свързани с изграждането на нови водоизточници да се изпълнят при спазване на здравните изисквания, вкл. и по реда на чл. 36, ал. 1 от Закона за здравето.

8. При реализирането на проекти свързани с изпълнение транспортна свързаност в близост до обекти и зони, подлежащи на усилена шумозащита да се извършат необходимите проучвания и обследвания и при необходимост още на най-ранен етап да се

предвидят съответните шумозащитни и виброзащитни мерки.

9. Да се изпълняват мерките, предложени от авторите на доклада за ЕО в подточки 10.1 до 10.2.8 към т. 10 „Мерки за предотвратяване, намаляване и възможно най-пълно компенсиране на неблагоприятните последствия от ИТСР на ЮЗР" съгласно приложение № 1 към **Становище по ЕО № 6-3/2022.**

10. Потенциалните интервенции, произтичащи от стратегията да се прилагат при стриктно спазване на приложимите разпоредби от *Закона за водите* и подзаконовите актове към него и да бъдат съобразени с ПУРБ и ПУРН за съответните райони за басейново управление, както и с техните актуализации за периода 2022-2027 г.

II Мерки за наблюдение и контрол при прилагане на ИТСР на ЮЗР от ниво 2 за периода 2021-2027 г.:

1. **На всеки три години** от прилагането на програмата възложителят да изготвя **доклади по наблюдението и контрола на въздействието върху околната среда** при прилагането на ИТСР на ЮЗР от ниво 2 за периода 2021-2027 г., включително на мерките за предотвратяване, намаляване или възможно най-пълно отстраняване на предполагаемите неблагоприятни последствия от осъществяването на плана. Изготвените доклади да се представят в Министерство на околната среда и водите за одобряване.

2. Наблюдението и контролът на въздействията върху околната среда при прилагането на „ИТСР на ЮЗР от ниво 2 за периода 2021-2027 г." да се извършват въз основа на следните мерки и индикатори:

Мярка по наблюдение и контрол	Индикатори	Източник на информация
Специфична Цел 1.2. Подкрепа за включване в растежа на специфичните природни и културни потенциали на ЮЗР		
1. Опазване на паметниците на културното наследство	Реставрирани и консервирани паметници на културното наследство-бр.	НДА към НИНКН; Регионален исторически музей
Специфична Цел 3.1. Подобряване на свързаността на региона в национален и международен план и на вътрешнорегионалната достъпност		
2. Изградена, рехабилитирна, реконструирана пътна мрежа с регионално и местно значение .	Изградена, рехабилитирана, реконструирана пътна мрежа-км	НСИ/АПИ
Специфична Цел 3.2. Инвестиции за екологична инфраструктура и биоразнообразие		
3. Изграждане и реконструкция на ВиК инфраструктура	Изградени магистрални водопроводи и разпределителна водопроводна мрежа-км	Бенефициенти РИОСВ, еколог на съответната община, общински администрации и ВиК

Мярка по наблюдение и контрол	Индикатори	Източник на информация
4. Повишаване на нивата на рециклиране на отпадъци, чрез разширяване на системите за разделно събиране и изграждане на инсталации за предварително третиране на битови отпадъци и инсталации за третиране на биоразградими отпадъци. Извършване на рекултивация на депата за битови отпадъци, които не отговарят на нормативните изисквания	Въведени системи за разделно събиране-бр.; Изградени инсталации за предварително третиране и инсталации за третиране на биоразградими отпадъци-бр. Извършени рекултивации на депа за битови отпадъци-бр.	Бенефициенти РИОСВ, еколог на съответната община, общински администрации
Специфична цел 3.3 Запазване на биологичното разнообразие от Приоритет 3		
5. Изпълнение на мерки в защитени зони от мрежата „Натура 2000" от Националната рамка за приоритетни дейности за Натура 2000 (НРПД) - за периода 2021- 2027 г., планирани за съответния регион	Площ на природни местообитанията и местообитания на видове, върху които са приложени мерки за подобряване на състоянието им-хектари.	Управляващите органи, съгласно планирания източник на финансиране в НРПД 2021-2027 г.
Стратегически Приоритет 1; Подкрепа на регионалните потенциали за устойчив растеж, Специфична Цел 1.1. Насърчаване на интелигентен и иновативен икономически преход и преход към неутрална по отношение на климата икономика, Специфична Цел 1.2. Подкрепа за включване в растежа на специфичните природни и културни потенциали на ЮЗР; Стратегически Приоритет 3. По-добре свързан и устойчив регион, Специфична Цел 3.2. Инвестиции за екологичната инфраструктура и биоразнообразие, Специфична Цел 3.3 Териториално развитие и сближаване.		
6. Реализиране на мерки по адаптация към климатичните промени в секторите „Градска среда", „Води", „Транспорт", „Селско стопанство", „Гори" от Националната стратегия за адаптация и План за действие към нея	бр. мерки	Бенефициенти, еколог на съответната община, общински администрации

3. При констатирани неблагоприятни последствия върху околната среда и/или човешкото здраве да се предложат и предприемат своевременни мерки за възможното им отстраняване,

.

8. Източници

ДОКУМЕНТИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ

1. Директива 2000/60/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 октомври 2000 година за установяване на рамка за действията на Общността в областта на политиката за водите
2. Директива 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 година относно опазването на дивите птици (Директива за птиците)
3. Директива 2009/28/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2009 година за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и за изменение и впоследствие за отмяна на директиви 2001/77/ЕО и 2003/30/ЕО
4. Директива 2014/89/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 23 юли 2014 година за установяване на рамка за морско пространствено планиране
5. Директива 92/43/ЕИО на Съвета за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна (Директива за местообитанията)
6. Директива 91/271/ЕИО от 21 май 1991 година за пречистването на градските отпадъчни води (ДПГОВ)
7. Европейска комисия. Ръководство относно мерките за опростяване с 80 мерки в областта на политиката на сближаване, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/factsheet/new_cp/simplification_handbook_bg.pdf
8. Европейска комисия (2017 г.) Бяла книга за бъдещето на Европа. Размисли и сценарии за ЕС-27 до 2025 г. https://ec.europa.eu/commission/white-paper-future-europe_bg
9. Европейска комисия (2017 г.) Моят регион, моята Европа, нашето бъдеще. Седми доклад за социалното, икономическото и териториалното сближаване; http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/cohesion-report/
10. Европейска комисия. Седми доклад за икономическо, социално и териториално сближаване: Моят регион, моята Европа, нашето бъдеще, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion7/7cr_bg.pdf
11. Европейска комисия. Съобщения за медиите. Бюджет на ЕС: Регионално развитие и политиката на сближаване след 2020 г., 29.05.2018 г., http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3885_bg.htm
12. Европейската комисия. Справка във връзка със SBA за България за периода 2010– 2011 г;
13. Европейска конвенция за ландшафта, 2000 г.
14. Европейска конвенция за опазване на археологическото наследство, Валета 1992 г.
15. Европейска културна конвенция, Париж 1954 г.
16. Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за определяне на общоприложими разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд, Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони, Европейския фонд за морско дело и рибарство, както

и финансовите правила за тях и за фонд „Убежище и миграция“, фонд „Вътрешна сигурност“ и инструмента за управление на границите и визите, 29.05.2018 г., COM(2018) 375 final

17. Конвенция за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт, Хага 1954 г.
18. Конвенция за защита на архитектурното наследство на Европа, Гранада 1985 г.
19. Конвенция за опазване на подводното културно наследство, Париж 2001 г.
20. Конвенция за опазването на световното културно и природно наследство, Париж 1954 г.
21. Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания, 2006 г.
22. Конвенция на ЮНЕСКО за мерките, насочени към предотвратяване на незаконен внос, износ и прехвърляне на право на собственост на културни ценности, Париж 1970 г.
23. Конвенция на ЮНЕСКО за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване, Париж 2005 г.
24. Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство, Париж 2003 г.
25. Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета относно финансирането, управлението и мониторинга на общата селскостопанска политика и за отмяна на Регламент (ЕС) 1306/2013, 01.06.2018 г., COM(2018) 393 final
26. Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета относно специалните разпоредби за цел „Европейско териториално сътрудничество“ (Interreg), подпомагана от Европейския фонд за регионално развитие и инструменти за външно финансиране ЕС № 1306/2013, 01.06.2018 г. COM(2018) 374 final
27. Рамкова конвенция за стойностите на културното наследство за обществото на Съвета на Европа, Фаро, 2005 г.
28. Регламент (ЕС) № 1299/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно специални разпоредби за подкрепа от Европейския фонд за регионално развитие по цел „Европейско териториално сътрудничество“
29. Регламент (ЕС) № 1300/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно Кохезионния фонд и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1084/2006 на Съвета
30. Регламент (ЕС) № 1301/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно Европейския фонд за регионално развитие и специални разпоредби по отношение на целта „Инвестиции за растеж и работни места“, и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1080/2006
31. Регламент (ЕС) № 1303/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година за определяне на общоприложими разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд, Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейския фонд за морско дело и рибарство и за определяне на общи разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд и Европейския фонд за морско дело и рибарство, и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1083/2006 на Съвета

32. Регламент (ЕС) № 1304/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно Европейския социален фонд и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1081/2006 на Съвета
33. Регламент (ЕС) № 1305/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно подпомагане на развитието на селските райони от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР) и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1698/2005 на Съвета
34. Регламент (ЕС) № 347/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 април 2013 година относно указания за трансевропейската енергийна инфраструктура и за отмяна на Решение № 1364/2006/ЕО, както и за изменение на регламенти (ЕО) № 713/2009, (ЕО) № 714/2009 и (ЕО) № 715/2009, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A32013R0347
35. Регламент (ЕС) № 508/2014 на Европейския парламент и на Съвета от 15 май 2014 година за Европейския фонд за морско дело и рибарство и за отмяна на регламенти (ЕО) № 2328/2003, (ЕО) № 861/2006, (ЕО) № 1198/2006 и (ЕО) № 791/2007 на Съвета и Регламент (ЕС) № 1255/2011 на Европейския парламент и на Съвета http://ec.europa.eu/regional_policy/bg/information/legislation/regulations/
36. Регламент (ЕС) № 832/2010 на Комисията от 17 септември 2010 година за изменение на Регламент (ЕО) № 1828/2006 за определяне на правила за прилагането на Регламент (ЕО) № 1083/2006 на Съвета за определянето на общи разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд и на Регламент (ЕО) № 1080/2006 на Европейския парламент и на Съвета относно Европейския фонд за регионално развитие
37. Регламент (ЕС) № 1139/2021 на Европейския парламент и на Съвета от 7 юли 2021 година за създаване на Европейския фонд за морско дело, рибарство и аквакултури и за изменение на Регламент (ЕС) 2017/1004, с оглед на това, че представените стратегически планови документи, определят общата рамка за развитието на регионите в годините на новия програмен период 2021–2027 г.
38. Универсална конвенция за авторското право, 1971 г.
39. Border Orientation Paper: Greece – Bulgaria
40. Cross-border orientation paper or IPA CBC cooperation programmes with the participation of regions of Bulgaria, North Macedonia and Turkey

НАЦИОНАЛНИ ЗАКОНОДАТЕЛНИ ДОКУМЕНТИ

1. Закон за административно-териториалното устройство на Република България (ЗАТУРБ), обн. ДВ бр. 63/1995 г., изм. ДВ бр. 58/18.07.2017 г.
2. Закон за водите, обн. ДВ бр. 67/1999 г., изм. и доп. ДВ бр. 25/26.03.2019 г.
3. Закон за държавния бюджет на Република България за 2018 г., обн. ДВ бр. 99/12.12.2017 г.
4. Закон за закрила и развитие на културата, ДВ бр. 50/1999 г.
5. Закон за защита при бедствия, обн. ДВ бр. 102/2006 г., изм. и доп. ДВ бр. 77/18.09.2018 г.

6. Закон за защитените територии, обн. ДВ бр. 133/1998 г., изм. ДВ бр. 1/03.01.2019 г.)
7. Закон за местното самоуправление и местната администрация, обн. ДВ бр. 77/1991 г., изм. ДВ бр. 24/16.03.2018 г.
8. Закон за морските пространства, вътрешните водни пътища и пристанищата на Република България, обн. ДВ бр. 12/2000 г., изм. и доп. ДВ бр. 28/29.03.2018 г.
9. Закон за опазване на околната среда, обн. ДВ бр. 91/2002 г., изм. ДВ бр. 36/03.05.2019 г.)
10. Закон за предучилищното и училищното образование, обн. ДВ, бр. 79/13.10.2015 г., доп. ДВ бр. 42/28.05.2019 г.
11. Закон за регионалното развитие, обн. ДВ бр. 50/2008 г., изм. ДВ бр. 28/2018 г.
12. Закон за управление на средствата от европейските структурни и инвестиционни фондове (ЗУСЕСИФ), обн. ДВ бр. 101/2015 г., изм. ДВ бр. 2/03.01.2018 г.
13. Правилник за прилагане на Закона за регионалното развитие, обн. ДВ бр. 80/2008 г., изм. и доп. ДВ бр. 28/29.03.2018 г.
14. Правилник за прилагане на закона за териториално и селищно устройство, обн. ДВ, бр. 21/09.03.1999 г.
15. Проект за Закон за изменение и допълнение на Закона за регионалното развитие, обн., ДВ, бр. 50 от 2008 г., изм. и доп., бр. 47, бр. 82 и бр. 93 от 2009 г., бр. 82 от 2012 г., бр. 66 от 2013 г., бр. 22 и бр. 98 от 2014 г., бр. 9 и бр. 14 от 2015 г., бр. 15 от 2016 г., бр. 13 и бр. 58 от 2017 г., бр. 28 от 2018 г.
16. Закон за чистотата на атмосферния въздух, обн. ДВ бр. 45/28.05.1996 г., изм. и доп. ДВ бр. 1/03.01.2019 г.
17. Закон за енергията от възобновяеми източници, обн. ДВ бр. 35/03.05.2011 г., изм. и доп. ДВ бр. 38/08.05.2018 г.
18. Закон за устройство на територията, обн. ДВ бр. 1/2001 г., доп. ДВ бр. 44/04.06.2019 г.)
19. Закон за биологичното разнообразие, обн., ДВ, бр. 77 от 9.08.2002 г., изм. ДВ бр. 98/27.11.2018 г.
20. Закон за управление на отпадъците, обн. ДВ бр. 86/30.09.2003 г., изм. и доп. ДВ бр. 56/16.07.2019 г.
21. Закон за енергетиката, обн. ДВ бр. 107/09.12.2003 г., изм. и доп. ДВ бр. 64/03.08.2018 г.
22. Закон за горите, обн. ДВ бр. 19/08.03.2011 г., изм. ДВ бр. 17/23.02.2018 г.
23. Закон за енергийната ефективност, обн. ДВ бр. 35/15.05.2015 г. изм. и доп. ДВ бр. 38/08.05.2018 г.
24. Закон за държавните помощи, обн. ДВ бр. 85/24.10.2017 г.
25. Закон за устройство на черноморското крайбрежие (в сила от 01.01.2008 г., обн. ДВ бр. 48/15.06.2007 г., изм. и доп. ДВ бр. 56/16.07.2019 г.)

НАЦИОНАЛНИ СТРАТЕГИЧЕСКИ ДОКУМЕНТИ

1. Актуализирана Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012–2030 г.)
2. Актуализирана Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2014–2030 г., http://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/strategicheski-dokumenti/aktualizirana-nacionalna-strategiya-za-ustoychivo-razvitie-na
3. Годишни доклади за напредъка по изпълнението на оперативните програми за периода 2014–2020 г.
4. Доклади/отчети за изпълнението на секторни стратегии за развитие, покриващи частично периода 2014–2020 г. (в областите: икономика/малки и средни предприятия, туризъм, транспорт, околна среда, енергетика, пазар на труда, иновации и въвеждане на нови технологии, здравеопазване, образование, култура, социални дейности и др.)
5. Енергийна стратегия на Република България до 2020 г. За надеждна, ефективна и по-чиста енергетика, 2011 г. https://www.me.government.bg/files/useruploads/files/epsp/22_energy_strategy2020_.pdf
6. Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България 2014–2020 г. https://www.mi.government.bg/bg/themes/inovacionna-strategiya-za-inteligentna-specializaciya-na-republika-balgariya-2014-2020-g-1806-287.html
7. Интегрирана транспортна стратегия в периода до 2030 г., одобрена с РМС № 336/23.06.2017 г. https://www.mtitc.government.bg/bg/category/42/integrirana-transportna-strategiya-v-perioda-do-2030-g
8. Национален план за действие за енергията от ВИ (НПДЕВИ), МИЕТ, http://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/eoos/plan_res_2013_.pdf
9. Национален план за действие по енергийна ефективност 2014–2020 г., МЕ, http://www.seea.government.bg/documents/NPDEE_2017.pdf
10. Национален план за управление на отпадъците 2014–2020 г., https://moew.government.bg/static/media/ups/tiny/file/Waste/NACIONALEN_PLAN/_/NPUO_2014-2020.pdf
11. Национален план за широколентова електронна съобщителна инфраструктура за достъп от следващо поколение (NGA), https://www.mtitc.government.bg/upload/docs/Bulgarian_Plan_for_NGA__2013_Final.pdf
12. Национална здравна стратегия 2020 (2015 г.) http://www.mh.government.bg/media/filer_public/2016/09/12/nzs_2020.pdf
13. Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора в България (2012–2030 г.)
14. Национална програма „Цифрова България 2015“, http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=767
15. Национална програма за развитие: България 2020 http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=765

16. Национална програма за развитие: България 2030
17. Национална програма за реформи (НПР), http://www.minfin.bg/bg/867
18. Национална стратегия за адаптиране към климатичните промени, проект. МОСВ, 2018 г., https://www.moew.government.bg/bg/nacionalna-strategiya-za-adaptaciya-kum-izmenenieto-na-klimata-i-plan-za-dejstvie/
19. Национална стратегия за насърчаване на малките и средни предприятия в Р. България (2014–2020 г.) https://www.mi.government.bg/bg/themes/nacionalna-strategiya-za-nasarchavane-na-msp-v-balgariya-2014-2020-small-business-act-11-285,html
20. Национална стратегия за развитие на педагогическите кадри (2014–2020 г.) https://www.mon.bg/bg/
21. Национална стратегия за развитие на широколентовия достъп 2012–2015 г., http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=773
22. Национална стратегия за управление и развитие на водния сектор в Република България, 2012 г.; https://www.moew.government.bg/bg/nacionalna-strategiya-za-upravlenie-i-razvitie-na-vodniya-sektor-v-republika-bulgariya/
23. Национална стратегия за учене през целия живот (2014–2020 г.);
24. ОПРР 2014–2020, ОПОС 2014–2020, ОПТТИ 2014–2020, ПРСР 2014–2020, ПМДР 2014–2020; ОПНОИР 2014–2020
25. Рамкова програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“ (2014–2020) („Хоризонт 2020“), създадена с Регламент (ЕС) № 1291/2013
26. Стратегия за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система (2013–2020) – План за 2018–2020 г.
27. Стратегия за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства 2015–2020 – План за действие с междинни стойности към 2017 г.
28. Стратегия за развитие на висшето образование в Република България 2014–2020
29. Стратегия за развитие на държавната администрация 2014–2020 г, http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=891
30. Стратегия за развитие на електронното управление в Република България 2014–2020 г., http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=892
31. Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015–2020
32. Стратегия за развитие на пътната инфраструктура в Република България 2016–2022 г. http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1005
33. Национален стратегически план за поетапно намаляване на количествата на биоразградимите отпадъци, предназначени за депониране, 2010–2020 г., https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/file/Waste/Biowaste/biowaste_strategy_2010.pdf
34. Национален стратегически план за управление на отпадъците от строителство и разрушаване на територията на Р. България за периода 2011–2020 г., https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/file/Waste/cdw/NSPUOSR-final.pdf
35. Национална стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността (2014–2020)

36. Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България 2012–2022, http://www.mh.government.bg/media/filer_public/2018/06/06/reshenie361-29-05-2018-nzk.pdf

ДОКУМЕНТИ ЗА РЕГИОНАЛНО И ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ

1. Годишни доклади за напредъка по изпълнението на програмите за трансгранично сътрудничество по Инструмента за предприсъединителна помощ, в които България участва
2. Годишните доклади за наблюдение на изпълнението на регионалните планове за развитие (2014–2020 г.) на шестте района от ниво 2 за 2014 г., 2015 г., 2016 г. и 2017 г., одобрени от съответните регионални съвети за развитие
3. Доклад на комисията за регионално развитие от 2016 г. Относно европейското териториално сътрудничество. http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0202_BG.html?redirect
4. Доклади за резултатите от междинните оценки на РПР на районите от ниво 2
5. Междинни оценки на областните стратегии за развитие (2014–2020 г.)
6. Междинни оценки на регионалните планове за развитие (2014–2020 г.)
7. Налични оценки и тематични оценки на изпълнението на Оперативните програми, съфинансирани от фондовете на ЕС; Доклади от Средносрочната оценка на ОПРР 2014–2020
8. Налични оценки на програмите за трансгранично сътрудничество по Инструмента за предприсъединителна помощ, в които България участва
9. Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. http://www.bgregio.eu/media/files/Programirane%20&%20ocenka/Programirane%202014-2020/NKPR%20proekt.pdf
10. Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. Актуализация 2019 г.
11. Национална стратегия за регионално развитие на Р. България (2012–2022 г.)
12. Областна стратегия за развитие на област Благоевград 2014–2020 г.
13. Областна стратегия за развитие на област Кюстендил 2014–2020 г.
14. Областна стратегия за развитие на област Перник 2014–2020 г.
15. Областна стратегия за развитие на област София 2014–2020 г
16. Областна стратегия за развитие на област София (столична община) 2014–2020 г.
17. Общински планове за развитие за периода 2014–2020 г. на общините в обхвата на Югозападен регион
18. Последваща оценка и Окончателен доклад за изпълнението на Националната стратегия за регионално развитие на България за периода 2005–2015 г.

19. Социално-икономически анализ за нуждите на Оперативна програма „Регионално развитие“ за периода 2014–2020 г., МРРБ 2012 г. http://www.bgregio.eu/programirane-i-otsenka/mrrb.aspx
20. Социално-икономически анализ на районите 2019 г.

ПУБЛИКАЦИИ

1. Глобален предприемачески мониторинг (GEM) (доклад) https://www.gemconsortium.org/report
2. Европейска комисия, Документ за размисъл относно извличането на ползите от глобализацията, 2017 г. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-globalisation_bg.pdf
3. Европейска комисия, Конкурентоспособност в регионите с ниски доходи и нисък растеж – доклад за изоставащите региони – SWD(2017) 132 final, 10.04.2017 г.
4. Европейска комисия. Съобщение на комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите относно засилване на възможностите на европейските енергийни мрежи, COM(2017) 718 final, http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/BG/COM-2017-718-F1-BG-MAIN-PART-1.PDF
5. Европейски портал за професионална мобилност https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=9573&acro=lmi&mode=&recordLang=bg&lang=bg&parentId=&countryId=BG&regionId=BG3
6. Европейски съвет, 2019 г., Препоръка на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2019 г. и съдържаща становище на Съвета относно конвергентната програма на България за 2019 г. COM(2019) 502 final https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-specific-recommendation-commission-recommendation-bulgaria_bg.pdf
7. Индекс за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi
8. Интелигентни политики за иновационен растеж. Доклад за 2018 г., Иновации.бг. http://www.arcfund.net/fileadmin/user_upload/arcimages/INNO_2018_BG_FINAL.pdf
9. Регионални профили 2019 г., Институт за пазарна икономика. https://www.regionalprofiles.bg/bg/map-ec/
10. Национален статистически институт (2016 г.) Градовете и техните функционални урбанизирани ареали. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/URBAN_BG.pdf
11. Barca, F. (2009) An agenda for a reformed cohesion policy. A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf
12. Community-led local development. Cohesion policy 2014–2020
13. Dijkstra, L. and H. Poelman, 2014, A harmonized definition of cities and rural areas: the new degree of urbanization, Regional Working Paper.

14. ESPON. 2018 Indicators for Integrated Territorial and Urban Development. Policy Brief. https://www.espon.eu/integrated-indicators
15. ESPON, 2016, Territorial Scenarios for Europe 2050 Policy Briefs. https://www.espon.eu/topics-policy/publications/policy-briefs/territorial-scenarios-europe-2050
16. European Commission. 2017, Economic Challenges of Lagging Regions. Final Report. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/challenges_lagging/econ_challenges_lagging_en.pdf
17. European Commision, 2017, Cohesion Policy looks to the future. Panorama, Summer special edition 2017/No. 67 http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag61/mag61_en.pdf
18. European Commission, 2017, Competitiveness in low-income and low-growth regions. The lagging regions report.
19. European Commission, 2017, Integrated territorial and urban strategies: how are ESIF adding value in 2014–2020? Final Report
20. Farole, T., 2012, Competitiveness and Connectivity: Integrating Lagging Regions in Global Markets. World Bank. http://siteresources.worldbank.org/EXTPREMNET/Resources/EP93.pdf
21. Eurostat Regional Yearbook 2017 (2016, etc.) http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Eurostat_regional_yearbook
22. World Economic Forum, 2018, The Global Competitiveness Report. https://www.weforum.org/reports/the-global-competitveness-report-2018
23. European Commission, 2010, A revised urban-rural typology, Directorates-General, https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5726181/KS-HA-10-001-15-EN.PDF/5499ee07-b61e-4615-9631-ed76e2a31f81?version=1.0
24. The Smart Guide to Culster Policy, 2016, http://ec.europa.eu/growth/content/smart-guide-cluster-policy-published-0_en
25. World Wide Fund, Справедлив преход за въгледобивните региони в Югозападна България, Сценарии за развитие, 2019 г. http://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/web_spravedliv_prehod_osnoven_doklad_prilojenia_low_res.pdf

ДРУГИ

1. Агростатистика, Министерство на земеделието https://www.agrostat.bg/ISASPublic
2. Актуален списък на недвижимите културни ценности с категория „национално значение“ (НИНКН) http://mc.government.bg/page.php?p=58&s=429&sp=430&t=244&z=576
3. Анализ и оценка на риска и уязвимостта на секторите в българската икономика от климатични промени, Оперативна програма „Околна среда 2007–2013 г.“, https://www.moew.government.bg/static/media/ups/articles/attachments/obshta_chast5ea57b35e2e39fef724cd5e98a2514dd.pdf

4.

5. Анализ на териториалния обхват на естествено възникнали териториални туристически образувания, МТ, 2015 г., http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/uploads/raioniranе/p5.pdf
6. Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието, 2018 г. МЗм, http://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2018/11/23/agraren_doklad_2018_G93lGgs.pdf
7. Годишен доклад на Иновации.бг 2018 г., Фондация „Приложни изследвания и комуникации“
8. Доклади от работни групи, разработени в изпълнение на проект „Мерки за преодоляване на демографската криза на Република България“, БАН.
9. Европейска комисия, Съобщение на комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите, Доклад за изпълнение на Рамката на ЕС за национални стратегии за интегриране на ромите (2015 г.),Съобщение на Комисията до Европейския Парламент, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0299&from=EN
10. Европейска комисия. Информационен документ, 2015 г., Как държавите членки и регионите на ЕС по-добре да инвестират и управляват средствата от Кохезионния фонд на Съюза, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4654_bg.htm
11. Едрева, В. 2017, Минералните води на България – предпоставка за развитие на балнеоложки медицински туризъм http://www.voda.bg/news-12/info-723
12. Индекс за регионална конкурентоспособност (RCI), Световен икономически форум за изчисляване на Глобалния индекс на конкурентоспособността https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness/
13. Иновационна стратегия за интелигентна специализация 2014–2020 г. и последна актуализация, приета с Решение на МС № 374/13.07.2017 г., https://www.mi.government.bg/bg/themes/inovacionna-strategiya-za-inteligentna-specializaciya-na-republika-balgariya-2014-2020-g-1806-287,html
14. Информация за проект № PGI02448 SUPPORT – „Подкрепа на местни правителства в нисковъглеродните стратегии“, финансиран по Програма за междурегионално сътрудничество „ИНТЕРРЕГ ЕВРОПА“ 2014–2020, ИАНМСП, https://www.sme.government.bg/?page_id=37038
15. Концепция за развитие на високоскоростна и свръх-високоскоростна свързаност и изграждане на мобилни мрежи от 5-то поколение (5G), МТИТС, 2019 г.
16. Културните коридори на Югоизточна Европа https://seecorridors.eu/?w_p=23&w_l=1&w_c=5https://seecorridors.eu/?w_p=48&w_l=1
17. Министерски съвет. Портал за обществени консултации; http://www.strategy.bg/
18. МС, Решение № 153 от 24 февруари 2012 г. за обявяване Списък на курортите в Република България и определяне на техните граници. http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp;jsessionid=97D09417D0425A9CCC774BF64E49360B?idMat=62122

19. Българско нематериално културно наследство, вписано към UNESCO https://bulgariaich.com/index.php?act=content&rec=15
20. Обекти от Списъка на световното културно и природно наследство на UNESCO https://whc.unesco.org/en/statesparties/bg
21. Окончателен доклад за изпълнение на Оперативна програма „Околна среда 2014–2020 г.; http://ope.moew.government.bg/bg/pages/otsenka-na-programata/61#1;
22. Окончателен доклад за изпълнението на Оперативна програма Административен капацитет, 2016 г., http://www.opac.government.bg/.../Окончателен_доклад_за_изпълнението_на_ОПАК.docx
23. Оценка на макроикономическите ефекти от изпълнението на програмите, съфинансирани със средства от ЕС, Фондовете на ЕО в България, 2018 г.
24. Програма „Цифрова Европа“ (2021–2027)
25. Публичен портал на Информационна система за управление и наблюдение на средствата от ЕС в България 2020 (ИСУН 2020) http://2020.eufunds.bg/
26. Регистър на туристическите атракции в България, http://rta.tourism.government.bg/TARegister.aspx?AspxAutoDetectCookieSupport=1
27. Резултати от участието на България в международно оценяване на учениците. PISA 2015, Природните науки и технологиите в училището на XXI век. Център за контрол и оценка на училищното образование. София, 2016 г., МОН http://copuo.bg/upload/docs/2016-12/book_2016_web.pdf
28. Решение на МС № 361 от 29 май 2018 г. за утвърждаване на Националната здравна карта на Република България. Карта на спешната медицинска помощ, http://www.mh.government.bg/media/filer_public/2018/06/06/reshenie361-29-05-2018-nzk.pdf;
29. Сравнителен анализ на ВиК сектора в Република България за 2017 г., КЕВР 2018 г. www.dker.bg/uploads/documents/vik/sravnitelen_analiz_vik_18.pdf
30. Съобщение на комисията до европейския парламент, съвета, европейския икономически и социален комитет и комитета на регионите „Следващи стъпки към устойчиво европейско бъдеще Европейски действия за устойчивост“, OM/2016/0739 final, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=COM%3A2016%3A739%3AFIN
31. Форум на Европейската комисия, Стратегическа рамка за Европейско политическо сътрудничество в областта на образованието и обучението (ET2020), https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_bg
32. CEDEFOP. 2018 skills forecast EN Bulgaria. http://www.cedefop.europa.eu/files/cedefop_skills_forecast_2018_-_bulgaria.pdf https://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/countries/bulgaria
33. *E-Government Survey 2018*, https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2018

34. European Commission, 2016, Directorate General Human Resources and Security, Strategic Plan our vision for 2016–2020, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strategic-plan-2016-2020-dg-hr_july2016_en_0.pdf
35. European Innovation Scoreboard https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en
36. Regional Innovation Scoreboard https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/regional_en
37. The Travel & Tourism Competitiveness, Report 2017, Paving the way for a more sustainable and inclusive future, http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf
38. UN Economic and Social Council, 2006, Definition of basic concepts and terminologies in governance and public administration. http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan022332.pdf
39. WHO European Healthy Cities Network, Health 2020 A European policy framework and strategy for the 21st century, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/199532/Health2020-Long.pdf
40. WTTC, Report 2018, Importance & Economic Impact of Domestic Tourism, https://www.wttc.org/publications/2018/domestic-tourism/